

Hautausmusiikki ja sen valinta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa

Kanttorien näkemyksiä musiikin toteutuksesta
vuoden 2003 käsikirjauudistuksen jälkeen

ANNE-MARIE GRUNDSTÉN

71

STUDIA
MUSICA

TAIDEYLIOPISTON SIBELIUS-AKATEMIA 2017

**Hautausmusiikki ja sen valinta Suomen
evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa**

Anne-Marie Grundstén

**Hautausmusiikki ja sen valinta Suomen evankelis-
luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa**

Kanttorien näkemyksiä musiikin toteutuksesta vuoden 2003
käsikirjauudistuksen jälkeen

Ohjaajat:

Varadekaani, MuT Tuire Kuusi, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia
Yliopistonlehtori, MuT Jorma Hannikainen, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Esitarkastajat:

Yliopistonlehtori, dosentti, TT Tapani Innanen, Helsingin yliopisto
Kanttori, MuT Kaija Ravolainen

Kustos:

Varadekaani Tuire Kuusi, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Vastaväittäjä:

Dosentti Tapani Innanen, Helsingin yliopisto

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia
DocMus-tohtorikoulu
Väitöskirja
Studia Musica 71

Kannen suunnittelu:

Kannen kuva: Raino Salmijärvi
Taitto: Henri Terho
Paino: Unigrafia Oy
Helsinki 2017

Nidottu:

ISBN 978-952-329-072-3

Sähköinen:

ISBN 978-952-329-073-0

ISSN 0788-3757

Sisällys

Tiivistelmä	9
Abstract	11
Esipuhe	13
1 JOHDANTO	17
1.1 Kirkollisten toimitusten merkitys	17
1.2 Hautaan siunaaminen kirkollisena toimituksena ja sen musiikki käytännön toimintana	20
1.3 Kanttorin kelpoisuuteen ja hautaan siunaamiseen liittyvä sääntely	22
1.4 Kanttorin työnkuva muutoksessa	28
1.5 Hautaan siunaamisen musiikki tutkimuskohteena	32
1.6 Hautaustoimitusten musiikkiin liittyvät aiemmat tutkimukset	33
1.7 Kanttori tutkijana	37
1.8 Tutkimuksen rakenne	38
2 HAUTAAN SIUNAAMISEN KAAVAN JA MUSIIKIN SÄÄNTELY KÄSIKIRJOISSA	39
2.1 Hautaan siunaamisen kaavan musiikillisen ohjeistuksen kehittyminen	39
2.1.1 Ennen reformaatiota	40
2.1.2 Reformaation aika	43
2.1.3 Reformaation jälkeinen Ruotsin vallan aika	47
2.1.4 Hautaan siunaamisen kaavan musiikillinen kehitys autonomian ajan käsikirjoissa	48
2.1.5 Hautaan siunaamisen musiikki Suomen itsenäisyyden ajan käsikirjauudistuksissa	50
2.2 Hautaan siunaamisen kaava ja siihen liittyvän musiikillisen ja liturgisen vuoropuhelun ohjeistus <i>Kirkollisten toimitusten kirjassa</i> (2003) ja <i>Kirkollisten toimitusten oppaassa</i> (2009)	53
2.2.1 Hautaan siunaamisen kaava	53
2.2.2 Musiikillinen ohjeistus	56
2.2.3 Hautaan siunaamiseen sisältyvä liturginen vuoropuhelu ja sen ohjeistus	59
2.3 Yhteenvedo hautaan siunaamisen kaavan kehityksestä ...	62

2.4 Käsikirjauudistusten vaikutukset <i>Virsi</i> kirjan (1986) eri painoksiin.....	64
2.5 Hautaan siunaamisen musiikin pastoraaliset tavoitteet kirkollisissa käsikirjoissa	66
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	71
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymysten operationalisoiminen	71
3.2 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät	72
3.2.1 Tutkimusote	72
3.2.2 Aineistot ja niiden kerääminen.....	73
3.2.3 Kyselyn toteuttaminen	75
3.2.4 Kyselylomakkeet	76
3.2.5 Aineistojen alustava tarkastelu	77
3.2.6 Aineiston käsittely	79
3.3 Tutkimukseen osallistuneet kanttorit	80
3.3.1 Lomakekyselyn vastaajat	80
3.3.2 Lomakekyselyn vastaajien hiippakunta- ja sukupuolijakauma ...	81
3.3.3 Lomakekyselyn vastaajien virat, ikä ja koulutus.....	82
3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys	84
4 HAUTAAN SIUNAAMISEN MUSIIKKI, HENKILÖT JA ESITYKSET	89
4.1 Taustaa	89
4.2 Musiikkivalintoihin osallistuneet henkilöt ja hautaan siunaamisen kaavan käyttö	90
4.2.1 Henkilöt.....	90
4.2.2 Kaava	92
4.3 Alkumusiikki	93
4.4 Päätösmusiikki	98
4.5 Hautaan siunaamisen muu musiikki	102
4.5.1 Muun musiikin toteuttaminen hautaan siunaamisessa	102
4.5.2 Muun musiikin esittäminen	105
4.5.3 Suosituimmat muun musiikin sävellykset	106
4.6 Hautaan siunaamisen virret	108
4.6.1 Virsien käyttö ja valinta	108
4.6.2 Alkuvirsi	110
4.6.3 Muut virret	111
4.6.4 Suosituimmat virret ja niiden valitsijat	112
4.6.5 Pohdintoja ja yhteenveto virsivalinnoista	113

4.7 Hautaan siunaamisen liturginen vuoropuhelu ja <i>Kirkollisten toimitusten kirjan</i> (2003) kasuaalitoimitusten laulut osana hautaan siunaamisen musiikkia	115
4.7.1 Yleiset vaikutukset	116
4.7.2 Vaikutukset liturgiseen vuoropuheluun, psalmeihin ja kirkollisten toimitusten laulujen käyttöön	116
4.8 Yhteenvedo hautaan siunaamisen musiikin ja <i>Kirkollisten toimitusten kirjan</i> (2003) käytöstä	118
5 HAUTAAN SIUNAAMISEN MUSIIKIN VALINTAAN	
VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	122
5.1 Taustaa	122
5.2 Musiikkivalintoihin vaikuttaneet tekijät	123
5.2.1 Musiikin valintaperusteet	123
5.2.2 Virsivalintoja ohjaavat tekijät	125
5.2.3 Yhteenvedo musiikin valintaan vaikuttaneista tekijöistä	126
5.3 Seurakunnan työntekijöiden käytänteet hautaustoimitusten musiikkivalinnoissa	127
5.3.1 Yhteiset sopimuskäytänteet	127
5.3.2 Yhteiset linjauskäytänteet	129
5.3.3 Kanttoreiden käsitys musiikkivalintojen sopivuudesta hautaustoimituksen teologiseen sisältöön	131
5.4 Ristiriitatilanteita hautaan siunaamisen musiikkivalinnoissa	131
5.4.1 Ristiriitatilanteiden ilmeneminen	131
5.4.2 Omaisten musiikkitoiveet, joista kanttorit kieltäytyivät	132
5.4.3 Ristiriitatilanteiden ratkaisuja	135
5.4.4 Muistotilaisuuteen siirretyt omaisten musiikkitoiveet	135
5.5 Hautaan siunaamisen musiikin opastuskäytänteet seurakunnissa	136
6 KANTTOREIDEN AVOVASTAUKSIEN TEEMAT	137
6.1 Teemoittelu ja luokittelu	137
6.2 Musiikin käytön yksipuolisuus tai monipuolisuus	137
6.2.1 Kanttoreiden kommentit liittyen musiikin yksipuolisuuteen ja monipuolisuuteen	137
6.2.2 Yksipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät	139
6.2.3 Monipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät	140
6.3 Kanttorin osuus hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa	142
6.3.1 Henkilökohtaisen kohtaamisen ja keskustelun merkitys	143
6.3.2 Musiikkivalinnat ilman kanttoria	145
6.4 Kanttorin mahdollisuudet toteuttaa hautaan siunaamisen musiikkia	148

6.4.1 Musiikkivalintojen toteuttaminen	148
6.4.2 Kanttorin mahdollisuus valmistautua hautaustoimitukseen	149
6.4.3 Hautaustoimituksen ulkoiset olosuhteet	152
6.5 Kanttori kirkkomusiikin ammattilaisena	154
6.5.1 Hautaustoimituksen musiikin esittely, opastaminen ja valistaminen	154
6.5.2 Musiikkivalintojen kyseenalaistaminen	155
6.5.3 Kanttorin ammattitaito ristiriitatilanteissa	156
6.6 Linjauskäytänteet ja kanttorin periaatteet	160
6.6.1 Kanttorin omat linjauskäytänteet ja ammatti-identiteettiin liittyvät periaatteet	160
6.6.2 Kanttoreiden keskinäiset linjauskäytänteet	161
6.6.3 Seurakunnan yhteiset linjauskäytänteet	161
6.6.4 Kanttoreiden ja pappien yhteiset tai ristiriitaiset linjauskäytänteet	163
6.6.5 Muistotilaisuutta koskevat linjaukset	164
6.7 Musiikin sopivuus toimitukseen	165
6.7.1 Toimituskokonaisuus ja sen jumalanpalvelusluonne	165
6.7.2 Sielunhoito	166
6.7.3 Kirkkotila	166
6.7.4 Palaute	167
6.8 Yhteenveto	168
7 PÄÄTELMIÄ JA POHDINTOJA	170
7.1 Hautaan siunaaminen osana kanttorin toimintaa	170
7.2 Toimitusten musiikki yhteisöllisyyden rakentajana	172
7.3 Hautaan siunaamisen musiikki nykypäivänä	174
7.4 Kanttorin rooli ja tehtävä musiikin asiantuntijana	180
7.5 Hautaan siunaamisen musiikin tulevaisuus	181
7.6 Tutkimustulokset – ikkuna auki tulevaisuuteen	185
KIRJALLISUUS JA LÄHTEET.....	189
LIITTEET	204

Tiivistelmä

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia Helsinki

Studia Musica, 71, 2017

Anne-Marie Grundstén

Hautausmusiikki ja sen valinta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa. Kanttorien näkemyksiä musiikin toteutuksesta vuoden 2003 käsikirjauudistuksen jälkeen.

Hautausmusiikkia ja sen valintaa tutkivassa väitöskirjassani tarkastellaan hautauslaitoksissa esitettyä musiikkia, sen valikoitumiseen liittyviä tekijöitä ja henkilöitä, kanttorin roolia musiikin suunnittelijana ja toteuttajana sekä *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutusta hautauslaitoksen musiikin toteutukseen. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mitä hautausmusiikkia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa esitetään, millaiset ovat kanttorin mahdollisuudet vaikuttaa musiikkivalintoihin, mitkä muut tahot niihin vaikuttavat ja miten. Tutkimus pyrkii myös selvittämään, miten kirkon virallinen sääntely ja liturginen ohjeistus, kanttorin oma linja, työyhteisön linjaukset (tai linjattomuus), pastoraalisuuden huomioiminen sekä seurakuntien tai seurakuntayhtymien käytänteet vaikuttavat yhdessä, osittain tai erikseen taustatekijänä musiikkivalinnoissa ja niiden toteutuksessa.

Tutkimusaineisto sisältää lomakekyselyn (kaksi kyselylomaketta) vastausmateriaalin. Kyselylomakkeet olivat osin päällekkäisiä, ja tarkoituksena oli, että sama kanttori voi vastata kumpaankin kyselyyn. Vastaukset ajoittuivat vuosille 2009–2011 ja monipuolisesti kirkkovuoden eri aikoihin. Ensimmäisessä kyselyssä saatiin vastauksia 161 kanttorilta eri puolelta Suomea, toisessa kyselyssä saatiin musiikkiin liittyvät tiedot 670:stä hautaan siunaamisesta. Ensimmäisen kyselylomakkeen avulla selvitettiin, kuinka paljon omaiset, hautauslaitokset, papit ja kanttorit ovat vaikuttaneet hautaan siunaamisen musiikin valintaan, miten paljon kanttori on ollut yhteistyössä ja keskusteluissa omaisten kanssa hautausmusiikin suunnittelussa sekä miten usein kanttorilla on mahdollisuus suositella ja vaikuttaa hautaan siunaamisen musiikkiin. Lisäksi avoimet kysymykset antoivat vastaajalle mahdollisuuden tarkentaa vastaustietoja koskien seurakunnan työntekijöiden (pappien ja kanttoreiden tai kanttorikollegojen) tai työntekijöiden ja omaisten välisiä erilaisia käytäntöjä, mahdollisia ristiriitoja hautaan siunaamisen

musiikin valintatilanteissa sekä toimintakäytänteitä silloin kun omaisten ja kirkkokuoron musiikilliset periaatteet ja toiveet eivät kohtaa. Toisen kyselylomakkeen vastaajat kirjasivat ylös kahden kuukauden ajalta soittamiensa hautaan siunaamisien musiikit: alku- ja päätösmusiikit, mahdollisen muun musiikin ja virret sekä niihin liittyvät huomiot. Lisäksi he vastasivat kysymyksiin, joilla pyrittiin selvittämään musiikkivalintojen perusteita ja niiden valintaan vaikuttavia tekijöitä. Kyselylomakkeiden vastausten perusteella analysoitiin ja luokiteltiin hautaustoimitusten virsiä, esitettyä alku- ja päätösmusiikkia sekä muuta soolomusiikkia.

Tutkimuksen ensimmäisessä taustaluvussa selvitettiin hautaan siunaamiseen ja kanttorin virkaan liittyvää sääntelyä ja sen merkitystä kirkollisena toimintana. Toinen luku tarkasteli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsikirjojen hautaan siunaamisen kaavan ja musiikillisen sääntelyn kehitystä 1500-luvulta tähän päivään. Tutkimus selvitti, missä määrin *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) monipuoliset ja rikkaat musiikilliset vaihtoehdot kirkollisissa toimituksissa ovat tuoneet uusia näkemyksiä musiikin toteuttamiseen ja liturgiseen vuoropuheluun hautaan siunaamisissa.

Tutkimus osoitti omaisten merkittävän roolin erityisesti virsien valinnassa, useimmiten yhdessä pappien kanssa. Samoin omaisille oli tärkeää hautaan siunaamisessa esitetyn alkumusiikin ja muun musiikin valitseminen. Kanttorin rooli musiikkivalinnoissa keskittyi, joko suoraan tai välillisesti, enemmän alku- ja päätösmusiikin kuin virsien valintaan. Hengellisten laulujen esittäminen virsien, alku- ja päätösmusiikin sekä muun musiikin kohdalla oli yleinen käytäntö.

Tutkimus tuo merkittävää tietoa kirkollisten toimitusten kehittämiseen sekä antaa pohjaa arvokeskusteluun koskien niiden hengellistä sisältöä. Koko Suomen kattava hautausmusiikin tutkimus antaa seurakuntien henkilöstölle, omaisille ja kaikille asiasta kiinnostuneille monipuolista ja mielenkiintoista informaatiota.

Asiasanat: hautaustoimitus, hautaan siunaaminen, hautausmusiikki, liturginen vuoropuhelu, kirkollinen toimitus, alkumusiikki, päätösmusiikki, virsi, kanttori, kasuaalitoimitus, toimitusmusiikin opastuskäytänteet, liturginen ohjeistus, kirkollinen sääntely.

Abstract

University of the Arts Helsinki
Sibelius Academy
Studia Musica 71, 2017
Anne-Marie Grundstén

Funeral music and how it is selected in Finnish-speaking parishes of the Evangelical-Lutheran Church of Finland. Church musicians' views of music selections following the *Church Handbook* reform of 2003.

The present dissertation on funeral music and how it is selected explores the music performed at funeral services, the factors and persons involved in its selection, the role of the church musician in planning the music and the impact of the *Church Handbook* (*Kirkollisten toimitusten kirja*, 2003) on funeral music. The purpose of the study was to find out what funeral music is performed in the Finnish-speaking parishes of the Evangelical-Lutheran Church of Finland, what potential church musicians have to influence music selections and which other parties affect those selections and how. The study also sought to establish how the official regulations and liturgical guidelines of the Church, the church musician's own preferences, the policies of the workplace community (or lack thereof), the pastoral care aspect and established practices in parishes and parish unions all influence music selections and their performance, jointly and severally.

The research material comprised the responses to two questionnaires. These questionnaires overlapped partly, and the idea was that an individual church musician could respond to both. The responses concerned the years 2009 to 2011 and spanned the entire ecclesiastical year. The first questionnaire brought responses from 161 church musicians all around Finland, and the second questionnaire returned data on 670 funeral services. The purpose of the first questionnaire was to explore to what extent family members, undertakers, priests and church musicians influenced the selection of music for funeral services, how much the church musicians had interacted and discussed with the family members regarding music planning, and how often church musicians could offer recommendations and otherwise influence funeral music. There were also open-ended questions where respondents could provide further details concerning differences in practices among parish employees (between priests and church musicians, or among

church musicians) and between parish employees and family members, any conflicts in choosing the music for a funeral service and practices to be observed when the musical principles and wishes of family members and the church musician clash. The second questionnaire requested respondents to record the music they had performed at funeral services over a period of two months: preludes and postludes, any other musical numbers, hymns and remarks concerning the music. They were also invited to answer questions exploring the grounds and contributing factors for selecting the music they did. The responses were used to analyse and classify the hymns, preludes, postludes and other musical solo numbers at funeral services.

The first background chapter in the study discusses the legislation concerning funeral services and the office of church musician, and the significance of that office as an ecclesiastical function. The second chapter discusses the development of the order of the funeral service in the *Church Handbook* of the Evangelical-Lutheran Church of Finland from the 16th century to the present day. The study involved exploring how the diverse and rich musical options provided in the current Church Handbook (2003) have brought new inputs to the performing of music and the liturgical dialogue in funeral services.

The study indicated that family members played a significant role particularly in selecting hymns, mostly together with the clergy. The selecting of the prelude and other music in the funeral service was also important for family members. The church musician's role in selecting music was focused directly or indirectly on preludes and postludes rather than hymns. Using spiritual songs instead of hymns and as preludes, postludes or other musical numbers is a commonly reported practice.

The present study brings an important body of information to the further development of church services and lays a foundation for a value debate as to their spiritual content. Covering funeral music performed all over Finland, this study contains a wealth of information that is of interest to parish employees, family members of the deceased and anyone interested in the subject.

Keywords: funeral service, funeral music, liturgical dialogue, church service, prelude, postlude, hymn, church musician, occasional service, guidelines for music in church services, liturgical guidelines, ecclesiastical regulations

Translated by Jaakko Mäntyjärvi

Esipuhe

Lapsuudesta muistan, kuinka Pohjois-Satakunnan pienessä kylässä hautaustoimitus alkoi vainajan kotoa; mammani (ja myöhemmin myös pappani) arkku oli aitassa odottamassa saaton alkua. Kotipiikan polut oli koristeltu kuusenhavuin ja avonainen arkku tuotiin pihaan – kuusien ympäröimään – varta vasten havupuista rakennettuun katveeseen. Virsien veisuun saattelemana arkun kansi suljettiin ja kotipolulta lähdettiin kohti kirkkomaata. Pitkän autojonon hitaasti edetessä päädyimme 15 kilometrin päässä olevalle kirkolle. Matkan varrella – saaton edetessä – koko kylä hiljentyi, liikenne pysähtyi ja kyläläiset kerääntyivät tien varrelle osoittamaan kunnioitusta saattoväelle. Jokaisen kyläläisen viimeinen matka oli aina yhteinen suru.

Hautaus kirkollisena toimituksena on vuosien edetessä muuttunut yhä yksilöidymmäksi, vain lähimaisten keskuudessa vietettäväksi perhejuh-laksi. Yhteisölliset surusaatot ovat vaihtuneet tuhkahautauksien myötä lyhyiksi kappelihetkiksi ja saattoväki saattaa koostua vain virkansa puolesta paikalla olevista henkilöistä.

Kanttorivuosien myötä työkokemukset ja muistot hautaustoimituksista, hautaan siunaamisista ja muistotilaisuuksista ovat antaneet erilaisia näkökulmia, kohtaamisia ja pohdintoja ajatellen hautausta erityisesti kirkollisen toimituksen kontekstissa. Varhaisinta lukkarin (*klockare*) työnkuvaa muistutti työurani alkuvaiheessa hautaustoimitus ulkona haudan äärellä, missä tärkein tehtäväni oli toimia – kuin lukkari entisaikojen papiston apulaisena – kirkkoherran ”vaatenaulakkona”. Sittemmin urani työnkuva hautaustoimitusten osalta on vuosikymmenien aikana vaihdellut seurakuntien väkimäärän, sijainnin ja perinteiden myötä.

Hautaan siunaamisen musiikki on kaikkien työvuosieni aikana ollut itselleni erityinen kiinnostuksen kohde. Tutkimukseni aihe löytyikin kuin itsestään erilaisten hautaustoimitusten musiikkisuunnitteluiden kautta. Virkaurani alkuvuosina sävellysten tunnistaminen ei ollut mahdollista Youtuben tai äänitteiden kautta, vaan musiikin esittely ja sopivien vaihtoehtojen etsiminen saattoi tapahtua laulamalla puhelimesta (joskus keskellä yötä) omaisille esimerkiksi urkumusiikin sävellysten teemoja ja melodioita. Herätysliikkeiden piirissä laulettu sävelmät olivat välillä ”painamattomia” arkkiveisuja tai lauluja, joiden nuottien etsiminen oli välillä hyvinkin monimutkaista salapoliisityötä. Mutta nuottien ja sävelmien löytäminen oli vain arvoista, sillä niiden toteuttaminen oli omaisille tärkeä osa surutyötä.

Tutkimustyöni on kuluneiden vuosien aikana ollut – ah, niin mielenkiintoista, mutta välillä lähes ylitsepääsemättömän haastavaa. Olen saanut istua kursseilla ja seminaareissa eri yliopistoissa, nähdä ja kuulla innokkaita opiskelijoita ja heidän pohdintojaan omien tutkimusaiheidensa ympärillä. Ensimmäisen tukioipintoihini liittyvän survey -kurssin aloitin terveystieteen laitoksella Tampereen yliopistossa. Tieteellisen tutkimuksen menetelmien kurssilla olin lähes ”orpona” teknillisen yliopiston jatko-opiskelijoiden seurassa. Entä sitten taidefilosofian luennot Sibeliuksen Akatemiassa yhdistettynä Kuvataideakatemiaan opiskelijoiden kanssa – poikkitaiteellisuus avasi aivan uusia näkökulmia muusikolle. Kiinnostus hautaan siunaamisen musiikin kartoittamiseen on saanut inspiraation käytännön työkokemuksen kautta, ja hyppäys tieteelliseen tutkimukseen kanttorin työstä on ollut uhkarohkea heittäytyminen tuntemattomaan – onnekseni uskaltauduin.

Erietyiset kiitokset haluan lausua ohjaajalleni Tuire Kuuselle, joka on jaksanut ohjata, tukea ja kannustaa ohjattavaansa – usein lähes toivottomilta tuntuvien esteiden kohdatessa. Keskustelut ovat olleet merkityksellisiä ja pohdintoihin innostavia samalla kun hän on ammattitaidolla ja aiheeseeni paneutuen viitoittanut työskentelyni polkua kohti uusia reittejä ja mahdollistanut tutkimuksen valmistumisen. Sibeliuksen Akatemian jatko-opiskelijat ovat seminaareissa Jorma Hannikaisen ja Peter Peitsalon johdolla osanneet kysyä ja kyseenalaistaa arvokkaalla tavalla seminaariesitelmieni sisältöä. Heille kiitokset.

Empiirisen kyselytutkimukseni aineiston muokkaus ja luokittelu mahdollistui kanttorikollega Heikki Havin ansiosta. Hän kehitti määrällistä aineistoani varten erillisen tietokantaselaimen, joka oli aineiston tallentamisessa merkittävä apu. Hänen tietotekninen ”konsulttitoimistonsa” oli aina puhelimen päässä valmiina auttamaan. Sydämelliset kiitokset.

Vuosia kestäneiden opintojeni aikana minua on ympäröinyt tiivis tukiverkko läheisten ja ystävien kautta. Erilaiset ”voimapussukat” oven takana ovat vahvistaneet niin vitamiinitasoani kuin työskentelyni motivaatiotakin. Ajatuksia, pohdintoja, tuumailua ja rohkaisuja, niitä sain lukuisia kertoja keskusteluista Annen, Minnan, Pirkon ja Railin kanssa. Leena on tarpeellisen usein muistuttanut olemassa olevista realiteeteista. Lukuisat ystävät ja virsi-tutkimushankkeen parissa puurtavat jatko-opiskelijat ovat jaksaneet kannustaa ja nostaa ylös pahimmista alhoista. Sydämelliset kiitokset teille kaikille yhteisesti myötäelämisestä! Marjatalle ja Tönulle kohdistan kiitokseni ylös taivaalliseen tukijoukkooni.

Lapsiani Millaa ja Tanelia haluan kiittää ymmärtämyksestä ja huolenpidosta ”äidin oppivuosien” aikana. Heiltä saatu tietotekniikkaosaaminen ja

”laaja-alainen kotihoitoapu” ovat mahdollistaneet työrauhan ja keskittymisen opintojeni aikana. Innokkain opintojeni edistymisestä udellut läheinen oli 91-vuotias Sylvi-täti. Jokaviikkoiset kysymykset olivat: tuleeeko siitä mitään ja kuinka monta prosenttia on jo valmista tutkimustyötä. Uskon hänen nyt näkevän opintojeni päättymisen taivaasta käsin.

Tutkimustyö ei olisi onnistunut ilman ulkopuolista rahoitusta ja irtiottoa viranhoidosta Porin Teljän seurakunnasta. Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahasto, Suomen Säveltaiteen Tukisäätiö, Pyhän Henrikin säätiö, Kirkon tutkimuskeskus, Virsitutkimushanke, Otto A. Malmin lahjoitusrahasto, Teki ry. ja Sibeliuksen Akatemian Tukisäätiö ovat apurahoillaan mahdollistaneet opiskeluni palkattoman virkavapauden turvin. Suuret kiitokset.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisten seurakuntien hautaan siunaamisen musiikkia, sen esityskäytänteitä, musiikkivalintoja ja niiden taustatekijöitä kirkollisten ohjeistuksien kontekstissa on empiirisesti tutkittu nyt ensimmäistä kertaa Suomessa. Tämä tutkimus on tehty erityisesti kanttorien näkökulmasta – ei pappien, omaisten tai hautausoimistojen. Kanttoreiden yhteinen näkemys hautaan siunaamisen musiikin suuresta merkityksestä on tämän tutkimuksen avulla osoitettu ja perusteltu monista eri näkökulmista katsottuna.

Toivon tämän tutkimuksen tulosten antavan kanttorikollegoille, kirkkomusiikin opiskelijoille, papeille, hautausoimistojen henkilökunnalle, hautausmaahenkilöstölle, seurakunnan virastojen toimistohenkilökunnalle, omaisille ja kaikille hautausmusiikista kiinnostuneille uusia yhteistyön ajatuksia, sielukkaita säveliä, intoa uusien tapojen ja käytänteiden luomiseen suunnitella ja toteuttaa hautaan siunaamisen musiikkia.

Porissa Kynttilänpäivänä 2017

Anne-Marie Grundstén

1 JOHDANTO

1.1 Kirkollisten toimitusten merkitys

Kirkolliset toimitukset ovat merkittävä osa suomalaisten elämänkaarta. *Gallup Ecclesiastica 2011* -kyselyn mukaan suomalaisista kaikkiaan lähes puolet (48 %) kertoi vuonna 2011 käyneensä kirkollisissa toimituksissa vähintään kerran. Toisaalta melkein yhtä suuri osuus (45 %) suomalaisista vastasi käyneensä toimituksissa harvemmin kuin kerran vuodessa, ja alle kymmenesosa (7 %) kertoi, ettei ole käynyt lainkaan viime vuosina. Kyselyn tulokset osoittavat, että nuoret aikuiset osallistuivat kirkollisiin toimituksiin lähes yhtä usein kuin vanhemmat ikäluokat, samoin miehet lähes yhtä usein kuin naiset.¹ Kirkollisiin toimituksiin osallistujat eivät siis koostu vain kirkon jäsenistä tai seurakunnan toimintaan aktiivisesti osallistuvista henkilöistä. Kirkollisia toimituksia voidaankin pitää tärkeänä osana pappien ja kanttoreiden työnkuva.

Kirkon auttamistehtävän ohella kirkollisia toimituksia pidetään erittäin tärkeänä työmuotona ja kirkkoon kuulumisen perusteena.² *Gallup Ecclesiastica 2007* -kyselyn mukaan mahdollisuus saada lapselle kirkollinen kaste, kummina toimimiseen sekä kirkolliseen hautaan siunaamiseen ovat joko erittäin tai melko tärkeitä jäsenyyden syitä noin 90 prosentille kirkkoon kuuluvista suomalaisista. Kysely osoitti, että mahdollisuus kirkolliseen hautaan siunaamiseen koetaan kirkollisten toimitusten kohdalla kolmanneksi tärkeimmäksi kirkon jäsenyyden perusteeksi, ja vastaajista 61 % pitikin sitä hyvin tärkeänä syynä kirkkoon kuulumiselle.³ *Gallup Ecclesiastica 2007* -kyselyssä suomalaiset saivat myös erikseen arvioida kirkkoa sen tehtävien hoitamisesta. Kaikkein tyytyväisimpiä suomalaiset olivat siihen, miten kirkko hoitaa kirkolliset toimitukset. Lähes yhdeksän kymmenestä koki kirkon hoitavan ne hyvin tai melko hyvin. Tutkimuksessa 88 % vastaajista totesi kirkon hoitaneen hyvin kasteen, kirkollisen vihkimisen ja hautaan siunaamisen.⁴

¹ Haastettu kirkko 2012, 106–107.

² Vuonna 2007 kirkolliset toimitukset olivat suomalaisten tärkein syy kuulua kirkkoon, mutta vuonna 2011 kirkon auttamistehtävät olivat kohonneet tärkeimmiksi syiksi. Haastettu kirkko 2012, 410.

³ Monikasvoinen kirkko 2008, 57–58.

⁴ Monikasvoinen kirkko 2008, 50–51.

Kun kirkon jäsenmäärä vuoden 2015 lopussa oli 3 999 414 henkilöä ja kirkon jäseniä oli noin 72,9 % suomalaisista⁵, tarkoittaa se kirkollisten toimitusten osalta, että yhä useampi kirkollisiin toimituksiin osallistuva ei ole kirkon jäsen. Tätä kehitystä vahvistaa suomalaisten uskonnollisuutta ja uskonnon merkitystä käsittelevä tutkimus, jonka tulokset osoittavat, että 2000-luvun Suomessa uskonnollinen sitoutuminen ja osallistuminen ovat vähentyneet ja kirkosta eroaminen on yleistynyt.⁶ Niemelän tutkiessa kirkosta eroamisen syitä (vuonna 2006), oli kolmantena syynä – uskonnollisten ja maailmankatsomuksellisten (31 %) sekä kirkon yleiseen linjaan ja kannottoihin liittyvien ristiriitajoiden (26 %) jälkeen – tilannekohtaiset ja henkilökohtaiset pettymykset kirkkoa kohtaan (19 %). Ikävinä kokemuksina mainitaan muun muassa pettymys kirkollisiin toimituksiin ja erityisesti hautajaisiin, jotka olivat vahvistaneet osallistujien eroamispäätöstä.⁷ Toisaalta samassa tutkimuksessa kysyttiin tärkeimpiä syitä kuulua kirkkoon, ja siinä 50–64-vuotiaat ja yli 65-vuotiaat mainitsivat tärkeimmäksi syyksi mahdollisuuden saada kirkollinen hautaan siunaaminen. Elämän käännekohtat ja niihin liittyvät kirkolliset toimitukset tulevat ajankohtaisiksi ja tärkeiksi useimmiten tietyissä ikäryhmissä. Kuvaavaa on, että 15–24-vuotiaat kokivat mahdollisuuden kirkolliseen vihkimiseen tärkeimmäksi syyksi kuulua kirkkoon ja 25–34-vuotiaat ja 35–49-vuotiaat halusivat saada lapselle kristillisen kasteen.⁸

Hautaan siunaamisiin osallistui vuonna 2011 noin 1,8 miljoonaa henkeä. Osallistujien määrä on suunnilleen sama kuin edellisinä vuosina, toisin kuin muissa kirkollisissa toimituksissa (avioliitto ja kaste), joissa osallistujien määrä on selvästi laskenut 2000-luvun alusta lähtien. Kirkollisista toimituksista hautaan siunaaminen tavoittaa suurimman osan ihmisiä, sillä vuoden

⁵ Kirkon tiedotuskeskus 2016.

⁶ Ennen Suomen ensimmäisen uskonnonvapauslain voimaantuloa lähes kaikki suomalaiset olivat jonkin rekisteröidyn uskontokunnan jäseniä – niiden ulkopuolella oli vain kolme promillea väestöstä. Luterilaisia vuonna 1920 oli 98,1 % suomalaisista, ortodokseja 1,6 % ja muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia 0,3 %. Vuonna 1923 voimaan tullut uskonnonvapauslaki ei aiheuttanut joukkopakoa uskonnollisista yhdyskunnista. Vuonna 1930 vain 1,5 % oli uskontokuntiin kuulumattomia. Kun edetään ajassa kohti 2000-lukua, suurimmat muutokset ovat tapahtuneet siinä, että luterilaisen kirkon jäsenmäärä on laskenut ja samalla rekisteröimättömien uskontokuntien ulkopuolelle jääneiden määrä on lisääntynyt. Vuonna 2002 suomalaisista oli luterilaisia 84,6 %, ortodokseja 1,1 %, muihin uskontokuntiin kuuluvia yhteensä 1,1 % ja rekisteröityihin uskontokuntiin kuulumattomia 13,1 %. On kuitenkin muistettava, että vuonna 2002 helluntailaiset (yli 50 000) laskettiin rekisteröityihin uskontokuntiin kuulumattomiksi. Niemelä, 2003, 125–126.

⁷ Niemelä 2006, 9, 13.

⁸ Niemelä 2006, 24.

2011 tilastojen mukaan lähes 95 % vainajista sai kirkollisen siunauksen, ja eri lukuja vertaamalla voidaan arvioida, että noin 69 % kirkkoon kuulumattomistakin vainajista sai kirkollisen siunaamisen. Vaikka kirkon jäsenien määrä on vähenemässä, niin hautaan siunaamisien kohdalla ei ole todettavissa merkittävää muutosta. *Gallup Ecclesiastica* 2011 -kyselyn mukaan hautaan siunaamisien määrä on jopa lisääntynyt hieman (+1,9 %) vuoteen 2007 verrattuna, mutta hautajaistilaisuuksien keskikoko on pienentynyt niin, että osallistujamäärä on samanaikaisesti vähentynyt (-4,2 %). Toimituksissa oli läsnä keskimäärin 37 henkeä, kun vuonna 2007 keskimääräinen vierasmäärä oli 40 henkilöä.⁹

Haastettu kirkko -seminaarissa¹⁰ emeritusarkkipiispa John Vikström kysyi puheenvuorossaan, kantavatko toimitukset kirkkoa. Samassa yhteydessä hän muistutti, että jumalanpalveluselämään liittyvä laajin kontaktipinta kirkon jäseniin ja muihin suomalaisiin syntyy toimitusten kautta. Niissä kirkko kohtaa ihmisiä heidän elämänsä käännekohtissa, uskon yhteys rajoittuu elämänkohtaloihin. Edelleen Vikström pohti, ”miten pidämme huolta siitä, että elämän taitekohtissa tullaan Jumalan kasvojen eteen rukoukseen yhdessä seurakunnan kanssa siunausta?” Vikström viittaa tässä kirkon neilivuotiskertomuksen tietoihin, joiden mukaan aiemmin elämän taitekohtiin kuuluneet kirkolliset toimitukset eivät – hautaan siunaamista lukuun ottamatta – ole enää itsestäänselvyys.¹¹

Vikströmin mukaan yhtenäisen kulttuurin mureneminen haastaa papit uudenlaiseen työkulttuuriin kirkollisissa toimituksissa. ”Niissä läsnä oleva seurakunta erilaistuu ja kristillisen tiedon taso vaihtelee. Kirkon sisäpiirille tutut fraasit eivät välttämättä toimi. Emme voi enää lähteä itsestään selvästi siitä ajatuksesta, että kaikki mukana olevat ovat kirkkomme jäseniä. Myös toimitukset ovat jatkossa entistä enemmän missionaarisia tilanteita.

⁹ Haastettu kirkko 2012, 112.

¹⁰ Kirkon tutkimuskeskuksen seminaari ”Haastettu kirkko – osallisuus, yhteisöllisyys, usko” etsi uusia näkymiä kirkon muuttuvassa tilanteessa. Seminaarissa kirkon muuttuvaa yhteisöllisyyttä pohdittiin sekä tuoreen tutkimustiedon sekä kirkon käytännön työn näkökulmista. Seminaarissa pyrittiin löytämään tuoreita, innovatiivisia avauksia kirkon tulevaisuuden kannalta keskeisissä kysymyksissä. Seminaari pidettiin Tampereella 8.4.2013.

¹¹ Vuonna 2011 kirkollisten vihkimisten osuus solmituista avioliitoista oli 53 %, kun se oli neljä vuotta aiemmin 60 %. Vuonna 2011 kastettiin 78 % syntyneistä lapsista ja neljä vuotta aiemmin 84 %. Helsingissä syntyneistä lapsista kastettiin 52,5 %. Haastettu kirkko 2012, 108. Kirkon tilastokeskuksen mukaan vuonna 2014 kastettujen osuus syntyneistä oli 72,2 %. Vuonna 2013 kastettiin 75,2 prosenttia syntyneistä lapsista. Kirkon tiedotuskeskus 2016.

Ne tarjoavat mahdollisuuden kutsua mukaan yhteisöön ja yhteiseen jumalanpalvelukseen.”¹²

Aiemmin Suomessa kirkko on historiallisista syistä liittynyt vahvasti suomalaisten elämäntapaan korostamalla kodin ja perheen sekä uskonnon ja isänmaan merkitystä, mutta nuorempia sukupolvia nämä korostukset eivät puhuttele samoin kuin varttuneempia ikäpolvia.¹³ Kirkon työntekijät kohtaavat työssään siis entistä useammin ihmisiä, joille kirkollinen ympäristö, kulttuuri, tavat ja perinteet ovat vieraita. Suomalaiset jumalanpalvelustutkimukset osoittavat, että vaikka säännöllisesti jumalanpalveluksiin osallistuvien määrä on pysynyt vakaana, niin satunnaiskävijöiden ja osallistumattomien osuus on kasvanut.¹⁴ Tämän seurauksena muun muassa henkilökohtainen kirkollisen musiikin tuntemus ja musiikkiin liittyvät hengelliset arvot jäävät näin kokematta. Tämä kirkosta etäännyminen heijastuu väistämättä myös kanttoreihin, erityisesti heille esitetyissä kirkollisten toimitusten musiikkitoiveissa ja -valinnoissa. Sen seurauksena voidaan todeta, että kanttoreiden vastuu ja velvollisuus toimitusten musiikin ammattitaitoisesta esittelemisestä ja esittämisestä korostuu ja on näin ollen entistä tärkeämpää musiikkikasvatustyötä kanttorin viran toimenkuvassa.

1.2 Hautaan siunaaminen kirkollisena toimituksena ja sen musiikki käytännön toimintana

Hautaan siunaaminen kirkollisena toimituksena on määräytynyt aina kirkon virallisesti hyväksymien kirkkokäsikirjojen hautaan siunaamiskaavojen kautta. Uusin kirkolliskokouksen hyväksymä *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) otettiin käyttöön adventtina vuonna 2004. Uudistus liittyi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa pitkään käynnissä olleeseen kehitystyöhön.¹⁵ Jumalanpalvelusuudistus ja kirkollisten toimitusten uudistaminen ovat usein liittyneet uuteen raamatunkäännökseen, uudistuneeseen virsikirjaan, keskusteluun teologisista perusteista tai kansainvälisten kulttuurisidonnoisuuksien tarkasteluun eri maiden jumalanpalvelusuudistuksien yhteydessä.

Yksi käsikirjajaliokunnan merkittävä uudistusperiaate oli antaa kirkollisten toimitusten musiikille uusia monipuolisia liturgisia vaihtoehtoja ja

¹² Vikström 2013, 53–54. Haastettu kirkko -seminaarin toisessa sessiossa käsiteltiin kirkon jakautumista. Emeritusarkkipiispa John Vikström pohti, miten polari-soitunut kirkko löytää yhteisen suunnan eteenpäin.

¹³ Palmu 2011, 94.

¹⁴ Niemelä 2011, 5.

¹⁵ Sinä olet kanssani 2009, 4.

samalla rohkaista seurakuntalaisia osallistumaan kirkollisiin toimituksiin laulamisen ja lausumisen lisäksi myös lukemalla tekstejä ja rukouksia. Kirkollisten toimitusten uudistamisen yhteydessä korostettiin jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten yhteisiä elementtejä. Liturgisen kielen uudistamisen, seurakunnan osallistumisen ja virren aseman vahvistamisen sekä erilaisten vaihtoehtojen lisäämisen avulla pyrittiin vastaamaan seurakuntalaisen toiveisiin ja odotuksiin (tarkemmin luvussa 2). Valiokunta toivoi kirkollisten toimitusten uudistuksen perusteluissa myös omaisten ja hautausten toimittajien välillä yhteisempää suunnittelua ja toteutusta.

Hautaukseen liittyviä kaavoja on *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) kolme: *Hautaan siunaaminen*¹⁶, *Hautausmessu ja Maahan kätkeminen*. Hautaan siunaamisen kaava pohjautuu sanajumalanpalveluksen kaavaan, mikä tekee siihen sisältyvästä aineistosta rikkaan ja monipuolisen. Kaavan mukaan hautaustoimituksessa voidaan käyttää virsiä, laulua, soitinmusiikkia, kuoromusiikkia ja *Virsikirjan* (1986) liiteosaan (2004) sisältyviä kirkollisten toimitusten lauluja ja/tai muuta sopivaa musiikkia. Käsikirjauudistuksen yhteydessä kirkollisia toimituksia varten laadittiin uusia lauluja¹⁷, liturgisia sävelmiä ja psalmien kertosaiteita¹⁸, jotka piispainkokouksen pöytäkirjan mukaan sisältävät luontevia ja aitoja ilmaisumuotoja seurakunnan rukoukselle, kiitokselle ja ylistykselle.¹⁹ Nämä kirkolliskokouksessa hyväksytyt käsikirjojen lauluaineisto ja liturgiset sävelmät on sijoitettu *Jumalanpalvelusten kirjaan* (2000)²⁰, *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) ensimmäiseen osaan *Kasuaalitoimitukset*²¹ sekä *Virsikirjan* (1986) jumalanpalvelusliitteeseen. Tämä kahdessa eri kirkolliskokouksessa hyväksytyt käsikirjojen liturginen materiaali julkaistiin *Virsikirjan* (1986) jumalanpalvelusliittees-

¹⁶ Hautaan siunaamisen kaava. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon *Virsikirja* (1986), 229–231. Liite 1.

¹⁷ Kirkollisten toimitusten laulut on laadittu helposti käytettäväiksi määrättyissä tilanteissa, joten tilannekohtaiset sanoitukset on niissä yhdistetty tuttuihin melodioihin. Piispainkokouksen lausunto 1/2015 kirkolliskokoukselle. 2015, 2.

¹⁸ Psalmilaulu on keskeinen osa kristillistä jumalanpalvelusperinnettä. Toimitusta voi musiikillisesti rikastuttaa käyttämällä kertosaiteista psalmeja. Tämä vahvistaa myös seurakuntalaisten osallistumismahdollisuutta. Sinä olet kanssani 2009, 21.

¹⁹ Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, § 11, 85–86.

²⁰ Vuonna 2000 käyttöön otettuun *Jumalanpalvelusten kirjaan* kuului yhtenä osana jumalanpalvelusten lauluja, ja yhteen ääneen lausuttuja ja / tai laulettuja synnintunnustusten, kiitosrukousten ja yhteisten esirukousten (Pyhä Jumala -rukous, Litanian) lauluja, psalmien kertosaiteita, lyhyitä vastauslauluja, kiitoslauluja ja laulettuun Isä Meidän -rukouksen sävelmät.

²¹ Käsikirjauudistuksen edetessä *Kirkollisten toimitusten kirja* hyväksyttiin kirkolliskokouksessa vuonna 2003, jolloin siinä oli yhtenä osana kirkollisiin toimituksiin tarkoitettuja lauluja: *Lauluja kasuaalitoimituksiin* ja psalmien kertosaiteita.

sä – käsikirjauudistuksen tavoin – kahdessa eri osassa (vuosina 2000 ja 2004).²² Vaikka kasuaalitoimitusten laulut ovat yhtenä osana *Virsi-
kirjan* (1986) jumalanpalvelusliitettä²³ ja laulujen sävelmät ovat käytössä olevia virsisävelmiä, on ne kirkolliskokouksessa hyväksytty osina kirkkokäsikirjan aineistoa, jolloin niitä kutsutaan virsien sijaan lauluiksi.²⁴

1.3 Kanttorin kelpoisuuteen ja hautaan siunaamiseen liittyvä sääntely

Kirkon oma lainsäädäntö (kirkkolaki ja kirkkojärjestys) ohjeistavat selkeästi kirkollisten toimitusten suorittamista. Lisäksi kirkkokäsikirjassa annetaan normatiivisia kirkollisia velvoitteita ja ohjeita koskien hautaan siunaamista. Myös piispainkokous voi antaa selventäviä lisäohjeita kirkollisten toimitusten suorittamisesta, kuten esim. piispainkokouksen ohje kirkkoon kuulumattomien hautaan siunaamisesta.²⁵

Kirkkojärjestyksen mukaan kirkolliset toimitukset on suoritettava kirkkokäsikirjan mukaisesti,²⁶ ja kirkon pyhissä toimituksissa ja opetuksessa käytettävien kirjojen on oltava tunnustuksen mukaisia.²⁷ Hautaan siunaaminen ja hautausmessu ovat kirkkojärjestyksen mukaisia kirkollisia toimituksia, jotka suorittaa pappi.²⁸ Maahan kätkeminen noudattaa käsikirjan ohjeis-

²² Kirkolliskokous hyväksyi nykyisen virsi-
kirjan 13.2.1986. Uusi virsi-
kirja otettiin virallisesti käyttöön ensimmäisenä adventtisunnuntaina 1987. Koska virsi-
kirjojen kustannusoikeudet olivat eri kustantajilla, painettiin kirkolliskokouksen hy-
väksymät liiteosat (vuonna 2000 ja 2003) virsi-
kirjoihin kustantajien aikataulujen mukaan. Tällöin jumalanpalvelusliite ilmestyi virsi-
kirjoihin ”kahdessa erässä” *Jumalanpalvelusten kirjan* (2000) ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) hyväk-
symisen jälkeen.

²³ Jumalanpalveluksen liitemateriaali sisältää aina vain kirkolliskokouksen hyväksy-
mää aineistoa. Käsikirjavaliokunnan mietintö 2/2008, 2.

²⁴ Päiväjumalanpalveluksessa käytetään kirkolliskokouksen hyväksymää virsi-
kirjaa ja messusävelmistöä. Jumalanpalveluksessa voidaan virsien ohella tila-
päisesti käyttää myös muita sopivia lauluja ja messusävelmiä. Kirkkojärjestys
8.11.1991/1055 v. 1993: 2.luku 5 §.

²⁵ Kirkkoon kuulumattoman hautaan siunaaminen toteutetaan käyttämällä kirkkokä-
sikirjan hautaan siunaamisen kaavaa. Rukoukset, raamatunlukukappaleet ja muut
vaihtoehtoiset osiot valitaan niin, ettei vainajaa esitetä kirkkoon kuuluvana. Mikä-
li hautaan siunaamista ei toimiteta, voidaan julistus- ja sielunhoitonäkökulmasta
tarjota mahdollisuutta rukoushetkeen. Piispainkokouksen pöytäkirja 8.–9.9.2009,
10 §, 67.

²⁶ Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993: 2. luku 1 §.

²⁷ Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993: 1. luku 2 §.

²⁸ Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993 2. luku 22 §.

tuksen mukaan rukoushetken kaavaa, jolloin sen voi toimittaa seurakunnan työntekijän lisäksi myös muu henkilö.²⁹ Hautaan siunaamisen toimittaa pappi kirkossa tai siunauskappelissa, haudalla taikka vainajan kotona sen mukaan kuin asianomaiset siitä papin kanssa sopivat. Poikkeustapauksessa kirkon jäsenen hautaan siunaamisen voi toimittaa muunkin kristillisen kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön pappi, mikäli se perustuu vainajan selvästi ilmaisemaan tahtoon ja siitä sovitaan seurakunnan kirkkoherran kanssa.³⁰

Lisäksi kirkkojärjestyksessä määritellään erikseen kirkkoherran vastuu esimiehenä kirkollisten toimitusten osalta: *Kirkkoherra on vastuussa jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien, kirkollisten toimitusten ja sananjulistuksen oikeasta hoitamisesta sekä yksityisen sielunhoidon harjoittamisesta ja kirkkoherran tehtävänä on johtaa kirkkolain 4 luvun³¹ mukaista seurakunnan toimintaa.*³²

Kanttoireiden kohdalla kirkkojärjestys ohjeistaa kirkollisten toimitusten suorittamista yleisellä tasolla koskien koko seurakunnan musiikkitoimintaa: *Kanttorin tehtävänä on johtaa seurakunnan musiikkitoimintaa. Hän vastaa musiikista seurakunnan jumalanpalveluksissa sekä muissa kirkollisissa toimituksissa ja seurakunnan tilaisuuksissa, opettaa rippikoulussa, hoitaa muutenkin musiikkikasvatustyötä ja edistää musiikin käyttöä seurakunnan eri toiminnoissa. Kanttori vastaa myös seurakunnan soittimien hoidosta ja huollosta.*³³ Kirkkolaki tai kirkkojärjestys ei kuitenkaan tarkemmin ohjeista kanttoria kirkollisten toimitusten suorittamiseen. *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) todetaan avioliittoon vihkimisen³⁴ ja hautaan siunaamisen kaavan³⁵ kohdalla, että musiikista vastaa kanttori, jonka kanssa tulee keskustella asiasta. Kastekaavan yhteydessä ei ole mainintaa kanttorin osuudesta toimituksessa.

Kanttorinviran kelpoisuusehtona olevan tutkinnon hyväksyy kirkkohallitus.³⁶ Kanttorinviran hakijan on oltava Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsen, konfirmoitu ja kristillisestä elämästään tunnettu sekä terveydeltään

²⁹ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 197.

³⁰ Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993: 2. luku 22 §.

³¹ Seurakunnan tehtävät. Toteuttaakseen kirkon tehtävää seurakunta huolehtii jumalanpalvelusten pitämisestä, kasteen ja ehtoollisen toimittamisesta sekä muista kirkollisista toimituksista, kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, sielunhoidosta, diakoniasta ja lähetystyöstä sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä. Kirkkolaki 4. luku 1 §.

³² Kirkkojärjestys 12.11.2010 / 1009 / 2012: 6. luku 13 §.

³³ Kirkkojärjestys 12.11.2010 / 1009 / 2012: 6. luku 28 §.

³⁴ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 137.

³⁵ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 197.

kanttorin virkaan kykenevä. Kirkkohallitus voi antaa kelpoisuuden kanttorin virkoihin henkilölle, jolla on virkaan vaadittavaa tutkintoa vastaavat tiedot ja taidot. Lisäksi kanttorin virkaan kuuluu kielitaitovaatimus.³⁷

Laajaa yliopistotutkintoa edellyttävään kanttorinvirkaan³⁸ ja ylempää korkeakoulututkintoa edellyttävään kanttorin virkaan³⁹ liittyvät opinnot voi

³⁶ Kirkkohallitus on kirkkolain 22 luvun 2 §:n 1 momentin 7 b) kohdan ja kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:n nojalla päättänyt seuraavaa:

1 §

Kanttorinvirkaan vaadittavan tutkinnon sisältö

Kanttorinvirkaan vaadittavan tutkinnon, joka on suoritettu 31.7.2010 jälkeen, tulee sisältää:

- 1) jumalanpalvelusmusiikin, kirkollisten toimitusten ja seurakunnan tilaisuuksien musiikin opintoja, joihin sisältyy eri tyylein toteutettavia lauluun, musiikinjohtoon ja urkujensoittoon sekä soittimien hoitoon ja huoltoon liittyviä opintoja, yhteensä vähintään 90 opintopistettä;
- 2) raamattutietoon, kirkon tunnustukseen ja jumalanpalveluselämään liittyviä teologisia opintoja vähintään 10 opintopistettä;
- 3) rippikouluopetukseen ja musiikkikasvatukseen seurakunnassa liittyviä pedagogisia opintoja yhteensä vähintään 10 opintopistettä;
- 4) vähintään 20 opintopisteen kokonaisuus, johon sisältyy kirkkomusiikin soveltavia opintoja sekä päätoiminen ohjattu harjoittelu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnassa.

Tutkinnon lisäksi tulee suorittaa 1 momentissa tarkoitetut opinnot, jolleivät opinnot ole sisältyneet suoritettuun tutkintoon.

Kirkon säädöskokoelma NRO 63-. Nro 123 Kirkkohallituksen päätös kanttorin virkaan vaadittavista tutkinnoista.

Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.2013, 14 § 75.

³⁷ Kanttorinviran kelpoisuuden määrittää tutkinnon kelpoistavuuden lisäksi hakijan kielitaito, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyys ja konfirmaatio sekä terveydentila. Hakijan tulee esittää todistukset näistä. Tehtävien luonteen sitä edellyttäessä viran hakijaa on pyydetävä myös esittämään rikosrekisteriote. Kanttorin virkaan kelpoistavia tutkintoja koskevien säädösten soveltamisohje. Näistä kelpoisuusvaatimuksista voidaan poiketa johto- tai kielisäännöllä, jos työtehtävät sitä edellyttävät tai jos eri kielten käyttämistä edellyttävien työtehtävien jako viranomaisessa sen sallii taikka vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisiä syitä. Kirkkojärjestys (12.11.2010/1009/2012) 6. luku 4 a §. Kanttorinviran kielitaitovaatimus koskee KJ 6:4 a §:n mukaan kaikkia kanttorinvirkoja. Kanttorinvirkaan kelpoistavia tutkintoja koskeviensäädösten soveltamisohje. Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.2013, 14 § 75.

³⁸ Kirkkohallitus on kirkkolain 22 luvun 2 §:n 1 momentin 7 b) kohdan ja kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:n nojalla päättänyt seuraavaa:

3 §

Laajaa yliopistotutkintoa edellyttävä kanttorinvirka

Kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:ssä tarkoitettua laajaa yliopistotutkintoa edellyttävään kanttorinvirkaan antavat kelpoisuuden seuraavat tutkinnot tai opinnot

1) 2 §:n 1 kohdassa tarkoitetun tutkinnon lisäksi tai siihen sisältyen

- a) Sibelius-Akatemian perustutkinnon ylimmällä, tasolla A suoritettut kuoronjohton, laulun tai urkujensoiton opinnot;

suorittaa Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin oppiaineessa Helsingissä ja Kuopiossa. Lisäksi kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinnon (kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto, muusikko) voi suorittaa

- b) edellä mainitussa alakohdassa tarkoitettuja opintoja vastaavat, kirkkomusiikin harjoittamiseen suoraan liittyvät tai sitä tukevat, muussa koulutusohjelmassa suoritettut musiikin maisterin tutkinnon pääaineopinnot;
  - c) musiikin lisensiaatin tai musiikin tohtorin tutkinto, jonka sisältö liittyy kirkkomusiikin harjoittamiseen tai tukee sitä.
- 2) Ennen 1.8.2010 suoritettu:
- a) Sibelius-Akatemiassa kanttoriurkurin tutkinnon lisäksi suoritettu diplomitutkinto kuoronjohdossa, laulussa tai urkujensoitossa taikka musiikinjohtajan tutkinto kirkkomusiikkiosastossa;
  - b) Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin koulutusohjelman evankelis-luterilaisen suuntautumisvaihtoehtoon mukaisesti 31.7.1995 mennessä suoritettu musiikin kandidaatin tutkinto tai sen jälkeen suoritettu musiikin maisterin tutkinto sekä sen lisäksi piispainkokouksen 21 päivänä syyskuuta 1994 kanttorin virkaan vaadittavista tutkinnoista antaman päätöksen (kirkon säädöskokoelma nro 66) 3 §:ssä määritellyt lisäopinnot (Piispainkokouksen 21.9.1994 antaman päätöksen 3 § on tämän päätöksen liitteenä) 31.7.2005 mennessä suoritettuina;
  - c) Sibelius-Akatemiassa kirkkomusiikin harjoittamiseen suoraan liittyvän tai sitä tukevan musiikin maisterin tutkinnon lisäksi Sibelius-Akatemiassa tasolla A suoritettu tutkinto ja siihen liittyvät opinnot tai kirkkomusiikin harjoittamiseen suoraan liittyvä tai sitä tukeva toisen maisterin tutkinto, lisensiaatin tutkinto tai tohtorintutkinto. Kirkon säädöskokoelma NRO 63-. Nro 123 Kirkkohallituksen päätös kanttorin virkaan vaadittavista tutkinnoista. Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.2013, 14 § 75.
- ³⁹ Kirkkohallitus on kirkkolain 22 luvun 2 §:n 1 momentin 7 b) kohdan ja kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:n nojalla päättänyt seuraavaa:
- 2 §
Ylempää korkeakoulututkintoa edellyttävä kanttorinvirka
Kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:n tarkoitettua ylempää korkeakoulututkintoa edellyttävään kanttorinvirkaan antavat kelpoisuuden seuraavat tutkinnot tai opinnot:
- 1) 31.7.2010 jälkeen suoritettu:
    - a) musiikin maisterin tutkinto;
    - b) filosofian tai kasvatustieteen maisterin tutkinto, jossa pääaineena on musiikkikasvatus;
    - c) kulttuurialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto (muusikko ylempi AMK).
  - 2) Ennen 1.8.2010 suoritettu:
    - a) kanttori-urkurin tutkinto;
    - b) Sibelius-Akatemian vuosina 1993–1995 järjestämä kelpoistamiskoulutus;
    - c) Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin koulutusohjelman evankelis-luterilaisen suuntautumisvaihtoehtoon mukaisesti 31.7.1995 mennessä suoritettu musiikin kandidaatin tutkinto tai kyseisessä koulutusohjelmassa sen jälkeen suoritettu musiikin maisterin tutkinto. Kirkon säädöskokoelma NRO 63-. Nro 123 Kirkkohallituksen päätös kanttorin virkaan vaadittavista tutkinnoista. Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.2013, 14 § 75.

Tampereella⁴⁰, Oulussa ja Yrkehögskolan Noviassa (Pietarsaari). Tutkinto antaa pätevyyden kirkkohallituksen hyväksymään muuta tutkintoa edellyttävään kanttorin virkaan.⁴¹ Turun ja Oulun musiikin alan konservatorioissa koulutettiin kirkollisen kelpoisuuden saavia kanttoreita vuoteen 2007 asti.⁴² Todettakoon, että Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa oli tutkimuksen lomakekyselyn aikana kirkkomuusikoiden tutkintonimikkeen kohdalla mielenkiintoinen tilanne. Seurakuntien kanttorin viroissa työskenteli musiikin maisterien lisäksi myös kanttori-urkureita, diplomiurkureita, diplomilaulajia, musiikinjohtajia, kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita (AMK), muusikkoja (AMK), alimman asteen kanttorin tutkintoon johtavan poikkeuskoulutuksen suorittaneita, konservatorion kirkkomuusikon tai vastaavan näyttötutkinnon suorittaneita ja musiikin kandidaatteja (tarkemmin luvussa 3.3.3).

Evankeliumin julistamista ja sakramenttien jakamista varten kirkossa on pappisvirka, joka saadaan pappisvihkimyksessä. Papin erityisenä tehtävänä on julkisen jumalanpalveluksen toimittaminen ja pyhien sakramenttien jakaminen, muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen sekä yksityinen sie-

⁴⁰ Tampereella (AMK) koulutus päättyi vuonna 2014, siten että syksyllä 2013 otettiin sisään viimeiset opiskelijat, joilla on mahdollisuus suorittaa loppuun neljä vuotta kestävä opiskelu kirkkomusiikin suuntautumis-vaihtoehdon mukaisesti. Auvinen, 15.1.2015. Henkilökohtainen tiedonanto; puhelin.

⁴¹ Kirkkohallitus on kirkkolain 22 luvun 2 §:n 1 momentin 7 b) kohdan ja kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:n nojalla päättänyt seuraavaa:

4 §

Muuta kirkkohallituksen hyväksymää tutkintoa edellyttävä kanttorinvirka Kirkkojärjestyksen 6 luvun 6 §:ssä tarkoitettua muuta tutkintoa edellyttävään kanttorinvirkaan antavat kelpoisuuden seuraavat tutkinnot tai opinnot:

1) 31.7.2010 jälkeen suoritettu:

- a) kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinnon, muusikon (AMK) tutkinto;
- b) kirkkomusiikin koulutusohjelmassa suoritettu musiikin kandidaatin tutkinto.

2) Ennen 1.8.2010 suoritettu:

- a) Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskuksen 1980-luvulla järjestämä alimman asteen kanttorin tutkintoon johtanut poikkeuskoulutus;
- b) 31.7.2007 mennessä suoritettu konservatorion kirkkomuusikon tutkinto tai vastaava näyttötutkinto;
- c) 1.8.1995–31.7.2003 Sibelius-Akatemiassa suoritettu musiikin kandidaatin tutkinto;
- d) kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehdon mukainen kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinto (muusikko AMK);
- e) tutkinto tai opinnot, jotka antavat kelpoisuuden ylempää korkeakoulututkintoa tai laajaa yliopistotutkintoa edellyttävään kanttorinvirkaan. Kirkon säädoskoelma NRO 63-. Nro 123 Kirkkohallituksen päätös kanttorin virkaan vaadittavista tutkinnoista. Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.2013, 14 § 75.

⁴² Monikasvoinen kirkko 2008, 281.

lunhoito ja rippi.⁴³ Kirkkolain ja kirkkojärjestyksen ohjeistusten perusteella on määrätty, että pappi suorittaa kirkollisen toimituksen, mutta kirkkolaki tai kirkkojärjestys ei määrittele musiikin suorittajaa tarkemmin, vaan niissä todetaan, että kanttori vastaa musiikista kirkollisissa toimituksissa.

Kirkkojärjestyksessä ei ohjeisteta tilanteita tai määritellä sijaisen kelpoisuutta silloin kun kanttori on virkavapaalla tai kanttorin virkaa hoitava toimii viransijaisena. Tämä voidaan tulkita siten, että kanttorina voi toimia henkilö ilman kirkollista musiikin ammattitutkintoa tai ilman mitään musiikillista ammattitutkintoa. Kirkkolaissa todetaan vain, että kirkon, seurakunnan tai seurakuntayhtymän virassa sekä jumalanpalvelukseen, kirkollisiin toimituksiin, diakoniaan tai opetukseen liittyvässä pysyväisluonteisessa työssä pitää olla konfirmoitu evankelis-luterilaisen kirkon jäsen.⁴⁴ Pappina ei voi toimia ilman suoritettua tutkintoa ja pappisvihkimystä, mutta kanttorin nimikkeellä voi seurakunnissa hoitaa kirkollisia toimituksia ilman piispainkokouksen hyväksymiä kelpoisuusvaatimuksia tai muita vakituisen viran edellyttämiä määräyksiä.

Kirkollisten toimitusten kirjan oppaassa (2009) todetaan, että kirkon työntekijä pitää huolta toimituksen jumalanpalvelusluonteesta, ja että silloin kun kanttori osallistuu toimitukseen, musiikin valinta tehdään yhdessä hänen kanssaan.⁴⁵ Kanttorin tehtäviä hoidetaan kuitenkin usein eri syistä tilapäisesti ja kouluttamattomalla työvoimalla. Kanttorin sijaisten hankkimisessa seurakunnissa on erilaisia käytäntöjä: joko viranhaltija itse hankkii sijaisen, kirkkoherra vastaa sijaisten hankkimisesta tai seurakuntatoimiston tai kirkkoherranviraston toimihenkilö hoitaa sijaisten hankkimisen. Se sijainen, jolle sopii aina, ei välttämättä ole ammattitaitoinen kirkkomuusikko, vaan kirkollisen toimituksen suorittajien paikalle saaminen nopeasti ja vaivattomasti on ensisijainen kriteeri kyseisen sijaisen palkkaamiseen. Kirkkolaki tai kirkkojärjestys ei määrittele virassa olevan kanttorin vastuukysymystä kirkollisten toimitusten musiikista tapauksissa, joissa sijainen otetaan seurakuntaan muilla perusteilla kuin ammatillisen osaamisen kriteerein. Lisäksi kanttorin sijaisena toimivan kohdalla ei aina välttämättä varmisteta, onko hän konfirmoitu evankelis-luterilaisen kirkon jäsen.⁴⁶

⁴³ Kirkkolaki 26.11.1993/1054 (21.12.2012/1008) 5.luku 1 §.

⁴⁴ Kirkkolaki 26.11.1993/1054 (21.12.2012/1008) 6.luku 13 §.

⁴⁵ Sinä olet kanssani 2009, 20.

⁴⁶ Poikkeus kelpoisuusvaatimukseen. Kirkkolaki 26.11.1993/1054 (21.12.2012/1008) 6. luku 13 §. Papin ja lehtorin virkaa lukuun ottamatta henkilö voidaan ottaa kirkon jäsenyyttä ja konfirmaatiota koskevasta kelpoisuusvaatimuksesta riippumatta määräaikaiseen palvelussuhteeseen, joka on tarkoitettu kestämaan enintään kaksi kuukautta, jos siitä erikseen säädetään tai työnantaja perustellusta syystä yksittäistapauksessa niin päättää.

Hautaan siunaamisen toteuttamiseen tarvitaan papin ja kanttorin lisäksi myös useita muita työntekijöitä. Muut työntekijät (seurakunnan kiinteistöjen henkilökunta, hautausmaahenkilöstö, hautausoimistojen henkilökunta ja seurakunnan virastojen toimistohenkilökunta) ovat merkittävässä tehtävässä hautaan siunaamisen järjestelyissä ja toteuttamisessa. Jos verrataan hautaan siunaamista muihin kasuaalitoimituksiin, niin hautaan siunaaminen ei toteudu ilman edellä mainittuja muita työntekijöitä. Omaiset ovat hautausjärjestelyissä tekemisissä lukuisien toimijoiden ja virastojen kanssa, vaikka hautausoimistot pyrkivät palvelemaan asiakkaitaan käytännön järjestelyissä.

Hautausten kohdalla tuhkahautauksien lisääntyminen (vuonna 2014 48,11 % kaikista hautauksista)⁴⁷ muuttaa merkittävästi hautaukseen osallistuvan henkilökunnan työnkuvaa. Suuremmissa seurakunnissa ei useinkaan ole mahdollista, että pappi tai kanttori osallistuu uurnan laskuun, vaan se jää useimmiten hautausmaan henkilökunnan, hautausoimiston tai omaisten vastuulle. Näissä tapauksissa hautausoimitus kirkollisena toimituksena päättyy muiden kuin papin tai kanttorin työtehtävänä. *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) rukoushetki *Maahan kätkeminen* on tarkoitettu erityisesti uurnan laskun yhteyteen, mutta se saattaa jäädä käyttämättä niissä tilanteissa, jolloin seurakunnan viranhaltija ei ole mukana.

1.4 Kanttorin työnkuva muutoksessa

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyiset musiikkivirat – kanttorin, urkurin ja kanttori-urkurin virat – pohjautuvat vuosisataiseen lukkarin- ja urkurinvirkaan. Lukkarin viran juuret ulottuvat Ruotsi-Suomen historiallisessa katolisen kirkon valta-aikaan, sen virkahierarkiaan ja jumalanpalveluselämään.⁴⁸ Lukkari oli alkuaan keskiajalla papin liturginen avustaja, jonka tehtävänä oli erityisesti kellojen soittaminen. Tähän perustui lukkari (ruots. klockare) nimitys. Toisaalta toisen esikuvan muodostavat keskiajan jumalanpalveluselämässä esilaulajan tehtäviä hoitaneet koulutetut kanttorit ja ns. horistat. Vuorokuoroisessa liturgisessa laulussa kirkon kuorin molemmille puolille sijoittuneita laulajistoja kutsuttiin kanttorin ja horis-

⁴⁷ Suomen hautausoiminnan keskusliiton ylläpitämien krematoriotoiminnan tilastojen mukaan tuhkausten määrä vuonna 2007 oli 36,3 %:n osuus kaikista kuolemantapauksista. Suomen krematoriotoiminnan tilasto 2008–2012. Vuodesta 2010 lähtien tuhkahautauksen määrä on lisääntynyt 75 prosenttia. Haastettu kirkko 2012, 112.

⁴⁸ Pajamo 2000, 11.

tan puoliksi (*pars cantoris, pars horistae*).⁴⁹ Keskiajan loppuun mennessä lukkariksi muuttui korostetusti papin henkilökohtaiseksi palvelijaksi, jolle kuului muun muassa saunan lämmittäminen, eläinten teurastaminen ja viljan kokoaminen aittoihin. Lukkarin arvo kohosi 1600-luvulla, kun hänelle uskottiin kaksi luterilaisen kirkon tärkeää tehtävää: lasten opettaminen ja virsilaulun johtaminen, samalla papin yksityis palvelijan toimet poistettiin. Urkujen yleistyttyä vuoden 1686 kirkkolaissa säädettiin ensi kerran sekä lukkarin- että urkurinvirasta. Vuodesta 1794 lähtien niiden yhdistäminen tehtiin laillisesti mahdolliseksi. Vuoden 1869 kirkkolaki muutti lukkarin viran ensisijaisesti musiikkiviraksi. Lukkarin- ja urkurinviran rinnalla mainittiin vielä kolmaskin musiikkivirka, nimittäin kanttori eli veisaaja. Lukkarin tehtävänä oli – mikäli seurakunnan palveluksessa ei ollut erillistä veisaajaa – johtaa veisuuta julkisessa jumalanpalveluksessa ja muissa papillisissa toimituksissa, kun taas urkurin tuli urkujen soitolla säestää laulua julkisessa jumalanpalveluksessa ja muissa kirkollisissa toimituksissa.⁵⁰

Lukkarien ja urkureiden lakisääteisissä tehtävissä ei tapahtunut vuosikymmenien kuluessa periaatteellisia muutoksia. Muiden kirkollisten toimitusten ja virsilaulun johtamisen ohella mainittiin säännöllisesti hautausveisu, joko eri korvauksesta tai ilman, ja joskus myös laulunjohto vihkiäisissä.⁵¹ Lukkari-urkurikoulujen ja urkurakennuksen myötä lukkareiden ja urkureiden koulutustaso nousi, ja kanttorin viran arvostus kohosi merkittävästi. Kanttoreiden koulutuksessa on alun alkaen pyritty monipuolisuuteen, ja lääkintätehtävät⁵², opetustehtävät, kirkonpalvelijan ja luottamusmiehen työtehtävät saivat väistyä musiikillisen työnkuvan määritellesä virkatehtäviä.

Vuonna 1913 kirkolliskokouksen päätöksellä haluttiin vahvistaa kirkkomusiikin asemaa ja selkiyttää lukkarin toimenkuvaa. Lukkari ei enää ollut pelkästään laulunjohtaja, vaan myös seurakunnan kirkkolauluharrastuksen kehittäjä. Opetus- ja harjoitustilanteiden lisäksi työnkuvaan liitettiin kuoronjohto. Vuoden 1939 kirkkolaissa määriteltiin kanttorin tehtävät ja työnkuva tarkemmin, eikä kanttorista käytetty enää nimitystä lukkari. Kanttori oli veisuunjohtaja jumalanpalveluksissa ja muissa kirkollisissa toimituksis-

⁴⁹ Taitto 1998, 60.

⁵⁰ Jalkanen 1978, 11–13.

⁵¹ Jalkanen 1978, 167.

⁵² Lukkarista kehittyi Ruotsin vallan aikana monitoiminen kirkon ja yhteiskunnan virkamies. Vuoden 1686 kirkkolain ja sitä täydentäneiden säännösten mukaan lukkari oli autonomian ajan alussa seurakunnan laulunjohtaja lastenopettaja, lääkintämies: haavuri ja rokottaja, sekä papiston kirkollinen palvelija. Jalkanen 1978, 12.

sa. Urkurin tehtäviin kuului muun muassa säestäminen jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa.⁵³

Naisten mahdollisuudesta päästä lukkarin tai urkurin virkaan keskusteltiin laajasti 1800-luvun loppupuolella. Jalkasen mukaan Maria Castrén oli tiettävästi ensimmäinen nainen Suomessa, joka valittiin urkurin virkaan vuonna 1905.⁵⁴ Vaikka naisia oli hyväksytty opiskelemaan kirkkomusiikkia jo 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteesta lähtien ja naisilla oli pääsy urkurin virkaan, vasta vuoden 1963 kirkolliskokous mahdollisti naisille pääsyn kanttori-urkurin virkaan.⁵⁵

Päätös kirkkomusiikkiosaston perustamisesta Sibeliuksen Akatemiaan keväällä 1951 oli merkittävä edistysaskel kirkkomuusikoiden koulutuksessa ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnassa.⁵⁶ Kanttorin toimenkuva oli edelleen jatkuvien uudistuspyrkimysten kohteena. Vuoden 1964 kirkkolaki lisäsi kanttorin työnkuvaan säädöksen, joka antoi kanttorille mahdollisuuden musiikillisten tehtävien lisäksi osallistua ”muuhun hänelle sopivaan tehtävään tai toimeen, mikäli se ei haittaa hänelle kirkkomusiikin alalla kuuluvia tehtäviä ja tämä muutoin on kohtuullista”. Keskustelun jatkuessa vuonna 1972 julkaistiin mietintö⁵⁷, jossa todettiin kanttorin toimenkuvan kasvavan jumalanpalveluksesta ja kirkollisista toimituksista, ja sen päätelmä oli, että kanttori voi näiden työnkuvien puitteissa palvella seurakuntaa musiikin alalla sen kaikilla alueilla.⁵⁸ Näin syntyi näkemys musiikkiin keskittyvästä kirkkomuusikon virasta. Vuonna 1981 voimaan tulleen lain mukaan kanttorin virka on muusikon virka, jonka toimenkuvaa määrää jumalanpalveluselämä.⁵⁹ Kirkkomuusikon koulutus on monien eri virka-uudistusten jälkeen kokenut 2000-luvulla merkittäviä muutoksia (tarkemmin luvussa 1.3), mutta monipuolisesta lukkarinvirasta on periytynyt edelleen mahdollisuus syventää opintoja vaihtoehtoisesti joko urkujensoitossa, laulussa, kuoronjohdossa tai musiikin tutkimuksessa.

⁵³ Urkurin tulee urkujen soitolla säestää veisuuta yhteisissä jumalanpalveluksissa ja muissa toimituksissa, joita kirkossa pidetään, sekä olla avullisena kirkkoveisuun kehittämisessä. Hänen tulee myös vastata urkujen huolellisesta hoidosta. Erkkilä 2003, 87.

⁵⁴ Jalkanen 1978, 258–259.

⁵⁵ Ryynänen 2002, 17.

⁵⁶ Pajamo 2000, 12–18.

⁵⁷ Aaltosen komitean mietintö 1972. Aaltosen toimikunta ehdotti kahden uuden virkatyyppien luomista: vakinainen ja sopimuspalkkainen kanttori. Lisäksi mietintö sisälsi muun muassa ehdotuksia kanttorin vaalitavan muuttamista välilliseksi, seurakuntaharjoittelun sisällyttämistä koulutukseen ja hiippakuntakanttorin viran perustamista. Pajamo 2001, 39–40.

⁵⁸ Pajamo 2001, 39–40.

⁵⁹ Erkkilä 2003, 88.

Tiitun tutkimuksessa⁶⁰, joka tarkastelee kanttorin käsitystä omasta ammatistaan ja siihen kohdistuvasta ulkopuolisesta vaikutuksesta, todetaan kanttoreiden pitävän kirkollisia toimituksia kolmanneksi tärkeimpänä ammatilliseen työnkuvaan kuuluvana osa-alueena. Kanttoreista vähän alle puolet (42 %) koki kirkolliset toimitukset työssään tärkeiksi, naiset hieman miehiä enemmän.⁶¹ Akavan kirkollisten ammattijärjestöjen jäsenkyselyn⁶² mukaan tärkeimpänä seurakuntatyön osa-alueena niin papit kuin kanttoritkin pitivät kirkollisia toimituksia, joita 88 % papeista ja 85 % kanttoreista piti erittäin tärkeinä ja lähes kaikki muut melko tärkeinä.

Toive-tutkimushankkeessa⁶³ tuotiin esiin seurakunnissa esiintyvä epäsuhte kanttoreiden virkojen suhteessa pappien virkoihin. Kanttorin perinteisestä työnkuvasta jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset muodostavat suuren osan. Nämä pappien läsnäoloa edellyttävät seurakunnan ydintoiminnot työllistävät papin lisäksi, ehkä kastetta lukuun ottamatta, yleensä vähintään yhden kanttorin. Kanttorien perustyön määrään vaikuttaa siten suuresti pappien määrä. Selvityksen aineiston seurakunnissa kokopäiväistä kanttoria kohti oli keskimäärin 2,2 pappia; enimmillään yhtä kanttoria kohden oli viisi pappia ja vähimmillään kahta kanttoria kohden yksi pappi. Vastanneista seurakunnista keskimääräisen pappien ja kanttoreiden suhdeluvun ylitti 94 seurakuntaa, eli melkein puolet vastanneista. Hälyttävänä voitaneen kanttoreiden työmäärän kannalta pitää sitä, että 28 prosentissa

⁶⁰ Tiitun väitöstutkimuksen aineisto käsittää 360 suomenkielisen kanttorin kyselyvastaukset vuodelta 2001. Tiitu 2009, 65.

⁶¹ Tiitu 2009, 56–57, 82.

⁶² Papisto ja kanttorit 2010. Akavan kirkollisten ammattiliittojen jäsenkysely. Akavan kirkolliset ammattiliitot – AKI r. y:n jäsenliittoa ovat Suomen kirkon pappisliitto r. y. ja Suomen Kanttori-urkuriliitto r. y. Opiskelijajäsenet ja eläkkeellä olevat jäsenet mukaan lukien AKI:n jäsenliitoissa jäseniä oli vuoden 2009 lopussa yhteensä yli 5 500. Jäsenkyselyn vastaajia oli yhteensä 1 107 henkeä, joista 66 % vastasi kirjekyselyyn ja 34 % sähköisesti. Pappisliiton jäsenien vastausprosentti oli 39 % (878 vastaajaa) ja Kanttori-urkuriliiton vastausprosentti 34 % (229 vastaajaa). Tutkimuksessa tarkasteltiin pappien ja kanttorien näkemyksiä erilaisista ajankohtaisista kysymyksistä sekä työorientaatioon, työn organisointiin, työtyytyväisyyteen ja työssä jaksamiseen liittyviä kysymyksiä. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin jäsenten kokemuksia ja toiveita omaa ammattiliittoaan kohtaan. Niemelä 2010, 2–5.

⁶³ Toive-hankkeessa on selvitetty musiikkialan toimintaympäristöjen muutoksia ja näistä johtuvia tulevaisuuden osaamistarpeita. Hankkeen keskeiset rahoittajat ovat olleet Euroopan sosiaalirahasto ja Opetushallitus. Sen päätoteuttaja on ollut Sibelius-Akatemia, ja yhteistyökumppaneina ovat olleet Metropolia Ammattikorkeakoulu, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore ja Suomen konservatorioliitto. Pohjannoro 2011, 2.

vastanneista *yksikanttorisista* seurakunnista (n = 107) oli pappeja kolme tai jopa useampi.⁶⁴

Tutkimushankkeen vastausten perusteella kirkkoherrat pitivät tärkeänä antaa kanttorille tilaa hoitaa tehtäviään jumalanpalvelusmusiikin ja muiden kirkollisten toimitusten musiikin suunnittelussa. Kanttorin tehtävä on johtaa seurakunnan musiikkitoimintaa, mutta hänen esimiehenään toimii kirkkoherra. Näin ollen yhteistyön sujuvuus on tärkeää tehtävän hoitamisessa onnistuneesti.⁶⁵

1.5 Hautaan siunaamisen musiikki tutkimuskohteena

Tutkimuksessani haluan selvittää hautaan siunaamisen musiikkikäytänteitä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa kanttorin työnkuvan näkökulmasta tarkasteltuna. Erityinen tarkastelun kohde on nykypäivän hautaustoimituksissa esitetty musiikki ja sen valinta, musiikkivalintoihin vaikuttavat tekijät, kanttorin rooli musiikin suunnittelijana ja toteuttajana sekä *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutus musiikin monipuolistumiseen sekä liturgiseen vuoropuheluun toimituksen osallistujien kesken. Tutkimus ei ole musiikkianalyttinen vaan tarkastelun kohteena on nimenomaan musiikin valikoituminen.

Kanttorin viran kehitys ja käsikirjojen vuosisatojen kuluessa muuttuneet ohjeistukset sekä käytänteet ovat kehystäneet ja ohjanneet hautaan siunaamisen musiikin toteutusta ja siihen liittyvää liturgista dialogia (asiasta lisää luvussa 2). Aiempien kirkollisten käsikirjojen ohjeistukset musiikin osuudesta hautaustoimituksessa – aina nykyiseen käytössä olevaan *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003) – antavat mielenkiintoista taustatietoa kaavan kehittymisestä sekä musiikin ja liturgisten osien vuorovaikutussuhteista.

Alun perin haudalla lauletuista ”virrenvärssyistä” koostunut hautausmusiikki on urkujen ja kappeleiden yleistymisen myötä rikastunut alkumusiikin, päätösmusiikin ja muun musiikin käyttömahdollisuuksista. Virsien ja liturgisen musiikin vaihtoehtoiset osat hautaan siunaamisen kaavan eri kohdissa antavat toimituksen suorittajille monipuolisia mahdollisuuksia suunnitella hautaustoimitus yksilöllisesti ja samalla huomioida omaisten elämäntilanne ja musiikkitoiveet.

⁶⁴ Muukkonen & Pesonen & Pohjannoro 2011, 41–42.

⁶⁵ Artikkelin perustuu Toive-hankkeen evankelis-luterilaisen kirkon tulevaisuutta kartoittaviin selvityksiin, joiden aineistot hankittiin kirkkoherroille osoitetulla kyselyllä keväällä 2010 ja kanttoreille saman vuoden syksyllä tehdyillä haastattelulla. Pohjannoro & Pesonen, 2010, 31.

Kuten edellä todettiin, hautaan siunaaminen on yksi keskeisimmistä kirkollisista toimituksista, ja sen yhteydessä tavoitetaan suuri määrä ihmisiä. Valtaosa seurakunnan jäsenistä saa kirkollisen hautaan siunaamisen, jolloin siihen liittyvä musiikki ja musiikkivalinnat koskettavat toimitukseen osallistuvia omaisia ja muita läheisiä. Tällöin on perusteltua päätellä, että hautaan siunaamisen musiikin tutkimuksella on merkittävää yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä valtakunnallisesti sekä toimituksiin osallistuville että toimituksen suorittajille.

Tutkimuksen aineisto käsittää kahdeksasta eri suomenkielisestä hiippakunnasta lomakekyselyiden avulla saadut vastaukset (koska Porvoon hiippakunta on pääosin ruotsinkielinen, sieltä ei tullut vastauksia). Tähän tutkimukseen ei sisälly aineistoa ruotsinkielisistä seurakunnista tai Suomessa olevasta saksankielisestä evankelis-luterilaisesta seurakunnasta. Tutkimustehtävään eivät myöskään kuulu selkokieliiset⁶⁶, saamenkieliset tai viittomakieliset hautaustoimitukset.

1.6 Hautaustoimitusten musiikkiin liittyvät aiemmat tutkimukset

Kirkollisten toimitusten musiikkia on tutkittu jonkin verran. Vihkimusiikkia ovat empiirisesti tutkineet Vahtola (1974) ja Kairavuo (2003) ja fenomenologisesti Hepomäki (1997), Imeläinen (2008) ja Vainio (2001). Hautausmusiikin kohdalla aiempi tutkimus on kohdistunut lähinnä virsitutkimukseen. Nurmen (1989) tutkimuksessa tarkasteltiin virsien ja erityisesti uusien virsien käyttöä hautaustoimituksissa ja todettiin, että vuoden 1986 *Virsi*kirjan uusia virsiä oli käytetty monipuolisesti, mutta virsien käyttö oli epätasaista ja keskittyi muutamiin suosituimpiin virsiin. Karhu (1994) tutki hautaustoimitusten virsiä Akaan siunauskappelissa sekä Urjalan ja Kylmäkosken kirkkoissa vuonna 1993 ja totesi, että virsiä ei laulettu kokonaan ja virsien tärkein tehtävä oli pastoraalinen. Karhun tutkimuksen mukaan omaiset valitsivat virret useimmin papin kanssa, eikä kanttori voinut vaikuttaa virsivalintoihin. Musiikin osuutta ja käyttömahdollisuuksia kirkollisissa toimituksissa vuosien 1963 ja 1984 kirkollisten toimitusten kirjan sekä väliohdotusten valossa on tutkinut Vihko (1989). Mäenpään tutkimuksessa

⁶⁶ Sakasti 2015. Selkokieliisiä messukaavoja. Messun ja kirkollisten toimitusten kaavoja on muokattu selkokielisiksi. *Selkokieli* on suomenkielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan. Yleiskielen ymmärtäminen voi olla hankalaa monenlaisista syistä. Näitä ovat esimerkiksi perinnölliset kielen ja ymmärtämisen vaikeudet, neurologisten sairauksien aiheuttamat häiriöt tai muistisairaudet, tai se, että suomi on vieras kieli.

selvitettiin yksinlaulun käyttöä avioliittoon vihkimis- ja hautaan siunaamistoimituksissa (1984).

Kosken (1977) tutkimus paitsi käsitteli 1900-luvun käsikirjojen ohjeistusta, selvitti myös virsien ja muun musiikin käyttöä hautaustoimituksissa ja musiikin esittämiseen liittyviä mielipiteitä. Empiirisen aineiston lähteinä olivat kirkkomuusikoille suoritettu kysely, Hietaniemen kappelin painettujen hautausohjelmien musiikkiohjelma vuosina 1969–1975, Malmin kappelin päiväkirjamerkinnot (vuosilta 1951, 1959, 1967 ja 1975) sekä hautaustoimistojen edustajille ja toimituksissa esiintyneille solisteille suoritettut haastattelut. Tutkimuksen empiirisen aineiston tarkastelu osoitti, että ainakin osittain juuri ohjeitten puuttumisen vuoksi hautaan siunaamisessa esitetään melko usein musiikkia, joka ei siihen sovellu. Lisäksi sopivan ohjelmiston vähäisyys todettiin vaikuttaneen esityskäytäntöihin. Kirkkomusiikon rooli seurakunnan musiikkiasiantuntijana jäi vaillinaiseksi musiikkivalintojen kohdalla omaisten ja hautaustoimistojen vaikuttaessa esitettävään musiikkiin. Toisaalta osa haastatelluista hautaustoimistojen edustajista ja toimituksessa esiintyneistä solisteista kaipasi parempaa yhteyttä seurakuntaan päin nimenomaan toimitukseen soveltuvan musiikin määrittämiseksi.

Grundstén (2002) puolestaan tutki Porin seudun seurakuntien hautauskirkkojen musiikkia. Tutkimuksessa selvitettiin virsien lisäksi myös hautauskirkkojen muuta musiikkia: alku- ja loppumusiikkia sekä soolomusiikkia. Tutkimuksen aineisto käsitti kahdeksan eri seurakunnan kyselylomakkeiden vastaukset (yhteensä 167 hautaustoimitusta) kolmen kuukauden ajanjaksolta. Tutkimuksessa todettiin, että virsien ja soolomusiikin valitseminen oli omaisille merkityksellistä, mutta alku- ja loppumusiikin valinnasta vastasi useimmiten kanttori. Mainittujen maisteriopintoihin liittyvien tutkimusten lisäksi hautaustoimituksen musiikki on kiinnostanut myös ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden aiheena, mutta niitä ei käsitellä tässä.

Evertssonin tutkimus *Gå vi till paradis med sång* selvittää virsien tehtävää ja merkitystä ruotsalaisessa hautauskulttuurissa. Tutkimuksen virsien aineisto on saatu Göran Gustafssonin hautauspalveluihin liittyvän tutkimusprojektin vuonna 1997 kerätystä materiaalista, ja se koostui 2222 hautauspalvelusta koskevasta vastauksesta.⁶⁷ Evertsson halusi selvittää virsien, laulun ja muun musiikin käyttöä integroituna hautaan siunaamisen kaavaan, rukouksiin, tekstien yhteyteen ja samalla tutkia näiden yhteensovittuvuutta hautauspalveluksen kontekstissa. Lisäksi tutkimusaineis-

⁶⁷ Göran Gustafsson: *Begravnings seder – studier av sociala skillnader efter döden*. Evertsson 2002, 1, 51.

ton tuloksien perusteella keskityttiin 14 tutun virren käyttöön sekä niiden mahdollisiin yhteyksiin kirkkovuoteen, herätysliikkeisiin tai tekstien eksistentiaaliseen sisältöön.⁶⁸ Vaikka tutkimuksen tekijä on sekä pappi että kirkkomuusikko, tutkimus analysoi virsiä ensisijaisesti tekstien näkökulmasta, ja musiikin osuus analyysissa oli vähäinen.

Löyhästi haetaan siunaamisen musiikin tutkimukseen liittyy myös hymnologinen teos *Dejlig er jorden*⁶⁹. Se liittyy pohjoismaisen hymnologiaverkoston (*NordHymn*)⁷⁰ ideoimaan tutkimusprojektiin, jossa selvitettiin virren asemaa ja merkitystä kaikissa Pohjoismaissa. Vuosien 1994–1995 aikana lähetettiin Pohjoismaissa lähes 6.500 kyselylomaketta satunnaisotoksena valituille henkilöille⁷¹. Projektin aineisto koostui runsaasta 3.700 vastauksesta, ja niiden perusteella tutkittiin virren asemaa, merkitystä ja käyttöä nykypäivänä. *Dejlig er jorden* sisältää myös artikkeleita eri Pohjoismaiden virsitutkijoilta, mutta julkaisu ei erityisesti liity hautauslaitosten virsien käytänteisiin.

Muita hautaukseen ja hautauskäytäntöihin liittyviä tutkimuksia ovat tehneet Rimpiläinen (1971), Koivisto (1991), Vilenius (1997) ja Erämaja (2006). Rimpiläisen tutkimus on perusteellinen selvitys hautauskaavan kehityksestä ja siihen liittyvistä käytänteistä aina Uppsalan kirkkoprovinsin katolilaisesta hautauksesta reformaation ajan teologisiin uudistuksiin. Tutkimuksen tulokset osoittavat, kuinka periaatteen ja käytännön välinen ristiriita hautauskaavan syntyvaiheessa johti käsikirjan hautauskaavan jatkuvaan uusimiseen. Perinteestä luopuminen tapahtui jossain määrin samassa tahdissa kuin esivallan kanta katolisuuteen nähden jyrkkeni. Tutkimuksen hymnologinen osuus käsitteli käytänteitä niiltä osin kuin ne sisältyivät hautauskaavaan ennen isoavihaa. Rimpiläisen tutkimus antoi tärkeää taustatietoa ja historiallisesti merkittävää perspektiiviä haetaan siunaamisen musiikin kehittymiselle Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seuraavissa käsikirjoissa ja myös tämän tutkimuksen tekijälle (tarkemmin luvussa 2).⁷²

Koiviston tutkimuksen kohteena olivat toimituskeskustelut Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1980-luvulla. Aihetta tarkasteltiin lapsen kasteen, avioliittoon vihkimisen ja haetaan siunaamisen yhteydessä tapahtuneiden toimituskeskustelujen opetuksellisesta, viestinnällisestä sekä sielunhoidollisesta näkökulmasta käsin. Musiikin osuus tutkimuksessa ra-

⁶⁸ Evertsson 2002, 291–292.

⁶⁹ Hansson & Bohlin & Straarup, 2001.

⁷⁰ Nordisk Institut for Hymnologi. Straarup & Hansson 2001, 9.

⁷¹ Kirjoituksesta ei käy ilmi, olivatko henkilöt seurakunnan työntekijöitä tai yleensä kirkon jäseniä.

⁷² Rimpiläinen 1971, 13–14, 361–363.

joittui seurakuntalaisten haastatteluissa esiin tulleisiin toiveisiin osallistua toimituskeskustelujen yhteydessä musiikin suunnitteluun.⁷³

Vileniuksen tutkimus puolestaan tarkasteli Suur-Helsingin kasuaalitoimituksiin osallistuneiden laatuodotuksia, vuorovaikutussuhteita ja kokemuksia, jotka perustuivat papin toimintaan. Lisäksi tutkittiin vastaajien henkilökohtaisia, kristillisiin arvoihin perustuvia käsityksiä ja merkityksiä kirkollisen toimituksen kontekstissa. Näkökulmana oli kirkko ”palveluntuottajana”, eikä kirkollisiin toimituksiin liittyvä musiikki tai liturginen vuoropuhelu sisältynyt tutkimukseen.⁷⁴

Erämajan tutkimus tarkasteli kirkollisen hautauskentän profессиostruktuuria kolmentoista tapauskertomuksen avulla. Hautaamista tarkasteltiin kenttänä, jolla eri ammattiryhmät erilaisine tehtävineen toimivat. Hautauskentän toimijuutta tarkasteltiin kolmen merkittävän toimijan näkökulmasta: omaisten, hautaustoimiston ja kirkon. Tutkimustuloksissa mainittiin hautaustoimistojen tehtävänä esitellä eri musiikkivalintoja ja välittää ohjelmapalveluja, mutta hautaan siunaamisen musiikkia ei tutkimus muilta osin käsitelty.⁷⁵

Aikaisemmat tutkimukset ovat kartoittaneet lähinnä virsiä, niiden käyttöä sekä hautaukseen yleisesti liittyviä käytänteitä ja niiden toteuttamistapoja. Tutkimusta ei kuitenkaan ole tehty hautaan siunaamisen musiikin valikoitumiseen, esityskäytänteisiin, ohjeistuksiin ja mahdollisiin ristiriitatilanteisiin liittyvistä tekijöistä.⁷⁶ Tässä tutkimuksessa selvitetään lisäksi myös *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käyttöä, kasuaalitoimitusten laulujen merkitystä hautaan siunaamisen musiikkivalinnoissa sekä toimituksen suorittajien ja omaisten keskinäistä vuorovaikutusta toimituksen musiikin valintatilanteissa erityisesti kanttorin näkökulmasta tarkasteltuna. Nyt suunniteltu tutkimus onkin ensimmäinen empiirinen tutkimus ja kartoitus hautaan siunaamisen musiikista kanttorin näkökulmasta tarkasteltuna 2000-luvun käsikirjauudistuksen jälkeen. *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) ja siihen liittyvä monipuolinen liturginen musiikki sekä kirkollisiin toimituksiin tarkoitetut laulut ovat olleet seurakunnissa käytössä vuoden 2004 adventista, mutta niiden käyttöä hautaustoimituksissa ei ole tutkittu. Tutkimuksen tekijällä ei ole tietoa vastaavanlaisesta empiirisestä

⁷³ Koivisto 1991, 22–23, 46, 80, 102.

⁷⁴ Vilenius 1997, 256–258.

⁷⁵ Erämaja 2011, 366–373.

⁷⁶ Ruotsin suurin hautaustoimistoketju on tehnyt mielipidetutkimuksen hautaus-
ten musiikkitoiveista. Haastattelussa kysyttiin 1047 ruotsalaiselta (iältään 16 -79
vuotta) musiikkivalintaa omiin hautajaisiin. Pressmeddelande av: Fonus, 2016.

hautausmusiikin tutkimuksesta Pohjoismaissa eikä käytettävissä aiheeseen liittyvää kansainvälistä kirjallisuutta.

1.7 Kanttori tutkijana

Miksi haluan tutkia hautausmusiikkia – olen pohtinut kysymystä pitkään mielessäni. Urku-, piano- ja lauluopinnot Sibeliuksen Akatemiassa kartuttivat kirkkomusiikin opiskelijan perusohjelmistoa toimituksia varten, mutta opiskeluun liittyvät pakolliset ”käytännölliset harjoitukset” liittyivät ainoastaan jumalanpalveluksien toteuttamiseen. Näin ollen kirkollisten toimitusten työharjoittelu tapahtui useimmiten suoraan ”aitona” työtehtävänä kanttorin viransijaisena. Työelämään tutustumisesta tai perehdyttämisestä ei 1980-luvulla tiedetty mitään, eikä seurakunnissa myöskään keskusteltu yhteisesti kirkollisten toimitusten musiikin opastuskäytänteistä tai linjauksista. Uteliaisuus ja kiinnostus muiden seurakuntien hautausmusiikkikäytäntöjä kohtaan oli samalla mahdollisuus laajentaa omaa tietämystään sopivan ohjelmiston ja omaisten musiikkivalintojen suhteen.

Ajatuksiini palautuvat ensimmäiset hautaussoitot Noormarkun seurakunnan kesäkanttorina yli 35 vuotta sitten; eripituiset kanttorin sijaisuudet, äitiyslomitukset ja yksittäiset kanttorin tehtävät useissa seurakunnissa Satakunnan alueella sekä myöhemmin kanttorin virkatehtävät Tukholman suomalaisessa seurakunnassa ja Porin Teljän seurakunnassa.

Työskenneltyäni kanttorina Porin Teljän seurakunnassa vuodesta 1987, olen saanut lähestyä kirkollisia toimituksia erityisesti hautausten kautta. Niiden lukumäärä on ollut enimmillään 232 hautausta vuodessa. Jokainen hautaan siunaaminen on ollut omanlaisensa: siinä missä yhden musiikkia on saatettu valmistella useita tunteja kestävien keskusteluiden ja/tai tapaamisten muodossa, toisessa tapauksessa kukaan ei ole ottanut yhteyttä ennen hautaustoimitusta; joskus omaisia ei ollut paikalla yhtäkään. Ajasta ja seurakunnasta riippumatta hautaus toimituksena ja toteutuksena on aina ollut ainutkertainen ja yksilöllinen työtehtävä, jonka suunnitteluun olen pyrkinyt käyttämään kaiken mahdollisen ammattitaidon ja luovuuden.

Työvuosien myötä kohtaamieni seurakuntien erilaiset käytänteet ja perinteet hautauksissa ovat lisänneet kiinnostusta hautaan siunaamisen musiikin kartoittamiseen, esittämiseen ja tarkempaan tutkimiseen. Hautausmusiikin tutkiminen ja tiedon kerääminen empiirisesti tuntui yhä tärkeämmältä, etenkin kun aiempaa tutkimustietoa ei (virsiä lukuun ottamatta) juurikaan ole saatavilla. Kanttorina olen useasti – yksin tai kollegojen kanssa – pohtinut omaisten musiikkitoiveiden sopivuutta kirkolliseen toi-

mitukseen. Yksi motivaatio tutkimukseeni onkin kiinnostus saada tietää, mitä musiikkia ja virsiä muissa seurakunnissa esitetään ja miten on päädytty toteutuneisiin musiikkivalintoihin. Toivon myös voivani oppia uutta surumusiikin esittämisestä, ohjelmistosta, opastamisesta, työyhteisön linjauksista tai käytänteistä muissa seurakunnissa – empiirinen tutkimus hautaan siunaamisen musiikista kun on tähän saakka puuttunut – ja toivon, että nyt saadulle tutkimustiedolle on tulevaisuudessa käyttöä kanttorikollegoiden parissa.

1.8 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen taustaluvuissa 1 ja 2 perehdytään kirkollisiin toimituksiin, kanttorin virkanimikkeen kehittymiseen ja erityisesti hautaustoimituksista käytettävissä olevaan tutkittuun historialliseen tietoon ja aineistoon. Luvussa 3 esitellään tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttamistavat sekä siihen liittyen käytettävissä oleva tutkimusaineisto, kyselylomakkeet sekä vastaajatiedot. Tutkimuksen tuloksia esitellään luvuissa 4, 5 ja 6. Luvussa 4 tarkastellaan hautaan siunaamisessa esitettyä musiikkia: teoksia, säveltäjiä, esittäjiä, liturgista vuoropuhelua ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käyttöä. Luku 5 selvittää kanttorin käsityksiä hautaan siunaamisen musiikin valintaan liittyvistä tekijöistä, mahdollisista ristiriitatilanteista ja niihin liittyvistä ratkaisumalleista. Lisäksi samassa yhteydessä tarkastellaan seurakuntien opastuskäytänteitä hautaan siunaamisen musiikin eri vaihtoehtoista, linjaukäytänteitä ja esittämiseen liittyviä ohjeistuksia. Luvuissa 4 ja 5 kvantitatiivinen aineisto on luokiteltu ja analysoitu. Varsinainen tarkastelu on luvussa 6, mihin sekä kvalitatiivisen että kvantitatiivisen aineiston avovastaukset sekä vastauksiin liittyvät muut lisäkommentit on yhdistetty ja analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksen päätösluvussa 7 pohditaan saatuja tutkimustuloksia, niiden merkitystä ja tulevaisuutta erityisesti kanttorin ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta käsin.

2 HAUTAAN SIUNAAMISEN KAAVAN JA MUSIIKIN SÄÄNTELY KÄSIKIRJOISSA

2.1 Hautaan siunaamisen kaavan musiikillisen ohjeistuksen kehittyminen

Suomessa on ollut toisella kristillisellä vuosituhannella käytössä yhdeksän virallista, kirkon hyväksymää käsikirjaa hautauskaavoineen, joten vuoden 2003 *Kirkollisten toimitusten kirja* on kymmenes kirkolliskokouksen hyväksymä käsikirja. Turun hiippakunnan keskiaikainen virallinen hautausohjeisto oli latinankielisenä sekä käsinkirjoitettuna että painettuna.⁷⁷ Suomen keskiajan merkittävin liturginen kirja ennen reformaatiota oli Suomea eli Turun keskiaikaista hiippakuntaa varten painettu kirja *Missale Aboense* (1488), joka oli luonteeltaan messukirja. Sen avulla pyrittiin yhtenäistämään siihen asti hajanaista liturgista käytäntöä. Liturgian yhtenäistämiseen pyrittiin myös vuonna 1522 painetun Turun hiippakunnan käsikirjan *Manuale Aboensen* avulla, joka oli ensimmäinen Suomea varten painettu kirkollisten toimitusten kirja.⁷⁸ Ensimmäisen kerran hautauskaava julkaistiin virallisesti suomen kielellä vuonna 1549 *Mikael Agricolan käsikirjassa*. Seuraavalla vuosisadalla hautaustoimituksen ohjeet sisältyivät asiaa tutkineen Knuutilan mukaan kolmeen eri käsikirjaan, nimittäin vuoden 1614 *Kirkkokäsikirjaan*, vuoden 1629 *Kirkkokäsikirjaan*⁷⁹ ja vuoden 1693/1694 *Kirkkokäsikirjaan*. Parvion käsityksen mukaan vuoden 1614 ja vuoden 1629 käsikirjat ovat rinnakkaislaitoksia, eivätkä siis laskettavissa erillisiksi käsikirjoiksi.⁸⁰ Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen tiedon kanssa, että jälkimmäisessä julkaisussa on evankeliumikirjan ja kollehtojen lisäksi myös aiempaa runsaampi virsivalikoima, esimerkiksi enemmän graduaalivirsiiä. Tällä perusteella voidaan pitää perustellumpana Knuutilan käsitystä kolmesta eri käsikirjasta 1600-luvulla. Ensimmäinen virallinen *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon*

⁷⁷ Knuutila 1992, 118.

⁷⁸ Pajamo 2004, 22–25.

⁷⁹ Vuoden 1629 käsikirja on vuoden 1614 kirjan uusintapainos, mutta poikkeaa siitä joiltakin osin (mm. messun järjestyksen osalta). Se oli Viipurin piispa Olavus Elimaeuksen toimittama, ja käyttöalue oli varsinaisesti Viipurin hiippakunta. Vatanen 4.12.2012. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

⁸⁰ Parvio 1992, 104.

käsikirja vuonna 1886 sisälsi myös hautauskaavan⁸¹. Hautauskaava on sisällytynyt kaikkiin kolmeen 1900-luvulla julkaistuun käsikirjaan, vuoden 1913 *Kirkkokäsikirjaan*, vuoden 1963 *Kirkkokäsikirjan Kirkollisten toimitusten kirjaan* sekä vuoden 1984 *Kirkkokäsikirjan Kirkollisten toimitusten kirjaan*, ja se sisältyy myös nykyisin käytössä olevaan *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003).⁸²

Tarkastelen seuraavassa suomenkielisen hautaan siunaamisen kaavan musiikillisen ohjeistuksen kehitystä alkaen ensimmäisestä suomalaisesta keskiaikaisesta liturgisesta kirjasta *Missale Aboense* (1488) käytössä olevaan nykyiseen *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003). Teksti on osin sama kuin artikkelissani *Hautaan siunaamisen kaavan musiikillisen ohjeistuksen kehittyminen kirkollisten toimitusten kirjoissa keskiajalta nykypäivään*.⁸³

Lisäksi pyrin selvittämään kaavamuutoksia koskien liturgisen vuoropuhelun mukaan ottamista, käsikirjauudistuksen vaikutusta *Virsikirjan* (1986) eri painoksiin sekä hautaan siunaamisen musiikin pastoraalisia tavoitteita käsikirjoissa.

2.1.1 Ennen reformaatiota

Ensimmäinen Turun keskiaikaista hiippakuntaa varten painettu kirja oli Lyypekissä 1488 Bartholomeus Ghotan painama *missale plenum*, dominikaaninen *Missale Aboense*. Tämä oli Suomen keskiajan merkittävin liturginen kirja⁸⁴, jonka toimeksiantajia olivat piispa Konrad Bitz ja tuomiorovasti Mauno Särkilähti.⁸⁵ Se sisälsi keskeiseen sakramenttiin, ehtoolliseen, liittyvät messutekstit.⁸⁶ Missalen liturgiset juuret ovat 1200-luvulla kiteytyneessä yleisessä dominikaanilurgiassa⁸⁷, johon on liitetty myöhempää

⁸¹ Tässä luvussa käytän termejä ”hautauskaava” tai ”hautaan siunaamisen kaava” aina kulloinkin puheena olevan kirkkokäsikirjan termin mukaan.

⁸² Knuutila 1992, 118.

⁸³ Grundstén 2014, 64–86.

⁸⁴ Liturgisten tekstikirjojen sisällöstä suuri osa oli esitettävä laulaen tai puhelaulaen. Taitto 1992, 15.

⁸⁵ Vatanen, 4.12.2012. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

⁸⁶ Painettu *Missale Aboense* oli tuotteena täysin keskiaikaisen käsikirjoituskulttuurin perillinen. Se jäljitteli ulkomuodollaan ja sisällöllään parhaansa mukaan myöhäiskeskiajan tyylikkäättä ja helppokäyttöisiä liturgisia käsikirjoituksia. Heikkilä 2010, 358.

⁸⁷ Turun hiippakunta kuului Uppsalan kirkkoprovinsiin. Turun hiippakunnan liturginen aines poikkesi kuitenkin arkkihiippakunnan vastaavasta. Poikkeamat selittyvät dominikaanisesta liturgisesta traditiosta. Se oli vaikuttanut Turun hiippakuntaan 1200-luvulta lähtien, jolloin Turun piispana oli dominikaani Tuomas (1220–1245). Turkuun vuonna 1249 perustettu dominikaaniluostari vaikutti myös asiaan. Knuutila 1997, 103–105.

kirkon pyhien muistopäivien aineistoa (*sanctorale*) dominikaanisessa hengessä. Hautaan siunaamisen kaavaa *Missale Aboensessa* ei ollut, vaan se sisälsi sielunmessun kaavan, joka todennäköisesti saattoi liittyä läheisesti Uppsalan traditioon ja ruotsalaisissa hautauskaavoissa useasti julkaistuihin sielunmessuihin.⁸⁸

Ensimmäinen Turun hiippakuntaa varten painettu kirkollisten toimitusten kirja oli *Manuale seu exequiale secundum ritum ac consuetudinem alme ecclesie Aboensis* (jatkossa *Manuale Aboense*). Teos painettiin Saksassa 1522, ja sen juuret löytyvät Uppsalan kirkkoprovinsin traditiosta *Manuale Upsalense* (1487). Keskiajalla *Manuale* oli eräiden kirkollisten toimitusten kirjan nimi ja tarkoitti papin käsikirjaa. Tavallisesti se sisälsi liturgiset kaavat kastetoimitusta, avioliittoon vihkimistä, sairaan ehtoollista, viimeistä voitelua ja hautausta sekä eräitä siunaustoimituksia ja sakramentaalioita varten. *Manuale Aboense* oli, samaan tapaan kuin manuaalit muualla, papin käsikirja, jonka avulla pappi kykeni palvelemaan seurakunnan jäseniä kehdosta hautaan. Se sisälsi keskiaikaisen perinteen mukaisesti niiden sakramenttien ja kirkollisten toimitusten kaavat, jotka henkilökohtaisesti kohdistuivat yksityiseen seurakunnan jäsenen ja joiden hoitaminen kuului pappisvirkaan.⁸⁹ *Manuale Aboensen* nimiölehdellä olevat sanat *seu exequiale* viittaavat Parvion mukaan juuri toimitusten käsikirjaan, mutta hän toteaa joidenkin latinan erityissanakirjojen tuntevan sanan *exequiale* hautaukseen valmistavana kirjana. *Exequiale* on siten mahdollisuus ymmärtää kirjaksi, josta on löydettävissä toimitukset hautajaisia varten ja sielun valmistamiseksi viimeiselle matkalle. Hautausosan laajuus (76 sivua) verrattuna kasteen ja avioliittoon vihkimisen osuuteen (56 sivua) tukee tulkintaa manuaalista nimenomaan hautaukseen ja sielun valmistamiseen liittyvänä kirjana.⁹⁰ Kuolinvigilia (*officium pro defunctis*)⁹¹ on sivumäärältään laajin toimituksen kuvaus *Manuale Aboensessa*, ja Parvion mukaan kuolinvigilia käsitti alkuaan vuorokauden yöpuolen rukoushetket; vesperin⁹², matutinan⁹³ ja laudeksen⁹⁴, joihin

⁸⁸ Rimpiläinen 1971, 40–41.

⁸⁹ Parvio 1980, 137.

⁹⁰ Parvio 1980, 138–139.

⁹¹ Ensimmäisinä vuosiatoina tärkeä rukoushetki oli yöllinen vigilia. Se tarkoitti valvomista rukoillen, pyhiä tekstejä lukien, pelastuksen mysteeriä mietiskellen ja Jumalaa ylistäen. Yöllinen kokoontuminen saattoi johtua myös tarpeesta pitää jumalanpalvelus salassa kristittyihin kohdistuvien vainojen vuoksi. Vigilia oli myös valmistautumista sunnuntain eukaristiaan, Kristuksen muistoateriaan. (Taitto 1992, 20.) Vigilia on nykyään Suomen ortodoksisen kirkon käytännössä lauantai- ja aattoiltojen jumalanpalvelus (Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 548).

⁹² Rukoushetkijärjestelmän iltarukous. Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 548

⁹³ Varhaisaamun rukoushetki. Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 544.

tekstuaalisesti liitettiin vainajaan ja kuolemaan liittyvä aineisto.⁹⁵ Näihin rukoushetkiin liittyvä liturginen aineisto sisältää psalmeja, responsoriumeja⁹⁶, antifoneja⁹⁷ ja kiitoslauluja. Varsinainen hautausakti eli vainajan maahanpaneminen seuraa *Manuale Aboensessa* välittömästi kuolinvigiliaa. *Manuale Aboensen* sisältämä kuolemaan liittyvä akti (absolutio mortuorum⁹⁸) sisältää rukouksia ja responsoriumeja, jotka viittaavat dominikaaniseen perinteeseen. Samoin *Manuale Aboense* ja vuoden 1505 *dominikaanibreviarium*⁹⁹ ohjeistavat yhtenäisesti psalmin ja antifonin laulamisesa kulkueessa, joka siirtyy kirkosta haudalle.¹⁰⁰

Kuolleen saattaminen hautaan oli keskiajalla Ruotsi-Suomessa kuten muuallakin katolisen kirkon piirissä monivaiheinen. Siihen kuuluivat, jos seremoniat vietiin läpi täydellisesti, kotona toimitettu *commendatio animae* -liturgia rukouksineen¹⁰¹ vainajan puolesta, mahdollinen vigilia ja ruumiin vihkeminen¹⁰², kuolleen kuljettaminen kulkueessa kirkkoon, sielunmessu ja muut esirukoustoimet kirkossa, haudan vihkeminen, varsinainen hautaus ja jälkimuiston vietto eri muodossaan.¹⁰³

Seremoniallisuus korosti vainajan auttamista siirtymään elämästä kuolemaan ja vainajan muistamista rukouksin, mutta musiikin merkitys seremo-

⁹⁴ (Lat. = ylistykset) Rukoushetkijärjestelmän aamurukous. Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 544.

⁹⁵ Parvio 1980, 152.

⁹⁶ Esilaulajan ja kuoron/seurakunnan vuorotteluun perustuva kirkkolaulu. Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 547.

⁹⁷ Nykyisessä päämerkityksessä antifoni (antiphona) tarkoittaa puhelaulettua tekstiä yhteydessä esitettyä vapaamuodosteista kertosaettä tai -säkeistöä. Puhelaulettu eli kantilloitu teksti voi olla joko psalmi tai Uuden tai Vanhan testamentin kiitosvirsi. Tässä tehtävässään antifoni jäsentää ja täsmentää esitettävää kokonaisuutta. Taitto 1992, 69.

⁹⁸ Akti, jossa rukoillaan vainajalle syntien anteeksiantamusta ja pirskotetaan ja suitsutetaan ruumis. Rimpiläinen 1971, 24.

⁹⁹ Breviarium on rukoushetkien rakenteet ja tekstit sisältävä kirja. Erkkilä, & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 540. Breviariumilla voitiin tarkoittaa myös hiippakunnan tai sääntökunnan kulloistakin hetkipalveluskäytäntöä. Sana breviarium on tullut käyttöön klassisesta latinasta, missä se merkitsee luetteloa tai tiivistelmää. Hetkipalvelusten osien mukaisesti breviariumin sisältö jaettiin osastoiksi tai erillisiksi kirjoiksi. Breviarium voi olla nuotinettu tai pelkkä tekstikirja. Taitto 1992, 59–63.

¹⁰⁰ Rimpiläinen 1971, 38–39.

¹⁰¹ *Commendatio animae* -liturgia tarkoitti esimerkiksi antifonia, jota laulamalla vainaja uskottiin Jumalan huomaan. Lehtonen 1931, 355.

¹⁰² Ruumiin vihkeminen tarkoitti vuoden 1505 dominikaanibreviariumin mukaan ruumiin siirtämisen yhteydessä tapahtuvaa pirsrottamista, suitsuttamista ja rukousta. Rimpiläinen 1971, 39.

¹⁰³ Lempiäinen 2004, 219.

nioiden eri vaiheissa oli vähäinen. Eri lähteistä löytyy merkintöjä antifoni- en, psalmien ja responsoriumien laulamisesta lähinnä kulkueiden aikana.

Kiinnostava yksityiskohta, joka ei sisälly varsinaiseen kaavaan eikä siten näy käsikirjoissa kaavan osana, on kellojen soitto. Erilaisten kellojen soittaminen uskonnollisten menojen yhteydessä vaihteli suuresti eri paikkakunnilla. Rimpiläisen mukaan kellojen käyttö kristillisessä kirkossa lienee 500-luvulla Brittein saarilta levinnyt tapa.¹⁰⁴ Kellonsoittoa käytettiin hyvin vaihtelevasti eri yhteyksissä; esimerkiksi haudanavaussoitto, hautaussoitto, tai vainajalle soitettiin viikon, kuukauden ja vuoden kuluttua kuolemasta eri muistomessujen tai vigilioiden yhteydessä. Suomalaisissa lähteissä kellonsoittajana mainitaan aina lukkari, mutta myöhempien tietojen mukaan kellonsoittaja saattoi olla myös omainen.¹⁰⁵

2.1.2 Reformaation aika

Reformaation ulottuttua nykyisen Suomen alueelle muuttui myös kirkon jumalanpalveluselämä. Luterilaisen Ruotsin ensimmäisen kirkkokäsikirjan *Then Swenska messan epter som hon nu hålles i Stockholm* laati ruotsalainen reformaattori Olavus Petri vuonna 1529. Käsikirjan hautauskaava sisälsi kaksi pääosaa: ruumiin vihkeminen kotona ja toimitus haudalla. Käsikirjassa on vaihtoehtoja haudan täyttämisen aikana veisattaviksi virsiksi, vaikkakin todetaan, että myös muita virsiä sopii käyttää. Hautausvirsillä oli myös katoliset vastineensa. Yhteiskunnassa tapahtunut uudistusliike, jolloin kuninkaan käskykirjeen mukaan ”kaikissa Ruotsin valtakunnan kirkkoissa oli pantava toimeen täydellinen puhdistus sekä opissa että seremonioissa” vaikutti siihen, että Olavus Petrin käsikirjasta otettiin useita painoksia (1537, 1541), ja käsikirjan viimeinen painos julkaistiin vuonna 1548.¹⁰⁶ Siinä yhteydet katolilaiseen traditioon heikkenivät siten, että virsien joukkoon otettiin uusi reformaation synnyttämä virsi¹⁰⁷ katolisten virsivaihtoehtojen lisäksi. Olavus Petri korjasi keskiaikaisista kasuaalitoimitusten¹⁰⁸ kaavoista eniten juuri hautauskaavaa.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Rimpiläinen 1971, 58.

¹⁰⁵ Rimpiläinen 1971, 60–61.

¹⁰⁶ Rimpiläinen 1971, 101–105.

¹⁰⁷ *Låt oss thenna kropp begraffua*. Rimpiläinen 1971, 109–110.

¹⁰⁸ Kasuaalitoimitus tulee latinan kielen tapahtumaa (”casus”) merkitsevästä sanasta. Näille toimituksille on ominaista, että ne tapahtuvat ihmisen elämän käännekohtissa. Koska niille on vaikeaa löytää sopivaa suomenkielistä ilmaisuja, käsikirjakomitea on päättänyt nimeen kasuaalitoimitukset. Vastaava nimi tunnetaan myös muissa kielissä. Käsikirjakomitean perustelut 2001, 13.

¹⁰⁹ Pirinen 1962, 105.

Reformaatio yksinkertaisti hautaan siunaamista. Se korosti hautaamisen olevan ennen muuta eläville tehtävä palvelus. Kuitenkin se, mikä säilytettiin, oli kotoisin perinteestä: kulkue lauluineen, tilaisuus kirkossa ja varsinainen hautaus. Erityisen selvästi reformaation ajan ohjeissa tulevat näkyville edellä mainittu kulkue kotoa kirkolle ja virret. Ohjeet, joita virsistä annettiin, olivat yksityiskohtaisia. Erämaja toteaa, että vaikka Martin Luther itse ei laatinut hautauskaavaa, hän julkaisi vuonna 1542 hautauslaulujen kokoelman, mikä osoittaa hänen olleen kiinnostunut virsimusiikista toimitusten yhteydessä. Hautauslaulujen kirjan esipuheessa Luther antoi muutamia ohjeita hautausvirsistä:

*Me emme laula surulauluja emmekä kärsimysvirsiä kuolleillemme luona ja haudoilla vaan lauluja, jotka tuovat lohtua syntien anteeksiannosta, levosta, unesta ja Kristuksen kärsimyksestä, kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Näin vahvistamme uskoamme ja herätämme ihmisissä oikeaa hartautta.*¹¹⁰

Suomen kieli muodostui liturgiseksi kieleksi vasta reformaatioaikana, jolloin suomea alettiin käyttää ainakin tärkeimmillä suomenkielisillä paikkakunnilla jumalanpalveluselämässä ja kirkollisissa toimituksissa. Reformatorinen hautaus tuli Suomeen ruotsalaisten käsikirjojen välityksellä. Ruotsinkielisillä alueilla ne merkitsivät sellaisenaan siirtymistä evankeliseen hautaukseen. Suomenkielisillä alueilla niitä käytettiin aluksi siten, että papit käänsivät ne suullisesti suomeksi. Seuraavana vaiheena oli käännöksen tekeminen itse käsikirjojen rivien väleihin ja reunoihin. Viimeisenä vaiheena oli koko käsikirjan kääntäminen. Papeille tarkoitettua suomenkielistä käsikirjallisuutta alettiin painattaa vasta 1540-luvulla.

Koska papit tarvitsivat suomenkielistä aineistoa jo ennen painettujen teosten valmistumista, oli turvauduttava käsin kirjoitettuihin muistiinpanoihin. *Westhin koodeksin* tekstit ja sävelmät ovat muotoutuneet useassa vaiheessa 1530- ja 1540-luvun kuluessa ennen vuotta 1549. Itse koodeksi on ajoitettu vuosille 1545–1549. Se on merkittävin reformaatioajalta säilynyt suomenkielinen käsikirjoituskooste, joka sisältää täydellisen kirkkokäsikirjan ja messun. Se on myös vanhin suomenkielinen käsikirjoitus, joka sisältää hautauskaavan. *Westhin koodeksissa* messu ja käsikirja ovat alun perin kuuluneet yhteen ja yhtäläisyyksiä ruotsalaiseen messuun on havaittavissa.¹¹¹

Westhin koodeksissa ei puhuta ruumiin vihkimisestä, vaan otsikko kuuluu *Ennen quin Rumis ulgos cardanolt kannetan*. Katolinen ruumiin vihkiminen

¹¹⁰ Erämaja 2006, 9.

¹¹¹ Tuppurainen (toim.) 2012, 8.

kiellettiin maallisen esivallan toimesta v. 1544. Se koodeksin hautauskaavan piirre, joka erottaa sen sekä Olavus Petrin käsikirjoista että vuoden 1548 käsikirjasta, muodostuu raamatunlauseista. Ne ovat samat kuin vuoden 1541 käsikirjassa. *Westhin koodeksissa* kotitilaisuus on sallittu, mutta ei välttämätön (*Cwsa pappi on*). Mitään tilaisuutta kirkossa kotitilaisuuden ja varsinaisen hautauksen välillä ei edellytetä. Haudalla on ensin mullanheitto sanoineen, sen jälkeen rukous ja hautaa peitettäessä veisataan.

Vuoden 1541 käsikirjan ja *Westhin koodeksin* välillä voidaan kuitenkin todeta eroavaisuuksia musiikin ohjeistuksen kohdalla: vuoden 1541 käsikirjassa on kaksi vaihtoehtoista virttä veisattavaksi hautaa peitettäessä. *Westhin koodeksissa* on vain seuraava ohje: *sillä välillä quin multa heitetän Rumin päle machta jotakin Jumalist veisu veisatta etc.* (Eroavuuden selitykseksi riittänee se, että tarvittavia virsiä ei vielä koodeksin aikaan ollut suomenkielisessä asussa.¹¹²) Tuppuraisen mukaan koodeksissa oleva ohje saattaa viitata *Caickein laupiaain Herra Jesu* -antifoniin. *Westhin koodeksissa* on esirukouksen luonteinen antifoni, joka on yksi käsikirjoituksen harvoista lauluosuuksista: laulettava rukous *Kaikkein laupiaain Herra Jeesu (Clementissime Domine)*. Sitä on todennäköisesti käytetty koodeksin käsikirjan ohjeen mukaan hautaustoimituksissa.¹¹³ Toista hautaustoimituksen ohjetta vastaa Agricolan käsikirjan (1549) täsmällisempi maininta *coska nyt multa heiteten Rumijn päle / niin weisatan Media vita / eli iocu toinen sencaltainen*.¹¹⁴ Kyseinen perinteinen responsorion suomennos *Me quim eläm maanpäällä* on Jacobus Finnon virsikirjassa (1583).¹¹⁵

Westhin koodeksin käsikirjaisuus ei sisällä nuotteja. Ajan käytäntöjen mukaan kuitenkin useat osuudet ovat joko puhelaulettavia tai itsenäisiä lauluja. Muutamissa kohdissa mainitaan virren tai jonkin muun ”jumalisen veisun” laulaminen.

Reformaatioajan alkuvuosina oli siis käytössä joitain toimitusten kaavojen käsikirjoituksia, kunnes Mikael Agricola julkaisi toimitusten kirjan *Käsikirja Castesta ia muista Christikunnan menoista* (1549), ja tähän sisältyi ensimmäisen kerran suomeksi julkaistu hautauskaava. Käsikirjan lähteinä Agricola käytti keskiaikaisen tradition ohella *Olavus Petrin käsikirjan* vii-

¹¹² Rimpiläinen 1971, 134–136.

¹¹³ Tuppurainen 2012, 10, 79–80.

¹¹⁴ Agricola seurasi tässäkin Olavus Petrin tekstiä. Virttä ”Media vita” hän ei kuitenkaan kääntänyt, joten se uskonpuhdistuksen vuosisadalla todennäköisesti veisattiin suomalaisissa hautauksissa latinaksi. Veisaaminen ruumissaatossa oli ollut ikivanha kristillinen tapa, ja ”Antiphona de morte: Media vita” oli saksalaisena käännöksenä (”Mitten wir im Leben sind”) tullut luterilaisen kirkon erityiseksi hautausaattovirreksi. Lehtonen 1931, 418.

¹¹⁵ Tuppurainen (toim.) 2012, 51.

meistä painosta (1548), Lutherin tekstejä sekä muuta saksalaista reformatorista materiaalia. *Myös Missale Aboensen* vaikutus on tekstuaalisesti osoitettavissa.¹¹⁶

Agricolan *Käsikirja Castesta ia muista Christikunnan menoista* (1549) sisälsi kirkollisten toimitusten järjestykset ja tekstit, ja se oli tarkoitettu pappien käyttöön.¹¹⁷ Kuten edellä todettiin, yksi sen tärkeimmistä lähteistä, käännöstyön pohjana ollut ruotsalainen Olavus Petrin käsikirjan viimeinen painos (1548), oli Agricolalle ainoa hautauskäytäntöä selvittävä lähde. Vuoden 1548 ruotsalaisen käsikirjan ja Agricolan käsikirjan hautauskaava ovat lähes samanlaiset. Hautauksessa on kaksi osaa: *Ennen quin rumis Codhosta wloswiedhen* ja *Rumin Hautamisest*. Mitään tilaisuutta näiden välissä ei edellytetä. Kotona vietettyyn hartaushetkeen – keskiaikaisen ruumiin vihkiminen -käytännön evankeliseen jatkoon – kuului lohduttava kehoitus, evankeliumin luku, lyhyt jatkokehoitus sekä rukous. Nämä kotitilaisuuden osat olivat Agricolalla ja vuoden 1548 käsikirjassa samat: puhe, jonka loppupuolella on Joh. 11: 21–27, ja rukous.¹¹⁸ Keski-ikäisiin hautaustapoihin tottuneelle rahvaalle tämä kotona pidetty hartaushetki oli erittäin rakas.¹¹⁹ Molemmissa käsikirjoissa myös varsinaisen hautauksen osat ovat samat: mullanheitto sanoineen, rukous, haudan peittäminen virrenveisuineen, 1. Tess. 4: 13–18, kehoitus, jonka pitäminen riippuu papin harkinnasta, ja lopussa vielä joukko raamatunkohtia tarvittaessa käytettäväksi.¹²⁰

Westhin koodeksi osoittaa, että evankelisen hautauksen tuntemus oli levinnyt Suomeen, mistä syystä Agricola ei joutunut tekemään käsikirjaansa suuria muutoksia. Rimpiläisen mukaan Agricola saattoi työssään tukeutua kotimaiseen traditioon, jonka tunnettu edustaja hautauskaavan osalta oli siis jo aiemmin mainittu *Westhin koodeksi*.¹²¹ Agricolalle luterilainen hautaus 1540-luvun päätösten jälkeen oli periaatteellisesti ainoa mahdollinen suuntaus kehittää hautauksen kaavaa ja se vaikutti Agricolan kirjalliseen työhön. Koska ruotsalainen käsikirja vuodelta 1541 oli virallinen, ei Agricolan käsikirja saattanut kuin vähäisessä määrin heijastaa hänen omia kannanottojaan.¹²²

Merkittäviä ovat ne kohdat, joissa Agricola kaikesta huolimatta on uskaltanut poikkeamaan ruotsalaisista esikuvista. Agricolan *Rukouskirja*

¹¹⁶ Hytönen 2005, 9.

¹¹⁷ Pajamo & Tuppurainen 2004, 53.

¹¹⁸ Rimpiläinen 1971, 142–143.

¹¹⁹ Lehtonen 1931, 411.

¹²⁰ Rimpiläinen 1971, 144.

¹²¹ Rimpiläinen 1971, 147.

¹²² Rimpiläinen 1971, 138.

(1544) ja Agricolan *Messu eli Herran Ehtolinen* (1549) ovat tärkeimmät lähteet, kun tarkastellaan Agricolan omia näkemyksiä hautauksista ja hautauskaavan muutoksista. Rukouskirjansa hartausluonteen tähden Agricola saattoi siinä tuoda esille omia kannanottojaan sielunmessujen ja vainajien vigilioiden tarpeettomuudesta. Sielunmessut hävisivätkin kokonaan. Ajallisesti myöhäisin todiste sielunmessusta on *Kangasalan missalessa*, missä on merkintä maksun saamisesta sielunmessusta.¹²³

Ruotsalaisten käsikirjojen edellyttämä hautausvirsiistö saatiin myös suomen kielelle. *Jacobus Finnon virsikirjassa* (1583) olivat ruotsalaiseen käsikirjaan jo vuonna 1529 tulleet hautausvirret *ME quin eläm maanpäällä* ja *ARmadha päällä Jumala*, samoin vuoden 1548 käsikirjaan lisätty kolmas vaihtoehto *HAudhakame ruumis tämä*.¹²⁴

Agricolan jälkeen Ruotsin ja Suomen kirkkokäsikirjoja täydensi vuoden 1571 kirkkojärjestys, jossa oli lukuisia jumalanpalveluskäytäntöä koskevia ohjeita. Samoin kirkollisia toimituksia koskevat ohjeet annettiin vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä ja Uppsalan kokouksessa vuonna 1593. Muutokset toteutettiin kuitenkin vasta vuoden 1614 käsikirjassa. Kirkollisten toimitusten ohjeet sisältyivät Agricolan vuonna 1549 julkaisemaan käsikirjaan sekä vuoden 1614 käsikirjaan. Luterilaisen käytännön, jossa kansankielinen virsilaulu saa yllötteen katolisesta sävelmistöstä, vakiinnutti vuoden 1614 kirkkokäsikirja ja sen vuosina 1629 ja 1669 uudistetut laitokset.¹²⁵ Vuoden 1614 käsikirjassa musiikkia ohjeistettiin mainitsemalla viisi eri virttä: *Me cuin maan päälle eläme*, *Tämä ruumis haudhatcame*, *Te christityt caicki nyt cwlcatt*, *Simeonin Kiitos virsi* ja *Riemus ja rauhas lähden täällä*.¹²⁶ Rimpiläisen mukaan hautauksessa voitiin käyttää myös latinankielisiä virsiä, mistä käytännöstä on tietoa 1620-luvulta aina vuoden 1701 virsikirjaan asti.¹²⁷

2.1.3 Reformaation jälkeinen Ruotsin vallan aika

Ruotsin käsikirja *Handbok* 1614 merkitsi uutta vaihetta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon liturgiselle kehitykselle. Piispa Ericus Eric Sorolainen käänsi tämän ruotsinkielisen teoksen vielä samana vuonna suomeksi nimellä *Käsikirja* 1614. Lempäisen mukaan tämän käsikirjan myötä yhdis-

¹²³ Merkinnän tarkka ajoitus on mahdotonta, merkintä on tehty joskus vuosien 1534–52 välillä. Maallinen esivalta kielsi katolisen ruumiin vihkimisen vuonna 1544. Rimpiläinen 1971, 133.

¹²⁴ Rimpiläinen 1971, 153–154.

¹²⁵ Oramo, Artikkelisarjat: Uskonpuhdistus ja suurvalta-aika. Ensimmäiset protestanttiset messukirjat. 2012.

¹²⁶ Lehtonen 1931, 418.

¹²⁷ Rimpiläinen 1971, 223–224.

tettiin Ruotsin ja Suomen hautauskaavat luomalla hautausseremonia ”vain eläviä varten”. Kotitilaisuus poistettiin, mutta lyhennytyssä muodossa se säilyi edelleen kansan keskuudessa hautauskulkueineen.¹²⁸ Käsikirjan alussa olivat kasteen ja hätäkasteen vahvistamisen kaavat, jumalanpalveluksen kaava ja muut kirkolliset toimitukset sekä lopussa litania ja muut esirukoukset. Sama rakenne säilyi vuoden 1693 käsikirjassa, joka ilmestyi suomeksi vuonna 1694. Koska yleisesti ottaen hautauskaava Ruotsissa ja Suomessa on ollut sisällöltään niukka, on ollut ymmärrettävää, että toimitusta on käytännössä pyritty rikastuttamaan esimerkiksi yksinlaululla ja virsillä. Vuoden 1693/1694 käsikirjassa on virsiehdotuksia erilaisiin hautauskaavoihin. Hautauskaavassa *Kuinka ruumis haudattaman pitää* ehdotetaan veisattaviksi virsiksi *Me cuin eläm Maan päällä/Olemme kuoleman...*, *Haudatkamme Ruumis tämä... ja Te Kristityt kuulkat nyt caicki...* Lisäksi mainitaan erikseen mahdollinen mestaus hautauskaavassa *Kuinka niiden kanssa tehtämän pitä/jotka mestatan ja päiwildä pois otetaan*, jossa ehdotetaan virttä *O Pyhä Hengi tule nyt tänn etc. eli jongun muun sovelian Wirren*. Sen sijaan kastamattomien lapsien hautauskaavassa ei ole virsiehdotuksia mainittuna.

Vuoden 1693/1694 käsikirjassa saatettiin loppuun uskonpuhdistuksen ajan liturgisen käytännön kehittäminen Suomen oloihin. Vaikka Ruotsissa julkaistiin vuonna 1811 valistusajan vaikutteiden mukainen käsikirja, säilyi vuoden 1693/1694 käsikirja Suomessa virallisena aina vuoteen 1886 saakka. Myös sisällölliset uudistukset olivat vähäisiä. Vuoden 1693/1694 käsikirja oli Suomessa käytössä lähes 200 vuotta.¹²⁹

2.1.4 Hautaan siunaamisen kaavan musiikillinen kehitys autonomian ajan käsikirjoissa

Agricolasta lähtien toimitusten kirjojen uudistamishankkeiden yhteinen piirre oli pyrkimys kaavojen lyhentämiseen ja yksinkertaistamiseen. Lehtosen mukaan vuoden 1859 käsikirjaehdotuksessa oli ehdotettu sopivien virrenvärssyjen lukeminen sallittavaksi raamatunlauseiden tilalla, mikä toteutuikin vuoden 1886 käsikirjassa. Toisaalta sopivien virsien mainitseminen jätettiin pois.¹³⁰ Tämän seurauksena vuoden 1886 käsikirjassa liturgisen laulun asema kaventui, kun useassa kohdassa mainittu toteuttamisohje ”lukee tai weisaa” muutettiin sanaksi ”lukee”. Hautauksessa mullan heiton

¹²⁸ Lempiäinen 2004, 220.

¹²⁹ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 6.

¹³⁰ Lehtonen 1931, 418–419.

jälkeen annetaan valinnanvapaus toteamalla ”Saa tähän valita sopivia wärsyjä wirsikirjastakin”, ja muita ohjeistuksia olivat:

--Hautauksen perästä sopii myös alttarilta weisata tahi lukea ainoastansa: Herra olkoon teidän kanssanne sekä luetaan jompikumppi alempana olevista rukouksista ja Siunaus. Mutta jollei ruumissaarnaa pidetä, waan ainoastaan alttaripalvelus, niin weisataan: Herra olkoon teidän kanssanne, sekä luetaan jompikumppi alempana olevista rukouksista ja Siunaus.

Vaikka hautauskaavoissa pyrittiin yleisesti yksinkertaisuuteen, tuli niiden rinnalle käsikirjaan mahdollisuus toteuttaa erillinen hautausjumalanpalvelus. Vuoden 1886 hautauskaavassa oleva liite mahdollisti ruumissaarnan ja hautaamisen myös arkisin, ja tällöin akti alkoi ”virrellä saarnastuoliin”, ja itse hautaustoimitus saatettiin haluttaessa päättää päiväjumalanpalveluksen päätösliturgiaan, mistä voitiin jättää vuoroylistus pois.¹³¹

Vuoden 1911 kirkkokäsikirjaehdotuksen yhteydessä yksinkertaistettiin useiden kohtien liturgista toteutusta, esimerkiksi maininta rukousten laulamisesta poistettiin. Käsikirjaehdotuksessa hautauskaavassa oli useita alku- ja loppuvirsiehdotuksia, ja hautausjumalanpalveluksen kaavassa mainittiin ensimmäistä kertaa urkumusiikki vaihtoehtona ”virrenvärssylle” papin mennessä alttarille. Kun käsikirjaehdotus sitten hyväksyttiin Suomen seitsemännessä yleisessä kirkolliskokouksessa v. 1913, ei vuoden 1913 *Kirkkokäsikirjaa* voida liturgisessa mielessä pitää pääasiassa edeltäjänsä tarkistettuna laitoksena¹³², vaikka käsikirjakomitean perusteluissa näin todettiin. Merkittävänä erona on, että ensimmäisen kerran kirkkokäsikirjojen hautauskaavassa mainittiin alussa ”hautausvirsi” ja toimituksen lopussa ”loppuvirsi”. Lisäksi *Kirkkokäsikirja* (1913) antoi virsiehdotuksia alku- ja loppuvirsiksi ja erillisiä virsiehdotuksia vielä lasten ja nuorten hautaamisen yhteydessä käytettäväksi. Lehtosen mielestä annettujen virsiehdotuksien säkeistöehdotukset ovat erikoisia ja valikoivia, ja iankaikkisesta elämästä kertovat virret oli jätetty kokonaan pois.¹³³

Vuoden 1913 *Kirkkokäsikirja* irrotti hautauksen lopullisesti päiväjumalanpalveluksesta. Samalla luotiin erillinen ”hautausjumalanpalveluksen ohje”, jonka rakennetta oli edellisen käsikirjan hautauskaavan liitteestä korjailtu. Erillisessä hautausjumalanpalveluksen kaavassa on myös ensimmäistä kertaa maininta seurakunnan ja kuoron mahdollisuudesta liturgiseen vuoropuheluun vuorotervehdyksen kohdalla.¹³⁴

¹³¹ Lempiäinen 2004, 232.

¹³² Käsikirjakomitean perustelut 2001, 6.

¹³³ Lehtonen 1931, 419.

¹³⁴ Lempiäinen 2004, 232.

2.1.5 Hautaan siunaamisen musiikki Suomen itsenäisyyden ajan käsikirjauudistuksissa

Kirkollisten toimitusten osuutta täydennettiin vuoden 1933 käsikirjauudistuksessa uskonnonvapauslain¹³⁵ myötä tarpeellisiksi tulleilla kaavoilla. Kastetta käsittelevään lukuun lisättiin kaava *Täysi-ikäisen mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman kasteesta* ja lukua *Evankelis-luterilaisen kirkon yhteyteen ottamisesta* täydennettiin kaavalla *Miten kirkosta eronnut otetaan takaisin kirkon yhteyteen*.

Kehitys, joka pyrki kaavojen lyhentämiseen ja yksinkertaistamiseen, jatkui aina vuoden 1963 *Kirkollisten toimitusten kirjaan* asti, minkä jälkeen tapahtui käänne. Kun kirkkokäsikirja tuli kokonaisuudessaan uudistetuksi vuonna 1968, se muodostui neljästä osasta: *Evankeliumikirjasta* (1958), *Kirkollisten toimitusten kirjasta* (1963), *Jumalanpalvelusten kirjasta* (1968) ja *Rukouskirjasta* (1968). Tällöin vuonna 1963 hyväksytty *Kirkollisten toimitusten kirja* oli ensimmäistä kertaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historiassa erillinen Jumalanpalvelusten kirjasta. Käsikirjauudistus poikkesi aiemmista siten, että mukaan otettiin paitsi lukuisia uusia kaavoja myös symbolisia elementtejä. Aiemmissä hautauskaavojen ingressiteksteissä mainittu, lähinnä surusaattoon liittyvä kellonsoitto on poistettu.¹³⁶

Hautaukseen liittyviä kaavoja olivat *hautaan siunaamisen ja hautausjumalanpalveluksen kaavat, rukoushetki uurnaa (tuhkaa) maahan kätettäessä* sekä *kaava kuolleena syntyneen lapsen siunaamista varten*. Näissä *Kirkollisten toimitusten kirjan* (1963) kaavoissa virsien osuus oli varsin niukka. Kaikissa toimituksissa ei mainita mahdollisuutta virsien veisaamiseen, mutta hautaan siunaamisen toimitus alkaa ja päättyy virrellä. Lisäksi hautausjumalanpalveluksen kaavassa on virsien ja liturgisten osioiden kohdassa mainittu ”urkujen soittoa” vaihtoehtoisena ”virrenvärssylle” papin siirtyessä saarnastuoliin. Myös *Rukoushetki uurnaa (tuhkaa) maahan kätettäessä* -kaavassa todetaan, että toimitus voidaan aloittaa ja päättää virrellä.¹³⁷

Kirkollisten toimitusten kaavojen uudistaminen on jatkuva prosessi. Kirkolliset toimitukset oli pitkään koettu papin tavanomaisiksi tehtäviksi, mut-

¹³⁵ Vuonna 1923 voimaan tullut uskonnonvapauslaki synnytti uuden tilanteen, jossa kirkon jäsenyyteen oli mahdollisuus pyrkiä myös niiden kastettujen, jotka eivät kuuluneet mihinkään kirkkokuntaan. He saattoivat olla luterilaisesta kirkosta eronneita tai jostain muusta kirkkokunnasta siviilirekisteriin tai ei-kristillisiin yhdyskuntiin siirtyneitä. Muista kirkko- tai uskontokunnista siirtymisiin kirkon jäseneksi samoin kuin kirkkoon kuulumattomien ottamiseksi takaisin kirkon jäseneksi hyväksyttiin vuoden 1933 käsikirjaan uusia toimituksen kaavoja. Lempiäinen 2004, 154–155.

¹³⁶ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 6–7.

¹³⁷ Kirkkokäsikirja II–III 1978, 61, 65.

ta 1970-luvulla niissä alettiin nähdä uusia mahdollisuuksia kirkon työssä. Tämä näkökulman muutos tuntui kansainvälisessä kehityksessä ja heijastui jo vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjan* uudistustyöhön.¹³⁸ Uudistamisen yhtenä periaatteena oli aktivoida kirkollisissa toimituksissa seurakunnan jäsen ulkopuolisesta tarkkailijasta osallistujaksi.¹³⁹ (Palaan asiaan tarkemmin luvussa 2.2). Osittain edelliseen liittyi varsinaisen hautauskaavan edelle käsikirjaan hyväksytty uusi luku ”Rukoushetkiä surussa”, johon kuului neljä osaa: rukoushetki läheisen kuoltua, rukoushetki vainajan kodissa, rukous sanomakellojen soidessa ja rukous omaisen haudalla. Nämä rukoushetket voidaan aloittaa ja päättää virrellä ja ne voi toimittaa pappi tai joku läsnäolijoista. *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003) lisättiin sairauteen ja hautaukseen liittyviä rukoushetkiä: sairaan luona, kuolevan luona ja vainajan muistaminen. Nykyisessä käsikirjassa rukoushetket pohjautuvat rukoushetkien kaavaan; niihin on lisätty jumalanpalveluksen liturgisia osia, virsien, rukoushetkien ja hautaan siunaamisen laulujen ehdotuksia. Näiden rukoushetkien osalta voidaan todeta, että palataan aiempaan perinteeseen, missä saatetaan vainaja ja jätetään hänet rukousten myötä Jumalan haltuun.

Hyväksyessään uuden käsikirjan 1984 kirkolliskokous rikastutti hautausaineistoa osittain muista Pohjoismaista saatujen virikkeiden ja myös käsikirjakomitean esityön pohjalta.¹⁴⁰ Vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjan* kaavojen jumalanpalvelusluonne vahvistui edelliseen vuonna 1963 hyväksytyyn toimitusten kirjaan verrattuna. Siitä huolimatta suurin osa *Kirkollisten toimitusten kirjan* (1984) kaavoista edustaa ”toimituskeskeistä” suuntautumista, jossa ei rohkaistu yhteisölliseen toteutukseen.

Varhaisimmissa kirkkokäsikirjoissa ei ole ohjeistusta tai mainintaa hautaan siunaamisen alkumusiikista. Ensimmäisen kerran ohjeistetaan hautaan siunaamisen alkumusiikkia v. 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjassa*, jossa kaavan alussa todetaan, että ennen virttä voidaan laulaa hengellinen laulu tai esittää soitinmusiikkia. *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (1984) liittyen laadittiin ensimmäistä kertaa Kirkollisten toimitusten opas.¹⁴¹ Oppaan tehtävänä oli selvittää kunkin toimituksen luonnetta, sisältöä, teologiaa ja antaa tarvittavia ohjeita ja suosituksia toimitusten suorittamisesta.¹⁴²

¹³⁸ Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, 11 §, 76.

¹³⁹ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 7.

¹⁴⁰ Lempiäinen 2004, 221.

¹⁴¹ Syksyllä 1984 Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoimikunnan keskuksen johtokunta asetti työryhmän laatimaan kirkollisten toimitusten opasta. Työryhmään kuuluivat dosentti Seppo Suokunnas (puheenjohtaja), dosentti Juhani Forsberg, kirkkoherra Mikko Himanka, kirkkoherra Reijo Mattila ja pääsihteeri Kai Vahtola (sihteeri).

¹⁴² Kirkollisten toimitusten opas 1990, 6–7.

Ensimmäinen *Kirkollisten toimitusten opas* (1990) ohjeistaa toimitusten käytänteitä ja toteuttamistapoja yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin kuin nykyisin käytössä oleva kirkollisten toimitusten opas *Sinä olet kanssani* (2009). Myös toimitusten musiikista opas antaa selkeitä ohjeistuksia, vaihtoehtoja ja liturgisia periaatteita musiikin toteuttamiseen ja valitsemiseen. Oppaassa kehoitetaan seuraamaan kirkkovuoden ajankohtaa — tekstien ja johdantovaihtoehtojen lisäksi — myös virsivalinnoissa. Virsivalinnat ohjeistetaan tekemään yhdessä asianosaisten kanssa ja rohkaistaan valitsemaan myös muita kuin kyseiseen toimitukseen liittyvän osaston virsiä.

Ristiriitaista *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (1990) on toimitusten Johdanto-osaan liittyvä teksti. Oppaan ohjeistuksessa kirkollisten toimitusten johdantoon liittyen (vaihtoehto c) todetaan, että se voi saada myös musiikillisen muodon, ja oppaassa esitetään useita toteuttamistapoja seurakunnan mahdollisuuksien mukaan.¹⁴³ Kuitenkaan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (1984) hautaan siunaamisen kaavassa ei ole, kastekaavasta ja avioliittoon vihkimisen kaavasta poiketen, mainittu vaihtoehto c:tä ollenkaan. Oppaan ohjeistuksen mukaan voidaan kuitenkin olettaa, että Johdanto-osan vaihtoehdot kuuluvat kaikkiin kasuaalitoimitusten kaavoihin, koska erillistä mainintaa siitä ei ole.

Alku- ja loppusoiton valinnassa kehoitetaan yhtenäisiin periaatteisiin jumalanpalveluksen musiikin valintojen kanssa, joten vaihtoehdot koskevat myös hautaan siunaamisen musiikkia. Jumalanpalvelusmusiikin mahdollisuuksien tulisi toimituksissa näkyä myös raamatuntekstin ja rukouksen musiikillisena toteuttamistapana. Oppaassa todetaan, että liturgisen laulun käyttäminen toimituksissa antaa myös seurakuntalaisille mahdollisuuden osallistua ja näin ilmaista uskoaan.¹⁴⁴

Kirkollisten toimitusten oppaassa (1990) tuodaan myös selkeästi esiin toimitusten jumalanpalveluluonteen merkitys käytännössä. Kaikki seurakunnan tilaisuudet ovat kirkon yleisiä ja avoimia jumalanpalvelustilaisuuksia. Mikäli toimitus ei ole seurakunnan tiloissa, tilanne on toinen, mutta silloinkin on varmistettava, että toimituksen sisältö ja hengellinen merkitys

¹⁴³ Johdantolauseلمان mukaan seurakunta voi laulaa jumalanpalveluksesta tutun ”pienen kunnian”. Introitusvaihtoehtoa käytettäessä ehdotetaan seurakunnan mahdollisuutta osallistua samaan kertosaakeeseen (responsorium-muoto) kuoron, esilaulajan tai lauluryhmän laulaessa varsinaista psalmitekstiä. Muina introituksen toteuttamisvaihtoehtoina mainitaan sen säveltäminen seurakunnassa, jolloin se voidaan haluttaessa esittää kahden kuoron vuorolauluna (antifonisesti) tai psalmimotettina. *Kirkollisten toimitusten opas* 1990, 16.

¹⁴⁴ *Kirkollisten toimitusten opas* 1990, 16.

pysyvät samana.¹⁴⁵ Vastaavanlainen käytännön ohjeistus puuttuu nykyisestä kirkollisten toimitusten oppaasta *Sinä olet kanssani* (2009).

2.2 Hautaan siunaamisen kaava ja siihen liittyvän musiikillisen ja liturgisen vuoropuhelun ohjeistus *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) ja *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2009)

2.2.1 Hautaan siunaamisen kaava

Kirkollisten toimitusten kirjan (2003) ensimmäinen osa (*Kasuaalitoimitukset*) sisältää Hautaus-osassa kolme kaavaa: *Hautaan siunaaminen*, *Hautausmessu* ja *Maahan kätkeminen*.¹⁴⁶ Maahan kätkeminen on yksi harvoja toimitusten kirjan toimituksia, jonka voi papin lisäksi toimittaa maallikko tai muu seurakunnan työntekijä. Käsikirjassa Maahan kätkemisen kaava mainitaan yhtenä kolmesta käsikirjan Hautaus-osan kirkollisesta toimituksesta, mutta kaavan ingressissä siitä käytetään nimitystä rukoushetki.¹⁴⁷ Huomattavaa kuitenkin on, että Maahan kätkemisen kaavaa ei ole sijoitettu toistamiseen *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) kolmanteen osaan (*Rukoushetkiä*), joka sisältää käsikirjan muut rukoushetket.

Yksi kirkollisten toimitusten uudistamisen tärkeimpiä tavoitteita oli lähestyä ja tavoittaa toimituksiin osallistuvia seurakuntalaisia yhteisen suunnittelun ja osallistumisen kautta.¹⁴⁸ *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) kasuaalitoimitusten kaavat pohjautuvat sanajumalanpalveluksen kaavaan, ja näin ollen aiemman käsikirjan mukainen hautausjumalanpalveluksen kaava on käynyt tarpeettomaksi. Sellaiset toimitukset, joiden yhteydessä jaetaan ehtoollinen, toteutetaan messun rakenteen mukaisesti. *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) on erillinen hautausmessun kaava, minkä avulla voidaan painottaa sekä pääsiäisuskoa että requiem-perinnettä. Ehtoollisen viettäminen kristillisen hautauksen yhteydessä on alkukirkollinen tapa ja kertoo siitä, ettei kirkko tunnusta kuolemalle lopullista valtaa eikä seurakuntayhteys katoa kuolemassakaan.¹⁴⁹

Jumalanpalvelusten ja kirkollisten toimitusten kaavojen ja rakenteiden yhdenmukaistamisella on pyritty vahvistamaan seurakunnan ja Jumalan välistä dialogia. Käsikirjakomitea toteaa, että jumalanpalveluksen messu-

¹⁴⁵ Kirkollisten toimitusten opas 1990, 14.

¹⁴⁶ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 5.

¹⁴⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 257.

¹⁴⁸ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 9.

¹⁴⁹ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 25.

sävelmät edustavat ainutlaatuista sanojen ja musiikin yhdistelmää. Tämä yhdistelmä esiintyy siellä, missä messusävelmä lauletaan.¹⁵⁰ *Kirkollisten toimitusten oppaan* (2009) johdanto-osassa todetaankin, että ”jumalanpalveluksina toimitukset ovat Jumalan ja ihmisen välistä vuoropuhelua”.¹⁵¹

Nykyisen *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) ensimmäisen osan johdantotekstissä todetaan, että kaavat ovat joustavia ja toimitus voidaan toteuttaa joko rikkaasti tai pelkistetysti. Sisennyksin osoitettujen valinnaisuuksien lisäksi mainitaan vaihtoehdot ja vapaan muotoilun mahdollisuus. Hautaan siunaamisen kaavassa toimitusten kirja ei kuitenkaan ehdota – päinvastoin kuin kaste- ja avioliittoon vihkimisen kaavassa – omaisten kanssa yhteistä valmistelua muuten kuin rukouksen (kohta 11, yhteinen esirukous) laatimisen yhteydessä. Samassa yhteydessä todetaan myös, että rukouksen lukijana voi olla muu henkilö kuin pappi. Kaikissa kasuaalitoimitusten kaavoissa tekstien kohdalla mainitaan ”lukija”, mistä voidaan päätellä, että tekstin lukijana voi olla papin lisäksi myös muu henkilö.

Jumalanpalveluskaavojen liturgiset osat¹⁵², kuten esimerkiksi siunaus ja vuoro-tervehdys, tulivat myös kirkollisten toimitusten kaavoihin. Nämä jumalanpalveluselämästä tutut seurakunnan ja papin vuorolaulut aloittavat yhdenmukaisesti kaikki kirkolliset toimitukset. (Liturgisista osista hautaan siunaamisessa lisää alaluvussa 2.2.3.)

Nykyisen hautaan siunaamisen kaavan vaihtoehdot eri osien sisällä ja / tai vapaavalintaiset osat¹⁵³ mahdollistavat monimuotoisen ja rikkaan hautaustoimituksen toteuttamisen. Hautaan siunaamisen kaava rakentuu sana-jumalanpalveluksen kaavan neljästä osasta: Johdanto, Sana, Siunaaminen ja Päätös. Vapaavalintaisia ovat Johdanto-osan vuoro-tervehdys, yhteinen rippi ja psalmi, Siunaaminen-osan uskontunnustus ja mahdollisuus virteen tai muuhun sopivaan musiikkiin sekä Päätös-osan mahdollisuus rukoukseen

¹⁵⁰ Piispainkokouksen pöytäkirja 25.–27.8.1998, 21 §, 89.

¹⁵¹ Sinä olet kanssani 2009, 10.

¹⁵² Sana ”liturgia” merkitsee kansan yhteistä työtä. Käytännössä liturgia on kuitenkin vuosisatojen ajan merkinnyt usein yhden miehen toimintaa, jota muut ovat seuranneet. Liturgisen liikkeen uudistaman länsimaisen liturgiakäsityksen mukaan liturgia nähdään yhteisöllisenä tapahtumana, josta on vastuussa tai jota johtaa yksi pappi (liturgi eli selebrantti), mutta jonka toteuttamiseen koko seurakunta osallistuu. Seurakunnan osallistuminen ei merkitse ainoastaan periaatteellista tai teologista ”liturgian varsinaisena objektina olemista”, vaan myös käytännöllistä vastuun kantamista messun toteuttamisesta. Kotila 2004, 164.

¹⁵³ Tutkimuksen tekijä käyttää termiä ”vapaavalintainen osa” niistä hautaan siunaamisen kaavan osista, jotka ovat merkitty kaavaan sisennettynä eli niiden käyttö on vapaaehtoisia. On kuitenkin huomattava, että sekä kaavaan sisältyvät pakolliset että vapaavalintaiset osat voivat sisältää erilaisia vaihtoehtoisia toteuttamistapoja, mitkä mainitaan erikseen kunkin osan kohdalla.

haudalla ja virren laulamiseen hautaan laskemisen yhteydessä. Kaavan esipuheessa todetaan myös, että silloin kun vainaja viedään saatossa hautaan, saaton edessä voidaan kantaa kulkueristiä ja laulaa virttä.¹⁵⁴ Jälkimmäisen toteuttaminen on kuitenkin yhä harvinaisempaa tuhkaushautausten¹⁵⁵ yleistyessä etenkin suuremmissa kaupungeissa.

Hautaan siunaamisen kaavan Sana-osa ei sisällä vapaavalintaisia osia, mutta raamatunluku ja puhe voidaan vaihtoehtoisesti toteuttaa myös raamattumeditaationa. Kumpaankin vaihtoehtoon on mahdollista liittää psalmi, virsi, laulu, soitinmusiikkia tai hiljaista mietiskelyä.

Tuhkahautauksien lisääntyminen on vaikuttanut kukkatervehdysten sijoittamisen käytäntöihin hautaan siunaamisen kaavassa. Vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjassa* mainitaan kukkatervehdysten paikka välittömästi siunauksen jälkeen, jolloin hautaan siunaamisen kaavan lopussa oleva virsi (kohta 11; Herran siunauksen jälkeen) voidaan korvata hengellisellä laululla tai soitinmusiikilla. Tällöin virsi suositellaan laulettavaksi kukkatervehdysten jälkeen.¹⁵⁶ *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) todetaan, että kukat voidaan laskea kirkossa ennen ensimmäistä virttä tai kaavan lopussa Herran siunauksen jälkeen. Mikäli kukat lasketaan heti alussa ennen ensimmäistä virttä, sen edellä voi olla virsi tai muuta musiikkia.¹⁵⁷ Kuitenkin kummassakin toimitusten kirjan esipuheessa todetaan, että hautaustavoissa noudatetaan paikallista käytäntöä, jolloin voidaan katsoa sen koskevan myös kukkien laskua kaavan eri kohdissa paikallisten käytäntöjen mukaan.

Nykyisessä *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) hautaan siunaamisen kaavassa psalmi (kohta 5) on mahdollisuus toteuttaa lausuen tai laulaen, ja siihen voidaan halutessa liittää, antifonin lisäksi, *Pieni kunnia* laulettuna tai virren säkeistön muodossa. Raamatunlukuun tai raamattumeditaatioon (kohta 7) voidaan myös liittää vastausmusiikkina hautaan siunaamisen laulu tai psalmin musiikillinen toteutus. Psalmien kertosakeitä ja psalmisävelmiä samoin kuin kirkollisten toimitusten lauluja on Lauluja kasuaalitoimituksiin -kokoelmassa, joka on liitetty *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003) ja *Virsi-kirjan* (1986) jumalanpalvelusliitteeseen (tarkemmin luvussa 2.3).

Kirkollisten toimitusten opas (2009) ohjeistaa, että kaikkiin toimituksiin tulee sisällyttää virsi tai kirkollisten toimitusten kirjan laulu ja että tavalli-

¹⁵⁴ Kirkollisten toimitusten kirja (1984) toteaa hautausaatossa kanttorin ja papin paikan olevan arkun edessä. Kirkollisten toimitusten kirja 1984, 81.

¹⁵⁵ Kirkollisten toimitusten kirjassa (2003) on oma kaavansa tuhkausten jälkeen tapahtuvaa uurnan laskemista varten. Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 257.

¹⁵⁶ Kirkollisten toimitusten kirja 1984, 92.

¹⁵⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 197.

sesti toimitus alkaa ja päättyy virrellä. Oppaan mukaan alkuvirsi johdattaa toimituksen keskeiseen aiheeseen ja päätösvirsi on kiitosluonteinen ja rohkaisee elämään Jumalan siunauksen varassa. Virret eivät ole vain toimituksen ”kehys”, vaan niillä on paikkansa myös toimituksen keskellä. Tällöin niissä julistetaan Jumalan tekoja, rohkaistaan luottamaan hänen lupauksiinsa, rukoillaan Jumalan lahjoja ja pyydetään voimaa elää hänen tahtonsa mukaan. Virsi voidaan jättää pois vain poikkeustapauksissa.¹⁵⁸ Lisäksi kaikille kolmelle kasuaalitoimitukselle yhteisiä ohjeita ovat toimituksen jumalanpalvelusluonteen huomioon ottaminen ja mahdollisuus Herran siunauksen toteuttamiseen myös laulamalla.

2.2.2 Musiikillinen ohjeistus

Käytössä olevien kirkkokäsikirjojen ja kirkollisten toimitusten kirjojen ohjeistus hautaan siunaamisen musiikin käyttömahdollisuuksista on lisääntynyt ja monipuolistunut verrattuna aikaisempiin käsikirjoihin. *Kirkollisten toimitusten opas* (2009) määrittelee kirkollisten toimitusten musiikkia seuraavalla tavalla: *Kirkollisten toimitusten musiikin tulee soveltua tilaisuuden hengelliseen sisältöön. Sisältölähtöisyys tarkoittaa, että musiikki tukee ja vahvistaa toimituksen sanomaa ja liittyy ehjästi toimituksen kulkuun. Ihmiset toivovat tärkeissä elämäntilanteissa heille merkityksellistä musiikkia.*¹⁵⁹

Samassa yhteydessä ohjeistetaan musiikin valintaa seuraavasti: *Tuttu ja toivottu musiikki puhuttelee ihmistä usein parhaiten. Sen avulla toimituksesta saattaa tulla voimakas elämys. Toisaalta kirkon elämässä musiikin valintaa säätelevät yhteisön perinne ja toimitusten jumalanpalvelusluonne. Pyhät toimitukset ovat jumalanpalvelusta, jossa musiikki on osa seurakunnan yhteisen uskon ilmausta. Seurakuntalaisen huomioon ottaminen ei merkitse minkä tahansa musiikin valitsemista toimitukseen.*¹⁶⁰

Toimituksen musiikillisen dialogiluonteen vahvistamisen keinoja ovat virret ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) lauluaineisto, joka koostuu psalmin kertosaäkeistä ja lauluista tuttuihin virsisävelmiin. Voimassaoleva hautaan siunaamisen kaava antaa kaavan sisällä mahdollisuuden käyttää virttä seitsemässä eri kohdassa¹⁶¹, mutta *virsi*-maininta yhtenä pakollisena kaavan osana koskee ainoastaan alkuvirttä (kohta 1). Kaavan muissa kohdissa virsi mainitaan yhtenä vaihtoehtona muun sopivan musiikin ohella. Psal-

¹⁵⁸ Sinä olet kanssani 2009, 24.

¹⁵⁹ Sinä olet kanssani 2009, 19–20.

¹⁶⁰ Sinä olet kanssani 2009, 19–20.

¹⁶¹ Tämä sisältää myös kaavan kohdat 16 ja 17, mikäli arkun hautaan laskeminen tapahtuu ulkona.

min toteutuksessa (kohta 5) voidaan käyttää virttä; psalmi voidaan laulaa tai siinä seurakunta voi yhtyä psalmin kertosaakeeseen, joita on virsikirjan jumalanpalvelusliitteessä. Raamatunluvun (kohta 7) yhteydessä voidaan toteuttaa erilaisia musiikillisia vaihtoehtoja; virsi, laulu tai soitinmusiikki voi toimia vastauksena luettuihin Raamatun teksteihin, tai raamattumeditaatiossa musiikkia voidaan liittää raamatunluvun yhteyteen. Näissä voidaan käyttää myös hautaan siunaamisen lauluja (ks. Lauluja kasuaalitoimituksiin).

Siunaussanojen jälkeen oleva virsi (kohta 10) on sisennetty, jolloin se on mahdollista jättää kokonaan pois tai korvata muulla sopivalla musiikilla. Hautaan siunaamisen lopussa Herran siunaus (kohta 13) voidaan myös laulaa, mutta *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) ei anna erityisiä ohjeita sävelmän suhteen.¹⁶² Hautaan siunaamisen lopussa (kohta 14) ei ole määriteltä erikseen virttä, vaan kaavassa todetaan sen olevan päätösmusiikki, joka voi olla virsi ja / tai muuta sopivaa musiikkia.¹⁶³ Milloin arkku lasketaan hautaan (kohta 16), *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) toteaa, että hautaan laskemisen yhteydessä ja / tai kukkalaitteiden laskun jälkeen voidaan laulaa virsi (kohta 17). Kaava sisältää erillisiä ehdotuksia sopiviksi virsiksi vain psalmin toteutuksen (kohta 5)¹⁶⁴ ja hautaan laskemisen (kohta 16)¹⁶⁵ yhteydessä.¹⁶⁶

Pyrkimys kehittää toimitusten dialogista luonnetta rohkaisemalla seurakuntalaisia osallistumaan aktiivisesti toimitukseen korostaa toimituskeskustelujen merkitystä. Toimituskeskusteluissa omaiset ja seurakunnan työntekijä voivat yhdessä miettiä mahdollisia tapoja, joilla omaiset voisivat osallistua kirkollisten toimitusten toteuttamiseen. Silloin kun keskustelut sisältävät virsien yhdessä valitsemista, niiden laulamista tai virsitekstien lukemista, vahvistaa se toimituksen dialogisuutta sekä luo omaisille turvallisen ja tutun ilmapiirin kaavan osalta.

¹⁶² Kirkollisten toimitusten kirjan 1. osa (*Kasuaalitoimitukset*) sisältää *Liturgisia sävelmiä* -osastossa kolme vaihtoehtoista sävelmää. Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 358–359. Vrt. rukoushetkien kaavat, joissa todetaan, että Herran siunaus voidaan myös laulaa ja sävelmät ovat osastossa Lauluja kasuaalitoimituksiin. Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 290–314.

¹⁶³ Musiikillinen ohjeistus päätösmusiikin kohdalla eroaa rukoushetkien kaavan ohjeistuksesta, missä virsiehdotusten lisäksi todetaan, että virren sijasta voi olla hengellinen laulu. Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 296.

¹⁶⁴ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 200.

¹⁶⁵ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 229.

¹⁶⁶ Vrt. rukoushetkien kaavat, joissa virsien kohdalla annetaan erillisiä vaihtoehtoja sopiviksi virsiksi. Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 290–314.

Voimassa olevassa *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) ohjeistetaan hautaan siunaamisen kaavan alussa, että virren edellä voi olla alkusoitto tai muuta sopivaa musiikkia. Kaavan lopussa käytetään ensimmäistä kertaa määritelmää *päätösmusiikki*, jolloin todetaan, että päätösmusiikkina voi olla virsi ja/tai muuta sopivaa musiikkia.¹⁶⁷

Käytössä oleva hautaan siunaamisen kaava antaa virsien lisäksi monipuolisia vaihtoehtoja muun musiikin käyttämiseen hautauksessa. *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) on hautaan siunaamisen musiikin määrittelyssä sanan virsi lisäksi käytetty erilaisia termejä musiikin kuvailemiseksi: *alkusoitto*, *laulu*, *soitinmusiikkia*, *hautaan siunaamisen laulu* (Lauluja kasuaalitoimituksiin), *muuta sopivaa musiikkia*, *muuta musiikkia ja päätösmusiikki*. *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) hautausmessun kaavan *offertorion*¹⁶⁸ (kohta 17) kohdalla mainitaan, että uhrivirren voi korvata myös kuorolaulu tai soitinmusiikki.¹⁶⁹

Kirkollisten toimitusten kirjan (2003) termit vaihtelevat hautaan siunaamisen muun musiikin kohdalla aiheuttaen epäselvyyttä. Verrattaessa hautaan siunaamisen kaavaa ja hautausmessua, jälkimmäisessä mainitaan erikseen kuorolaulu ja soitinmusiikki offertorion kohdalla, mutta ei ohjeisteta kyseisellä paikalla käyttämään ”muuta sopivaa musiikkia” tai laulua. Kuorolaulua ei mainita hautaan siunaamisen kaavassa kertaakaan. Tästä tuskin voidaan päätellä, että vaikka hautaan siunaamisen kaavan musiikkiohjeistuksissa ei esiinny erillistä mainintaa ”kuorolaulu”, niin kuorolaulua ei suositeltaisi hautaan siunaamisen yhteydessä muulloin kun erillisen hautausmessun kohdalla. On todennäköistä, että kaavassa muun sopivan musiikin kohdalla kuorolaulu on niin itsestään selvä ja sisällöltään hautaan siunaamiseen sopivaa musiikkia sisältävä osa, ettei sitä erikseen mainita.

Lauluja kasuaalitoimituksiin -osaston sävelmiä hautaan siunaamisen kaavassa ehdotetaan kolmeen eri paikkaan: psalmien kertosaakeeksi (kohta 5), raamattumeditaation (kohta 7 B) tai siunaussanojen jälkeen (kohta 10). Kohta 10 on kaavassa kuitenkin sisennettynä ja tällöin vaihtoehtoisesti kokonaan pois jätettävissä (tarkemmin luvussa 2.3).

Tällä hetkellä käytössä olevassa hautaustoimituksen kaavassa (2003) erillisiä instrumentteja ei ole tarkemmin määritelty. *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) suositellaan soitinmusiikkia psalmin, laulun tai virren vaihtoehtona raamatunluvun (kohta 7A) tai raamattumeditaation (kohta 7B) yh-

¹⁶⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 198, 228.

¹⁶⁸ Offertorio messun proprium-osa (messun vaihtuvat osat), joka vanhastaan laulettiin seurakunnan tuodessa uhrilahjansa alttarille, myöhemmin usein laajahkon soitinmusiikin mahdollistava osa. Erkkilä & Tuovinen & Tuppurainen 2003, 545.

¹⁶⁹ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 248.

teyteen. Alku- tai päätösmusiikin kohdalla ei ole erillistä mainintaa uruista tai muista instrumenteista, vaan ohjeistetaan käyttämään, kuten edellä on todettu, muuta sopivaa musiikkia.

2.2.3 Hautaan siunaamiseen sisältyvä liturginen vuoropuhelu ja sen ohjeistus

Kirkollisten toimitusten liturginen vuoropuhelu on uudistettu vastaamaan jumalanpalveluksen liturgiaa¹⁷⁰, jolloin se vahvistaa kirkollisten toimitusten jumalanpalvelusluonnetta ja yhdistää samalla kirkolliset toimitukset osaksi jumalanpalveluselämää. Haapasalon mukaan parhaimmillaan liturgisessa dialogissa vuorottelevat liturgi, esilaulaja, kuoro, soittajat ja seurakunta. Vuorottelu juontuu osittain messun dialogisesta luonteesta: seurakunta kohtaa kolmiyhdyksen Jumalan.¹⁷¹ Käsikirjakomitean mietinnössä todetaan, että yhteinen laulaminen tukee myös jumalanpalveluksen vuorovaikutteellisuutta.¹⁷² Vuoden 2003 *Kirkollisten toimitusten kirjassa* liturginen laulu¹⁷³ on ulotettu kaikkiin niihin osiin, jotka *Jumalanpalvelusten kirjassakin* (2000) voidaan laulaa, ja samalla se on kirkollisia toimituksia jumalanpalveluksiin yhdistävä tekijä.¹⁷⁴

Jumalanpalveluksen oppaassa (2000) todetaan, että laajasti käsitettynä ”liturginen laulu” kattaa kaiken jumalanpalveluksen vokaalimusiikin. Käsitettä voidaan laajentaa myös soitinmusiikkiin, sillä se on avaran luterilaisen sanakäsityksen mukainen sanan ilmaisumuoto. Liturginen laulu sisältää sekä yksinkertaisen puhelaulun, kantilloinnin että laajimmatkin Raamatun tai messun teksteihin pohjautuvat sävelteokset. Näiden kautta liturgisessa laulussa toteutuu rikkaasti jumalanpalveluselämään erottamattomasti

¹⁷⁰ Kotilan mukaan suomen kielen sana ”jumalanpalvelus” voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Se voi merkitä Jumalalle osoitettua palvelusta että Jumalan suorittamaa palvelusta. Jumalanpalvelus on dialogi, jossa Jumala ja ihminen kohtaavat. Jumalanpalvelus poikkeaa yksityisestä hartaudenharjoituksesta siinä, että se on kollektiivinen tapahtuma, joka edellyttää osanottajilta keskinäistä solidaarisuutta. Kirkko muistaa esirukouksissaan koko maailman elämää, jolloin se samalla tuo osallistujan uskon ulottuvuuden pois itsekeskeisen pohdiskelun ulkopuolelle. Liturgialla on tästä syystä myös opettava ja ohjaava tehtävä. Kotila 2004, 35–39.

¹⁷¹ Haapasalo 2004, 113.

¹⁷² Piispainkokouksen pöytäkirja 25.–27.8.1998, § 21, 87.

¹⁷³ *Liturginen laulu* Messun, rukoushetkien ja kirkollisten toimitusten vokaalimusiikki. Siihen kuuluvat messun joka pyhä toistuvat osat (ordinarium), kirkkovuoden muuttuvat, musiikillisesti toteutettavat osat (proprium) sekä rukoushetkien psalmit ja vuorolaulut. Laajasti käsitettynä myös seurakuntavirsi sisältyy liturgisen laulun käsitteeseen. Haapasalo & Lauerma & Nissinen & Suikkanen 2004, 243.

¹⁷⁴ Hytönen 2005, 271.

kuuluva vuoropuhelu.¹⁷⁵ Jungmannin ja Mauritssonin mukaan *Liturgia* käsitetään papin ja seurakuntalaisten yhteiseksi rukoukseksi Jumalan edessä sekä kirkollisissa toimituksissa että jumalanpalveluksissa.¹⁷⁶

Kirkollisten toimitusten kirjassa (2003) on kaikkiin kirkollisten toimitusten kaavoihin lisätty uusia liturgisia osia Johdanto-osaan. Nämä lisäykset ovat alkusiunaus ja vapaavalintaisena osana vuorotervehdys. Seurakunnan ja papin yhteinen dialogi toimituksen alussa voidaan joko laulaa tai lausua.¹⁷⁷ Näin toimituksen yhteinen aloitus vahvistaa kirkollisten toimitusten ja jumalanpalveluksen liittymistä toisiinsa. Verrattaessa käytössä olevan hautaan siunaamisen kaavan liturgisia osia edelliseen *Kirkollisten toimitusten kirjan* (1984) hautaan siunaamisen kaavaan voidaan todeta, että kaikki seurakunnan ja toimittajien väliset liturgiset osat ovat uusia; aikaisemmassa hautaan siunaamisen kaavassa seurakunnan oli mahdollista laulaa Johdanto-osassa papin lukeman johdantolauseen jälkeen vaihtoehtoisesti *Pieni kunnia* (*Gloria Patri*)¹⁷⁸, mutta se oli ainoa toimitusten kirjan esittämä vaihtoehto seurakunnan ja papin väliseksi liturgiseksi vuoropuheluksi.

Kirkollisten toimitusten kirjan (2003) ensimmäisen osan kaavat eivät sisällä nuotteja, vaan seurakunnan ja papin osuudet on kirjoitettu sanallisesti. Siinä ei myöskään ole rukouskehotusten kohdalla ohjeistusta liturgisten osien lausumisesta tai laulamisesta. *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) Lapsen kaste kaavassa¹⁷⁹ (kohta 7) ja Avioliittoon vihkimisen kaavassa (kohta 5)¹⁸⁰ todetaan, että rukouskehotus, rukous ja seurakunnan aamen¹⁸¹ voidaan lausua tai laulaa.

Hautaan siunaamisen kaavassa (kohta 6) *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003), ei anneta erikseen tarkkaa ohjeistusta papin ”rukoilkaamme” kehotuksen toteuttamisesta. Perusteluja tähän hautaan siunaamisen kaavan erilaiseen liturgiseen ohjeistukseen ei ole mainittu *Kirkollisten toimitusten*

¹⁷⁵ Palvelkaa Herraa iloiten 2000, 115.

¹⁷⁶ Jungmann & Mauritsson 1981, 7–8.

¹⁷⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 197–229.

¹⁷⁸ Lat. ”kunnia Isälle”. Ns. Pieni kunnia, joka liittyy esimerkiksi johdantopsalmiin: ”Kunnia Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle, niin kuin oli alussa, nyt on ja aina, iankaikkisesta iankaikkiseen.” Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 129.

¹⁷⁹ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 21.

¹⁸⁰ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 141.

¹⁸¹ Aamen on seurakunnan sana. Sillä seurakunta hoitaa jumalanpalveluksessa rukoilijan virkaa. Näin toteutuu vuorovaikutus ja yhteys rukouksen johtajan kanssa. Palvelkaa Herraa iloiten 2000, 52. Aamen hepr. ”totisesti tapahtukoon niin”. ”Hyväksymistä ja vastaanottamista osoittava vahvistussana, akklamaatio, jolla seurakunta vastaa liturgin tai esilukijan lukemiin osiin. Aamenen lausuminen yhdessä on olennainen liturgian osa, sillä se osoittaa, että luettu rukous ei ole lukijan oma vaan koskee koko Jumalan kansaa.” Palvelkaa Herra iloiten 2009, 125.

kirjassa (2003) tai *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2006). Vatasen mukaan rukouskehotukseen liittyvä maininta laulamisesta tai lausumisesta kuuluisi hautaan siunaamisen kaavassa lisäksi myös yhteisen esirukouksen yhteyteen kaikissa kaavoissa.¹⁸²

Mielenkiintoinen yksityiskohta kirkollisten toimitusten kaavojen uudistamisessa on rukousten aamenet. Vuosien 1963 ja 1984 toimitusten kirjoissa aamenen lausuu pappi. Vuoden 2003 *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (Osa I, *Kasuaalitoimitukset*) aamen on tarkoitettu seurakunnan vastaukseksi. Kuten edellä todettiin, kirkollisten toimitusten uudistuksen yhtenä tarkoituksena oli yhdenmukaistaa jumalanpalveluksen kaava ja kirkollisten toimitusten kaavat, jolloin aamenien yhteisöllinen toteutus myös hautaan siunaamisen kaavassa korostaa sen jumalanpalvelusluonnetta.

Kirkollisten toimitusten kirjassa (2003) aamen on johdonmukaisesti seurakunnan vastaus.¹⁸³ Kiitos- ja ylistysluonne pääsee parhaiten esiin silloin, kun seurakunta laulaa aamenen. Laulettuna aamen on joko kaksinkertainen (päivän rukous, yhteinen esirukous, kiitosrukous) tai kolminkertainen (alkusiunaus, synninpäästö, ehtoollisrukous, siunaus).¹⁸⁴ Vatanen käyttää kolminkertaisista aamenista myös nimeä ”suuri aamen” ja kaksinkertaisista aamenista ”pieni aamen”.¹⁸⁵

Jumalanpalveluksen kaavassa alkusiunauksen, synninpäästön ja Herran siunauksen jälkeen seurakunnan vastaus on kolminkertainen aamen. *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) hautaan siunaamisen kaavassa (kohdat 2 ja 13) ei erikseen ole nuotinnettu tai kirjoitettu kolminkertaista aamenta näihin kohtiin, vaan on oletettavaa, että mikäli nämä aamenet lauletaan, ne toteutetaan yhdenmukaisesti jumalanpalveluskaavan mukaisesti kolminkertaisena. Silloin kun hautaan siunaamisen yhteydessä käytetään vaihtoehtoista rippiä (kohta 4), on sen yhteydessä synninpäästön jälkeen seurakunnan yhteinen aamen. Lisäksi uusia seurakunnan yhdessä laulettavia osia ovat rukouksien aamenet (kohdat 6 ja 11). Hautaan siunaamisen kaavassa ei kuitenkaan missään edellä olevissa kohdissa tarkenneta, onko kysymyksessä ”yksinkertainen” (lausuttu) vai laulettu kaksinkertainen tai kolminkertainen aamen.

Nuottien puuttuminen kirkollisten toimitusten kaavoista saattaa herättää epätietoisuutta ja kysymyksiä seurakunnan ja papin välisen liturgisen vuoropuhelun käytännön toteuttamisesta. Vasta *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) ensimmäisen osan lopussa *Lauluja kasuaalitoimituksiin* alalu-

¹⁸² Vatanen 4.12.2012. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

¹⁸³ Hytönen 2005, 257–258.

¹⁸⁴ Palvelkaa Herraa iloiten 2000, 52.

¹⁸⁵ Vatanen 2003, 107.

vun ”Liturgisia sävelmiä” ingressissä todetaan, että kasuaalitoimituksissa käytetään *Jumalanpalvelusten kirjan* (2000) messusävelmistön liturgisia sävelmiä. Kirkollisten toimitusten liturgisen ohjeistuksen sijainti tuntuu oudolta ja herättää kysymyksen, miksi se ei voisi olla *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) alkujohdannossa yhteisenä ohjeistuksena kaikille kirkollisille toimituksille. Sen sijaan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (1984) Hautausjumalanpalveluksen kaava¹⁸⁶ ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) Hautausmessun kaava¹⁸⁷ sisältävät seurakunnan ja toimittajien välisen liturgisen vuoropuhelun hyväksytyyn jumalanpalvelusjärjestyksen mukaisesti, ja jälkimmäiseen toimitusten kirjaan niiden liturgiset osat on kirjoitettu kaavaan nuottien kera.

Piispainkokouksen pöytäkirjassa todetaan, että mikäli hautausmessu, morsiusmessu tai kaste toteutetaan seurakunnan pääjumalanpalveluksessa, kaavojen musiikilliset vaihtoehdot ovat liturgisesti rikkaampia kuin haetaan siunaamisen kaavassa, jolloin myös musiikilliset vaatimukset kasvavat. Käytännössä se tarkoittaisi liturgisten ja musiikkia sisältävien osien monipuolisempaa käyttöä sekä kyseisen sunnuntain aiheen ja tekstien huomioimista musiikkivalinnoissa. Messun toteutuksessa liturgiset näkökohdat saavat enemmän painoa ja kontekstuaaliset sitä vastoin vähemmän.¹⁸⁸ Toisaalta taas käsikirjan hautausmessun ingressitekstissä ei erikseen mainita mahdollisuutta hautausmessun toteuttamiseen seurakunnan pääjumalanpalveluksen yhteydessä.

2.3 Yhteenveto hautaan siunaamisen kaavan kehityksestä

Suomessa hautaan siunaamisen kaavan musiikillinen ohjeistus on kehittynyt eri vaiheiden kristillisestä hautausperinteestä. Keskiajan katolinen perinne ja dominikaaniliturgian traditiot ovat vaikuttaneet reformaatioaikakauden myötä nykyiseen ohjeistukseen. Viimeisimmän *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) uudistamisen yhteydessä huomioitiin myös muiden luterilaisten länsimaiden (Saksa, Pohjoismaat, Pohjois-Amerikka) käsikirjojen uudistustyö.¹⁸⁹ Vaikka Suomessa on keskiajalta saakka vallinnut läntinen ja itäinen kuolemankulttuuri¹⁹⁰, voidaan kuitenkin todeta, että niiden vaikutus ei ole ulottunut hautaan siunaamisen kaavaan, vaan ennemminkin hautaustapoihin.

¹⁸⁶ Kirkollisten toimitusten kirja 1984, 93.

¹⁸⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 231.

¹⁸⁸ Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, § 11, 86.

¹⁸⁹ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 7.

Mielenkiintoista on todeta, kuinka ensimmäisistä papin suorittamien toimitusten hautauskaavoista on siirrytty käsikirja toisensa jälkeen yhä yhteisöllisempään toteuttamiseen. Lukkarin tehtävät veisuun johtamisesta ja kellojen soitosta ovat puolestaan taas monipuolistuneet, ja musiikin tehtävät hautaan siunaamisen kaavassa ovat lisääntyneet kappeli- ja kirkkohautauksien yleistyessä. Virsien osuus kaavan sisällä on vaihtunut muutamasta alkuun ja loppuun ehdotetusta ”virrenvärssystä” kaavan eri kohdissa annettuihin mahdollisuuksiin käyttää monipuolisesti virsiä, psalmien kertosäikeitä sekä erillisiä kirkollisiin toimituksiin sävellettyjä lauluja. Yhteisesti laulettujen virsien lisäksi virsisävelmiä voidaan toteuttaa instrumentaali-, kuoro- ja sooloesityksinä sekä käyttää virsitekstejä puheessa ja/tai rukouksessa. Psalmin toteuttamista musiikin keinoin tai raamatunluvun yhteydessä olevaa vastausmusiikkia ei edellisissä käsikirjoissa tai kirkollisissa toimituksen kirjoissa ole aiemmin erikseen ohjeistettu.

Kuten aiemmin todettiin (luku 2.1.4), aikaisemmat ohjeistukset *Käsikirjaehdotus* v. 1911, Vuoden 1913 *Käsikirja ja Kirkollisten toimitusten kirja* (1963) mainitsevat urkujensoiton vaihtoehdoksi ”virrenvärssylle” samalla kun pappi siirtyy alttarille ennen hautausjumalanpalveluksen lopussa olevaa vuorotervehdystä. Toisin kuin aiemmissa käsikirjoissa, vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjassa* ohjeistetaan musiikkia virsien lisäksi niin, että voidaan laulaa hengellinen laulu tai esittää soitinmusiikkia. Merkille pantavaa on kuitenkin, että *Kirkollisten toimitusten kirjasta* (1984) lähtien urkujensoitto on korvattu sanalla soitinmusiikki. Soitinmusiikin kohdalla ei kuitenkaan tarkemmin määritellä, tulisiko sen olla hengellistä, ja millaisella kokoonpanolla tai instrumentilla sitä tulisi esittää. Vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjassa* soitinmusiikin käyttöä ohjeistetaan vaihtoehtona hengelliselle laululle ennen alkuvirttä (kohta 1) tai hautaan siunaamisen lopussa Herran siunauksen (kohta 11) jälkeen, jolloin kukkien lasku seuraa välittömästi Herran siunauksen jälkeen.¹⁹¹

Ensimmäisen kerran ohjeistetaan hautaan siunaamisen alkumusiikkia vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjassa*, missä kaavan alussa todetaan, että ennen virttä voidaan laulaa hengellinen laulu tai esittää soitinmusiikkia. Hautaan siunaamisen kaavan lopussa todettiin, että mikäli kukkatervehdykset seuraavat välittömästi siunausta, virsi voidaan korvata hengelli-

¹⁹⁰ Pentikäisen mukaan läntisestä Suomesta tuli sydänkeskialjalta lähtien Rooman kirkon ja Karjalasta Bysantin mission aluetta. Molemmat ovat aatehistoriallisesti yhteydessä lähetyskirkkoonsa ja sen historiaan, mutta samalla ilmentävät erilaista sopeutumista suomalaiseen kulttuuriympäristöön. Pentikäinen 1990, 10–11.

¹⁹¹ *Kirkollisten toimitusten kirja* 1984, 81–92.

sellä laululla tai soitinmusiikilla. Mutta kaava päättyy siinäkin tapauksessa virteen.¹⁹²

Myös urkujen yleistyminen 1800-luvulta lähtien on rikastuttanut musiikin esittämistä ja toteuttamista. Etenkin hautaan siunaamisen kaavan raamattumeditaatio (kohta 7, vaihtoehto b) antaa erinomaisen mahdollisuuden urkumusiikin käyttämiseen. Eri instrumenttien ja kuoron tuomat mahdollisuudet hautaan siunaamisen kaavassa vahvistavat musiikin asemaa ja samalla kutsuvat seurakuntalaisia osallistumaan liturgiseen vuoropuheluun. Erilliset hautausmessun ja maahan kätkemisen kaavat musiikillisine ohjeistuksineen tarjoavat vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa hautaan siunaaminen omaisten toiveita kunnioittaen.

Toimituskeskustelut ovat mahdollistaneet papin ja omaisten yhteisen suunnittelun hautaan siunaamisen kaavan eri vaihtoehtojen toteuttamisessa. *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2009) todetaan, että ”toimituskeskusteluissa sovitaan toimituksen kulkuun liittyvistä valinnoista, kuten virsistä, Raamatun lukukappaleista ja avustajista”.¹⁹³ Opas ei kuitenkaan erikseen mainitse kanttorin roolia toimituskeskusteluihin osallistujana, vaikka samalla siinä toisaalla todetaan, että kanttorin osallistuessa toimitukseen musiikin valinta tehdään yhteistyössä hänen kanssaan.¹⁹⁴ Yleensä kanttori kuitenkin osallistuu kirkollisiin toimituksiin, joten hänen osallistumisensa myös toimituskeskusteluihin olisi suotavaa. Virsiin ja musiikkivalintoihin liittyvät toiveet olisi luontevaa pohtia yhdessä ja ottaa siinä yhteydessä huomioon asianomaisten elämänhistoria ja kokemukset. Omaisille tuttujen virsien laulaminen ja tekstien lukeminen ovat hoitavaa rukousta surun keskellä. Evertssonin mukaan erityisesti tuttujen virsien valitseminen hautaustoimitukseen vahvistaa omaisten yhteisöllistä osallistumista, läsnäoloa ja turvallisuutta, vaikka he eivät itse laulaisikaan mukana.¹⁹⁵

2.4 Käsikirjauudistusten vaikutukset *Virsi*kirjan (1986) eri painoksiin

Kirkollisten toimitusten kaavojen yhteydessä viitataan jumalanpalvelusliitteen lauluihin. *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) ensimmäisessä osassa (hautaan siunaamisen kaavassa sekä virsi

¹⁹² Kirkollisten toimitusten kirja 1984, 81, 92.

¹⁹³ Sinä olet kanssani 2009, 15.

¹⁹⁴ Sinä olet kanssani 2009, 20.

¹⁹⁵ Evertsson 2002, 248.

¹⁹⁶ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 366–367.

ja *Jumalanpalvelusten kirjassa* (2000) annetaan esimerkkejä kertosäkeen sijoittamisesta psalmiin tai virsisäkeiden käytöstä psalmien kertosäkeinä. Hautaan siunaamisen kaavassa psalmin (kohta 5), raamattumeditaation (kohta 7, vaihtoehto B) ja siunaussanojen (kohta 10) esitetään vaihtoehtoisesti käyttämään Lauluja kasuaalitoimituksiin tai psalmien kertosäkeitä.

Käsikirjauudistuksen myötä käsikirjaan lisättiin lauluja kymmeneen eri toimitukseen. Laulujen avulla pyrittiin rikastuttamaan toimitusten musiikillista sisältöä ja vahvistamaan musiikillista dialogia seurakuntalaisten ja toimitusten suorittajien välillä. Osa laulujen sävelmistä sisältyy Ruotsin kirkon suomenkieliseen virsikirjaan, ja suurin osa laulujen sävelmistä esiintyy vuoden 1986 *Virsi*kirjassa. Psalmien kertosäkeitä on seitsemälle eri toimitukselle, ja monia niistä voidaan käyttää useamminkin tilanteissa. Mukana on sekä uusia sävellyksiä että säkeitä virsikirjasta ja *Jumalanpalvelusten kirjasta* (2000). Toimitusten laulujen teksteistä käännöksiä on viisi, muut on laadittu erikseen toimitusten kirjaa varten. ”Uudet kertosäkeet ovat helposti omaksuttavia ja Raamatun tekstiin hyvin istuvia. Ne sisältävät luontevia ja aitoja ilmaisumuotoja seurakunnan rukoukselle, kiitokselle ja ylistykselle.”¹⁹⁷ Psalmien kertosäkeistä numero 855 on ensisijaisesti tarkoitettu käytettäväksi hautauksissa. Tämän psalmin kertosäkeen kohdalla mainitaan vaihtoehdoksi kaksi virsisäettä (VK 146:4 ja VK 267:1) sekä kaksi jumalanpalvelusliitteessä jo aiemmin mainittua psalmien kertosäettä (jumalanpalvelusliitteessä numerot 774 ja 784).

Hautaan siunaamisen lauluja on viisi, numerot 825–829. Lauluissa käytetyt sävelmät ovat kaikki sävelmiä virsikirjasta: VK 209, VK 237, VK 152, VK 213a ja VK 458. Ensimmäistä hautaan siunaamisen laulun sävelmää lukuun ottamatta sävelmät ovat käytössä myös Ruotsin kirkon suomenkielisessä virsikirjassa. Sävelmät esiintyvät vuoden 1986 *Virsi*kirjassa – yhtä lukuun ottamatta – useiden virsien sävelminä, hautaan siunaamisen laulun numero 826 sävelmää käytetään vain yhden kerran (VK 237). Yksikään hautaan siunaamisen laulujen sävelmistä ei esiinny vuoden 1986 *Virsi*kirjan osastoissa *Hautaus* tai *Kuolema ja iankaikkisuus*. Hautaan siunaamisen laulujen tekstit ovat – ensimmäistä laulua numero 825 lukuun ottamatta – käännöksiä alkuperäisistä ruotsinkielisistä teksteistä.

¹⁹⁷ Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, § 11, 85.

2.5 Hautaan siunaamisen musiikin pastoraaliset tavoitteet kirkollisissa käsikirjoissa

Pastoral Music (Pastoraalinen musiikki) on laajalti käytössä oleva termi roomalaiskatolilaisten keskuudessa. Leaverin mukaan siinä yhteydessä käsite ”pastoraalinen” tähdentää musiikin tehtävää olla mukana paikallisen seurakunnan työssä, yhtenä osana pappien palvelutehtävää seurakuntalaisilleen.¹⁹⁸ Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa *pastoraalinen* -käsite on harvoin määritelty. Piispainkokouksen pastoraalinen ohje toteaa, että kirkon työntekijän pastoraaliseen vastuuseen kuuluu olla valmis asettumaan rinnalle, kuuntelemaan ja tukemaan jokaista ihmistä.¹⁹⁹ Pastoraalisuus-käsite liitetään usein pastoraaliteologian, pastoraalipsykologian ja pastoraalisen johtamisen yhteyteen. Sana pastoraali-, pastoraalinen tulee latinan paimenta ja paimentamista merkitsevästä sanasta. Kettunen toteaa, että pastoraaliteologialla²⁰⁰ on ymmärretty paimentamisen teologiaa, papin huolenpitoa seurakuntalaisista, mutta sen määrittelemisen ei hänen mukaansa ole yksiselitteistä. Pastoraaliteologian yhteydessä puhutaan usein pastoraalipsykologiasta. Näiden käsitteiden määrittelemisen ja rajaamisen onkin jo viime vuosisadalta lähtien ollut erilaisten teorioiden ja käytäntöjen keskinäistä vuorovaikutusta sekä keskustelua.²⁰¹

Kiiskan mukaan ”englanninkielinen termi *Pastoral care* auttaa pastoraalinen -käsitteen ymmärtämisessä. *Pastoral care* tarkoittaa sielunhoitoa. Siis hoitoa, huolenpitoa, jossa on mukana papillinen osaaminen. Pastoraalinen

¹⁹⁸ Leaver, 1998, 216. *The qualifier "Pastoral" clearly emphasizes the function of music within the local parish. As the priest is also the pastor of his people, serving a variety of their needs, so "Pastoral Music" ministers to the worship needs of those people.* Käännös tutkimuksen tekijän.

¹⁹⁸ Piispainkokouksen pastoraalinen ohje 9.2.2011 kirkolliskokouksen 10.11.2010 tekemän päätöksen ja siihen liittyvän perustevaliokunnan mietinnön (4/2010) pohjalta. *Jokaisen papin tai muun kirkon työntekijän pastoraaliseen vastuuseen kuuluu, että hän on valmis asettumaan rinnalle ja kuuntelemaan toista. Aito kohtaaminen merkitsee myös, että hän kykenee asettamaan omat näkemyksensä taka-alalle ja toimimaan kutsumuksensa mukaisesti.* Papin velvollisuus on antaa esirukouksesta tilanteen luonteen mukainen kuva ja pitää kiinni häntä sitovista ohjeista. Piispainkokouksen pöytäkirja 9.–10.2.2010, § 5, 23.

²⁰⁰ Pastoraaliteologia käsitteenä tulkitaan katolisessa perinteessä, ortodoksisessa teologiakoulutuksessa ja evankelisessa teologiassa hyvin eri tavoin. Toisaalta sitä on käytetty synonyymina sanalle ”sielunhoito”. Kettunen 2003, 189.

²⁰¹ Pastoraalipsykologiaa määriteltäessä voidaan yhdistää ihmisen sisäinen maailma ja hänen hengellinen maailmansa. Keskeistä on koko oman kokemusmaailman ja elämänhistorian saattaminen vuorovaikutukseen ulkopuolisen – esimerkiksi kirjoista saatavan – tiedon kanssa. Yksilön oma elämänhistoria vaikuttaa muun muassa siihen, mitkä asiat hän kokee läheisiksi ja tärkeiksi kirkon traditiossa. Kettunen 2003, 190.

ote on tämän vuoksi luonteeltaan joustava ja ihmisiä ymmärtävä. Puhuttaessa pastoraalisesta ohjauksesta, auttamisesta ja tukemisesta lähtökohtana on yleensä se ajatus, että papillisuuteen kuuluu aina sielunhoidollisuus. Tämän vuoksi käsitettä pastoraalinen voidaan joskus, tosin melko epämääräisesti, käyttää sielunhoidollisen synonyymina.”²⁰² Toisaalta englanninkielisessä kirjallisuudessa *pastoral care* voidaan käsittää yleisesti huolenpitoa ilman papillista tai kirkollista sielunhoidon näkökulmaa puhuttaessa esimerkiksi ohjaajan toiminnasta suhteessa ohjattavaansa.²⁰³

Kirkollisten toimitusten oppaassa (2009) todetaan, että seurakunnan jumalanpalveluksina kasuaalitoimitukset ovat yhteisöllisiä tapahtumia. ”Kirkollisten toimitusten tehtävä on kutsua ihmisiä seurakunnan yhteyteen ja vahvistaa heitä siinä.”²⁰⁴ Kirkollisten toimituksien musiikki ohjeistetaan valitsemaan siten, että se vastaa sekä toimituksen hengellistä sisältöä että seurakuntalaisten toiveita. Oppaassa kuitenkin todetaan, että joskus pastoraaliset tavoitteet ja jumalanpalvelusmusiikin periaatteet voivat joutua ristiriitaan, mutta ei tarkenna miten.²⁰⁵

Tarkasteltaessa musiikin pastoraalisia tavoitteita hautaan siunaamisen musiikkivalinnoissa on huomioitava ihmisen elämäntilanne, sosiaalinen tausta, kokemukset ja tunteet. Näin kohtaamalla yksilön kokemusmaailma ja hänen oma elämänsä aidosti läsnä ollen, kunkin ihmisen persoonaa kunnioittaen, voidaan toteuttaa ohjeistuksen mukaista pastoraalista harkintaa. Tällöin musiikkivalintojen pastoraalinen puoli saattaa tuoda esiin kysymyksiä, jotka liittyvät musiikkisosiologiaan, musiikkipsykologiaan ja musiikkiterapiaan. Vainajan ja saattojoukon ikärakenne, sosiaalinen tausta ja kenties myös koulutustaso saattavat antaa erilaisia näkökulmia valittaessa hautaan siunaamisen musiikkia.²⁰⁶ *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2009) todetaan, että teologinen, pastoraalinen ja käytännöllinen näkökulma kuuluvat erottamattomasti yhteen.²⁰⁷

Ihmiset toivovat tärkeissä elämäntilanteissa heille merkityksellistä musiikkia, mutta toisaalta kirkollisissa toimituksissa musiikin valintaa säätelevät yhteisön perinne ja toimitusten jumalanpalvelusluonne. *Kirkollisten toimitusten oppaan* (2009) mukaan tuttu ja toivottu musiikki puhuttelee ihmistä usein parhaiten. Kuitenkin samassa oppaassa todetaan myöhemmin, että ”kirkollisiin toimituksiin osallistuvat ovat saattaneet tottua eri-

²⁰² Kiiski 19.8.2014. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

²⁰³ Kuusi 2014, 199.

²⁰⁴ Sinä olet kanssani 2009, 11.

²⁰⁵ Sinä olet kanssani 2009, 19.

²⁰⁶ Helenelund & Mäntyranta 2003, 308–309.

²⁰⁷ Sinä olet kanssani 2009, 29.

laisiin kulttuureihin ja kirkollisiin tapoihin. Seurakuntalaiset voivat toivoa toimituksiin erilaisten kokemusten ja mieltymysten mukaisia käytäntöjä. Työntekijän tulee kuunnella avoimesti ihmisten toiveita ja tarpeita, minkä perusteella hänen tulee pyrkiä rakentamaan pastoraalisesti viisaalla tavalla eri toivomukset yhdistävä kokonaisuus.”²⁰⁸

Kirkollisia toimituksia koskevassa uusimmassa toimintaoppaassa²⁰⁹ todetaan, että vaikka kirkolliset toimitukset tulee suorittaa kirkkokäsikirjan mukaisesti, käsikirjassa olevat toimitusten kaavat antavat tietyissä kohdissa tilaa vaihtoehtoisille toimitustavoille. Näissä kohdin voidaan harjoittaa pastoraalista harkintaa ja huomioida mahdollisuuksien mukaan toimitukseen osallistuvien toiveita. ”Luterilaisissa tunnustuskirjoissa korostetaan, että kirkon tuntomerkit eivät edellytä jumalanpalvelusmenojen muuttumattomuutta. Siksi seurakunnassa on mahdollisuus harkitusti ja kirkon järjestystä noudattaen soveltaa toimituksia siten, että ne parhaiten hyödyttävät ja rakentavat seurakuntaa.”²¹⁰ Samassa toimintaoppaassa tunnistetaan ristiriitatilanteiden mahdollisuus ja todetaan, että seurakunnan toimintaa ohjaavat säädökset osoittavat, mistä yksittäinen työntekijä saa halutessaan tukea pastoraaliseen harkintaansa. Kuten aiemmin on todettu (luku 1.1) seurakuntatasolla kirkkoherralla on vastuu siitä, että kirkolliset toimitukset hoidetaan oikein. Kirkkoherran ja tarvittaessa tuomiokapitulin täydentävien ohjeiden avulla työntekijän pastoraalinen harkinta saa vahvistusta. ”Kirkollisten toimitusten yhteydessä voidaan näin ollen ottaa huomioon erilaisia toiveita, mikäli nämä kunnioittavat kirkollisten toimitusten jumalanpalvelusluonnetta, eivät ole ristiriidassa kirkkotilan pyhyiden kanssa ja ovat sopusoinnussa luterilaisen uskonkäsityksen ja kristillisen perinteen kanssa.”²¹¹ Vaikka toimintaoppaassa olevat ohjeistukset on tarkoitettu ensisijaisesti uusien kulttuurien ja uskontojen kohtaamiseen monikansallisuuden lisääntyessä seurakunnissa, ohjeistusta voidaan käyttää myös hautaan siunaamisen musiikkivalintoihin liittyvissä ristiriitatilanteissa.

²⁰⁸ Sinä olet kansani 2009, 19, 152.

²⁰⁹ Piispainkokous asetti syyskuun 2011 istunnossaan Salossa työryhmän valmistelemaan seurakuntia varten suppeaa, uskontoteologisesti perusteltuja suosituksia sisältävää toimintaopasta. Piispainkokouksen mukaan oppaan ”tulee perustua ekumeeniseen uskontoteologiaan ja ottaa huomioon muiden kirkkojen kokemuk- sia sekä ratkaisuja. Ohjeistuksen tulee seurata kristillisen rakkauden sekä vieraanvaraisuuden periaatteita mutta taata samalla riittävän etäisyyden säilyminen eri uskontojen käytäntöjen välillä vääränlaisen synkretismin välttämiseksi.” Kohti Pyhää. Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa 2013, 5.

²¹⁰ Kohti Pyhää. Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa 2013, 11.

²¹¹ Kohti Pyhää. Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa 2013, 6–11.

Käsikirjakomitea perustelee *Jumalanpalvelusten kirjan* (2000) musiikin uudistusperiaatteita muun muassa musiikin näkemisellä ”kolmiyhteisen Jumalan pelastavan läsnäolon pohjalta ihmiselle annettuna lahjana, joka kantaa mukanaan Jumalan ja hänen nimensä kunnioittamista ja rakastamista”. Perusteluiden mukaan ”musiikin avulla, Raamatussa ilmoitetun uuden laulun välityksellä, punoutuvat yhteen avunpyyntö, ylistys ja Jumalan tekojen julistaminen. Samalla musiikki on ihmisen mielen syvien tunteiden – ilon, surun ja yhteyden kokemisen – kieli ja tulkki.”²¹²

Musiikin sisältölähtöisyyden periaate on tärkeä myös kirkollisten toimitusten musiikissa. Musiikki on sopusoinnussa sen asian kanssa, mitä se ilmaisee ja välittää. Tällöin otetaan huomioon myös ihmisen elämäntilanne sekä koko kulloistakin yhteisöä koskevat tunteet ja kokemukset. Samoille merkityksille voidaan myös joustavasti etsiä erilaisia musiikillisia muotoja. Musiikin keinoin on mahdollista korostaa sisältöön liittyviä sävyjä ja ilmentää näin esimerkiksi eri toimitusten pastoraalisia painotuksia (esim. hautaan siunaamisen sävyissä surua, kaipausta, lohdutusta tai turvallisuutta).²¹³

Kirkollisen hautaustoimituksen pastoraalinen haaste on Evertssonin mukaan kuvattu selkeästi Ruotsin kirkon käsikirjakomitean (1968) kirkollisten toimitusten kirjan johdantotekstissä. Siinä Edwall toteaa, että hautaustoimituksen tulisi pystyä vastaamaan seurakuntalaisten heikompiinkin hengellisiin odotuksiin, sen tulisi olla niin lämmin ja läheinen, että osallistuja kokisi inhimillistä lohdutusta ja sielunhoitoa ja lisäksi toimitus ”valaisisi pimeyttä ja keventäisi surun taakkaa”. Toisaalta kirkollisen hautaustoimituksen pitäisi selvästi tuoda esiin kristillinen käsitys kuolemasta, ylösnousemuksesta ja iankaikkisesta elämästä.²¹⁴

Evertsson toteaa edelleen, että ruotsalaisessa kirkkokäsikirjassa (*Den svenska kyrkohandboken 1986*) on kaavan sisällä huomioitu erilaiset pastoraaliset tilanteet. Kaava antaa mahdollisuuden korvata virsi lukemalla runotekstiä ja antaa omaisille vaihtoehtoja valita rukouksia vanhemmista käännöksistä esimerkiksi Isä meidän -rukouksen kohdalla. Osallistuminen hautaustoimituksen suunnitteluun virsien, laulujen ja muun musiikin kautta antaa omaisille sielunhoidollista tukea surutyössä. Toteuttamalla omaisten

²¹² Käsikirjakomitean perustelut 2001, 12.

²¹³ Käsikirjakomitean perustelut 2001, 12.

²¹⁴ Svenska kyrkans gudstjänst. Kyrkliga handlingar. Bilaga 5. Döendet, döden och begravningsgudstjänsten. *Kyrkans begravningsakt måste vara så vid, att den kan uppfattas som ett svar på även de vaga religiösa förväntningarna, så mänsklig och varm, att den kan kännas som rent mänsklig tröst och omvårdnad, så ljus, att den inte gör sorgen svartade och tyngre att bära.-- På samma gång måste kyrkans begravningsritual ge klart uttryck åt den kristna synen på döden, uppståndelsen och det eviga livet.* Edwall 1981, 10. Käännös tutkimuksen tekijän.

tuttuja virsitoiveita luodaan turvallisuuden ja läheisyyden ilmapiiri.²¹⁵ Ruotsalainen kirkkokäsikirja ohjeistaa pastoraalisuuden toteuttamiseen kaavan sisällä konkreettisesti ja esimerkkejä antaen.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) antaa mahdollisuuden kaavan muokkaamiseen hautaustoimituksen suunnittelussa yleisellä tasolla kuitenkin erityisesti korostamatta pastoraalisuuden merkitystä. Voidaanko siten tulkita, että pastoraalisuus etenkin ruotsalaisessa käsikirjassa tarkoittaa erityisesti omaisten osallistumista suunnitteluun ja toteuttamiseen, kun taas suomalaisissa ohjeistuksissa kaavan vapaavalintaiset osat sinänsä antavat toimituksen suorittajille mahdollisuudet toteuttaa suunnittelussa pastoraalista harkintaa.

Nykyisen hautaan siunaamisen kaavan virsien, psalmien kertosäkeiden ja kirkollisiin toimituksiin sävellettyjen laulujen käyttömahdollisuuksien lisääntyminen lähentää ja yhdistää omaisia tekstien ja sävelmien kautta virsien sanoman äärelle. Näin virsien herättämät tunnetilat ja elämykset voivat tuoda omaisille sielunhoidollista lohdutusta ja turvallista läsnäoloa myös muusta kuin jumalanpalvelus- ja hartauselämän näkökulmasta käsin. Virren tehtävä uskonnollisena ja kulttuurillisena ilmiönä korostuu kirkolliseen toimitukseen osallistuvien seurakuntalaisten keskuudessa.²¹⁶ Toimituskeskustelujen yleistyminen omaisten kanssa antaa papille ja kanttorille mahdollisuuden yhdessä suunnitella hautaan siunaamisen musiikkia syventyen tekstin ja sävelen ”soivaan sanaan” eri elämäntilanteita, kokemuksia, tunteita ja sielunhoidollisia näkökohtia huomioiden. Parhaimmillaan tämän kautta voidaan vahvistaa omaisten osallisuutta ja tunnekokemusta kirkon yhteisöllisyydestä surun keskellä.

²¹⁵ Evertsson 2002, 254–255.

²¹⁶ Hansson & Straarup, 2001, 11.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymysten operationalisoiminen

Tässä työssä tutkitaan kanttorien näkemyksiä hautaan siunaamisen musiikin valinnasta ja musiikin toteuttamisesta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisissä seurakunnissa vuoden 2003 käsikirjauudistuksen jälkeen. Lisäksi työssä tutkitaan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutusta hautaan siunaamisen musiikkiin ja liturgiseen vuoropuheluun seurakuntalaisten ja toimituksen suorittajien välillä. Empiirisen tutkimuksen avulla pyritään kartoittamaan – kanttorin näkökulmasta – hautaan siunaamisissa toteutettua musiikkia, analysoimaan musiikkivalintoja ohjaavia tekijöitä ja kanttorin osuutta musiikin suunnittelijana sekä toteuttajana. Tutkimuskohteeseen ei sisälly muistotilaisuuksien musiikki (lukuun ottamatta tilanteita, joissa kanttorit ovat siirtäneet omaisten musiikkitoiveet hautaan siunaamisesta muistotilaisuuteen) eikä mahdollisesti haudalla esitetty musiikki.

Tutkimustehtävää täsmentäviä alakysymyksiä ovat: mitä musiikkia hautaan siunaamisissa esitetään ja toivotaan (alku- ja päätösmusiikki, muu musiikki, virret), musiikkivalintojen perustelut ja valintoja ohjaavat tekijät, (valinnan suorittajat, musiikin esittäjät, pastoraalisuus, kanttorin oma linja, työyhteisön tai seurakunnan linjaukset, käytänteet ja ohjeistukset), kanttori musiikin suunnittelijana ja toteuttajana (tilat, olosuhteet, mahdolliset ristiriitatilanteet ja niiden ratkaisut), sekä miten *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutus näkyy hautaan siunaamisen musiikin toteutuksessa. Viimeksi mainitun osalta haettiin tietoa siitä, millaisena kirkollisten toimitusten uudistamisen periaatteellinen tarkoitus – jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten vuorovaikutus – näyttäytyy käytännössä hautaustoimituksen musiikissa. Tarkastelun kohteena olivat uuteen toimitusten kirjaan sisältyvien liturgisten osien ja nykyisen *Virsi*kirjan (1986) liiteosaan (2004) sisältyvien kirkollisten toimitusten laulujen käyttäminen hautaustoimituksessa. Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia kirkollisen sääntelyn ja liturgisen ohjeistuksen kontekstissa huomioiden seurakunnan ulkopuoliset tahot (omaiset ja hautaustoimistot) sekä seurakunnan omat toimijat (papit, kanttorit ja muu henkilöstö).

3.2 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät

3.2.1. Tutkimusote

Tutkimuksessa kerättiin sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa. Heikkilän mukaan tutkimusongelmasta ja tutkimuksen tarkoituksesta riippuu, kumpi lähestymistapa sopii paremmin, mutta joissakin tutkimuksissa kvantitatiivisella ja kvalitatiivisella tutkimusotteella voidaan onnistuneesti täydentää toisiaan. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla saadaan yleensä kartoitettua olemassa oleva tilanne, mutta ei pystytä riittävästi selvittämään asioiden syitä. Kvalitatiivinen tutkimus auttaa ymmärtämään tutkimuskohdetta ja selittämään sen käyttäytymisen ja päätösten syitä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään vähemmän strukturoidusti kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, ja aineisto on usein tekstimuotoista. Kvantitatiivinen tutkimus jakaantuu selvemmin erottuviin vaiheisiin kuin kvalitatiivinen tutkimus, jossa aineiston keruu, käsittely ja johtopäätösten teko nivoutuvat usein tiiviisti toisiinsa. Selvää rajaa aineistonkeruutavoissa näiden kahden tutkimusotteen välillä ei kuitenkaan voida tehdä.²¹⁷ Myös Alasuutari toteaa, että vaikka samassa tutkimuksessa voidaan erottaa sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen analyysi, niitä usein voidaan soveltaa – ja sovelletaankin – samassa tutkimuksessa saman tutkimusaineiston analysoinnissa. Lisäksi kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysia voidaan pitää tiettyssä mielessä jatkumona, ei vastakohtina tai toisensa pois sulkevana analyysimalleina.²¹⁸

Laadullisin menetelmin hankittu tieto on aina kontekstiin sidottua, jolloin tuloksia ei voi yleistää muualle kuin tutkittavaan ryhmään, kun taas määrällisin keinoin hankittu tieto pyrkii myös tilastollisiin yleistyksiin. Tötön mukaan saadun tiedon luotettavuuden vahvistamiseen voidaan pyrkiä triangulaation eli moninäkökulmaisuuuden kautta lisäämällä aineistoja, lähestymistapoja ja näkökulmia.²¹⁹ Myös Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että triangulaation avulla on mahdollista lisätä tutkimuksen luotettavuutta.²²⁰ Triangulaatio eli useamman rinnakkaisen aineiston ja metodin menetelmä mahdollistaa esimerkiksi toisiaan tukevan kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen analyysin²²¹, kuten tässä tutkimuksessa on tehty.

Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin melko strukturoidulla kyselylomakkeella, jossa kuitenkin oli mahdollisuus avovastauksiin (tarkemmin

²¹⁷ Heikkilä 2008, 16–18.

²¹⁸ Alasuutari 2011, 32.

²¹⁹ Töttö, 2011.

²²⁰ Tuomi & Sarajärvi 2002, 141–142.

²²¹ Anttila 2005, 346.

luvussa 3.2.2). Näin saatua tutkimusaineistoa analysoitiin sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. Lomakekyselyssä määrällisiä kysymyksiä esitettiin säveltäjistä, sävellyksistä, musiikin esittämisestä ja esittäjistä, virsistä, *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käyttöön liittyvistä seikoista, seurakuntien musiikkivalintojen ohjeistuskäytänteistä, musiikkivalinnoista ja niihin liittyvistä ongelmista sekä vastaajien taustatiedoista. Näiden tietojen kerääminen ja vastausten käsitteleminen oli luontevinta kvantitatiivisella menetelmällä.

Tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto rakentui hautaan siunaamisen musiikkiin ja musiikkivalintoihin liittyvistä avovastauksista, seurakuntien linjauksikäytänteistä ristiriitatilanteissa sekä vastaajien muista kommenteista, tarkennuksista ja kuvauksista. Avovastauksiin vastaajalla oli mahdollisuus kummassakin kyselylomakkeessa, ja tämä mahdollisuus oli sekä yksittäisten kysymysten jälkeen että kyselyn lopussa. Yhdistämällä nämä kaksi aineiston keräämistapaa voitiin saada toisiaan täydentäviä tietoja.

3.2.2 Aineistot ja niiden kerääminen

Tutkimusaineisto kerättiin kanttoreille osoitetulla lomakekyselyllä, joka sisälsi kaksi kyselylomaketta. Lomakekyselyä käytettiin, sillä se soveltuu kerättyä tietoa selvistä tosiasioista ja antaa vastaajalle mahdollisuuden vastata kysymyksiin ilman ulkopuolisia vastaamiseen vaikuttavia tekijöitä. Kyselylomakkeessa on myös mahdollisuus esittää runsaasti kysymyksiä, etenkin jos lomakkeeseen on laadittu valmiit vastausvaihtoehdot.²²²

Kyselylomakkeiden kysymykset ryhmiteltiin ensin tutkimustehtävän pääkysymyksiin mukaan ja sen jälkeen niitä täydentäviin alakysymyksiin, jolloin saatiin kerättyä tutkimustehtävän kysymyksiin vastaava tutkimusaineisto. Tutkimusaineistoa täydensivät – strukturoitujen monivalintakysymysten lisäksi – kyselylomakkeiden avoimet kysymykset, joihin vastaamalla kanttoreilla oli mahdollisuus esittää omia käsityksiään ja kommenttejaan musiikkivalintojen sopivuudesta hautaan siunaamiseen, tarkentaa monivalintakysymysten vastauksia sekä muutoin antaa hautaustoimitusten musiikkiin liittyvää tietoa.

Lisäksi tiedusteltiin myös vastaajaseurakunnan mahdollisia omia ohjeistuksia ja yhteisiä käytänteitä hautaustoimituksen yhteydessä: onko seurakunnan työntekijöiden (pappien ja kanttoreiden tai kanttorikollegoiden) kesken tehty linjauksia tai kirjoitettu ohjeita tai onko olemassa kirjoittamattomia sääntöjä koskien hautaustoimitusten musiikkia. Lisäksi kysyttiin, onko työntekijöiden ja omaisten välillä ristiriitaisuuksia hautaan siunaami-

²²² Aaltola – Valli 2001a, 101.

sen musiikista ja sen valinnasta. Avovastauksissa kanttorin oli mahdollista kertoa, miten toimitaan silloin, kun omaisten ja kanttorin musiikilliset periaatteet ja toiveet eivät kohtaa. Empiirisesti toteutetun kyselyn kautta pyrittiin saamaan tietoa siitä, miten, milloin ja miksi erilaiset – usein tiedostamattomatkin – tekijät ovat vaikuttaneet hautaustoimituksen musiikkivalintoihin.

Tämän tutkimuksen kyselylomakkeiden monivalintakysymyksissä tutkimuksen tekijä loi valmiit vastausvaihtoehdot omien kokemustensa ja asiaan perehtymisen seurauksena muodostuneiden käsitystensä pohjalta jättäen kuitenkin vastaajalle mahdollisuuden kertoa omin sanoin ”muu mikä” -vaihtoehdossa vastauksensa. Yleensä kysymyksissä oli mahdollista valita ainoastaan yksi vaihtoehto – lukuun ottamatta musiikin valintaan tai virsien valintaan liittyviä kysymyksiä, joissa vastaajalla oli mahdollisuus rastittaa useampia vaihtoehtoja ilman niiden asettamista tärkeysjärjestykseen.

Tässä tutkimuksessa kirkolliskokouksen hyväksymät *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) hautaan siunaamisen kaava ja sen antamat vaihtoehdot sekä virret ja virsikirjan jumalanpalvelusliite olivat aiempaan teoriaan rinnastettavissa olevaa tietoa, joihin tutkimuksen tekijä perusti kysymyksensä. Tämän perusteella voidaan todeta teorian ohjanneen kyselyn tekemistä varsin yleisellä tasolla.

Tutkimusaineiston kyselylomakkeet oli strukturoitu tutkijan olemassa olevan tiedon ja työkokemuksen perusteella. Niiden lisäksi kysymysten asettelu perustui kirkollisten toimitusten ohjeistuksiin ja voimassa oleviin säädöksiin sekä voimassa olevien kirjojen aineistoon (*Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) ja vuoden 1986 *Virsi kirja*). Kuten todettua, kyselylomakkeissa käytettiin monivalintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä ja niiden välimuotoja. Sanallisia asenteita voidaan tiedustella joko avoimien kysymysten tai monivalintakysymyksiä avulla.²²³ Monivalintakysymysten ja avoimien kysymysten välimuotojen kautta haluttiin lomakekyselyssä saman kysymyksen sisällä vastaajan tarkentavan sanallisesti jo annettua monivalintakysymyksen vastausta tai tuovan esiin omia näkökohtia ja huomioita.

Monivalintakysymysten etuna on, että valmiit vastausvaihtoehdot pyssyttävät vastaajan tutkijan tarkoittamassa asiassa, lisäksi vaihtoehdot saattavat jopa auttaa vastaajaa ymmärtämään, mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Toisaalta valmiit vastausvaihtoehdot saattavat tuntua vastaajasta liian rajoittavilta tai houkutella hänet vastaamaan, vaikkei hänellä olisikaan kantaa asiaan. Monivalintakysymykset ovat paremmin vertailukelpoisia kuin avoimet kysymykset. Yleisesti ottaen monivalintakysymykset ovat tarkoituk-

²²³ Jyrinki 1976, 73.

senmukaisia silloin, kun mahdolliset vastaamisvaihtoehdot tiedetään etukäteen, kun niitä on rajoitetusti ja kun ne ovat selvästi rajatut.²²⁴

Lomakekyselyssä avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden tuoda julki omia mielipiteitään, näkökohtiaan, kannanottojaan tai muita kysymykseen liittyviä huomioita, joita monivalintakysymykset eivät olisi mahdollistaneet. Avoimien kysymysten etuna pidetään yleensä sitä, että ne eivät pakota vastaajaa valitsemaan annettujen vaihtoehtojen joukosta eivätkä siten ole siinä mielessä ”johdattelevia”. Avoimien kysymysten avulla saadaan myös selville, onko vastaajalla ylipäätään kantaa tai asennetta kysytystä asiasta.²²⁵ Tämän tutkimuksen lomakekyselyssä musiikin valintatilanteisiin, ristiriitatilanteisiin ja hautaan siunaamisen ”muihin huomioihin” liittyneet kysymykset olivat usein aiheeltaan kompleksisia ja laaja-alaisia, jolloin avoimet kysymykset olivat ainoa tapa saada selville tietoa vastaajan mielipiteistä, asenteista ja käytännteistä. Monesti sanalliset vastaukset tarkensivat monivalintakysymysten vastauksia ja antoivat tutkimuksen tekijälle kysymykseen näkökohtia, joita hän ei tullut ajatelleeksi kysymyksiä laatiessaan. Avoimien kysymyksiä vastaukset välittivät vastaajan tunteita, subjektiivisia kokemuksia ja välillä hyvinkin yksityiskohtaisia ja arkaluonteisia kertomuksia hautaustoimituksista kanttorin näkökulmasta katsottuna. Avoimet kysymykset mahdollistavat tutkimuksen tekijän omien asenteiden ja kannanottojen vaikutuksen poissulkemisen vastauksissa.

3.2.3 Kyselyn toteuttaminen

Lomakekyselyn kaksi kyselylomaketta lähetettiin kirkkohallituksen avustuksella kaikkiin suomenkielisiin seurakuntiin. Lomakkeet postitettiin kirkkohallituksen ylläpitämän yhteystietorekisterin tietojen perusteella kaikkiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisiin seurakuntiin, joita tutkimuksen tekohetkellä oli 401.²²⁶ Lomakkeet osoitettiin kanttorille, jolloin vastaanottavan kanttorin vastuulle jäi toimittaa kyselylomakkeet seurakunnan tai seurakuntayhtymän muille kanttoreille. Kyselylomakkeita ei voitu kohdistaa nimellä tai kanttorien virkojen lukumäärällä osoitettuna seurakuntiin, sillä osassa seurakuntia ei ollut vakituista viranhaltijaa, virkaa ei ollut täytetty tai seurakunnassa oli keskeneräinen liitoshanke ja virkajärjestelyt olivat avoimia. Tutkimuksessa tavoiteltiin kokonaistutkimusta²²⁷,

²²⁴ Jyrinki 1976, 99–100.

²²⁵ Jyrinki 1976, 95–97.

²²⁶ Ala-Kokkila 9.5.2014. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

²²⁷ Kokonaistutkimuksessa tutkitaan jokainen perusjoukon eli populaation jäsen. Se kannattaa tehdä, jos perusjoukko on pieni. Heikkilä 2008, 33.

jonka perusjoukko oli suomenkielisten seurakuntien kanttorit²²⁸. Mutta koska ei ole ollut käytettävissä koko perusjoukon kattavaa, tarvittavia tietoja sisältävää rekisteriä, eikä seurakunnan ”pääkanttoria” voitu kyselyn saatekirjeessä velvoittaa toimittamaan lomakkeita seurakunnan muille kanttoreille, tutkimus ei tavoittanut kaikkia suomenkielisten seurakuntien kanttoreita.

Lomakekysely lähetettiin ensimmäisen kerran kesäkuussa vuonna 2009.²²⁹ Kyselylomake 1 toivottiin palautettavaksi kuukauden kuluessa ja kyselylomake 2 sitten, kun tiedot hautaan siunaamisista kahden kuukauden ajalta oli kerätty. Koska lomakekyselyn lähettäminen ajoittui kesälomien aikaan, toinen postitus toteutettiin saman vuoden syyskuussa.²³⁰ Lisäksi lomakekyselyyn oli mahdollisuus osallistua valtakunnallisten kanttoripäivien yhteydessä helmikuussa vuonna 2010 Tampereella. Lomakekysely toteutettiin posti- ja nettikyselynä siten, että kyselylomakkeiden saatekirjeessä ilmoitettiin nettiosoite, jossa oli vaihtoehtoisesti mahdollisuus täyttää kyselylomake 2 myös sähköisesti.

3.2.4 Kyselylomakkeet

Kuten edellä todettiin, kyselyssä käytettiin yhtäaikaaisesti kahta eri lomaketta, jotka kohdistuivat tutkimuskysymyksiin hieman eri tavoin. Kyselylomakkeet olivat osin päällekkäisiä ja tarkoitus oli, että sama kanttori voi vastata kumpaankin kyselyyn. Kyselylomake 1 kohdistui hautaan siunaamisen musiikin käytänteisiin, ohjeistuksiin sekä mahdollisiin ristiriitatilanteisiin ja niiden ratkaisuihin työyhteisön keskuudessa. Lisäksi siinä tiedusteltiin *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutuksia hautaan siunaamisen musiikin valinnassa ja vuoden 1986 *Virsi*kirjan liiteosan Kirkollisten toimitusten laulujen (2004) käyttöä hautauksissa. Kyselylomakkeen 1 tarkoitus oli antaa vastaajalle mahdollisuus pohtia hautaan siunaamisen musiikkiin ja sen valintoihin liittyviä kysymyksiä yleisellä tasolla ja syvällisesti, ja siinä käytettiin hyväksi avoimien kysymysten suoma vapautta monivalintakysymysten lisäksi. Jatkossa tällä lomakkeella 1 kerätystä aineistosta käytetään nimitystä aineisto 1.

Kyselylomakkeen 2 täyttivät ne kanttorit, jotka sitoutuivat tallentamaan tiedot jokaisen hautaustoimituksen musiikkivalinnoista yksityiskohtaisesti kahden kuukauden ajalta. Tämän lomakkeen avulla selvitettiin erityisesti,

²²⁸ Vuonna 2011 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa työskenteli Kirkon työmarkkinalaitoksen mukaan yhteensä 825 kanttoria. Ala-Kokkila 9.5.2014. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti.

²²⁹ Tutkimuksen saatekirje 1 liite 3 a.

²³⁰ Tutkimuksen saatekirje 2 liite 3 b.

mitä sävellyksiä, virsiä tai muuta musiikkia hautauksiin sisältyi. Jokaisen yksittäisen hautauksen kohdalla kysyttiin myös musiikin valintaan vaikuttavia tekijöitä, *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käyttöä sekä kanttorin omia subjektiivisia ajatuksia musiikin sopivuudesta tai sopimattomuudesta kyseisessä toimituksessa. Kyselylomake 2 oli tarkoitettu täytettäväksi mahdollisesti hautaustoimituksen aikana tai heti sen jälkeen joko sähköisesti tai paperiversiona, jolloin sen kysymyksien piti olla tarkasti strukturoituja ja vastausvaihtoehtojen selkeästi hahmoteltavissa sekä nopeasti vastattavissa. Lisäksi kummankin kyselylomakkeen lopussa oli vastaajalla mahdollisuus omin sanoin kirjata ylös hautaan siunaamisen musiikkiin liittyviä huomioita tai kommentteja.

Kyselylomakkeiden laatimisen yhteydessä niitä esiteltiin Sibelius-Akatemian kirkkomusiikkiosaston jatkotutkintoseminaarissa lukuvuonna 2008–2009, lisäksi muutama kanttori koekäytti niitä ennen niiden lähettämistä tutkittavalle joukolle. Saadun palautteen perusteella kyselylomakkeita muokattiin toimivammiksi ja informatiivisemmiksi, ja kyselylomake 2 päätettiin laatia myös sähköisesti täytettäväksi paperisen lomakkeen lisäksi.

3.2.5 Aineistojen alustava tarkastelu

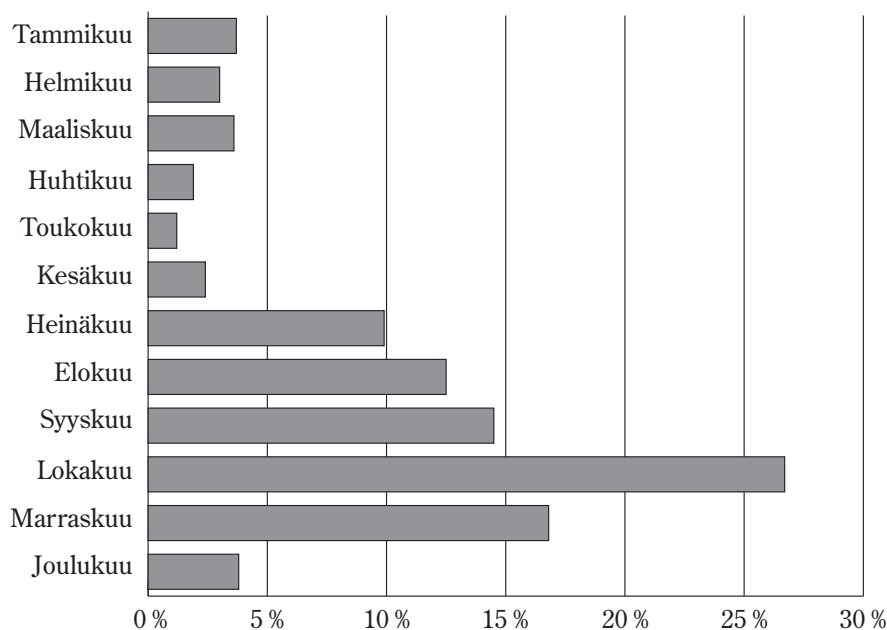
Kuten yllä todettiin, avointen kysymysten vastaukset olivat usein strukturoimattomia ja laaja-alaisia, ehkä myös henkilökohtaisia tunteita ja kokemuksia sisältäviä kertomuksia. Aineisto 1 koostui useista avoimista kysymyksistä sekä sen lisäksi vastaajiin kohdistuvista määrällisistä tiedoista. Nämä aineiston vastaustiedot olen sisällyttänyt ja analysoinut muiden lukujen yhteydessä (luku 3.3 sekä luvut 5 ja 6), ja tästä syystä tarkastelen seuraavassa alustavasti ainoastaan aineistoa 2.

Aineisto 2 käsitti musiikkiin liittyvät tiedot 670 hautauksesta yhteensä 99 kanttorilta ja 78 seurakunnasta (käsittelen tarkemmin vastaajien tietoja luvussa 3.3.1). Kuten aiemmin todettiin, suomenkielisiä seurakuntia tutkimuksen tekohetkellä oli 401, joten aineisto 2:n tietoja saatiin hieman alle joka viidennestä seurakunnasta (19,5 %).

Vastaajista neljä oli työskennellyt kyselyn aikana kahdessa tai useammassa seurakunnassa ja muutamasta seurakunnasta kyselyyn vastasi useampi kuin yksi kanttori. Kaksi vastaajista työskenteli seurakuntayhtymän yhteisessä kanttorin virassa, jolloin he toimivat kanttoreina toimituksissa monessa eri seurakunnassa (tutkimuksen tekijä ei saanut tarkkaa tietoa toisen vastaajan hautaustoimitusten seurakunnista). Osa niistä 13:sta aineisto 2:n vastaajasta, jotka eivät vastanneet kyselylomake 1:een, toimivat kanttorin sijaisina ja todennäköisesti ilman kanttorin tutkintoa.

Tutkimuksen vastauksien perusteella ei voida päätellä, kuinka monta hautausta seurakunnissa vastaamisen aikana oli, tai mikä oli tutkimuksen ajanjakson hautaustoimitusten lukumäärä suhteessa kyseisen seurakunnan vuotuisen hautaustoimitusten määrään, eikä se ole tutkimuksen tarkoituksaan. Saadut vastaukset ajoittuvat vuosille 2009–2011 ja monipuolisesti kirkkovuoden eri aikoihin (taulukko 1, jossa toisen kyselylomakkeen vastaukset kolmen vuoden ajalta on ryhmitelty vuoden eri kuukausille).

Taulukko 3.1: Aineisto 2 (N=670), vastausten ajoittuminen vuoden eri kuukausille.

Kuten taulukosta nähdään, suurin osa vastaajista, jotka sitoutuivat palauttamaan hautaan siunaamisen tietoja kahden kuukauden ajan, oli täytännyt musiikkitiedot syys-, loka- tai marraskuussa (14,5 %, 26,7 % ja 16,8 %).

Aineisto on selvästi painottunut loppuvuoteen, sillä aineistoa on saatu 564 hautauksesta heinä–joulukuussa, mutta vain 106 hautauksesta tammī–kesäkuussa. Vastausten keskittyminen syksyyn selittyy osittain sillä, että lomakekysely postitettiin kesän alussa ja uudelleen syyskuussa. Tästä syystä mahdollisuus yhtäjaksoiseen kahden kuukauden hautaustoimitusten vastaamisjakssoon oli vasta syksyllä, vuosilomien ajoittuessa useimmiten kesäkuukausiksi. Kanttorit ilmoittivatkin usein palauttavansa aineiston 2 tiedot vuosiloman jälkeen syksyllä. Toisaalta hautaustoimitusten sykli seu-

rakunnissa ei ole ennakoitavissa, joten niiden painottuminen vuoden eri kuukausille saattaa olla hyvinkin epätasainen.

3.2.6 Aineiston käsittely

Aineiston käsittelyssä pyrittiin kokonaisvaltaisuuteen sikäli, että tutkittavaa ilmiötä pyrittiin ymmärtämään suhteessa kontekstiinsa ja tutkittujen tapahtumien erityispiirteisiin. Yhdistettäessä sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa samassa tutkimuksessa, voidaan todeta, että ne sisältävät kaksi samanlaista vaihetta: *havaintojen tuottamisen* ja *selittämisen* vaiheet.

Näiden tutkimustyyppien eroavaisuus liittyy ”raakahavaintojen” yhdistämisen vaiheeseen. Sitä, miten raakahavaintojen yhdistäminen laadullisessa tutkimuksessa tapahtuu, nimitetään *laadulliseksi analyysiksi*.²³¹ Silloin kun analyysimalli nojaa johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun, Tuomen ja Sarajärven mukaan kysymyksessä on *teorialähtöinen analyysi*. Tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti, samoin kuin käsitteet on muodostettu aiemman tiedon perusteella. Tällöin aineiston analyysia ohjaa valmis aiemman tiedon perusteella luotu kehys. Teorialähtöisen analyysin taustalla on useimmiten aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa.²³²

Tässä tutkimuksessa kvalitatiivisen tutkimusaineiston (kummankin aineiston avovastaukset) analyysia voidaan tarkastella teorialähtöisen sisällönanalyysin näkökulmasta. Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Tässä tutkimuksessa haluttiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota.²³³

Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysi on kaikkiin laadullisen tutkimuksen perinteisiin soveltuva perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää sekä metodina että myös väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysiksi voidaan nimetä väljästi myös lähestymistapa, jossa tutkija tekee analyysin parhaaksi näkemällään tavalla ja raportoi prosessin tutkimusraportissa avoimesti ja seikkaperäisesti. Sisällönanalyysi mahdollistaa tiettyjä käsitteellisiä liikkumavapauksia, mutta edellyttää myös tiettyjen rajoitteiden hyväksymistä. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on informaatioarvon

²³¹ Alasuutari 2011, 50–52.

²³² Tuomi – Sarajärvi 2011, 97.

²³³ Tuomi – Sarajärvi 2002, 107–108.

lisääminen, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota.²³⁴

Tässä tutkimuksessa kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen aineisto on ensin analysoitu itsenäisesti, jonka jälkeen tuloksia verrattiin keskenään. Määrällistä luokittelua tehtiin esimerkiksi musiikkivalinnoista, musiikin valitsijoista, esittäjistä ja niiden valintaan vaikuttaneista näkökulmista. Tutkimuksen kvantitatiivisesta aineistosta muodostettiin erilaisia kategorioita aikaisemman tiedon ja käsitteiden perusteella, minkä jälkeen eri taustamuuttujia yhdistelemällä saatiin määrällistä tietoa aineistosta.

Aineistojen 1 ja 2 avovastaukset poimittiin erikseen koko aineistosta; niiden sisältämästä informaatiosta on erotettu havaintoja ja ne on ryhmitelty teemoittain. Avovastauksien kvalitatiivisen analyysin yhteydessä teemat jaettiin pääluokkiin ja mahdollisiin alaluokkiin. Näin tutkimuksen tekijällä oli mahdollisuus verrata ja yhdistää avovastauksien kvalitatiivisen analyysin tuloksia jo aiemmin saatuihin kvantitatiivisiin tuloksiin, ja todeta, että analyysitulokset tukivat toinen toisiaan. (Ks. luvut 4, 5 ja 6).

3.3 Tutkimukseen osallistuneet kanttorit

3.3.1 Lomakekyselyn vastaajat

Kyselylomakkeeseen 1 saatiin ensimmäisen postituksen jälkeen 88 vastausta, ja toisen postituksen jälkeen vastauksia tuli 79, yhteensä siis 167 vastausta, ja ne tulivat 137 seurakunnasta. Kuusi tutkimukseen osallistuneista kanttoreista oli palauttanut kyselylomakkeen 1 kahteen kertaan, joista tutkimuksen tekijä otti huomioon ensimmäisen vastauksen; näin ollen vastaajia oli yhteensä 161. Kyselylomakkeen 1 vastaajat ovat sijoittuneet suomenkielisiin seurakuntiin ja kahdeksaan hiippakuntaan tasaisesti eri puolelle Suomea. Sekä ikä että virkaikä vaihtelivat, ja virkatyypiltään²³⁵ he olivat ns. A-, B- ja C-viran kanttoreita²³⁶ sekä kanttorin sijaisia (vastaajista lisää alaluvussa 3.3.2 ja 3.3.3).

²³⁴ Tuomi – Sarajärvi 2002, 6, 93, 108.

²³⁵ Piispainkokouksen päätöksen tullessa voimaan 1. päivänä elokuuta 2003 aiempi *ylimmän asteen kanttorin virka (A-virka)* muuttui laajaa yliopistotutkintoa edellyttäväksi kanttorinviraksi, keskimmäisen asteen tutkintoa edellyttävä *kanttorin virka (B-virka)* muuttui ylempää korkeakoulututkintoa edellyttäväksi *kanttorinviraksi* ja alimman asteen *kanttorin virka (C-virka)* muuttui muuta piispainkokouksen hyväksymää tutkintoa edellyttäväksi *kanttorin viraksi*. Piispainkokouksen pöytäkirja 11.–12.2.2003, 8 §, 19–20. Kyselylomakkeissa käytettiin vielä voimassa olevia nimikkeitä A-, B- ja C- kanttori.

Toiseen kyselylomakkeeseen vastasi 99 kanttoria, jotka antoivat tiedot yhteensä 670 hautauksesta (jatkossa aineisto 2). Kyselylomakkeeseen 2 vastanneet 99 kanttoria, olivat palauttaneet tiedot keskimäärin 6,8 hautaan siunaamisesta kukin (vaihteluväli 1–31 hautaan siunaamista). Kyselylomakkeen 2 palauttaneista kanttoreista 13 oli vastannut vain kyselylomakkeen 2 kysymyksiin, muut 86 olivat vastanneet myös kyselylomakkeeseen 1.

Aineisto 1:een saatiin siis vastauksia 161 kanttorilta (19,5 %) ja 137 seurakunnasta (34,2 %). Näistä vastaajista osallistui aineisto 2 hautaustoimistusten musiikkitietojen tallentamiseen 86 kanttoria 78 seurakunnasta sekä lisäksi ne 13 kanttoria (8 seurakunnasta), jotka eivät osallistuneet aineisto 1:n kyselyyn. Yhteensä tutkimukseen osallistui siis yli joka viides Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanttoreista (174 kanttoria; 21,1 %) ja kanttoreita enemmän kuin joka kolmannesta suomenkielisistä seurakunnista (145 seurakuntaa; 36,2 %). Näin ollen voidaankin todeta, että aineistosta saadaan riittävän kattava kuva tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

3.3.2 Lomakekyselyn vastaajien hiippakunta- ja sukupuolijakauma

Lomakekyselyssä aineisto 1:n vastaajilta tiedusteltiin taustamuuttujina sukupuolta, ikää, virkatyyppiä, hiippakuntaa, valmistumispaikkaa, koulutusta sekä virkasuhteen kestoon liittyviä tekijöitä. Lomakekyselyn aineisto 2:een vastanneilta kanttoreilta tiedusteltiin taustamuuttujina lisäksi hautaustoimintuksen seurakuntaa ja paikkaa. Lomakekyselyn aineistojen vastaajat olivat, kuten edellä todettiin, lähes samat (aineisto 1: 161 vastaajaa, aineisto 2: 99 vastaajaa, joista 13 vastaajaa ei vastannut aineistoon 1). Tutkimuksen teki- jällä ei ole käytettävissä kaikkia taustamuuttujatietoja niistä 13 vastaajasta, jotka eivät osallistuneet aineisto 1:n vastaamiseen, mistä syystä aineistojen 1 ja 2 vastaajat käsiteltiin yhtenä joukkona (161 kanttoria).

Kyselylomakkeet lähetettiin kaikkiin Suomen yhdeksän hiippakunnan suomenkielisiin seurakuntiin, mutta Porvoon hiippakunnan suomenkielisi- stä seurakunnista ei tullut vastauksia, jotenka vastaajia oli kahdeksasta hiippakunnasta. Lukumäärällisesti eniten vastauksia aineistoon 1 tuli Turun arkkhiippakunnasta (31 vastausta; 19,3 % kaikista vastauksista) ja Tam- pereen hiippakunnasta (28; 17,4 %). Muista hiippakunnista vastauksia tuli seuraavasti: Kuopion hiippakunta 23 vastausta (14,3 %), Oulun hiippakunta

²³⁶ Puhkielessä eri kanttorin viroista on käytetty Saksan mallin mukaisia nimityksiä A-, B- ja C -virat. Nämä nimitykset ovat säilyneet ennallaan, vaikka virkatyyppien nimitykset ovat muutoin muuttuneet. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piis- painkokouksen 14.–15.2.2006 asettaman työryhmän mietintö. Piispainkokouksen pöytäkirjan liite 12.2.2008, 3.

21 vastausta (13,0 %), Mikkelin hiippakunta 20 vastausta (12,4 %) Helsingin hiippakunta 14 vastausta (8,7 %), Lapuan hiippakunta 13 vastausta (8,1 %) sekä Espoon hiippakunta 11 vastausta (6,8 %). Vastausprosentit hiippakuntien välillä eivät ole keskenään vertailtavissa, sillä seurakuntien lukumäärä, koko ja kanttorin virkojen lukumäärät vaihtelevat hiippakunnittain.²³⁷ Tarkasteltaessa vastaajien sukupuolijakaumaa voidaan todeta, että vastaajista 93 (57,8 %) oli naisia ja 68 (42,2 %) miehiä. Vuonna 2011 kirkon henkilöstössä kirkkomuusikoiden²³⁸ kohdalla naisten osuus oli 58 %.²³⁹ Tämän perusteella voidaan todeta tutkimuksen vastaajien sukupuolen vastaavan yleistä sukupuolijakaumaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanttoreiden henkilöstössä, ja näiltä osin aineisto on riittävän luotettava tutkimuksen tulosten arvioinnissa.

3.3.3 Lomakekyselyn vastaajien virat, ikä ja koulutus

Vastaajista 146 (90,7 %) oli vakituudessa virassa, viransijaisia oli 13 (8,7 %), osa-aikaisia oli 1 (0,6 %) ja muussa työsuhteessa (20 %:n osuus virasta) oli 1 (0,6 %). Yli kaksi kolmasosaa vastaajista 111 (68,9 %) oli B- virassa, A- ja C- virassa vastaajia oli kummassakin lähes kuudesosa kaikista vastaajista (A-virassa oli 26 vastaajaa, eli 16,1 % ja C-virassa 24 vastaajaa, eli 14,9 %).

Seurakuntien kirkkohallitukselle antamien tilastojen perusteella ei voida arvioida kanttoreiden tarkempaa virka-astetta, sillä esimerkiksi pelkkä tilaston kanttori-nimike ei anna täsmällisiä tietoja siitä, onko kysymyksessä A-, B- vai C- viranhaltija. Samoin on myös muiden nimikkeiden kohdalla; kapellimestarin, nuorisomuusikon, soittokunnanjohtajan, kanttori-nuoriso-ohjaajan kohdalla, ei tilastojen mukaan voida päätellä, minkälainen koulutus on kysymyksessä. Lisäksi tilastoista ei selviä, onko kysymyksessä määräaikainen kanttorin virka tai miten työtehtävät on prosentuaalisesti jaettu silloin, kun kanttorin tehtävien lisäksi työhön kuuluu vaikkapa tiedottajan tai nuoriso-ohjaajan työtehtäviä.

²³⁷ Kanttorien virantäyttöprosessit siirtyivät tuomiokapituleista seurakunnille 1.6.2013. Tämän seurauksena kaikissa hiippakunnissa ei ole enää tarkkaa tietoa kanttorinvirkojen tilanteesta; siitä, kuinka paljon niitä on auki tai mahdollisesti lakkautettu tai edes sitä, keitä avoinna olleisiin virkoihin on valittu. Ammatillisen koulutuksen raportti 2015, 17.

²³⁸ Haastettu kirkko 2012, 346. Tässä tutkimuksessa käytän kanttori-nimikettä, paitsi kun on kysymyksessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimintakeruotukset ja tilastot, joissa käytetään nimitystä kirkkomuusikko kanttorin sijasta. Voidaan olettaa, että tällöin seurakunnissa on työssä kirkkomuusikkona muitakin kuin kanttorikoulutuksen saaneita henkilöitä.

²³⁹ Haastettu kirkko 2012, 351.

Tutkimuksessa vastaajien ikäjakauma oli laaja. Vanhimmat kanttorit olivat kyselyn tekovuonna 68-vuotiaita, ja nuorin vastaaja oli 25-vuotias.²⁴⁰ Vuonna 2011 kirkon vakinaisista kirkkomuusikoista 12 % oli alle 35-vuotiaita ja 25 % yli 55-vuotiaita.²⁴¹ Tämän tutkimuksen vastaajat eivät näiltä osin edustaneet valtakunnallisen ikäjakauman tilastojen keskiarvoja, sillä kyselylomakkeiden vastaajista 6,8 % oli alle 35-vuotiaita, ja enemmän kuin kolmannes (34,2 %) oli yli 55-vuotiaita kanttoreita.

Vastaajien nykyisen virkasuhteen keston keskiarvo oli 13,0 vuotta. Tutkimukseen vastanneista kanttoreista 10,6 % oli ollut kanttorin virassa 0–5 vuotta, 16,8 %, 6–10 vuotta, 28,0 % 11–20 vuotta, sekä 21–30 vuotta ja yli 30 vuotta oli ollut 22,4 % vastaajista. Yksi vastaaja ei vastannut tähän kysymykseen.

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin vastaajien valmistumispaikkaa. Vastaajat olivat suorittaneet opintoja kaikissa suomenkielisissä kirkkomusiikin opiskelupaikoissa, ja heidän tutkintonimikkeensä edustivat monipuolisesti eriasteisiin kanttorin virkoihin kelpoisuuden antavia tutkintoja.

Lähes puolet vastaajista (45,3 %) oli valmistunut Sibelius-Akatemian Kirkkomusiikin osastosta Helsingistä ja yksi kolmasosa vastaajista (36,0 %) Sibelius-Akatemian Kuopion osastosta. Konservatorioista valmistuneita oli 8,7 % ja ammattikorkeakouluista 4,3 % vastaajista. Lisäksi muita musiikkiopintoja suorittaneita ja muissa musiikkioppilaitoksissa kouluttautuneita tai koulutuksen juuri aloittaneita oli 5,6 % vastaajista.

Tutkimuksen vastaajat olivat suorittaneet sekä nykyisen kirkkomusiikin koulutusohjelman mukaisia tutkintoja että aiempien tutkinnonuudistuksien mukaisia tutkintoja. Vastaajista suurin osa (42,2 %) oli suorittanut uuden tutkintojärjestelmän mukaisen musiikin maisterin tutkinnon. Vajaa kolmasosa vastaajista (28,6 %) oli suorittanut kanttori-urkurin tutkinnon, ja vanhan tutkintojärjestelmän mukaisen musiikin kandidaatin tutkinnon (nykyinen musiikin maisterin tutkinto) oli suorittanut 14,9 % vastaajista. Yksittäisiä vastaajia oli suorittanut konservatorion tutkinnon (4,3 %), uuden tutkintojärjestelmän musiikin kandidaatin tutkinnon (1,9 %), tai suorittanut/parhaillaan suoritti ammattikorkeakoulututkintoa (1,9 %). Lisäksi muutama kanttori oli saanut kelpoisuuden kanttorin virkaan erivapaudella (4,3 %) tai poikkeuskoulutuksen kautta (1,9 %).

²⁴⁰ Kanttoreiden ikäjakauma on laskettu yhdenmukaisesti aineistojen (1 ja 2) vastausten palautusvuoden 2011 perusteella.

²⁴¹ Haastettu kirkko 2012, 349.

Vanhanmuotoisen tutkintojärjestelmän mukaisen musiikinjohtajan tutkinnon oli suorittanut 6,2 % ja vanhan tutkintojärjestelmän mukaisen diplomitutkinnon oli suorittanut lähes joka viides vastaajista (19,3 %).

3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys

Empiirinen tutkimuksen tutkimusasetelma koostuu Heikkilän mukaan kolmesta elementistä: tutkimusongelmasta, aineistosta ja menetelmästä. Tutkimusongelma on hyvin keskeisessä asemassa. Empiirisen tutkimuksen suunnittelua ja toteuttamista auttaa tutkijan tietoisuus siitä, mihin hän on vastausta hakemassa ja mihin tutkimus tähtää. Tutkimusongelma määrittelee aineiston keräämistä, kokoamista, käsittelyä ja analysointia. Selkeästä ongelman muotoilusta huolimatta tutkimuksessa ei välttämättä päästä suoraan tutkimusongelmasta työn empiiriseen toteuttamiseen. Tutkimusongelma joudutaankin usein paloittelemaan pienempiin osiin, alaongelmiin, jotka puetaan yhden tai useamman kysymyksen muotoon ja joihin esitetään vastaukset tutkimusraportin eri osissa.²⁴² Kuten aiemmin on todettu, tässä tutkimuksessa pyrittiin kartoittamaan hautaan siunaamisen musiikkia ja hakemaan tietoa musiikkivalintoihin liittyvistä tekijöistä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa kahden eri kyselylomakkeen avulla. Edellä mainittujen tutkimuskysymysten lisäksi tässä tutkimuksessa selvitettiin *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) vaikutusta uudistuneeseen hautaan siunaamisen kaavaan ja sitä kautta hautaustoimitusten musiikin valikoitumiseen.

Tutkimuksen kohderyhmän valinnan kriteerinä ei tule olla väestöllinen vaan kulttuurinen edustavuus. Tutkimusaineistossa yksittäisten ihmisten tuottamat vastaukset voidaan suhteuttaa heidän yhteiskunnalliseen positiionsa. Yhteiskunnallinen todellisuus, seurakuntien perinteet ja käytännöt sekä virkavuosien pituus vaikuttavat vastaajien kokemuksiin, arvoihin ja näkökulmiin kyselylomakkeiden vastauksissa.²⁴³ Tässä tutkimuksessa kulttuurista edustavuutta haettiin sillä, että kyselylomakkeet postitettiin valikoimatta erikokoisiin maaseutu- ja kaupunkiseurakuntiin, ja vastauksia saatiin kaikista suomenkielisistä hiippakunnista. Vastaajien ikä vaihteli 25-vuodesta 68-vuoteen, ja kanttoreiden virkatyypit edustivat A-, B- ja C-kanttoreita. Vastanneiden kanttoreiden koulutus sisälsi erilaisia opintoja ammatillisista opinnoista korkeakouluopintoihin, ja lisäksi vastaajien joukossa oli myös erivapaudella hankittujen kelpoisuuspäätöksien omaavia kanttoreita.

²⁴² Heikkilä 2008, 23.

²⁴³ Mäkelä 1999, 48–49.

(tarkemmin luvussa 3.3). Myös vastauksia antaneiden edustavuus hiippakuntien, iän, sukupuolen, virkatyyppien ja virkaiän suhteen oli hyvä, mikä osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Tässä empiirisessä tutkimuksessa on ollut relevanttia kerätä ja käsitellä aineistoa määrällisesti ja laadullisesti. Tämän myötä tutkijalla oli mahdollisuus kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan aineiston analysoinnissa ja tutkimustulosten raportoinnissa. Avonaisten kysymysten avulla kerätty aineisto muodosti itsenäisen osan lomakekyselyn strukturoidun aineiston rinnalla. Kuten yleensäkin kvalitatiivisen aineiston kohdalla, myös tässä tutkimuksessa kerätylle aineistolle oli ominaista sen ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus.²⁴⁴ Edellä mainituista syistä johtuen on ollut perusteltua käyttää tutkimuksessa sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta ja vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta triangulaation avulla.

Hyvässä tutkimusraportissa tutkija arvioi koko tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta (validiteetti, reliabiliteetti) käytettävissä olevien tietojen perusteella. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on hyvin tärkeää, että otos on edustava ja tarpeeksi suuri, vastausprosentti on korkea ja kysymykset mittaavat oikeita asioita kattaen koko tutkimusongelman.²⁴⁵ Kun puhutaan tutkimuksen tieteellisestä luotettavuudesta ja pätevydestä, puhutaan yleisesti käsitteillä validiteetti ja reliabiliteetti. Kun tutkimus on validi, se on ”pätevä”. Tutkimusväline on reliabeli, kun se on ”mittatarkka” ja ”pysyvästi samaa mittaava” ja siten luotettava. Anttilan mukaan kumpikin tutkimuksen luotettavuusnäkökulma on tärkeä, mutta käsitteenä validiteetti on laaja-alaisempi ja koskee kaikkea tutkimustyötä, sekä määrällistä ja laadullista tutkimusta. Anttilan mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tärkein merkitys on sen kommunikoiavuus lukijan kanssa.²⁴⁶

Validiteetilla tarkoitetaan perinteisesti tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä sillä on tarkoitus selvittää. Validiteetin arviointi kohdistaa yleensä huomionsa kysymykseen, kuinka hyvin tutkimusote ja siinä käytetyt menetelmät vastaavat sitä ilmiötä, jota halutaan tutkia. Voidakseen olla validi sovellettavan tutkimusotteen tulee tehdä oikeutta tutkittavan ilmiön olemukselle ja kysymyksenasettelulle. Tutkimustyössä käytetty menetelmä ei itsessään johda tietoon, vaan menetelmä on valittava sen mukaan, millaista tietoa halutaan. Anttilan mukaan validiteetin kannalta keskeistä ei ole millä – kuinka valideilla - mittareilla tuloksia saadaan, vaan tärkeintä on ensin miettiä, millainen tutkimuksen strategia on validi.²⁴⁷

²⁴⁴ Alasuutari 2011, 84.

²⁴⁵ Heikkilä 2008, 188.

²⁴⁶ Anttila 2005, 519.

²⁴⁷ Anttila 2005, 512–513.

Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävä määräsi käytettävät menetelmät. Tutkimusstrategia valittiin tutkittavan kohteen mukaisesti, ja tutkimustehtävässä asetetut tavoitteet määriteltiin tutkimuskysymyksissä. Käsitteitä pyrittiin lähestymään ja määrittelemään teoreettisen viitekehyksen mukaan (tarkemmin luvussa 3.1), jonka perusteella ne operationalisoitiin.

Tutkimuksessa käytettyjen kyselylomakkeiden kysymykset muotoiltiin niin, että itse tutkimusprosessin edistyessä voitiin luottaa kysymysten sisällöllisen muotoilun mahdollistavan vastausten saamisen koskien sitä tietoa, mitä kulloinkin tutkimuksessa haettiin. Tiedusteltaessa esimerkiksi seurakuntien yhteisiä käytänteitä ja linjauksia, haluttiin avoimien kysymysten avulla täsmentää mahdollisia tapaus- ja tilannekohtaisia ratkaisuja ohjeistuksista poikkeavien käytäntöjen osalta. Lisäksi aineistojen 1 ja 2 kysymykset laadittiin toisiaan täydentäviksi. Lomakekyselyn suljetut kysymykset mittasivat tarkasti strukturoitujen vastausvaihtoehtojen avulla olemassa olevia toistettavuuteen ja aikaan liittyviä toimintoja, vastaajien tietoja ja esitettyä musiikkia. Mikäli vastaaja ei löytänyt vastausvaihtoehtoista itselleen sopivaa, hänellä oli mahdollisuus täydentää vastausta omin sanoin (tarkemmin luvussa 3.2.). Avoimien kysymysten avulla haettiin tietoa musiikin valintaan liittyvistä tekijöistä ja seurakunnan yleisistä käytänteistä hautaan siunaamisissa. Lisäksi molemmissa kyselylomakkeissa oli vielä erillinen mahdollisuus kommentoida hautaan siunaamista tai jotain siihen liittyvää erillistä kysymystä. Lomakekyselyä puolsi se, että kyselyn avulla oli mahdollista saada laaja otos ja kysyä asioita, joiden kysyminen oli tavoitteiden mukaista. Voidaan yleisesti todeta, että kyselylomakkeilla saadun tiedon avulla oli mahdollista saada vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kuten aiemmin on todettu, tutkimuksen teoreettinen viitekehys – käsikirjojen ja kirkollisten toimitusten kirjojen ohjeistus, kirkkojärjestyksen ja kirkkolain säädökset, tutkijan oma monipuolinen kirkkomuusikon koulutus ja työkokemus, kyselylomakkeiden esitelmä Sibeliuksen Akatemian jatkokutkintoseminaarissa vuosina 2008–2009 sekä muutaman kanttorin tekemä kyselylomakkeiden koekäyttö – ohjasivat tutkimuskysymysten lisäksi kysymysten asettelua kyselylomakkeissa.

Anttilan mukaan tutkimusprosessin on oltava arvioitavissa ja arvioijan on kyettävä seuraamaan tutkijan päättelyä. Siksi tutkijan tulee mahdollisimman selvästi kuvata aineistonsa, tekemänsä tulkinnat sekä ratkaisu- ja tulkintatavat (näistä tarkemmin luvussa 3.2 sekä analyysiluvuissa 4, 5 ja 6).²⁴⁸ Empiirisessä tutkimuksessa aineisto käsitellään ennen analyysia. Käsitteilyssä aineistosta karsitaan kaikki turha ja se saatetaan muotoon, jossa

²⁴⁸ Anttila 2005, 514.

se on valmis vastaamaan niihin kysymyksiin, joihin vastaamista varten se on koottu.²⁴⁹ Tässä tutkimuksessa aineiston 1 ja aineiston 2 vastaukset koodattiin saaduista kyselylomakkeista SPSS-ohjelmaan ja Excel-taulukkoon, mistä ne analysoitiin määrällisin menetelmin (%-osuudet, keskiarvot, hajonnat). Lisäksi aineiston 2 vastaukset varmistettiin tallentamalla ja käsittelemällä ne vielä tietokantaselaimen²⁵⁰ avulla. Näin minimoitiin tutkijan tekemien virheiden määrä tutkimustulosten raportoinnissa. Avoimien kysymysten vastaukset ja vastaajien kommentit luokiteltiin erikseen ja yhdistettiin aineistojen teemojen mukaan.

Tämän tutkimuksen sisäisen validiteetin tarkasteleminen voidaan tehdä sisällön validiuden tarkastelunäkökulmasta käsin. Kyselylomakkeen avulla saatiin juuri sitä tietoa, mielipiteitä ja ominaispiirteitä, mitä tutkimuksen avulla pyrittiin hakemaan. Avoimien kysymysten analyysitulokset tukivat strukturoitujen kysymysten vastauksia ja antoivat vastaajalle mahdollisuuden tuoda vapaasti esiin omia mielipiteitään ja ajatuksiaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa sisäinen validiteetti liittyy siihen, saadaanko empiirisestä tutkimuskohteesta välittömämpää, syvällisempää ja sävyiltään rikkaampaa tietoa kuin muilla tutkimusotteilla.²⁵¹ Kyselylomakkeiden koekäyttö testasi kysymysten ymmärrettävyyden ja luettavuuden etukäteen ennen postitusta.

Ulkoisen validiuden eli yleistettävyyden turvaamiseksi sekä kvantitatiivisessa että kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota aineiston keruun suunnitteluun ja toteutukseen.²⁵² Tutkimuksen ulkoisen validiuden heikkoutena voidaan yleensä pitää sitä, että perusjoukkoa ei tavoiteta. Tässä tutkimuksessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suomenkielisten seurakuntien kanttorivirkkojen kohdalla puutteellinen ja päivittämätön rekisteri viranhaltijoiden henkilötiedoista oli esteenä kyselyn postittamiselle kullekin kanttorille henkilökohtaisesti. Tällöin kysely osoitettiin yleisesti seurakuntien ”kanttorille”, jonka seurauksena tutkimuksen tekijällä ei ole tarkempaa tietoa tutkimukseen vastaamatta jättäneistä kanttoreista. Heikkilän mukaan katoanalyysi olisi toteutettavissa, mikäli tutkimuksen tekijällä olisi käytettävissään tietoja kyselytutkimukseen vas-

²⁴⁹ Ehrnrooth 1990, 37.

²⁵⁰ Aineiston 2 vastaukset tallennettiin Internet-sivulle, josta tiedot otettiin eri hakukriteerien avulla käyttäen *tietokantaselainta*. Näin pystyttiin mahdollistamaan vastaustietojen luotettava käsitteleminen. Tietokannan vastaukset siirrettiin myös Excel-taulukkoon. Tietokantaselaimen on ohjelmoinut ja toteuttanut kanttori Heikki Havi.

²⁵¹ Kihn & Ihantola 2008, 89.

²⁵² Kihn & Ihantola 2008, 93.

taamatta jättäneiden yksilöiden henkilötietoja.²⁵³ Näin ollen varsinaista ka-
toanalyysia ei myöskään ole voitu suorittaa.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös tulosten käyttökelpoisuuden, siirrettävyyden ja uutuusarvon perusteella.²⁵⁴ Toisaalta luotettavuutta voidaan kvalitatiivisessa (samoin kuin kvantitatiivisessa) tutkimuksessa parantaa ajoittamalla empiiristen havaintojen keruu suhteellisen pitkälle ajanjaksolle ja käyttämällä rinnakkaisia tiedonkeruumenetelmiä.²⁵⁵ Kyselylomakkeiden vastausten ajoittuminen kirkkovuoden eri aikoihin toteutui suunnitellusti, ja kirkollisten juhla-aikojen (adventin, pääsiäisen, juhannuksen ja pyhäinpäivän) ajanjaksot tulivat tutkimusaineistossa selvästi esille siitä huolimatta, että vastaukset painottuivat kalenterivuoden jälkimmäiselle puoliskolle (kesälomien jälkeen). Tässä tutkimuksessa kerätty aineisto on riittävä, jotta siitä pystytään tekemään johtopäätöksiä hautaan siunaamisen musiikin valikoitumisesta, käytänteistä ja musiikin valintaan liittyvistä näkökohdista.

²⁵³ Heikkilä 2008, 189.

²⁵⁴ Anttila 2005, 519.

²⁵⁵ Lukka 1988, 422–423.

4 HAUTAAN SIUNAAMISEN MUSIIKKI, HENKILÖT JA ESITYKSET

4.1 Taustaa

Tässä luvussa tarkastellaan hautaan siunaamisessa käytettyä musiikkia sekä sitä, ketkä seurakunnan edustajat ovat olleet yhteydessä omaisiin musiikkivalintojen yhteydessä. Kuten luvussa 2 todettiin, voimassa olevan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) mukaan musiikkia on mahdollisuus toteuttaa hautaan siunaamisen kaavassa monipuolisemmin kuin koskaan aikaisemmin. Musiikilla on monta tehtävää, ja sitä voidaan painottaa eri tavalla ottamalla huomioon kunkin toimituksen erityisluonne. Helenelundin ja Mäntyrannan mukaan hautaustoimituksen musiikin käytännölliset ratkaisut tehdään toimituksen sisällöstä käsin huomioiden omaisten toiveet ja odotukset. Musiikin valinnan kannalta ratkaisevaa on, että kirkolliset toimitukset ovat aina jumalanpalveluksia. Tätä lähtökohtaa vasten musiikillisia ratkaisuja on peilattava.²⁵⁶

Kuten aiemmin (luvussa 3.1) on selitetty, kyselyssä tiedusteltiin, miten kanttori oli ollut yhteydessä vainajan omaisiin ennen hautausta. Sen lisäksi kyselyssä tiedusteltiin, mitä musiikkia kussakin hautaan siunaamisessa oli soitettu. Käsittelen seuraavissa alaluvuissa vastaukset siten, että tarkastelen ensin yleisellä tasolla niitä henkilöitä, joiden kanssa musiikkivalinnoista sovittiin (luku 4.2). Sen jälkeen käsittelen kunkin hautaan siunaamisen kaavanosan musiikkia erikseen (luvut 4.3 – 4.7). Tähän kartoitukseen sisältyvät esitetyn musiikin teosvalinnat sekä myös mahdolliset musiikkivalintoihin osallistuneet tahot. Kussakin alaluvussa esitän sekä määrällisiä seikkoja että avovastausten kommentteja, niiltä osin kuin ne suoraan liittyivät käsiteltyyn asiaan tai tarkensivat sitä. Ellei tekstissä toisin mainita, kussakin tapauksessa vertaan määriä koko aineistoon (N=670).

²⁵⁶ Helenelund & Mäntyranta 2003, 303.

4.2 Musiikkivalintoihin osallistuneet henkilöt ja hautaan siunaamisen kaavan käyttö

4.2.1 Henkilöt

Lomakkeessa 2 pyydettiin kanttorilta tietoa siitä, kenen kanssa hän oli keskustellut soitetun hautaustoimituksen musiikista. Vastausvaihtoehtoja olivat omaisten kanssa puhelimesta, tavannut omaiset henkilökohtaisesti, papin kanssa, hautaustoimiston kanssa ja ei kenenkään kanssa. Lähes joka toisessa hautauksessa (46,1 %) kanttori oli keskustellut hautaan siunaamisen musiikista papin kanssa (taulukko 4.1). Omaisten kanssa kanttori oli ollut yhteydessä yli kolmasosassa hautauksista (kaikkiaan 38,8 %) joko puhelimitse (32,8 %) tai tavannut henkilökohtaisesti (6,0 %). Joissain tapauksissa hän ei ollut yhteydessä kehenkään (11,8 %) ja ainoastaan hyvin harvoin yksinomaan hautaustoimistoon (1,4 %).

Taulukko 4.1: Kanttorin osallistuminen hautaan siunaamisen musiikkia koskeviin keskusteluihin sekä osuudet koko aineistosta 2, jossa N=670.

Keskustellut musiikista	Kerta	Osuus
Omaisten kanssa puhelimesta	220	32,8 %
Tavannut omaiset henkilökohtaisesti	40	6,0 %
Papin kanssa	309	46,1 %
Hautaustoimiston kanssa	9	1,4 %
Ei kenenkään kanssa	79	11,8 %
Ei vastausta	13	1,9 %
Yhteensä	670	100,0 %

Kanttorille välittyvä tieto hautaan siunaamisen musiikista tapahtui kaiken kaikkiaan enemmän kuin joka toisessa hautauksessa (54,8 %) tavalla tai toisella papin kautta (taulukko 4.2). Kanttori oli saattanut keskustella papin kanssa (45,2 %), mutta myös samalla olla yhteydessä omaisiin keskustelun (7,2 %) tai / ja tapaamisen (1,5 %) kautta. Tiedot ovat osittain päällekkäisiä taulukon 4.1 kanssa, sillä taulukossa 4.2 on eritelty kaikki ne tilanteet, jolloin kanttori on ollut yhteydessä pappiin, vaikka hän olisi samanaikaisesti ollut yhteydessä myös muihin tahoihin. Hautaustoimistojen rooli on myös näissä tulosten kombinaatioissa vähäinen.

Taulukossa 4.3 tarkastellaan kanttorin yhteistyötä omaisten ja samalla muiden tahojen kanssa hautaan siunaamisen musiikin suunnittelussa. Lähes joka neljännessä hautauksessa (23,3 %) kanttori oli ollut itse yhteydessä omaisiin (tiedot osin päällekkäisiä taulukon 4.2 tietojen kanssa); ensisijai-

Taulukko 4.2: Pappi osallisena kanttorille tulevan tiedon välittämisessä sekä osuudet koko aineistosta 2, jossa N=670.

Pappi tiedonvälittäjänä kanttorille	Kerta	Osuus
Kanttori keskustellut papin kanssa	303	45,2 %
Kanttori keskustellut omaisten ja papin kanssa	48	7,2 %
Kanttori tavannut omaiset henkilökohtaisesti ja keskustellut papin kanssa	10	1,5 %
Kanttori keskustellut papin ja hautaustoimiston kanssa	4	0,6 %
Kanttori keskustellut omaisten, papin ja hautaustoimiston kanssa	2	0,3 %
Yhteensä	367	54,8 %

Taulukko 4.3: Kanttorin ja omaisten yhteistyö hautaan siunaamisen musiikin suunnittelussa sekä osuudet koko aineistosta 2, jossa N=670.

Kanttorin ja omaisten yhteistyö	Kerta	Osuus
Kanttori keskustellut omaisten kanssa puhelimesta	156	23,3 %
Kanttori keskustellut omaisten ja papin kanssa	48	7,2 %
Kanttori tavannut omaiset henkilökohtaisesti	30	4,5 %
Kanttori tavannut omaiset henkilökohtaisesti ja keskustellut papin kanssa	10	1,5 %
Kanttori keskustellut omaisten kanssa puhelimesta ja tavannut henkilökohtaisesti	8	1,2 %
Kanttori keskustellut omaisten ja papin kanssa sekä tavannut omaiset henkilökohtaisesti	4	0,6 %
Kanttori keskustellut omaisten, papin ja hautaustoimiston kanssa	2	0,3 %
Kanttori keskustellut omaisten ja hautaustoimiston kanssa	1	0,1 %
Kanttori keskustellut omaisten, papin ja hautaustoimiston kanssa puhelimesta, tavannut henkilökohtaisesti omaiset	1	0,1 %
Yhteensä	260	38,8 %

sesti puhelimitse (tai toisinaan sähköpostin kautta). Kanttori oli henkilökohtaisesti tavannut omaiset yksittäisiä kertoja (4,5 %), ja satunnaisesti kanttori oli sekä keskustellut omaisten kanssa että tavannut heidät (1,2 %). Kaiken kaikkiaan kanttori oli musiikkivalintojen suunnittelussa yhteydessä omaisiin ja muihin tahoihin useammin kuin joka kolmannessa hautauksessa (38,8 %).

Yhteenvedona voidaan päätellä, että kanttori saa tietoa papin välityksellä useammin kuin omaisilta suoraan. Papit välittävät kanttoreille tietoa musiikkivalinnoista enemmän kuin joka toisessa hautauksessa, ja kanttorit ovat yhteydessä omaisiin hieman enemmän kuin joka kolmannessa hautauksessa. Toisaalta tutkimuksessa ei käy ilmi, kuinka usein papeilta saatu tieto perustuu heidän omiin ehdotuksiinsa tai kuinka usein he välittivät omaisten alkuperäiset toiveet kanttorille. Myöskään vastauksista ei ilmene, onko pappi pyytänyt omaisia ottamaan yhteyttä kanttoriin musiikkivalintojen suunnittelussa, vai onko musiikin suunnittelu tapahtunut ainoastaan papin ja omaisten välillä.

Hautaustoimistojen ja kanttoreiden yhteistyö musiikkivalintojen suunnittelussa oli vähäinen. Kanttorit olivat keskustelleet ainoastaan hautaustoimistojen kanssa vain satunnaisesti (1,3 %) ja enemmän kuin joka kymmenennessä hautauksessa (11,8 %) kanttorit eivät olleet yhteydessä kehenkään musiikkivalintoihin liittyen. Vastaajista 1,9 % jätti kohdan tyhjäksi.

4.2.2 Kaava

Vastaukset osoittivat, että vuoden 2003 hautaan siunaamisen kaava oli lähes aina (97,2 %) käytössä. Vuoden 1984 hautaan siunaamisen kaava oli käytössä vain kolme kertaa, eikä vuoden 2003 hautausmessun kaavaa käytetty kertaakaan. Joissain yksittäisissä toimituksissa oli käytetty sanajumalanpalveluksen kaavaa, ”riisuttua kaavaa” (alkumusiikki, virsi, siunaus, virsi, loppumusiikki), ”omaa epävirallista kaavaa”, ”kaavasovellusta” (”hiekan jälkeen kukat, virsi, Isä meidän ja Herran siunaus”) tai muiden uskonnollisten liikkeiden (helluntaiseurakunta, adventtiseurakunta) omaa kaavaa. Kirkkoon kuulumattomien vainajien hautauksissa oli käytetty nykyistä hautaan siunaamisen kaavaa vapaasti varioiden. Eräässä vastauksessa kerrottiin toimituksesta, jossa ”pappi (omainen) käytti vain osaa kaavasta, ja tilaisuus perustui pitkiin puheisiin. Samalla kuitenkin hiekka heitettiin, mutta ei käytetty kristillisiä sanoja”. Yksittäisissä tapauksissa hautauksessa ei ollut pappia, jolloin siinä ei ollut liturgisia osia vaan pelkästään musiikkia ja kukkienlasku.

Kaiken kaikkiaan vastausten perusteella voidaan todeta, että aineiston lähes jokaisessa hautaustoimituksessa käytetty vuoden 2003 hautaan siunaamisen kaava on osoittautunut käytännössä toimivaksi ja käyttäjiensä hyväksymäksi kaavaksi. *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) ensimmäisen osan *Kasuaalitoimitukset* johdannossa todetaan, että ”kirkollisten toimitusten tilannesidonnaisuudesta johtuu, että kaavat ovat joustavia ja toimitus

voidaan toteuttaa joko rikkaasti tai pelkistetysti”²⁵⁷, ja aineisto osoittaa kaa-
vaa käytetyn joustavasti.

4.3 Alkumusiikki

Kuten luvussa 2.2.2 todettiin, *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) mainitaan, että ennen ensimmäistä virttä voi olla alkusoitto tai muuta sopivaa musiikkia. Mikäli kukkien lasku tapahtuu ennen alkuvirttä, käsikirjan mukaan sitä voi edeltää virsi tai muu sopiva musiikki.²⁵⁸ *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (1990) todetaan, että eräät toimitukset aloitetaan ennen virttä alkusoitolla. Alkusoitto valitaan samojen periaatteiden mukaan kuin jumalanpalveluksenkin alkusoitto. Sen tulee ilmentää toimituksen yleisluonnetta, liittyä mahdollisuuksien mukaan alkuvirteen tai muuten sopia tilaisuuden tyyliin.²⁵⁹ Nykyinen *Kirkollisten toimitusten opas* (2006) määrittelee alkumusiikin pelkistetysti toteamalla, että hautaan siunaaminen on luontevaa aloittaa virrellä, mutta sen edellä voi olla alkusoitto tai muuta sopivaa musiikkia.²⁶⁰

Aineiston 2 vastauksien mukaan alkumusiikkia oli käytetty lähes aina (96,3 %). Alkumusiikki saattoi korvautua virrellä silloin, kun hautaustoimitus oli tapahtunut haudalla. Mikäli kukat laskettiin sisällä, saatettiin joskus tällaisessakin tapauksessa käyttää alkumusiikkina virttä ja laulaa vielä toinen virsi kukkienlaskun jälkeen ennen varsinaisen toimituksen alkamista. Joskus alkumusiikki toteutettiin pelkästään instrumentaalisesti ilman alkuvirttä: ”ensimmäinen virsi korvattiin soitolla”.

Kanttorin merkitys alkumusiikin valinnassa oli tärkeä. Lähes joka toisessa hautauksessa (49,4 %) kanttori yksin oli valinnut alkumusiikin, kun taas useammin kuin joka kolmannessa hautauksessa (36,0 %) omaiset olivat valinneet toimituksen alkumusiikin (taulukko 4.4). Alkumusiikin valinnassa kanttori oli yksittäisiä kertoja toiminut yhteistyössä omaisten kanssa (3,1 %), sekä myös pappien kanssa (1,2 %). Yleisesti ottaen kanttori oli vaikuttanut alkumusiikin valintaan enemmän kuin joka toisessa (53,7 %) hautauksessa. Mutta myös omaisten osuus yhteensä (joko suoraan tai välillisesti) alkumusiikin valinnassa (40,2 %) osoittaa alkumusiikin valinnan olevan heille tärkeä osa hautaustoimituksen suunnittelua. Vastauksissa ei aina mainittu alkumusiikin valintaan osallistuneita henkilöitä (17 hautaus-

²⁵⁷ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 9.

²⁵⁸ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 197–198.

²⁵⁹ Kirkollisten toimitusten opas 1990, 16.

²⁶⁰ Sinä olet kanssani 2009, 91.

toimitusta), ja nämä vastaukset on taulukossa yhdistetty ”ei vastausta” sisältävien hautaus-toimitusten kanssa (25 hautaus-toimitusta).

Taulukko 4.4: Alkumusiikin valintaan osallistuneet henkilöt sekä valintakertojen osuus aineistosta, jossa N=670.

Alkumusiikin valitsivat	Kerta	Osuus
Kanttori	331	49,4 %
Kanttori & omaiset	21	3,1 %
Kanttori & pappi	8	1,2 %
Pappi	12	1,8 %
Pappi & omaiset	7	1,0 %
Omaiset	241	36,0 %
Omaiset & joku muu	1	0,1 %
Hautaus-toimisto	5	0,8 %
Joku muu	2	0,3 %
Ei vastausta	42	6,3 %
Yhteensä	670	100,0 %

Todettakoon, että osassa musiikkivalinnoista on vaikea tietää, kirjattiin-ko valinnan tekijäksi kanttori vai omaiset. Joissain hautaus-toimituksissa omaiset nimittäin toivoivat kanttorilta musiikkia tietyiltä säveltäjiltä, mutta luottivat sävellysten valinnassa kanttorin ammattitaitoon. Muutamissa tapauksissa omaisten toive oli, että kanttori suunnittelisi musiikin, ja joissain tapauksissa omaiset kertoivat yksityiskohtaisia tietoja vainajasta ja hänen elämänvaiheistaan auttaakseen näin kanttoria musiikin suunnittelussa (tarkemmin luvussa 6.2.1).

Aineisto osoitti, että vaikka papit useimmiten henkilökohtaisesti tapaa-vat omaiset ennen hautausta, papin osuus alkumusiikin valinnassa oli vä-häinen (4,0 %). Aineistosta ei käy ilmi, mikä oli pappien osuus alkumusiikin valinnassa silloin, kun kanttori on suoraan yhteydessä pappiin ilman, että kanttori olisi ollut yhteydessä omaisiin. Lomakkeessa ei kysytty, olivatko pappien välittämät musiikkitoiveet omaisten omia toiveita, vai oliko pappi vaikuttanut musiikin valintaan omien ajatustensa ja oman musiikillisen tie-tämyksensä perusteella. Joissain avovastauksissa kuitenkin kerrottiin, että alkumusiikkiehdotus oli papin tai hautaus-toimiston.

Hautaan siunaamisen alkumusiikkina käytettiin eniten (145 kertaa) To-maso Albinonin *Adagiota*²⁶¹ (alkumusiikin teosvalinnat liitteessä 4). Seu-

²⁶¹ Vastauksien perusteella ei voida päätellä, soitettiin-ko sävellyks kokonaan vai sen alkuosa.

raavaksi suosituimmat olivat Oskar Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* (74 kertaa), Johann Sebastian Bachin *Air* (35 kertaa), Armas Järnefeltin *Berceuse* (26 kertaa), Georg Friedrich Händelin *Largo* (21 kertaa), Antonio Vivaldin *Adagio*²⁶² (17 kertaa) ja *Largo*²⁶³ (7 kertaa). Tutkimuksen mukaan hautaan siunaamisen alkumusiikkina ennen alkuvirttä soitetaan siis useimmiten sävellyksiä, jotka eivät ole itsenäisiä urkusävellyksiä, vaan sävelletty jollekin muulle kokoonpanolle; esim. Albinonin *Adagio* ja Järnefeltin *Berceuse* on alun perin sävelletty orkesterille, kun taas Händelin *Largo* on aaria oopperasta *Xerxes*. Ainoastaan Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* on alkuperäisesti uruille tehty sävellys.

Kyselylomakkeiden vastauksissa hautaan siunaamisien alkumusiikki oli muilta kuin edellä mainittujen yleisimpien teosten osalta erittäin vaihtelevaa. Muutama säveltäjänimi kuitenkin toistui muita useammin. Johann Sebastian Bachin sävellyksiä käytettiin hautaan siunaamisen alkumusiikkina joka viidennessä hautauksessa (19,4 %). J. S. Bachin sävellyksiä oli käytetty yhteensä 130 kertaa; erilaisia urkukoraaleja, preludeja, fantasiaita, kantaattialkusoittoja ja yksittäisiä urkusävellyksiä. Suosituimpia J.S. Bachin sävellyksiä olivat jo edellä mainittu *Air* (35 kertaa), *Arioso: Sinfonia kantaatista 156* (14 kertaa), *Sonatina: Actus Tragicus* (10 kertaa), *Kristus valkeuden* (5 kertaa) ja kuten aiemmin mainitut alkumusiikin suositut teokset, nämäkin olivat sovituksia orkesteriteoksista. Lisäksi käytettiin seuraavia urkusävellyksiä: *Preludi e-molli* (5 kertaa), *Fantasia c-molli* (4 kertaa). Bachin *Orgelbüchlein*-koraaleja oli käytetty useasti yksittäisiä kertoja alkumusiikkina sekä myös virsien alkusoittoina. Eniten soitettuja urkukoraaleja olivat *Herzlich tut mich verlangen* (7 kertaa), *Vater unser im Himmelreich* (5 kertaa), *Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ, Erbarm dich mein, o Herre Gott* ja *Liebster Jesu, wir sind hier* (4 kertaa kukin). Bachin *Adagio*-nimistä sävellystä oli käytetty yksittäisiä kertoja, joista neljä kertaa oli *Adagio*-osa teoksesta *Toccata, Adagio ja Fuuga C-duuri*.

Kanttoreiden osuus J. S. Bachin sävellysten valinnassa hautaan siunaamisen alkumusiikiksi oli merkittävä (74,6 %). Omaiset olivat valinneet J. S. Bachin musiikkia hautaan siunaamisen alkumusiikiksi lähes joka neljännessä hautauksessa (23,1 %). Pappien tai hautaustoimistojen merkitys J. S. Bachin musiikin valinnassa oli merkityksetön (taulukko 4.5).

²⁶² Koska vastauksissa ei ollut sävellajin lisäksi tarkempia tietoja Antonio Vivaldin sävellyksestä *Adagio* (d-molli), pidetään sävellystä *Lux Aeterna* -kokoelman (Orgelmusik för begravningsgudtjänst och meditation) tietojen perusteella sävellyksen *Sonata da Camera* (viululle ja continuoille) yhtenä osana.

²⁶³ Antonio Vivaldin sävellys *Largo* (e-molli) on *Lux Aeterna* -kokoelman tietojen perusteella sävellyksen *Konserto huilulle ja jousiorkesterille* yksi osa.

Taulukko 4.5: J. S. Bachin sävellysten valinta alkumusiikkina (N=130).

J. S. Bachin sävellysten valinta	Kerta	Osuus
Kanttori	97	74,6 %
Omaiset	30	23,1 %
Pappi	2	1,5 %
Hautaustoimisto	1	0,8 %
Yhteensä	130	100 %

Suosituin alkumusiikin säveltäjä Albinonin, J. S. Bachin ja Lindbergin jälkeen oli Antonio Vivaldi. Vivaldin sävellyksiä esitettiin 34 kertaa, ja suosituimmat sävellykset olivat, kuten edellä todettiin, *Adagio* (17 kertaa) ja *Largo* (7 kertaa). Händelin sävellyksiä esitettiin yhteensä alkumusiikkina 30 kertaa. Händelin suosituimman sävellyksen *Largon* lisäksi alkumusiikkina kuultiin *Adagio*, *Larghetto*, *Siciliana*, *Sarabande* ja *Rukous (Te Deum)*. Ainoa suomalainen usein esitetty sävellys oli aiemmin jo mainittu Armas Järnefeltin *Berceuse*. Myöskään yllä olevat sävellykset eivät alun perin ole uruille sävellettyjä teoksia.

Alkumusiikkina oli myös soitettu virsiä ja hengellisiä lauluja²⁶⁴. Suosituimpia hengellisiä lauluja olivat Pekka Juhani Hannikaisen *Suojelusenkeli* (10 kertaa), Ilmari Hannikaisen *Matkamiehen virsi* (9 kertaa), Kreetta Haapasalon *Kanteleeni* (5 kertaa), Kari Rydmanin *Niin kaunis on maa* (4 kertaa), sekä suomalainen kansansävelmä *Täällä Pohjantähden alla* (4 kertaa). Hengelliset laulut oli toteutettu useimmiten uruilla soitettuna tai eri sooloinstrumenteilla (ja urkujen säestyksellä). Eri säveltäjien (Bach-Gounod, Giulio Caccini ja Franz Schubert) *Ave Maria* -sävellyksiä oli esitetty alkumusiikkina yhteensä yhdeksän kertaa, suosituin niistä oli Caccinin *Ave Maria* (5 kertaa).

Virsisävelmien sovituksia tai sävellyksiä oli hautaan siunaamisen alkumusiikkina käytetty edellä mainittujen J. S. Bachin Orgelbüchlein-koraalien lisäksi useilta eri säveltäjiltä. Suosituin näistä oli norjalainen Egil Hovland, jonka sovitus virrestä *Blott en dag, ett ögonblick i sänder* (VK 338) oli eniten esitetty (7 kertaa). Martti Syrjäniemen eri virsisävelmiin pohjautuvat sävel-

²⁶⁴ Pajamon mukaan hymnologisessa vertailussa virsi ja hengellinen laulu erotetaan toisistaan seuraavien piirteiden avulla: hengellinen laulu on muodoltaan vapaampi kuin virsi, luonteeltaan subjektiivinen, liittyy väljästi kirkkovouteen ja sävelmät ovat rytmikkäämpiä, tunnelmallisempia sekä moni-ilmeisempiä kuin virressä. Pajamo 1991, 129.

lykset olivat myös yksittäisesti käytössä (yhteensä 9 kertaa); suosituimpina virren 631 *Oi Herra, jos mä matkamies maan* pohjalta tehty virsisävellyks (5 kertaa). Muita virsiin pohjautuvia Syrjäniemen sävellyksiä oli esitetty satunnaisesti²⁶⁵. Lisäksi muiden säveltäjien virsisävelmiin perustuvia sävellyksiä oli soitettu yksittäisiä kertoja²⁶⁶. Sulo Salosen partita *Sen suven suloisuutta* (VK 620) oli esitetty 2 kertaa, mutta vastauksista ei selviä, onko partitasta soitettu muita osia kuin osat 1 ja 3. Alkumusiikkina oli esitetty yksittäisesti myös nykyisen v. 1986 virsikirjan virsiä²⁶⁷, mutta eri herätysliikkeiden virsiä käytettiin vain harvoin (*Siionin Laulut, Siionin Kannel* ja vuoden 1701 *Virsikirja*).²⁶⁸

Vastauslomakkeista löytyi ainoastaan muutama maininta (5 kertaa) kanttorin improvisaatiosta alkumusiikkina. Vastauksista ei käynyt aina ilmi, olivatko ne alkusoittoja alkuvirsiin vai ”vapaamuotoisia” improvisaatioita. Improvisaatiot koettiin kuitenkin jossain määrin haastaviksi.

Tutkimuksen mukaan hautaan siunaamisen alkumusiikin esittäjä oli lähes aina toimituksen oma kanttori (88,1 %). Kanttori soitti alkumusiikin useimmiten uruilla (yksittäisissä tapauksissa huilulla tai viululla), joko yksin tai yhdessä laulajan tai sooloinstrumentalistin kanssa (mm. huilu, klarinetti, saksofoni, sello, viulu). Muutamassa hautaan siunaamisessa alkumusiikki esitettiin ilman kanttoria, tällöin oli kysymyksessä sooloinstrumentalisti, erillinen solisti, lauluryhmä tai soolourkuri. Mikäli hautaan siunaaminen tapahtui ulkona tai haudalla, erillistä alku- tai loppumusiikkia ei virsien lisäksi käytetty.

Tämän tutkimuksen vastausten perusteella voidaan päätellä, että ennen varsinaisen hautaustoimituksen alkua, tai sen alkaessa, arkku tuotiin musiikin aikana kirkkotilaan hyvin harvoin; useimmiten arkku oli jo valmiina kappelissa tai kirkossa. Näin ollen hautaan siunaamisen kaavan alkumusiikin rituaalinen merkitys ei ole osallistujille yhtä merkityksellinen kuin avioliittoon vihkimisessä, jolloin kirkollinen toimitus tavallisesti alkaa kulkueella ja seurakunta nousee seisomaan musiikin ajaksi.

²⁶⁵ VK 555 *Oi Herra, luoksein jää* (3 kertaa) sekä VK 396 *Käyn kohti sinua* (1 kerta).

²⁶⁶ Emil Juel-Fredrikson; VK 30 *Maa on niin kaunis* (2 kertaa), Johann Nikolaus Hanff; VK 200 *Ah, kuinka ihana* (2 kertaa), Johann Pachelbel; VK 187 *Armahda, Herra Jumala, Ach Gott, vom Himmel sieh darein* (1 kerta), Juhani Haapasalo; VK 532 *Taas siunattu päivä* (1 kerta), Taneli Kuusiston sovitus; VK 632 *Nyt ylös, sieluni* (1 kerta) ja Robert Coates; VK 338 *Päivä vain ja hetki kerrallansa* (1 kerta).

²⁶⁷ VK 301, VK 377, VK 396, VK 490, VK 555, VK 621, VK 623 ja VK 631.

²⁶⁸ Vastauksien alkumusiikit on koottu liitteeseen 4.

4.4 Päätösmusiikki

Kuten luvussa 2 todettiin, *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) mukaan päätösmusiikkina voi olla virsi tai muuta sopivaa musiikkia. *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (1990) todetaan, että loppusoitto kuvastaa toimituksen yleisluonnetta, mutta tuo esille myös siunauksen ja lähettämisen ajatukset.²⁶⁹ Nykyinen *Kirkollisten toimitusten opas* (2006) ei ohjeista päätösmusiikkia mitenkään.

Tutkimuksen aineisto 2:n vastauksissa todettiin päätösmusiikkia käytetyn lähes aina (91,2 %)²⁷⁰. Kuten alkumusiikin kohdalla todettiin, osa haudauksista toimitettiin ulkona tai haudalla, tällöin erillistä päätösmusiikkia ei ollut. Muutamassa vastauksessa (11) todettiin toimituksen päättyneen virteen, vaikka se toimitettiin kirkkotilassa, tai poikkeustapauksessa loppumusiikki soitettiin kahdesti (kaksoishautaus).

Hautaan siunaamisen päätösmusiikin valinnassa kanttorilla oli vastausten mukaan selkeästi merkittävämpi osuus kuin omaisilla. Kanttori oli valinnut päätösmusiikin 59,6 %:ssa haudauksista, kun omaisten osuus oli 25,7 % (taulukko 4.6). Pappi oli vaikuttanut päätösmusiikin valintaan 1,6 %:ssa vastauksista ja hautaustoimiston osuus musiikin valinnassa oli 0,6 %. Muu mahdollinen valintatekijä oli vain yksittäisissä hautaan siunaamisissa (0,3 %), jolloin päätösmusiikin valinnan oli tehnyt useimmiten kyseisen musiikin esittäjä (esim. viulisti tai soolourkuri), joka oli kuitenkin eri henkilö kuin toimituksen kanttori. Ei vastauksia -sarakeessa on yhdistetty 59 hautaustoimitusta, joissa ei soitettu erillistä päätösmusiikkia sekä lisäksi yksi hautaustoimitus, jonka päätösmusiikin valintaan osallistuneista henkilöistä ei ollut tietoa.

Papin ja hautaustoimiston merkityksellä alku- ja loppumusiikin valinnassa ei olennaisesti ollut eroa, molempien toimijoiden merkitys oli vähäinen. Aineistosta ei käy ilmi mahdollisten keskustelujen osuus silloin, kun omaiset ja kanttori olivat päättäneet yksinään musiikkivalinnoista. Omaisten ja/tai kanttorin itsenäinen osuus musiikkivalinnoissa saattoi olla myös keskustelun tulos. Omaiset ja kanttori tai kanttori jonkun muun tahon kanssa ovat vain satunnaisesti keskustelleet keskenään päätösmusiikin valinnasta. Kaiken kaikkiaan kanttorit ovat vaikuttaneet päätösmusiikin valintaan yhteensä 62,0 %:ssa haudauksista ja omaiset lähes joka kolmannessa hautauksessa (28,4 %).

²⁶⁹ Kirkollisten toimitusten opas 1990, 16.

²⁷⁰ Aineistossa päätösmusiikiksi katsottiin virsi myös siinä tapauksessa, mikäli toimituksessa soitettiin virsi saattomusiikkina päätösvirren lisäksi.

Taulukko 4.6: Päätösmusiikin valintaan osallistuneet henkilöt sekä valintakertojen osuus aineistosta, jossa N=670.

Päätösmusiikin valitsivat	Kerta	Osuus
Omaiset	172	25,7 %
Omaiset ja pappi	5	0,8 %
Omaiset, pappi ja kanttori	1	0,1 %
Omaiset ja kanttori	13	1,9 %
Pappi	11	1,6 %
Pappi ja kanttori	2	0,3 %
Kanttori	399	59,6 %
Kanttori ja joku muu	1	0,1 %
Hautaustoimisto	4	0,6 %
Joku muu	2	0,3 %
Ei vastauksia	60	9,0 %
Yhteensä	670	100,0 %

Hautaan siunaamisen päätösmusiikkina eniten soitettut sävellykset olivat J. S. Bachin *Air* (62 kertaa), Albinonin *Adagio* (38 kertaa), Händelin *Largo* (37 kertaa), Järnefeltin *Berceuse* (29 kertaa) ja Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* (26 kertaa). *Narvan marssi* on soitettu päätösmusiikkina 20 kertaa, Vivaldin *Adagio (Sonata da Camera)* on esiintynyt päätösmusiikkina 18 kertaa ja suomalainen Krohnin virsisovitus *Nyt ylös, sieluni* 13 kertaa.

Johann Sebastian Bachin sävellyksiä esitettiin päätösmusiikkina hieman useammin (141 kertaa) kuin hautaan siunaamisen alkumusiikkina. *Air* orkesterisarjasta D-duuri kuultiin lähes kaksi kertaa useammin hautaan siunaamisen päätösmusiikkina (62 kertaa) kuin alkumusiikkina (35 kertaa). Loppumusiikkina esiintyneet J.S. Bachin sävellykset olivat muilta osin vaihtelevia: *Arioso* eli Sinfonia kantaatista 156 (12 kertaa), *Adagio* ja *Kristus valo valkeuden* (8 kertaa kumpikin) sekä urkukoraali *Wenn wir in höchsten Nöten sein*; BWV 641 (6 kertaa). Myös muita urkukoraaleja, preludeja, fantasiaita, fuugia sekä erilaisia urkusovituksia kantaattien osista oli soitettu monipuolisesti yksittäisinä esityskertoina. Urkukoraalit *Ich ruf zu dir, Vater unser im Himmelreich*, *Nun komm der Heiden Heiland* ja *Herzlich tut mich verlangen* esiintyivät kukin hautaan siunaamisen päätösmusiikkina kolme kertaa.

Vivaldin sävellyksistä oli päätösmusiikkina toiseksi suosituin – *Adagion (Sonata da camera)* jälkeen – *Largo*, joka esiintyi yhdeksän kertaa. Tuttuja

hengellisiä lauluja (P. J. Hannikainen *Suojelusenkeli*; 14 kertaa ja I. Hannikainen *Matkamiehen virsi*; 11 kertaa) samoin kuin virsiä käytettiin myös päätösmusiikkina. Suositumpia koraalipohjaisia sävellyksiä olivat jo aiemmin mainittu Krohnin *Nyt ylös, sieluni*, sekä Lindemanin sovittama *Deilig er jorden* (10 kertaa) ja Syrjäniemen säveltämä urkukoraali *Maa on niin kaunis* (7 kertaa). Aineistossa on päätösmusiikkina 10 improvisaatiota, mutta vastauksista ei aina ilmene, olivatko kaikki improvisaatiot tehty nimenomaan päätösvirrestä vai olivatko ne kanttorin vapaita improvisaatioita. Tarkasteltaessa aineiston 2 perusteella päätösmusiikin ohjelmistoa kokonaisuudessaan, voidaan todeta sen edustavan hyvin erilaisia sävellyksiä sekä tyylillisesti että määrällisesti.²⁷¹

Päätösmusiikiksi omaiset toivoivat J. S. Bachin musiikkia 27 kertaa, joista neljä kertaa omaiset valitsivat J. S. Bachin musiikkia yhdessä kanttorin kanssa. Kanttori valitsi J. S. Bachia päätösmusiikiksi 106 kertaa. Papin osuus näiden sävellyksien valinnassa oli satunnaista. Tutkimuksen mukaan kanttorin valitsema J. S. Bachin musiikki esiintyi hieman useammin päätösmusiikkina kuin alkumusiikkina. Hautaustoimistojen ja muiden tahojen vaikutus hautaan siunaamisen päätösmusiikin valintaan oli satunnainen.

Omaiset valitsivat alkumusiikiksi Albinonin *Adagion* 102 kertaa, mutta päätösmusiikiksi vain 20 kertaa. Kanttorit valitsivat myös Albinonin *Adagion* useammin alkumusiikiksi (31 kertaa) kuin loppumusiikiksi (12 kertaa). Järnefeltin *Berceusen* omaiset valitsivat yhtä usein alkumusiikiksi kuin päätösmusiikiksikin (12 kertaa). Kanttorit valitsivat sen hautaan siunaamisen musiikiksi hieman omaisia useammin; alkumusiikiksi 13 kertaa ja päätösmusiikiksi 16 kertaa. Vastausten perusteella voidaan todeta, että lähes aina se esitettiin urkuversiona, ilman sooloinstrumenttia.

Narvan marssi on sävellys, jota ei ole käytetty alkumusiikkina, soolomusiikkina sitä on käytetty vain satunnaisesti, mutta sitä esitettiin hautaan siunaamisen päätösmusiikkina 20 kertaa.²⁷² Isänmaalliset sävellykset esiintyivät hautaan siunaamisissa useimmiten soolomusiikkina tai päätösmusiikkina.

Vastaukset osoittivat, että samat teokset toistuivat sekä alku- että päätösmusiikkina, eivätkä omaisten toiveet kovin paljon eronneet kanttorei-

²⁷¹ Vastauksien päätösmusiikit on koottu liitteeseen 5.

²⁷² Sävellys tunnetaan myös nimellä *Kaarle XII:n marssi Narvassa*. Tämä todennäköisesti alun perin irlantilaisesta alkuperää oleva marssi, johon uppsalalainen professori Erik Gustaf Geier on tehnyt sanat, soitetaan usein sotilashautajaisissa, sotaveteraanien hautajaisissa tai lottien hautajaisissa. Marssin tunnettavuutta on lisännyt sen käyttö presidenttien Urho Kaleva Kekkonen (v. 1986) ja Lennart Meren (v. 2006) hautajaisissa.

den ehdotuksista. Joitain sävellyksiä (esim. Albinonin *Adagio ja Lindbergin Gammal fäbodpsalm från Dalarna*) käytettiin leimallisesti alkumusiikkina, toisia taas päätösmusiikkina (esimerkiksi Händelin *Largo* ja Krohnin virsi-sovitus *Nyt ylös, sieluni* VK 632). Päätösmusiikkina kuultiin improvisaatioita useammin kuin alkumusiikkina (10 kertaa). Yhdessä hautaan siunaamisessa käytettiin omaisten toivomuksesta alku- ja päätösmusiikkina samaa teosta. Tällöin kanttori soitti kyseisestä sävellyksestä (Händel: *Sarabande*) eri variaatioita kertauksineen.

Aineisto osoittaa, että erityisten ”surumarssien” käyttäminen alku- tai päätösmusiikkina oli jäänyt vähäiseksi. Kosken hautausmusiikkitutkimuksen mukaan²⁷³ surumarssit olivat suosittuja urkumusiikkitoiveita vielä tullessa 1970-luvulle, esimerkkinä mainittakoon Ludvig van Beethovenin *Surumarssi* (hidas osa *Eroica* -sinfoniasta) ja Frederic Chopinin *Surumarssi*. Sen sijaan jo kaksikymmentä vuotta myöhempi Grundsténin tutkimus Porin seudun seurakuntien siunaustoimitusten musiikista 1990-luvulta²⁷⁴ osoitti, että surumarssien käyttö hautaustoimitusten urkumusiikkina oli sangen vähäistä, ja käyttö vaikutti vähäiseltä myös 2010-luvun tietämissä.

Päätösmusiikin esittäjä oli lähes aina kanttori. Muutamissa hautauksissa kanttori oli esittänyt päätösmusiikin seurakunnan, jonkun instrumentalistin (esim. sello, huilu, sopraanosaksofoni) tai laulajan kanssa. Yksittäisissä tapauksissa päätösmusiikin esittäjiä olivat kuoro, omainen, soolourkuri, ”sukulaismies”, viisi viulua ja urkuri tai kaksi viulua ja harmoninsoittaja. Alku- ja päätösmusiikin esittäjät eivät olennaisesti poikenneet toisistaan.

Tutkimuksessa käy ilmi, että omaisten osallistuminen alkumusiikin valintaan oli suurempi (40,2 %) kuin päätösmusiikin valintaan (28,3 %). Sen sijaan päätösmusiikin valintatilanteissa kanttorit olivat vaikuttaneet useammin (62,0 %) kuin alkumusiikin kohdalla (53,7 %). Vastauksien perusteella ei voida päätellä, oliko mahdollisesti ennakoita tiedossa olevilla olosuhteilla (käytettävissä olevat instrumentit, solistit, paikka) vaikutusta omaisten alku- ja päätösmusiikin valintoihin.

Alkumusiikin merkitys hautaan siunaamisen kaavassa saatettiin kokea tärkeämmäksi kuin päätösmusiikin, sillä esim. arkkuhautauksissa saattoväki istuu alkumusiikin aikana ja poistuu siunaustilaisuudesta päätösmusiikin aikana, jolloin päätösmusiikkia ei ole mahdollista kokonaisuudessaan kuunnella. Hautaan siunaamisen alussa omaiset ovat usein surun ja jännityksen ympäröimiä, ja musiikki antaa mahdollisuuden herkistyä vainajan muiston äärellä – yhtäläillä sekä arkkuhautauksissa että tuhkahautauksissa. Hautaan

²⁷³ Koski 1977, 231.

²⁷⁴ Grundstén 2002, 50.

siunaamisessa päätösmusiikilla on kuitenkin monille ihmisille voimakas rituaalinen merkitys saattoväen seuratussa arkkua ulos. Tuhkahautauksissa päätösmusiikki luo erilaisen tunnelman, kun arkku jää pääsääntöisesti kappeliin, ja saattoväki kuuntelee myös toimituksen lopussa esitetyn musiikin.

4.5 Hautaan siunaamisen muu musiikki

4.5.1 Muun musiikin toteuttaminen hautaan siunaamisessa

Kirkollisten toimitusten kirja (2003) ei määrittele, mitä hautaan siunaamisen ”muu sopiva musiikki” on. Se ainoastaan määrittelee, mihin kaikkiin kohtiin muuta musiikkia²⁷⁵ voidaan toimituksessa sijoittaa (aiemmin luvussa 2.2.2). Vuoden 1990 *Kirkollisten toimitusten opas* ohjeistaa muun musiikin valintaa seuraavasti: *Jos toimituksen keskelle sijoitetaan muuta musiikkia kuin virsiä, sen tulee sopia toimituksen yleisluonteeseen sekä pitää esillä kristillisen uskon näkökulmaa.*²⁷⁶ Tarkastelen seuraavaksi hautaan siunaamisen muuta musiikkia ja sen toteuttamista tutkimusaineiston 2 (jo toteutuneet 670 hautausta) vastausten perusteella.

Yksittäisten hautausten muuta musiikkia koskevista vastauksista kävi ilmi, että enemmän kuin joka toisessa toimituksessa (55,1 %) oli ollut myös muuta musiikkia. Lisäksi noin joka kymmenennessä hautaustoimituksessa (9,4 %) oli ollut muuta musiikkia kahdessa eri kohdassa. Muun musiikin osalta aineistossa 2 $N=369$, ja alla olevat prosenttiosuudet lasketaan tästä.

Vastauksien perusteella hautaan siunaamisen muuta musiikkia oli useimmin esitetty kaavan kohdassa 10, heti siunaussanojen jälkeen. Vastajaat olivat kuvailleet kaavan kohta 10 musiikkiesityksen paikkaa erilaisin sanakäntein; esim. *siunaussanojen jälkeen, siunaussanojen jälkeen ennen rukouksia, mullan jälkeen, multauksen jälkeen, mullan heittäminen jälkeen, hiekanheiton jälkeen* tai *hiekan jälkeen*.

Toiseksi yleisin käytäntö muun musiikin esittämiseen oli kukkien laskun yhteydessä. Tuhkahautauksien yleistyttyä²⁷⁷ kukat lasketaan usein kirkossa tai kappelissa, jolloin musiikin esittäminen siinä yhteydessä on luonnollista ja perusteltua. Kuten luvussa 2 todettiin, hautaan siunaamisen kaava antaa

²⁷⁵ Tässä tutkimuksessa käytetään määritelmää ”muu musiikki” aina silloin, kun kysymyksessä ei ole hautaan siunaamisen alkumusiikki, päätösmusiikki, kirkollisten toimitusten laulu tai hautaan siunaamisen kaavaan sisältyvä virsi.

²⁷⁶ Kirkollisten toimitusten opas 1990, 16.

²⁷⁷ Haastettu kirkko 2012, 112.

mahdollisuuden kukkien laskemiseen joko alussa ennen virttä (kohta 1) tai lopussa (kohdan 13 jälkeen). Mikäli kukat lasketaan ennen alkuvirttä, kukkienlaskun edellä voi olla virsi tai muuta musiikkia. Vastauksien perusteella voidaan todeta, että muun musiikin esittäminen kukkien laskun yhteydessä oli yleisintä silloin, kun omaiset laskivat kukkatervehdyksensä, musiikkiesitys oli joko omaisten kukkien laskun aikana tai heti sen jälkeen. Myös veteraanien hautauksissa havuseppeleen laskemisen yhteydessä saattoi olla tilanteeseen sopivaa musiikkia. Kyselyn vastauksista ei käy ilmi, kuinka usein kukat oli laskettu hautaustoimituksen alussa tai sen lopussa, joten muun musiikin esittäminen omaisten kukkien laskun yhteydessä oli voinut olla ennen siunausta tai sen jälkeen.

Yksittäisissä tapauksissa muuta musiikkia oli käytetty vaihtelevasti: virsien tilalla, alkumusiikin ja alkuvirren välissä, puheiden välissä, johdanto-osan jälkeen, rukouksen (kohta 6) jälkeen, papin siunausosuuden jälkeen (kohta 10), päätösvirren ja loppumusiikin välissä, tekstien välissä, psalminmusiikkina, hautaan siunaamisen alussa ennen alkumusiikkia, veteraaniseppeleen laskun yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen, sekä haudalla (niiltä osin kuin vastauksissa oli kerrottu haudalla esitetty musiikki).

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin myös mahdollisia muita muun musiikin esityksiä. Milloin hautaan siunaamisessa oli kuultu toinenkin muun musiikin esitys, sen sisältyminen kaavan eri kohtiin ei olennaisesti poikennut ensimmäisen muun musiikin kaavan kohdasta. Kaksi muun musiikin esitystä saattoi olla jopa peräkkäin samassa kaavan kohdassa. Yksittäisissä vastauksissa Herran siunaus laulettuna tai psalmin resitointi oli raportoitu muuksi musiikiksi.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että hautaan siunaamisessa muun musiikin esittäminen muissa kuin kaavan ohjeistamissa kohdissa oli ollut laajalti käytössä ja innoittanut kanttoreita ja omaisia monipuoliseen musiikin käyttöön. Vastaukset osoittivat, että hautaan siunaamisen kaava antaa monipuoliset mahdollisuudet rikastuttaa toimitusta musiikin avulla.

Silloin kun muuta musiikkia hautaan siunaamisessa käytettiin, omaisilla oli paljon omia toiveita ja pyyntöjä sen suhteen. Vastauksista ilmenee, että omaiset olivat valinneet muun musiikin 62,9 %:ssa toimituksista (ja kuten edellä todettiin, toimituksia, joissa muuta musiikkia oli käytetty, oli 369; taulukko 4.7). Kun otetaan huomioon omaisten osuus muun musiikin valintoihin yhteisesti papin, kanttorin, hautaustoimiston tai jonkun muun kanssa, omaiset olivat vaikuttaneet valintoihin yhteensä 73,7 %:ssa toimituksista. Omaisten muun musiikin musiikkivalinnat olivat suurimmaksi osaksi tapahtuneet ilman seurakunnan työntekijöiden apua ja opastusta.

Kanttorin merkitys muun musiikin valinnassa oli toiseksi suurin, sillä kanttori oli yksinään valinnut muun musiikin 13,8 %:ssa toimituksista. Lisäksi kanttori oli osallistunut muun musiikin valintaan yhdessä omaisten, papin tai jonkun muun tahon kanssa, jolloin yhteensä joka viidennessä toimituksessa (20,6 %) kanttori oli vaikuttanut muun musiikin valitsemiseen. Pappien osuus oli selvästi pienempi, vaikka he kanttoreita useammin osallistuvat toimituskeskusteluihin. Papit yksinään olivat valinneet muun musiikin vain harvoin (5,4 %) ja yhdessä omaisten ja/tai kanttorin kanssa yhteensä 11,9 %:ssa toimituksista (taulukko 4.7).

Taulukko 4.7: Muun musiikin valitsijat silloin, kun siunaustoimituksessa käytettiin muuta musiikkia, sekä valintakertojen osuus aineistosta, jossa N=369.

Muun musiikin valitsijat	Kerta	Osuus
Omaiset	232	62,9 %
Omaiset ja pappi	17	4,6 %
Omaiset, pappi ja kanttori	1	0,3 %
Omaiset ja kanttori	17	4,6 %
Omaiset ja hautaustoimisto	3	0,8 %
Omaiset ja joku muu	2	0,5 %
Pappi	20	5,4 %
Pappi ja kanttori	6	1,6 %
Kanttori	51	13,8 %
Kanttori ja joku muu	1	0,3 %
Joku muu (useimmiten esittäjä, solisti)	19	5,2 %
Yhteensä	369	100,0 %

Vastauksista ilmenee, että hautaustoimistot vaikuttivat muun musiikin valinnassa vain yksittäisiä kertoja ja silloinkin yhdessä omaisten kanssa; muut muun musiikin valintaan satunnaisesti vaikuttaneet tekijät olivat esimerkiksi solisti tai esittäjä, veteraanit tai veteraanikuoro, vierailija, ”luultavasti omaiset ja naapurit”, ”tunnettu julkisuuden laulaja”, kanttori + solisti tai vanha perinne.

Kyselylomakkeessa 1, jossa vastauksia saatiin 161, tiedusteltiin, kuinka usein kanttori suosittelee kirkkovuoden ajankohtaan sopivaa muuta musiikkia (esimerkiksi urkumusiikkia tai soolomusiikkia) omaisille. Vastausten perusteella voidaan todeta, että kanttorit suosittelivat omaisille kirkkovuoteen liittyvää muuta musiikkia hyvin harvoin. Vastauksista valtaosassa suosittelemista tapahtui harvoin tai ei koskaan (taulukko 4.8). Poikkeuksen tästä muodostivat kirkkovuoden mukainen urkumusiikki ja yksinlaulu, joita suositteli vastanneista kanttoreista usein joka viides (18,6 % ja 20,5 %). Joskus kirkkovuoteen sopivaa musiikkia suositeltiin myös muistotilaisuuteen.

Taulukko 4.8: Kuinka usein kanttori suosittelee kirkkovuoden ajankohtaan sopivaa muuta musiikkia; suosittelevat osuuksina aineistosta, jossa N= 161.

Kanttori suosittelee	Usein	Harvoin	Ei koskaan	Ei vastausta
Urkumusiikkia	18,6 %	62,1 %	17,4 %	1,9 %
Muuta soitinmusiikkia	4,3 %	49,7 %	41,0 %	5,0 %
Kuoromusiikkia	0,0 %	42,2 %	51,6 %	6,2 %
Yksinlaulua	20,5 %	61,5 %	16,1 %	1,7 %
Muuta, mitä?	1,9 %	9,3 %	30,4 %	57,8 %

Kanttoreiden merkitys muun musiikin valintatilanteissa oli vähäisempi kuin omaisten osuus. Tämä selittää osaltaan myös sen, miksi kanttorit vain harvoin suosittelivat kirkkovuoden ajankohdan mukaista musiikkia osaksi hautaan siunaamista.

4.5.2 Muun musiikin esittäminen

Niissä hautaan siunaamisissa, joissa muuta musiikkia oli käytetty (N=369), muun musiikin esitti useimmiten kanttori (63,9 %). Omaisten valitsema muusikko oli esittänyt muuta musiikkia joka viidennessä hautaustoimituksessa (21,2 %). Kuoro²⁷⁸ oli satunnaisesti esittämässä musiikkia (3,2 %), ja yksittäisiä kertoja muun musiikin esittäjinä olivat pappi (2,6 %) joko laulaen tai soittaen, muusikko hautaustoimiston välityksellä (1,4 %) sekä joskus kanttorin ehdottama muusikko (0,5 %). Lisäksi muun musiikin esittäjänä oli ollut joku muu, erikseen mainittu muusikko tai musiikkiryhmä (7,0 %) kuten esim. vainajan kuoro- tai koulutoverit, vainajan ystävät, pappi, omaisten lapsista koottu tyttöryhmä, omaiset itse, papin ehdottama muusikko, maineikkaan mieskuoron kvartetti jne. Muutamissa tapauksissa kanttori oli esittänyt vuorolauluna psalmin yhdessä seurakunnan kanssa tai musiikki oli toteutettu yhteislauluna.

Aineistosta kävi ilmi, että kanttori oli saattanut esittää muuta musiikkia urkujen ja yksinlaulun lisäksi myös huilulla, sellolla tai pianolla. Lisäksi kanttori oli useasti toiminut säestäjänä erilaisissa kokoonpanoissa, joissa oli ollut laulajia, lauluryhmiä tai eri instrumentteja, esim. piano ja viulu, trumpetti, sello, huilu, klarinetti, alttoviulu. Kanttoreille on tyypillistä, että he esiintyvät pyydettyinä, mutta eivät itse aktiivisesti tyrkyttyä. Kanttorin

²⁷⁸ Vastauslomakkeissa esiintyvät määritteet kuoro, laulajat, ja lauluryhmät on luokiteltu siten, että mikäli esiintymässä on ollut enemmän kuin kaksi laulajaa, se on määritelty lauluryhmäksi, tai mikäli kuoro on nimeltä mainittu, se on määritelty kuoroksi.

monipuolinen musiikillinen ammattitaito on ollut käytössä hautaan siunaamisen musiikin toteutuksessa; hän oli toiminut välillä soololaulajana, urkurina, säestäjänä, kuoronjohtajana tai sooloinstrumentalistina, satunnaisesti myös hankkinut muusikkoja siunaustilaisuuteen. Kanttorit eivät kuitenkaan pitäneet muusikkojen välittämistä keskeisenä tehtävänä.

4.5.3 Suosituimmat muun musiikin sävellykset

Tutkimuksen mukaan vanhat hengelliset laulut olivat eniten esitettyä muuta musiikkia.²⁷⁹ Hautaustoimituksissa, joissa esitettiin muuta musiikkia, suosituin sävellys oli Ilmari Hannikaisen laulu *Matkamiehen virsi*, joka esitettiin soolona 35 kertaa, ja toiseksi suosituin oli Pekka Juhani Hannikaisen sävellys *Suojelusenkeli* (31 kertaa). Suomalainen kansansävelmä *Täällä Pohjantähden alla*²⁸⁰ ja Kreetta Haapasalon *Kanteleeni* (28 kertaa) olivat kolmanneksi esitetyimpiä, ja seuraavina olivat Kari Rydmanin *Niin kaunis on maa* (20 kertaa), venäläinen kansansävelmä *Olen kuullut on kaupunki tuolla* (19 kertaa) sekä *Kristallivirta* (15 kertaa) ja Oskar Merikannon *Oi, muistatko vielä sen virren* (13 kertaa). Järnefeltin *Berceuse* toteutettiin huomattavasti harvemmin (6 kertaa) sooloesityksenä kuin alku- tai päätösmusiikkina.

Veteraanien hautauksissa useimmin esitettyä muuta musiikkia olivat Kalervo Hämäläisen *Veteraanin iltahuuto* (9 kertaa), Heikki Klemetin *Oi, kallis Suomenmaa* (6 kertaa), Taneli Kuusiston VK 584 *Siunaa ja varjele meitä* (3 kertaa), Johann Christian Haeffnerin sovittama *Narvan marssi* (2 kertaa) ja Jean Sibeliuksen *Finlandia* (2 kertaa).

Valintojen perusteena olivat usein vainajan kotiseutu tai perhesuhteet.²⁸¹ Yksittäisiä perinteisiä musiikkitoiveita olivat vanhat ja tutut hengelliset laulut²⁸². Niitä toivottiin esitettäväksi hautaan siunaamisissa joko soitettuna tai laulettuna. Virsistä erillisenä soolona oli toivotuin Lowell Masonin vanha hengellinen laulu *Sua kohti Herrani*, jota oli käytetty sekä virsikirjan VK 396 sävelmänä että perinteisenä kolmijakoisena hengellisenä lauluna

²⁷⁹ Tutkimusaineiston vastauksista on huomioitu hautaustoimitukset, joissa muuta musiikkia on esitetty sekä yksi että kaksi kertaa.

²⁸⁰ Niissä yksittäisissä vastauksissa, joissa esiintyi *Täällä Pohjantähden alla* ilman tarkempia tietoja sävellyksen alkuperästä, oletettiin sävelmän olleen suomalainen kansansävelmä.

²⁸¹ Suomalainen kansansävelmä *Jo Karjalan kunnailla* (2 kertaa) tai Aili Runnen *Laps' olen köyhän kauniin Karjalan* (2 kertaa), samoin virolainen kansansävelmä *Äidin sydän* (3 kertaa) tai Bill Parkinsonin *Äideistä parhain* (2 kertaa).

²⁸² Heikki Klemetti *Liidellyt oon leivon lailla* (1 kerta), Jonas Andersson *Oi, katsohan lintua oksalla puun* (1 kerta), Mika Piiparinen *Meren tiedän* (2 kertaa), Konsta Jylhä *Pyhäamu Herran temppelissä* (1 kerta) ja P. J. Hannikainen *Pyhäamun rauha* (1 kerta).

(yhteensä 9 kertaa). Muun musiikin valintaperusteista kerron tarkemmin luvussa 5.2. ja luvussa 6.

Kuten edellä kävi ilmi, suosituimmat hautaan siunaamisen muuna musiikkina esitetyt sävellykset olivat valtaosin tuttuja hengellisiä lauluja. Poikkeuksen tekivät Kari Rydmanin sävellys *Niin kaunis on maa* (vuodelta 1976), Petri Laaksosen laulutuoanto (esimerkiksi *Ota hänet vastaan* vuodelta 1993 sekä *Täällä Pohjantähden alla* vuodelta 1994). Laaksosen lauluja esitettiin hautaustoimitusten muuna musiikkina useammin kuin muiden nykysäveltäjien, yhteensä 24 kertaa. Näistä lauluista suosituimmat olivat jo mainitut *Ota hänet vastaan* (8 kertaa) ja *Täällä Pohjantähden alla* (7 kertaa) sekä *Hyvää matkaa* (6 kertaa).

Uruille sävellettyä musiikkia oli muuna musiikkina esitetty yksittäisiä kertoja; teoksista mainittiin ainoastaan O. Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* ja Oskar Merikannon *Rukous*. Orkesteriteosten urkusovituk-sina oli esitetty T. Albinonin *Adagio*, A. Vivaldin *Largo (D-duuri konsertto)*, G. Fr. Händelin *Largo* ja J. S. Bachin *Air*.

Omaisten toiveet kohdistuivat hautaan siunaamisessa eniten muun musiikin sävellyksiin. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että suosituimmat vanhojen hengellisten laulujen sävelmät hautaustoimituksen muuna musiikkina olivat samat kuin hautaan siunaamisen alkumusiikiksi toivotut. Viimeisimmän virsikirjauudistuksen myötä otettiin vuoden 1986 *Virsikirjaan* tuttuja vanhoja hengellisiä lauluja, mutta tutkimuksessa esiin nousseet ja esitetyt hengelliset laulusävelmät eivät ole vuoden 1986 *Virsikirjassa*, vaan ne ovat jääneet irrallisiksi hengellisiksi lauluiksi.

Yleisesti voidaan tutkimuksen perusteella todeta, että hautaan siunaamisissa esitetty muu musiikki²⁸³ oli hyvin laulupainotteista ja ohjelmistoltaan useimmiten hengellisiä lauluja. Eräässä vastauksessa kerrottiin omaisten olleen saksalaisia, jolloin oli luonnollista, että toimituksessa papin lisäksi myös kanttori esitti laulumusiikkia saksan kielellä.

Virsien tai erillisten soitinsävellysten esittäminen oli muuna musiikkina satunnaista, ja etenkin uruille sävellettyä musiikkia käytettiin hyvin harvoin. Hengellisiä lauluja esitettiin laulamisen lisäksi moni-ilmeisesti erilaisilla instrumenteilla, eri kokoonpanoilla ja musiikkiryhmillä. Evankelis-luterilaisen kirkon eri herätysliikkeiden laulukirjojen vaikutus ei ole todettavissa hautaan siunaamisen muun musiikin esityksissä. Yksittäisissä toimituksissa oli esitetty virsiä *Siionin Lauluista* (1977) tai sävelmiä *Sinistä laulukirjasta* (1993).

²⁸³ Vastauksien muu musiikki on koottu liitteeseen 6.

4.6 Hautaan siunaamisen virret

4.6.1 Virsien käyttö ja valinta

Kuten luvussa 2 todettiin, hautaan siunaamisen kaava antaa mahdollisuuden toteuttaa hautaustoimitus virsien käytön suhteen useilla eri tavoilla riippuen siitä, onko kysymyksessä arkkuhautaus, tuhkaus tai siunaus haudalla. Mikäli kysymyksessä on perinteinen arkkuhautaus, käytetään useimmiten kahta virttä, vaikka kaava antaa mahdollisuuden sisällyttää hautaan siunaamiseen myös siinä tapauksessa useampia virsiä. Arkkuhautauksissa on mahdollista laskea kukat joko kirkossa tai vasta haudalla, ja tämäkin saattaa vaikuttaa virsien määrään.

Tuhkauksen ollessa kyseessä käytetään usein kolmea virttä, jolloin kolmas virsi lauletaan yleensä kukkien laskun yhteydessä. Virsien käyttö on myös suhteessa siihen, lasketaanko tuhkahautauksessa kukat toimituksen alussa vai lopussa. Aineistosta ei kuitenkaan aina selviä, onko hautaan siunaamisessa käytetty kolmea virttä nimenomaan tuhkausten perusteella, sillä kukat on voitu laskea sisällä kappelissa myös perinteisen arkkuhautauksen yhteydessä. Mikäli kukat on laskettu arkkuhautauksen yhteydessä kappelissa ja on käytetty kolmea virttä, on toimituksessa saattanut olla vielä neljäs virsi haudalla. Tästä syystä tutkimuksessa on eritelty ainoastaan alkuvirsi. Muut kyselylomakkeen virsivastaukset käsitellään yhtenä kokonaisuutena, ja niistä käytetään termiä muut virret. Yksittäisissä vastauksissa virsi oli toimituksen päätösmusiikkina, jolloin sen esittäminen uruilla saatiin toteuttaa joko hymnimäisesti²⁸⁴ tai virsikirjasta poikkeavassa tah-tilajissa²⁸⁵.

Kyselylomakkeen vastausten perusteella hautaan siunaamisessa käytettiin alkuvirttä lähes aina (97,5 %). Lähes yhtä usein sisältyi hautaan siunaamiseen kaksi virttä (89,1 %). Vastausten perusteella kolmea virttä käytettiin selvästi harvemmin, 43,9 %:ssa hautauksia. Virsien pois jättäminen oli hyvin harvinaista.

Kuten aiemmin on todettu, tutkimuksessa haluttiin selvittää, mikä oli omaisten, papin, kanttorin, hautaustoimiston tai jonkun muun osuus hautaustoimituksen musiikin, siis myös virsien valinnassa. Aineisto osoittaa, että virsien valinta oli omaisille merkityksellistä. Omaiset olivat valinneet hautaan siunaamisen virret joko itsenäisesti (34,0 %), yhdessä papin kanssa (26,1 %) tai yhdessä sekä papin että kanttorin kanssa (1,4 %). Omaiset

²⁸⁴ VK 30 *Maa on niin kaunis*.

²⁸⁵ VK 396 *Käyn kohti sinua* ¾ -tahdissa.

vaikuttivat virsien valintaan itsenäisesti tai välillisesti 64,6 %:ssa hautaus-toimituksia (taulukko 4.9).

Papit valitsivat hautaus-toimituksen virret joka neljännessä hautauksessa (27,3 %), ja suunnilleen yhtä usein (26,1 %) papit valitsivat virsiä yhdessä omaisten kanssa. Pappi ja kanttori valitsivat yhdessä virret vain satunnaisesti (1,8 %) ja yhtä satunnaisesti kanttori oli itsenäisesti valinnut virret (2,2 %). Kanttorin ja omaisten yhteistyö oli virsien valinnassa niin ikään satunnaista (2,8 %). Kaiken kaikkiaan pappien osuus virsivalinnoissa oli enemmän kuin joka toisessa hautaus-toimituksessa (56,9 %), kun taas kanttorien välillinen ja välitön vaikutus virsien valintaan oli aineistossa vain 8,2 % (kanttori yksin, yhdessä omaisten tai papin kanssa).

Tutkimuksen vastausten mukaan myöskään hautaus-toimistot eivät osallistuneet virsien valintaan, vaikka yleinen käytäntö suurimmissa kaupungeissa on, että omaiset menevät kuolemantapauksen jälkeen ensin hautaus-toimistoon ja ottavat vasta sen jälkeen yhteyttä seurakuntaan joko hautaus-toimiston välityksellä tai omakohtaisesti. Muita virsien valintaan osallistuneita tahoja oli vain yksittäisiä (0,8 %); naapuri, vainajan sukulainen (ei lähiomainen), muu kuin siunaava pappi, ystävä tai vainaja eläessään.

Taulukko 4.9: Hautaan siunaamisen virsien valitsijat sekä osuus valintakerroista aineistosta, jossa N=670.

Virret valitsivat	Kerta	Osuus
Omaiset	228	34,0 %
Omaiset ja pappi	175	26,1 %
Omaiset ja kanttori	19	2,8 %
Omaiset, pappi ja kanttori	9	1,4 %
Omaiset ja joku muu	2	0,3 %
Pappi	183	27,3 %
Pappi ja kanttori	12	1,8 %
Pappi ja joku muu	2	0,3 %
Kanttori	15	2,2 %
Joku muu	5	0,8 %
Ei vastauksia	20	3,0 %
Yhteensä	670	100,0 %

Kyselylomakkeessa (1) tiedusteltiin lisäksi, kuinka usein kanttori suosittelee kirkkovuoden ajankohtaan sopivia virsiä omaisille. Vastausten mukaan joka viides kanttori (21,7 %) suositteli usein kirkkovuoden ajankohtaan

sopivia virsiä, enemmän kuin kaksi kanttoria kolmesta (70,0 %) suositteli niitä harvoin (adventti, jouluku, hiljainen viikko, pääsiäisaika, kevät ja syksy). Yksittäisissä vastauksissa (8,1 %) todettiin, että kanttori ei koskaan suositteltele kirkkovuoden ajankohtaan sopivia virsiä omaisille.

Tutkimuksen vastaukset osoittavat, että virsien valinta on omaisille tärkeää. Sen sijaan kanttoreiden osuus virsien valinnassa kaiken kaikkiaan oli vähäinen. Kanttoreille omaisten virsitoiveet välittyivät useimmiten papin kautta. Tutkimuksessa ei liioin selviä, kuinka paljon papit vaikuttavat omilla asenteillaan ja mielilymyksillään omaisten virsitoivomuksiin keskustellessaan omaisten kanssa ennen toimitusta. Aineiston vastauksien perusteella voidaan todeta, että kanttorien ammattitaitoa ja virsituntemusta ei seurakunnissa riittävästi hyödynnetä hautaustoimitusten virsien valinnassa.

4.6.2 Alkuvirsi

Aineisto osoittaa, että virren merkitys hautaan siunaamisessa on suuri. Kuten edellä todettiin, lähes aina hautaan siunaaminen sisälsi alkuvirren (97,5 %). Hautaan siunaamisen suosituimpia alkuvirsiä olivat **VK 631** *Oi Herra, jos mä matkamies maan*²⁸⁶ (144 kertaa), **VK 338** *Päivä vain ja hetki kerrallansa* (90 kertaa), **VK 555** *Oi Herra, luoksein jää* (69 kertaa), **VK 249** *Pois kirkas suvi kulkee* (42 kertaa), **VK 517** *Herra, kädelläsi asua mä saan* (39 kertaa), **VK 396** *Käyn kohti sinua* (31 kertaa), **VK 341** *Kiitos sulle, Jumalani*²⁸⁷ (31 kertaa) ja **VK 30** *Maa on niin kaunis* (20 kertaa).²⁸⁸

Suosituimmista alkuvirsistä VK 631 on virsikirjan osastossa *Kuolema ja iankaikkisuus*, VK 555 osastosta *Aamu ja ilta*, VK 249 osastosta *Hautaus* ja VK 396 osastosta *Jumalan varjelus ja johdatus*. Jossain määrin yllätyksellisiä olivat VK 338 ja VK 341, jotka ovat osastosta *Kiitos ja ylistys*, sekä VK 517, joka on osastosta *Nuoret*. Viimeksi mainittu uusi virsikirjaan otettu virsi oli omaisten toivoma alkuvirsi, mutta vastauksien perusteella ei voida todeta, liittyikö VK 517 erityisesti aina nuoren ihmisen hautaukseen tai oliko saatoväki ja omaiset koostuneet suurimmaksi osaksi nuorista henkilöistä.

Vastausten perusteella voidaan todeta, että hautaan siunaamisen alkuvirsi oli enemmän kuin joka neljännessä (26,7 %) hautauksessa ollut tuttu hengellinen laulu; VK 338 *Päivä vain ja hetki kerrallansa*, VK 396 *Käyn kohti sinua*, VK 341 *Kiitos sulle, Jumalani* ja VK 30 *Maa on niin kaunis*.

²⁸⁶ Vastauksien perusteella ei voida päätellä, kuinka usein käytettiin VK 631 a-sävelmää tai b-sävelmää.

²⁸⁷ Vastauksien perusteella ei voida päätellä, kuinka usein käytettiin VK 341 a-sävelmää tai b-sävelmää.

²⁸⁸ Hautaan siunaamisessa käytetyt virret on luetteloitu liitteeseen 7. Siinä ei eritellä alkuvirsiä ja muita virsiä.

Nämä hengelliset laulut ovat Suomen Lähetysseuran julkaisusta *Hengellisiä lauluja ja virsiä*, mistä viimeinen painos julkaistiin v. 1951. Virsikirjaan ne otettiin mukaan vasta vuoden 1986 virsikirjauudistuksen yhteydessä.

4.6.3 Muut virret

Hautaan siunaamisessa käytettiin alkuvirren lisäksi myös muita virsiä. Kuten edellä on todettu, useimmiten toimituksessa oli kaksi virttä (89,1 %) ja lähes joka toisessa hautauksessa (43,9 %) käytettiin kolmea virttä. Yksittäisissä hautaan siunaamisissa oli käytetty useampia kuin kolmea virttä, mutta annettujen tietojen perusteella ei voida päätellä niiden tarkempaa sijaintia hautaan siunaamisen kaavan yhteydessä. Aineiston perusteella hautaan siunaamisen toinen virsi oli useimmiten samalla toimituksen päätösvirsi. Kolmas virsi oli saatettu toteuttaa joko yhteisesti laulettuna tai solistisesti. Kyselylomakkeen vastauksien perusteella ei voida selvittää mahdollista haudalla laulettua virttä, sillä aina kanttorit eivät mene haudalle, eivätkä näin ollen erikseen ilmoittaneet arkkuhautauksien kohdalla haudalla laulettua virttä.

Tutkimuksen mukaan hautaan siunaamiseen sisältyvistä muista kuin alkuvirrestä suosituin oli **VK 555** (*Oi Herra, luoksein jää*) 132 kertaa; seuraavaksi suosituimmat virret olivat **VK 631** (*Oi Herra, jos mä matkamies maan*) 110 kertaa, **VK 338** (*Päivä vain ja hetki kerrallansa*) 89 kertaa, **VK 377** (*Sun haltuus, rakas Isäni*) 66 kertaa, **VK 341** (*Kiitos sulle, Jumalani*) 54 kertaa, **VK 30** (*Maa on niin kaunis*) 56 kertaa ja **VK 517** (*Herra, kädelläsi asua mä saan*) 43 kertaa.

Tutkimus osoittaa, että hautaan siunaamisissa toistui hyvin suppea määrä virsikirjamme virsiä, 109 eri virttä (17,2 % virsikirjan 632 virrestä). Suosituimmat alkuvirret ovat samat kuin hautaan siunaamisen suosituimmat muut virret, kuitenkin sillä poikkeuksella, että niiden suosituimmuusjärjestys on hieman eri. Alkuvirsistä eniten käytetty oli **VK 631** (*Oi Herra, jos mä matkamies maan*), ja käytettäessä sitä muuna virtenä, se oli toiseksi suosituin. Muista virsistä suosituin virsi oli **VK 555** (*Oi Herra, luoksein jää*), joka taas oli alkuvirsien kolmanneksi suosituin. Tutkimuksen mukaan alkuvirsien toiseksi ja muiden virsien suosituin virsi on ollut **VK 338** (*Päivä vain ja hetki kerrallansa*). Harvemmin alkuvirtenä käytetty **VK 377** (*Sun haltuus, rakas Isäni*) oli neljänneksi suosituin muu virsi, mistä voidaan päätellä, että tätä perinteisesti haudalla laulettua virttä käytetään edelleen erityisesti hautaan siunaamisen päätösvirtenä tuhkahautauksen yhteydessä kirkkotilassa tai arkkuhautauksessa haudalla. Virttä *Nyt ylös, sieluni* (**VK 632**) ei käytetty ollenkaan alkuvirtenä, vaan se esiintyi useimmiten hautaan

siunaamisen toisena virtenä ja selvästi harvemmin toimituksen kolmantena virtenä. Yksittäisissä vastauksissa oli mainittu Ruotsin virsikirjan virsi²⁸⁹ tai virren tilalla oli laulettu yhdessä tuttu hengellinen laulu: esimerkiksi Han-nikaisen *Suojelusenkeli* tai venäläinen kansanlaulu *Kristallivirta*.

4.6.4 Suosituimmat virret ja niiden valitsijat

Yksitoista suosituinta virttä ja niiden valitsijat on koottu taulukkoon 4.10. Vastaukset osoittavat, että omaisten osuus suosituimpien virsien valin-nassa, kuten virsien valinnassa ylipäätäänkin, oli suuri. Eniten käytettyjen virsien valintoihin omaiset olivat vaikuttaneet enemmän kuin joka toisessa hautaan siunaamisessa, ja papin osuus suosituimpien virsien valinnassa oli keskimäärin 31,1 %. Kanttorin, hautaustoimiston tai jonkun muun osuus virsien valintaan oli satunnainen. Todettakoon, että kyselylomakkeessa 2 tiedusteltiin virsien valitsijaa ja vastaajaa pyydettiin valitsemaan yksi vii-destä eri vaihtoehdosta: omaiset, pappi, kanttori, hautaustoimistoa tai joku muu. Joissakin vastauksissa oli kuitenkin valittu useampia vaihtoehtoja samanaikaisesti, mistä syystä alla olevassa taulukossa vastauksien yhteis-summa ei ole 100 %. Yksittäisissä vastauksissa oli useampien vaihtoehtojen lisäksi muutamia tyhjiä vastauksia tai vastaaja ei tiennyt virsien valitsijaa.

Taulukko 4.10: Hautaan siunaamisten suosituimmat virret aineistossa 2 sekä niiden käyttökerrat ja valitsijat.

Suosituimmat virret	Kerrat	Omaiset valitsijana	Pappi valitsijana	Kanttori valitsijana
VK 631 Oi Herra, jos mä matkamies maan	253	63,6 %	32,0 %	0,0 %
VK 555 Oi Herra, luoksein jää	201	67,2 %	29,4 %	2,0 %
VK 338 Päivä vain ja hetki kerrallansa	179	67,0 %	28,5 %	1,1 %
VK 341 Kiitos sulle, Jumalani	85	58,2 %	33,0 %	3,5 %
VK 517 Herra, kädelläsi asua mä saan	82	70,0 %	28,0 %	0,0 %
VK 30 Maa on niin kaunis	76	67,1 %	31,6 %	0,0 %
VK 377 Sun haltuus, rakas Isäni	73	49,7 %	42,3 %	0,0 %
VK 396 Käyn kohti sinua, Oi Herrani	63	60,3 %	36,5 %	6,3 %
VK 249 Pois kirkas suvi kulkee	54	66,7 %	25,9 %	3,7 %
VK 632 Nyt ylös sieluni	38	60,5 %	50,0 %	13,2 %
VK 548 Tule kanssani, Herra Jeesus	33	48,5 %	48,5 %	0,0 %

²⁸⁹ Egil Hovland: SVK 626 *Luojamme tähtien Herra (Jordens Gud, stjärnornas Her-re)*.

Omaisten merkittävä osuus suosituimpien virsien valinnassa vahvistaa aiempaa aineiston 2 vastauksien tutkittua tietoa omaisten osuudesta virsien valinnassa yleensä. Omaisthan olivat vaikuttaneet virsien valintaan joko välillisesti tai välittömästi selkeästi useammin kuin joka toisessa (64,6 %) hautaustoimituksessa. Suosituimpien virsien valinnassa keskimääräinen omaisten osuus on lähes yhtä suuri (61,7 %). Pappien osuus (35,1 %) suosituimpien virsien valinnassa oli korkeampi kuin yleisesti kaikkien virsien valitsijana (27,3 %). Kanttoreiden osuus suosituimpien virsien valinnassa oli yksittäinen, kuten virsivalintojen kohdalla yleensäkin.

Hautaustoimistot tai muut ulkopuoliset tekijät eivät vaikuttaneet suosituimpien virsien valintaan yhdessäkään toimituksessa. Aineiston perusteella ei voida kuitenkaan selvittää, kuinka usein ulkopuoliset tahot olivat vaikuttaneet omaisten virsivalintoihin jo ennen kuin omaiset olivat olleet yhteydessä seurakunnan työntekijöihin.

4.6.5 Pohdintoja ja yhteenveto virsivalinnoista

Virsi- ja laulukirjan eri virsiä käytettiin eniten osastosta V *Kuolema ja iankaikkisuus*;²⁹⁰ yhteensä 17 eri virttä. Seuraavaksi eniten käytettiin virsiä osastosta IV *Elämä Jumalan maailmassa*; alaosastosta *Aamu ja ilta* 12 eri virttä, osastosta II *Jumalanpalveluselämä*; alaosastosta *Hautaus* sekä osastosta III *Elämä Kristuksessa*; alaosastosta *Kiitos ja ylistys* molemmista 8 eri virttä. Osastosta III *Elämä Kristuksessa* ja sen alaosastosta *Usko Jeesukseen* oli käytetty 7 eri virttä, ja saman osaston *Jumalan varjelus ja johdatus alaosastosta* 6 eri virttä. Kirkkokuuteen liittyviä virsiä käytettiin yksittäisesti alaosastoista *Adventti*, *Joulu*, *Helluntai*, *Pyhä Kolminaisuus*, *Pyhäinpäivä* ja *Kirkkovuoden päätös*, sen sijaan toisin kuin Nurmella²⁹¹, *Kristuksen kärsimys ja kuolema* sekä *Pääsiäisen* alaosastoista ei ollut käytössä yhtäkään virttä. Tutkimusaineistossa oli käytetty virsiä yhteensä 26 osastosta, kun Nurmen tutkimuksessa (1989) käytettiin virsiä 37 osastosta²⁹² ja Grundsténin tutkimuksessa (2002) 18 eri osastosta²⁹³.

Myös virsivalintojen eroavaisuudet ovat havaittavissa verrattaessa tämän tutkimuksen tuloksia aiempiin Nurmen ja Grundsténin tutkimuksiin.

²⁹⁰ Vuoden 1986 *Virsi- ja laulukirjassa* osastojakoa selkiytettiin jakamalla se viiteen eri pääluokkaan; I *Kirkkovuosi*, II *Jumalanpalveluselämä*, III *Elämä Kristuksessa*, IV *Elämä Jumalan maailmassa* ja V *Kuolema ja iankaikkisuus*.

²⁹¹ Nurmen tutkimuksessa Kristuksen kärsimys ja kuolema osaston virsiä oli käytetty useasti neljää eri virttä, sekä pääsiäisen virsistä viittä eri virttä. Nurmi 1989, 9–10.

²⁹² Nurmi 1989, 47.

²⁹³ Grundstén 2002, 27.

Nurmen tutkimus ajoittui virsikirjauudistuksen jälkeiseen kirkkovuoteen 1987–1988, jolloin Nurmi toteaa virsivalikoiman laajentuneen uuden virsikirjan (1986) käyttöön ottamisen myötä. Syyksi hän mainitsee ennestään tuttujen hengellisten laulujen mukaan tulon virsikirjaan.²⁹⁴ Grundsténin tutkimus puolestaan ajoittuu vuosien 1992–1993 taitteeseen, jolloin vuoden 1986 virsikirja oli jo ollut käytössä useita vuosia. Tutkimusaineistojen ajankaksot (Nurmi; kirkkovuosi 1987–1988, Grundstén; 3 kuukautta 1.11.1992 – 31.1.1993) eivät ole keskenään yhtäläiset, sillä Grundsténin tutkimusaineisto painottuu kirkkovuoden alkuun ja loppuun. Nurmen tutkimuksessa vuoden 1986 *Virsi* oli ensimmäistä vuotta käytössä ja virsikirjan virsistä käytettiin hautaan siunaamisissa 176 eri virttä. Grundsténin tutkimuksen (2002) aikana vuoden 1986 *Virsi* oli ollut käytössä jo useita vuosia, jolloin virsien monipuolinen käyttäminen supistui olennaisesti ja käytettiin vain virsikirjasta 50 eri virttä.²⁹⁵ Toisaalta on huomioitava, että jälkimmäinen tutkimusaineisto sisälsi tietoja vain kolmen kuukauden ajalta, ja siitä puuttui pääsiäinen sekä ”kesäaika”.

Verrattaessa hautaan siunaamisessa käytettyjä virsiä eri tutkimuksissa (Grundstén²⁹⁶, Koski²⁹⁷, Nurmi²⁹⁸), voidaan todeta, että VK 631 *Oi Herra, jos mä matkamies maan* on säilynyt suosituimpana virtenä kaikkien tutkimusten vastausten perusteella. Nurmen ja Grundsténin tutkimuksissa yhteisiä suosituimpia virsiä olivat VK 555 *Oi Herra, luoksein jää* ja VK 30 *Maa on niin kaunis*, mutta hengellisten laulujen tultua vuoden 1986 *Virsi* niiden käytön merkitys (VK 338 *Päivä vain ja hetki kerrallansa* ja VK 341 *Kiitos sulle, Jumalani*) virsivalinnoissa oli korostunut.

Tämän empiirisen tutkimuksen aineisto sisältää tietoja kirkkovuoden hautausoimituksista maantieteellisesti eri puolelta Suomea. Aineiston vastausten perusteella voidaan todeta, että virsien monipuolinen käyttö hautausoimituksissa on vähentynyt hengellisten laulujen lisääntyneen käytön kustannuksella. Nurmen tutkimuksessa vuoden 1938 *Virsi* ja vuoden 1986 *Virsi* olivat vielä yhtäaikaaisesti käytössä, kun taas Grundsténin tutkimuksessa (2002) vuoden 1986 *Virsi* oli ehtinyt vaikuttaa seurakuntien jumalanpalveluselämässä jo pidempään. Tarkasteltaessa yhdessä kaikkien kolmen tutkimuksen tuloksia, voidaan pohtia, olisiko tuttujen ja perinteisten hengellisten laulujen lisääminen virsikirjaan vaikuttanut virsien yksipuoliseen käyttöön myös pidemmällä aikavälillä katsottuna. Ai-

²⁹⁴ Nurmi 1989, 46.

²⁹⁵ Grundstén, 2002, 29.

²⁹⁶ Grundstén 2002, 29.

²⁹⁷ Koski 1977, 122.

²⁹⁸ Nurmi 1989, 52.

neistojen epätasaisen ajoittumisen seurauksena sekä otoksen erisuuruisen kattavuuden perusteella tutkimusten tarkempaa keskinäistä vertailua on kuitenkin mahdotonta tehdä.

4.7 Hautaan siunaamisen liturginen vuoropuhelu ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) kasuaalitoimitusten laulut osana hautaan siunaamisen musiikkia

Kuten aiemmin on todettu, kirkollisten toimitusten uudistustyössä pyrittiin tuomaan liturgia lähemmäksi seurakuntalaista ja lähestymään seurakuntalaista tunteeseen ja uskonnolliseen tajuun vedoten.²⁹⁹ Jumalanpalvelus uudistuksen seurauksena lisättiin käytössä olevaan vuoden 1986 *Virsi*kirjaan jumalanpalvelusliite (2000, 2003), missä on muun muassa kirkollisten toimitusten lauluja – *Lauluja kasuaalitoimituksiin* (tarkemmin luvussa 2.4). Näissä kirkollisten toimitusten lauluissa on lähes aina uusi teksti yhdistetty tuttuihin, jo käytössä oleviin virsisävelmiin, jolloin laulujen käyttö seurakuntalaille olisi helpommin omaksuttavissa. Ajankohtaisten tekstien ja tuttujen sävelmien avulla laulut on pyritty tuomaan lähemmäksi tämän päivän ihmistä ja elämäntilannetta. Virsikirjan liiteosaan sisällytettiin myös laulutekstejä, joiden sävelmiä voidaan laatia vapaasti (VKL 721–725).³⁰⁰ Kirkollisten toimitusten hautaukseen tarkoitetut laulut ovat virsikirjan jumalanpalvelusliitteessä numerot VKL 825–829.

Kirkollisten toimitusten laulujen käyttöä selvitettiin molemmissa käyttämissäni kyselylomakkeissa. Ensimmäisessä lomakkeessa esitettiin kolme yleistä kysymystä koskien *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käyttöä seurakunnassa, kun taas toisessa lomakkeessa selvitettiin toimituskohtaisesti, miten usein käytössä olevan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) liturgiset vaihtoehdot olivat hautaan siunaamisessa mukana ja mitä niistä oli hautaan siunaamisen kaavassa käytetty. Samoin toisen kyselylomakkeen avulla pyrittiin selvittämään kirkollisten toimitusten laulujen käyttöä hautaan siunaamisen yhteydessä.

4.7.1 Yleiset vaikutukset

Aineistossa 1 (vastaajia 161) tarkasteltiin, onko käytössä oleva *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) vaikuttanut hautaan siunaamisen musiikin valintaan, ja vastaajista 64,0 % ilmoitti, että kirja ei ole vaikuttanut seurakun-

²⁹⁹ Käsikirjakomitean mietinnön perustelut 2001, 7.

³⁰⁰ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Virsikirja 1986, 890.

nassa. On syytä todeta, että vastausten ajankohtana (vuosina 2009–2011) *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) oli ollut käytössä jo useita vuosia, joten uudistukseen tutustumiseen ja sen kokeilemiseen olisi ollut seurakunnissa tilaisuus ja mahdollisuus. Kirjan käytöstä todettiin muun muassa, että se ei ole vaikuttanut ”vielä”, eikä se ”kuulu apulaiskanttorin työkaluihin”.

Vastaajista 18,0 % ilmoitti, että *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) on vaikuttanut, ja yhtä moni vastaaja ilmoitti, että ei osaa sanoa kirjan vaikutusta hautaan siunaamisen musiikin toteuttamisessa. Kirjan ohjeiden mukaisesti oli laulettu psalmeja, uskontunnustus- ja kiitosvirttä tai lauluja kasuaalitoimituksiin, lisäksi musiikkia oli käytetty uusissa kohdissa kaavaa. Kirja oli saattanut monipuolistaa virsivalikoimaa. Myös kaavan sisäistä järjestystä oli saatettu toimituksissa vaihtaa.

Kyselylomakkeessa 1 pyydettiin tarkemmin selvittämään – mikäli *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) oli ollut käytössä –, miten kirjan vaikutus ilmeni seurakunnan käytänteissä. Useassa vastauksessa todettiin, että kirkollisen toimituksen jumalanpalvelusluonteeseen vetoaminen oli helpottanut kanttorin ja omaisten välisiä keskusteluja hautausmusiikkia valittaessa ja ”vähentänyt ylilyöntejä toimituksissa”.

4.7.2 Vaikutukset liturgiseen vuoropuheluun, psalmeihin ja kirkollisten toimitusten laulujen käyttöön

Kyselylomakkeessa 1 kysyttiin myös, käytettiinkö seurakunnassa laulettuja hautaan siunaamisen kaavan liturgisia osia, ja jos käytettiin, niin mitkä osat laulettiin. Vastauksien perusteella voidaan todeta, että laulettuina liturgisten osien käyttö ei ollut hautaustoimituksessa kovinkaan yleistä. Vain joka kymmenennessä seurakunnassa (10,0 %) käytettiin usein jotain liturgista osaa laulettuna, harvoin niitä käytettiin joka viidennessä seurakunnassa (20,9 %), ja laulettuja liturgisia osia ei käytetty koskaan yli puolessa vastanneista seurakunnista (63,1 %; taulukko 4.11). Eniten oli käytössä alkusiunaus ja aamenet. Alkusiunausta käytettiin laulettuna jossain määrin lähes puolessa vastanneista seurakunnista; usein 18,6 %:ssa ja harvoin 31,1 %:ssa seurakunnista. Rukousten aamenia käytettiin usein 9,3 %:ssa seurakunnista ja harvoin 15,5 %:ssa seurakunnista; yhteensä siis lähes neljännes vastanneista seurakunnista käytti rukousten aamenia laulettuna ainakin joskus. Herran siunauksen aamenia usein käyttäviä seurakuntia oli 14,9 % ja harvoin käyttäviä seurakuntia oli 21,1 %; yhteensä Herran siunauksen aamenia siis käytettiin laulettuna hieman yli kolmasosassa vastanneista seurakunnista. Useimmissa seurakunnissa (77,6 % vastanneista seurakunnista) ei koskaan käytetty rukouskehotuksia laulettuina.

Taulukko 4.11: Hautaan siunaamisen kaavan laulettujen liturgisten osien käyttö seurakunnissa; eri vaihtoehtojen osuus vastauksista aineistossa, jossa N=161.

Laulettujen liturgisten osien käyttö	Usein	Harvoin	Ei koskaan	Ei vastauksia
1. Alkusiunaus	18,6 %	31,1 %	47,2 %	3,1 %
2. Psalmi	6,8 %	24,2 %	61,5 %	7,5 %
3. Rukouskehotus	0,6 %	12,4 %	77,7 %	9,3 %
4. Aamen (rukoukset)	9,3 %	15,5 %	69,0 %	6,2 %
5. Herran siunauksen ”aamen”	14,9 %	21,1 %	60,3 %	3,7 %

Tutkimuksen aineistossa 2 tiedusteltiin *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) liturgian osien vaihtoehtoisia toteutustapoja³⁰¹ jo toteutuneiden hautaan siunaamisen yhteydessä. Näistä vastauksista (joiden kokonaismäärä oli, kuten aiemmin on todettu, 670) kävi ilmi, että hautaan siunaamisen kaavan eri liturgisten osien käyttö laulettuna oli toteutunut harvoin (13,1 %:ssa hautauksista), ja useimmiten (83,0 %) niitä ei laulettuna käytetty. Tyhjiä vastauksia oli vain 3,9 %. Kaavan liturgisista osista alkusiunaus ja aamenet olivat eniten käytössä, mutta vastausten perusteella ei käyttöä voida analysoida tarkemmin, koska osa vastaajista oli jättänyt vastaamatta, mitkä eri liturgiset osat oli musiikillisesti toteutettu. Psalmien musiikillista toteutusta käytettiin 4,5 %:ssa hautaan siunaamisista, vastaavasti sitä ei käytetty valtaosassa (91,9 %:ssa) hautauksia. Tyhjiä vastauksia oli 3,6 % (taulukko 4.12). Voidaan kuitenkin todeta, että niiltä osin kuin liturgian osat oli musiikillisesti toteutettu, ne oli toteutettu hyvin vaihtelevasti yhdistäen. Erilaisia toteutettuja versioita olivat alkusiunaus ja vuorotervehdys, alkusiunaus yhdistettynä seurakunnan aameniin, pelkästään seurakunnan aamenet, tai pelkästään kaavan ensimmäinen ja viimeinen aamen.

Taulukko 4.12: Hautaan siunaamisen kaavan psalmien ja liturgian osien musiikillinen toteuttaminen ja osuudet aineistosta, jossa N=670.

	Ei	Kyllä	Ei vastausta
Psalmien musiikillinen toteuttaminen	91,9 %	4,5 %	3,6 %
Liturgian osien laulaminen	83,0 %	13,1 %	3,9 %

³⁰¹ *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2006) todetaan, että kirkollisiin toimituksiin on lisätty vaihtoehtoisia toteutustapoja sekä kaavojen kiinteisiin että vapaaehtoisiiin osiin. Sinä olet kanssani 2006, 18.

Aineiston 1 kysymys psalmien käytöstä vahvisti aineiston 2 antaman käsityksen jo toteutuneiden hautoauksien psalmimusiikin käytännöistä. Yleisesti psalmeja oli musiikillisesti toteutettu satunnaisesti (6,8 %:ssa vastanneista seurakunnista) tai harvoin (24,2 %:ssa vastanneista seurakunnista). Useimmissa hautaan siunaamisissa psalmien musiikillista toteutusta ei käytetty koskaan (61,5 %). Aineiston 1 vastauksien perusteluissa todetaan, että käytössä oleva *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) oli antanut uusia mahdollisuuksia rikastuttaa hautaustoimitusta musiikin avulla perinteisten alku- ja päätösmusiikkien lisäksi sekä monipuolistanut virsivalintoja, mutta ei ollut lisännyt psalmien tai liturgian osien laulamista.

Avovastaukset tarkensivat hautaan siunaamisen kaavan liturgisten osien laulamisen käytäntöjä. Vastauksista kävi ilmi, että jos niitä ei laulettu, seurakunnassa saattoi olla yhteinen linjaus tätä koskien. Joissain seurakunnissa käytäntö vaihteli, ja silloin usein papit valitsivat, miten toimivat, joissain tapauksissa omaiset saivat valita. Joissain seurakunnissa saattoi jonkin osan laulaminen olla hyvinkin tavallista (esimerkiksi psalmin laulaminen ”on ollut meillä tapana siitä asti kun tuli uusi käsikirja”).

Aineistossa 1 tiedusteltiin myös Kirkollisten toimitusten laulujen käyttöä seurakunnan hautaan siunaamisen yhteydessä. Vastaaajien seurakunnissa ei missään käytetty niitä usein, lähes joka toisessa seurakunnassa (43,5 %) niitä käytettiin harvoin ja yli puolet vastaajaseurakunnista (55,9 %) ei käyttänyt niitä koskaan. Muutamissa vastauksissa todettiin, että seurakunnassa ei ole käytössä virsikirjojen viimeistä painosta, jossa olisi tarvittava kirkollisten toimitusten laulujen liiteosa, tai joissain seurakunnissa liiteosan sisältävä virsikirja ei ollut käytettävissä kaikissa toimipisteissä. Myös se, että papit suosivat ”vanhoja” virsiä tai eivät ole tietoisia uusista vaihtoehtoista, mainittiin syyksi.

Aineiston 2 vastaukset tukivat edellä kerrottua tulosta: *Virsi*kirjan (1986) liiteosan hautaan siunaamisen lauluja ei ollut käytetty lomakkeen 2 vastausten mukaan kuin yhden kerran. Lähes kaikki vastaajat (96,4 %) ilmoittivat, että toimituksessa ei laulettu *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) esittämiä vaihtoehtoisia lauluja hautaan siunaamisen yhteydessä.

4.8 Yhteenveto hautaan siunaamisen musiikin ja *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) käytöstä

Kirkollisten toimitusten kirjan (1984) hautaan siunaamisen kaavassa mainittiin ensimmäistä kertaa mahdollisuus esittää hengellinen laulu tai soitinmusiikkia hautaan siunaamisen kaavan alku- ja päätösmusiikkina.³⁰² Nämä

musiikilliset ohjeistukset toivat hautaustoimitusten sisältöön aivan uuden ja merkittävän mahdollisuuden omaisille, kanttorille ja papille yhdessä suunnitella ja toteuttaa hautaan siunaaminen huomioiden aiempaa enemmän omaisten musiikkitoiveita. Nykyisessä *Kirkollisten toimitusten kirjassa* (2003) monipuolistettiin liturgista vuoropuhelua, lisättiin virsien määrää ja ohjeistettiin musiikin vaihtoehtoista käyttöä hautaan siunaamisen kaavan sisällä.

Tämän tutkimuksen vastaukset osoittavat musiikkivalintojen dialogissa erityisesti omaisten tärkeän roolin. Omaiset olivat, joko suoraan tai välillisesti, osallistuneet virsien valintaan selvästi enemmän kuin joka toisessa hautaustoimituksessa. Myös papit vaikuttivat virsien valintaan enemmän kuin joka toisessa hautaustoimituksessa, ja vaikutus oli osittain päällekkäin omaisten vaikutuksen kanssa, mikä selittynee osaltaan pappien ja omaisten välillä käydyillä toimituskeskusteluilla. Vielä useammin omaiset olivat osallistuneet hautaustoimituksen muun musiikin valintaan, mutta myös alkumusiikin sekä päätösmusiikin valinta oli koettu tärkeäksi. Kanttorin rooli hautaustoimituksen musiikin valinnassa keskittyi, joko suoraan tai välillisesti, enemmän alku- ja päätösmusiikin kuin virsien valintaan.

Vuosien 1986–1987 aikana tehdyssä kyselyssä papeille (Nurmi 1989) tiedusteltiin virsivalintaan vaikuttavia tekijöitä; pappien vastauksien mukaan virsien valintaan vaikuttivat ensisijaisesti omaisten toive (91,0 %), toisena pappien oma toive (68,0 %) ja kolmantena tekijänä oli kirkkovuoden ajankohta (23,0 %) – kanttoreiden vaikutusta virsivalinnassa ei mainita ollenkaan.³⁰³ Toisaalta on huomioitava, että aineisto oli koottu Malmin siunauskappelista, missä toimivat erilliset ”kappelikanttorit”, jotka harvoin ovat yhteydessä omaisiin. Yhtäläistä tämän tutkimuksen kanssa on omaisten ja pappien merkittävä ja toisaalta kanttoreiden vähäinen osuus virsien valinnassa.

Käytössä olevan *Kirkollisten toimitusten kirjan* (2003) antamat mahdollisuudet uudenlaiseen liturgiseen vuoropuheluun olivat jääneet vastausten perusteella vähäiselle käytölle. Voidaan olettaa, että seurakuntatyössä kanttoreiden laaja liturgisen musiikin koulutus ja musiikillinen ammattitaito jäivät hyödyntämättä hautaan siunaamisen liturgisen vuoropuhelun suunnittelussa, koska kanttori sai useimmiten tiedot hautaan siunaamisien musiikkivalinnoista papilta, ja toisaalta kanttoreilla oli harvoin toimituskeskusteluja omaisten kanssa. Myös Erämajan tutkimustuloksissa todetaan, että kanttorin ja omaisten etukäteiskontakti toteutui hyvin harvoin, ja kanttori

³⁰² Kirkollisten toimitusten kirja 1984, 81, 92.

³⁰³ Nurmi 1989, 34.

useimmiten sai omaisten musiikkivalinnat papin välityksellä. Mikäli kanttori oli ollut yhteydessä omaisiin, tapahtui se ensisijaisesti puhelimitse.³⁰⁴

Jo Koiviston tutkimuksessa (vuoden 1984 *Kirkollisten toimitusten kirjan* aikana) seurakuntalaisten haastattelujen yhteydessä todetaan, että omaiset halusivat suunnitella entistä enemmän hautaan siunaamista papin ja kanttorin kanssa ja näin vaikuttaa musiikin valintaan. Omaisille on tärkeää, että toimituskeskusteluissa ainakin musiikista sovittaisiin etukäteen. Koiviston tutkimus osoittaa myös, että papit väheksyvät seurakuntalaisten mahdollisuuksia osallistua liturgian yhteiseen suunnitteluun, ja tutkimuksessa pohditaankin toimituskeskusteluiden kehittämisen mahdollisuuksia dialogissa omaisten kanssa.³⁰⁵

Nyt tehdyn tutkimuksen suosituin uruilla esitetty, alku- ja päätösmusiikki Albinonin *Adagio*, ei vielä Kosken³⁰⁶ tutkimuksessa vuonna 1977 esiintynyt viiden suosituimman sävellyksen joukossa. Myöhemmin tehdyssä Grundsténin³⁰⁷ tutkimuksessa (vuonna 2002) se oli jo mainittu suosituimpana hautaustoimituksessa esitettynä sävellyksenä. Kaikille kolmelle tutkimukselle yhteisiä soitetuimpia sävellyksiä olivat Händelin *Largo*, Krohnin *Nyt ylös, sieluni* ja J. S. Bachin *Preludi e-molli*. Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* ja J. S. Bachin sävellys *Air* esiintyivät suosituimpien sävellysten joukossa kahdessa myöhäisemmässä tutkimuksessa.³⁰⁸ Kosken tutkimuksessa surumarssit olivat omana aikanaan yleisiä hautaustoimitusten musiikkivalintoja, mutta jo Grundsténin tutkimuksen ja nyt tehdyn tutkimuksen vastaukset osoittavat marssimusiikkikäytännön poistuneen. Sen sijaan perinteisten hengellisten laulujen ja uudempien maallisempien laulusävellysten esittäminen (useimmiten soitettuna) toimituksen alku- ja päätösmusiikkina muun musiikin ohella on selvästi yleistynyt.

Tämän tutkimuksen vastauksissa useasti mainitut J. S. Bachin *Arioso: Sinfonia kantaatista 156* ja *Sonatina: Actus Tragicus* ovat J. S. Bachin sävellyksien sovituksia uruille ruotsalaisesta hautausmusiikkikokoelmasta *Lux Aeterna* (1991). Tämän Suomessakin yleistyneen hautausmusiikkikokoelman merkitys on ilmeinen, sillä merkittävä osa luvuissa 4.3 ja 4.4 mainituista ja esitetyistä (Albinoni, J. S. Bach ja Vivaldi) sävellysten uruille tehdyistä sovituksista on julkaistu kyseisessä hautausmusiikkikokoelmassa.

³⁰⁴ Erämaja 2006, 373.

³⁰⁵ Koivisto 1991, 102.

³⁰⁶ Koski 1977, 100, 103.

³⁰⁷ Grundstén 2002, 12.

³⁰⁸ Ruotsalaisessa hautaustoimisto Fonuksen mielipidekyselyssä (1047 vastaajaa) hautausmusiikkitoiveiden suosituin oli J.S. Bachin *Air* ja viidenneksi suosituin oli O. Lindbergin *Gammal fäbodpsalm från Dalarna*. Pressmeddelandeavs: Fonus, 2016.

Grundsténin tutkimuksen (2002) kyselylomakkeiden vastaukset ajoittuivat vuosille 1992–1993, joten hautausmusiikkikokoelma *Lux Aeternan* (1991) vaikutus ei tuolloin ollut vielä todennettavissa.

Muun musiikin esittämiseen liittyvistä käytänteistä hautaustoimituksissa ei ole aiempaa empiiristä tutkimusta. Kosken tutkimuksessa haastateltujen viiden kanttorin mukaan hautaustoimituksessa oli käytetty muuta musiikkia virsien, alku- ja päätösmusiikin lisäksi joka kolmannessa toimituksessa.³⁰⁹ Grundsténin tutkimuksen tulokset esitetystä ja käytetystä muusta musiikista Porin seudun hautaustoimituksissa on samankaltainen tämän tutkimuksen vastausten kanssa; kummassakin todettiin muuta musiikkia esitetyn enemmän kuin joka toisessa hautaustoimituksessa.³¹⁰ Muun musiikin valinnat olivat molemmissa tutkimuksissa yksinlaulupainotteisia, ja suosituimpia olivat vanhat hengelliset sävelmät. Hautaustoimituksien muun musiikin valintojen yhdistävä tekijä on näiden tutkimusten mukaan tuttuus ja traditionaalisuus, joka selittyy omaisten merkittävällä osallistumisella joko suoraan tai välillisesti muun musiikin valintaan.

³⁰⁹ Koski 1977, 136.

³¹⁰ Grundstén 2002, 19.

5 HAUTAAN SIUNAAMISEN MUSIIKIN VALINTAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

5.1 Taustaa

Aineistossa 1 kanttoreita pyydettiin asettamaan kanttorin työssä tärkeysjärjestykseen kasuaalitoimitukset hautaus, avioliittoon vihkiminen ja kaste. Ylivoimaisesti tärkeimpänä työtehtävänä kirkollisista toimituksista kanttorit pitivät hautaan siunaamista (90,1 %). Avioliittoon vihkiminen oli vain harvojen vastaajien mielestä (6,2 %) tärkein kirkollinen toimitus, kastetoimitus vieläkin harvemmin (1,2 %). Useassa vastauksessa todettiin kuitenkin, että kanttori osallistuu harvoin tai ei ollenkaan kasteeseen, näin ollen kanttoreiden työtehtävät kirkollisissa toimituksissa keskittyvät pääsääntöisesti hautaan siunaamisen ja avioliittoon vihkimisen toteuttamiseen. Muutamat yksittäiset vastaajat (2,5 %) olivat sitä mieltä, että kirkollisia toimituksia ei voida asettaa tärkeysjärjestykseen, vaan kaikki ovat yhtä tärkeitä työtehtäviä.

Kirkollisten toimitusten oppaassa (2009) ohjeistetaan, että silloin kun kanttori osallistuu hautaustoimitukseen, musiikkivalinta tehdään yhdessä hänen kanssaan. Musiikkitoiveiden tyylillisen kirjon laajentuessa kanttorilta vaaditaan yhä monipuolisempia taitoja. Oppaassa todetaan myös, että musiikin tulisi vastata toimituksen hengellistä sisältöä ja seurakuntalaisten toiveita. Samalla mainitaan, että joskus pastoraaliset tavoitteet ja jumalanpalvelusmusiikin periaatteet voivat joutua ristiriitaan.³¹¹ Oppaassa ei kuitenkaan ohjeisteta tarkemmin yhtenäisestä linjasta koskien esitettäviä teoksia tai esimerkiksi äänitteiden käyttöä hautaustoimituksissa. Myöskään mahdollisiin musiikinvalinnan käytänteisiin ei oteta kantaa.

Tutkimuksessani kysyttiinkin asian selvittämiseksi, mitkä tekijät musiikkivalintoja ohjaavat. Tämän lisäksi vastaajilta kysyttiin seurakuntien mahdollisia sopimuksia tai seurakunnan työntekijöiden kesken tehtyjä päätöksiä liittyen hautaustoimitusten musiikin valitsemiseen ja esittämiseen. Samalla pyrittiin selvittämään, onko työntekijöiden kesken yhtenäistä linjaa hautausmusiikin käytänteissä, tai mikäli sopimuksia tai linjaa ei ole, miten niiden puuttuminen ilmenee työyhteisössä. Lisäksi kysyttiin vastaajan mielipidettä siitä, olivatko jo tehdyt musiikkivalinnat luontevat ja yhteensopi-

³¹¹ Sinä olet kanssani 2009, 19–20.

vat hautaan siunaamisen teologisen näkökulman kanssa. Lopuksi kysyttiin, mitä vastaaja kanttorina olisi halunnut tehdä toisin.

Musiikkivalintoihin ja mahdollisiin ristiriitatilanteisiin liittyviä seikkoja kysyttiin jo toteutuneiden hautaan siunaamisien musiikin osalta (aineisto 2), ja aineistossa 1 tiedusteltiin erikseen yleisesti virsien valintaan vaikuttaneita tekijöitä. Virsien valintaan vaikuttaneita tekijöitä ei voitu todentaa aineistossa 2, koska virsien valintaan vaikuttaneet tekijät eivät aina olleet kanttorin tiedossa jo toteutuneissa hautaan siunaamisissa (käsitteelin virsiä luvussa 4.6., ja virsien valintaan liittyviä tekijöitä käsitteelin luvussa 5.2.2).

5.2 Musiikkivalintoihin vaikuttaneet tekijät

5.2.1 Musiikin valintaperusteet

Jo toteutuneiden hautaan siunaamisien (aineisto 2) musiikin valinnan perusteena olevia vaihtoehtoja oli vastaajille annettu viisi: teologinen näkökulma, sielunhoidollinen näkökulma, kirkkovuoden ajankohta, omaisille tuttu ja läheinen musiikki sekä viidentenä vaihtoehtona muu tekijä, johon vastaajalla oli mahdollisuus kirjoittaa avovastaus. Vastausvaihtoehtojen yhteydessä ei tarkemmin määritelty teologista ja sielunhoidollista näkökulmaa, vaan tutkimuksen tekijä antoi kanttoreille mahdollisuuden itse määritellä ja erottaa toisistaan nämä käsitteet. Vastaajien oli mahdollista valita yksi tai useampi musiikin valintaperuste, eikä niitä pyydetty laittamaan tärkeysjärjestykseen. Selvästi enemmän kuin joka toisessa vastauksessa (61,0 %) oli valittu vain yksi musiikin valintaperuste, kun taas lähes joka neljäs vastaaja (24,1 %) oli valinnut annetuista vaihtoehtoista kaksi vaihtoehtoa. Vain harvoin musiikkivalinnalle oli kolme eri perustetta (3,4 %), ja vielä harvemmin niitä oli ollut neljä (1,6 %). Muutamissa vastauksissa todettiin valintaperusteena olevan ”joku muu” (4,5 %). Tyhjiä vastauksia oli 5,2 %. Seuraavassa tarkastelen ensin niitä vastauksia, joissa valittiin vain yksi peruste (taulukko 5.1) tai kaksi perustetta (taulukko 5.2), ja sen jälkeen esitän samassa taulukossa (taulukko 5.3) ne vastaukset, joissa oli valittu kolme perustetta.

Aineiston 2 vastausten perusteella lähes joka toisessa hautaan siunaamisessa (43,5 %) musiikkivalinnan perusteena oli ainoastaan omaisille tuttu ja läheinen musiikki (taulukko 5.1). Tämä olikin selkeästi tärkein ja useimmin huomioitu peruste hautaan siunaamisen musiikin valinnassa, muut näkökulmat oli huomioitu musiikin valinnassa vain harvoin.

Sielunhoidollinen näkökulma huomioitiin lähes joka kymmenennen hautaan siunaamisen (8,4 %) musiikin valinnassa. Teologinen näkökulma

Taulukko 5.1: Hautaan siunaamisen musiikin valintaan vaikuttanut yksittäinen tekijä sekä osuus koko aineistosta 2, jossa N=670.

Omaisille tuttu ja läheinen musiikki	43,5 %
Sielunhoidollinen näkökulma	8,4 %
Muu, mikä?	4,5 %
Teologinen näkökulma	3,4 %
Kirkkovuoden ajankohta	1,2 %
Yhteensä	61,0 %

(3,4 %) ja kirkkovuoden (1,2 %) huomioiminen ainoana valintaperusteena oli hyvin harvinaista.

Sen sijaan tarkasteltaessa yhdistettynä kahta eri perustetta hautaan siunaamisen musiikin valinnassa (taulukko 5.2), voidaan todeta teologisen näkökulman ja kirkkovuoden vaikutus musiikkivalintojen toisena perusteena. Mutta selkeästi tärkeimpänä kahden näkökulman yhdistelmänä musiikin valinnassa esiintyivät omaisille tuttu ja läheinen musiikki sekä sielunhoidollinen näkökulma (12,0 %). Avovastausten perusteella vainajan iällä, ominaisuuksilla tai elämäntyöllä oli merkitystä näiden näkökulmien huomiointiin ottamisessa (tarkemmin luvussa 6.2). Huomattavaa on kuitenkin, että vastauksista puuttui teologisen näkökulman ja ”muu, mikä” perusteluiden yhdistelmä.

Taulukko 5.2: Hautaan siunaamisen musiikin valintaan vaikuttaneet kaksi tekijää sekä osuus koko aineistosta 2, jossa N=670.

Sielunhoidollinen näkökulma ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	12,0 %
Omaisille tuttu ja läheinen musiikki sekä muu, mikä?	3,5 %
Teologinen näkökulma ja sielunhoidollinen näkökulma	2,7 %
Kirkkovuosi ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	2,0 %
Teologinen näkökulma ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	2,0 %
Sielunhoidollinen näkökulma ja muu, mikä?	0,9 %
Teologinen näkökulma ja kirkkovuosi	0,4 %
Sielunhoidollinen näkökulma ja kirkkovuosi	0,3 %
Kirkkovuosi ja muu, mikä?	0,3 %
Yhteensä	24,1 %

Mikäli vastaajat olivat huomioineet musiikkivalinnoissa kolme eri perustetta, yhdistyi kolmas valintaperuste useimmiten sielunhoidollisen näkökulman ja omaisille tutun ja läheisen musiikin valintaperusteiden yhteyteen (taulukko 5.3).

Taulukko 5.3: Hautaan siunaamisen musiikin valintaan vaikuttaneet kolme tekijää sekä osuus koko aineistosta 2, jossa N=670.

Sielunhoidollinen näkökulma, kirkkovuosi ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	1,1 %
Sielunhoidollinen näkökulma, omaisille tuttu ja läheinen musiikki ja muu, mikä?	0,8 %
Teologinen näkökulma, sielunhoidollinen näkökulma ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	0,6 %
Teologinen näkökulma, sielunhoidollinen näkökulma ja muu, mikä?	0,3 %
Teologinen näkökulma, sielunhoidollinen näkökulma ja kirkkovuosi	0,3 %
Teologinen näkökulma, kirkkovuosi ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki	0,3 %
Yhteensä	3,4 %

Yhdessä teologinen ja sielunhoidollinen näkökulma vaikuttivat satunnaisesti. Kirkkovuoden vaikutus yhdessä teologisen näkökulman kanssa tai teologinen näkökulma ja omaisille tuttu ja läheinen musiikki otettiin niin ikään huomioon musiikin valinnassa vain harvoin hautaan siunaamisissa. Avovastauksissa kanttorit kuitenkin toivoivat kirkkovuoden huomioimista enemmän musiikkivalintojen kohdalla. Yhdessä kaikki neljä kyselylomakkeessa esitettyä tekijää olivat vaikuttaneet musiikin valintaan vain satunnaisesti (1,6 %). Omaisille tutun ja läheisen musiikin lisäksi oli musiikin valintaan joidenkin vastaajien (4,5 %) mukaan vaikuttanut muu tekijä. Muista musiikkivalintoihin vaikuttaneista tekijöistä tarkemmin kvalitatiivisen analyysin yhteydessä luvussa 6.

5.2.2 Virsivalintoja ohjaavat tekijät

Aineistossa 1 tiedusteltiin yleisellä tasolla virsien valintaan vaikuttavia tekijöitä, silloin kun kanttori keskustelee omaisten kanssa virsien valinnasta. Aineistossa 1 virsien valintaan vaikuttavia vastausvaihtoehtoja oli seitsemän, joista kaksi oli teologisia (toivon ja ylösnousemuksen näkökohta) ja yksi sielunhoidollinen (lohdutuksen näkökohta). Muut vaihtoehdot olivat papin ehdotus, hautaustoimiston ehdotus, omaisten toive tai vastaajan mainitsema muu peruste. Kysymyksessä vastaajalla oli mahdollisuus rastittaa halutessaan useampia vaihtoehtoja, eikä vaihtoehtoja ollut mahdollisuutta numeroida tärkeysjärjestykseen. Näin ollen virsivalintoihin vaikuttavia näkökohtia ei voida tarkastella erillisinä valintaperusteina, vaan analysoinnissa on huomioitu eri vaihtoehtojen esiintyminen vastauksissa useimmiten

yhdessä toisen tai useamman valintatekijän kanssa, jolloin alla olevat prosentit (taulukko 5.4) ylittävät 100 %.

Aineiston 1 virsivalintaa koskevien vastausten perusteella voidaan todeta, että lähes jokainen kanttori (97,5 %; taulukko 5.4) oli ilmoittanut omaisten toiveen virsien valinnan yhdeksi perusteeksi yhdistettynä muiden annettujen näkökulmien kanssa. Yli kaksi kolmasosaa vastaajista (70,8 %) totesi lohdutuksen näkökohdan olevan toiseksi tärkein virsien valintaan vaikuttava peruste. Teologiset näkökohdat (toivo 60,2 %, ylösnousemus 49,7 %) liittyivät virsivalintojen perusteluihin yhdessä omaisten toiveiden ja lohdutuksen näkökulman kanssa enemmän kuin joka toisessa hautaan siunaamisessa. Papin ehdotus vaikutti virsien valintaan yhtenä tekijänä lähes joka kolmannessa hautauksessa (33,0 %). Hautaustoimiston ehdotukset virsien valinnassa olivat vastauksien mukaan satunnaisia. Niissä yksittäisissä vastauksissa, joissa virsien valintaan oli vaikuttanut yksinomaan papin ehdotus tai muu tekijä, vastaaja ei ole maininnut omaisten toivetta virsien valintaan vaikuttavana tekijänä.

Taulukko 5.4: Virsivalintoihin vaikuttavat näkökohdat kanttorin keskustellessa omaisten kanssa (aineisto 1, N=161).

Omaisten toive	97,5 %
Lohdutuksen näkökohta	70,8 %
Toivon näkökohta	60,2 %
Ylösnousemuksen näkökohta	49,7 %
Papin ehdotus	33,0 %
Muu, mikä	24,8 %
Hautaustoimiston ehdotus	5,6 %

Kuten aiemmin todettiin, aineistossa 2 ei virsien valintaan liittyviä perusteita ollut kanttorilla aina tiedossa. Kanttorit suosittelivat kirkkovuoteen liittyviä virsiä hyvin harvoin, mutta niiden sijaan he suosittelivat kirkkovuoteen liittyvää urkumusiikkia ja yksinlauluja.

5.2.3 Yhteenveto musiikin valintaan vaikuttaneista tekijöistä

Tutkimuksen molempien aineistojen vastaukset osoittavat yhdenmukaisesti, että kanttoreille tärkeimpänä hautaan siunaamisen musiikin valintaperusteena on huomioida omaisten toiveet. Omaisille tuttu ja läheinen musiikki yhdessä sielunhoidollisen näkökulman kanssa musiikkivalintojen perusteena todentavat kanttoreiden pyrkimystä palvella omaisia surutilan-

teissa mahdollisimman pitkälle joustaen tarvittaessa omista periaatteistaan. Teologinen näkökulma ja kirkkovuosi otettiin musiikkivalinnoissa huomioon vain harvoin, lähinnä yhdistettynä muihin valintaperusteisiin.

Myös kysymykset virsivalintojen perusteluista osoittivat, että mikäli kanttori keskusteli omaisten kanssa virsien valinnasta, omaisten toiveet vaikuttivat lähes aina. Vastauksien mukaan tuttujen virsien sanat yhdistettiin säveleen ja virret yhteisesti laulettuina ilmaisevat kiittolisuutta, vainajan persoonaa, elämänkaarta tai vainajan sielun tilaa. Näin virsien lohdullinen sanoma toimi sielunhoidollisena valintaperusteena.

Virsisivalinnoissa teologinen näkökulma (toivo ja ylösnousemus) oli tutkimuksen mukaan selkeästi tärkeämpi peruste kuin hautaan siunaamisen musiikin valinnassa kokonaisuutena. On kuitenkin muistettava – kuten luvussa 4 todettiin – että enemmän kuin joka toisen (54,8 %) hautaan siunaamisen musiikkivalinnat tulivat kanttorille papin kautta. Näin ollen näiden hautaustoimitusten musiikkivalintoihin liittyneet perustelut eivät aina olleet kanttorin tiedossa, eikä kanttori voinut niihin näin ollen vaikuttaa.

Kanttoreiden käytettävissä olevat instrumentit ja vallitsevat – välillä poikkeavatkin – työolosuhteet olivat vastauksien mukaan merkityksellisiä osatekijöitä musiikkivalintojen toteuttamisessa. Erityisesti kappeleiden epätasainen lämpötila ja sen seurauksena urkujen kunto tai yleensä urkujen puuttuminen kappelista (urkujen tilalla harmoni tai sähkösoitin) eivät innostaneet kanttoreita taiteelliseen työskentelyyn (tarkemmin luvussa 6.3.4).

5.3 Seurakunnan työntekijöiden käytänteet hautaustoimitusten musiikkivalinnoissa

5.3.1 Yhteiset sopimuskäytänteet

Kirkollisten toimitusten oppaassa todetaan, että seurakunnassa tulee sopia musiikin valintoja koskevasta linjasta, johon papit, kanttorit ja muut työntekijät yhdessä sitoutuvat.³¹²

Aineistossa 1 tiedusteltiin seurakuntien työntekijöiden keskuudessa käytyjä keskusteluja ja sopimuksia koskien hautaan siunaamisen musiikkia. Kysymyksen ensimmäisen osan vastauksien perusteella voidaan todeta, että keskusteluja oli käyty työntekijöiden kesken lähes kahdessa kolmasosassa seurakunnista (63,4 %), kun taas lähes joka kolmas vastaaja (29,8 %) ilmoitti, että keskusteluja ei ollut käyty seurakunnassa, ja muutama vastaaja

³¹² Sinä olet kanssani 2009, 20.

(6,8 %) ei osannut sanoa, oliko keskusteluja käyty. Jälkimmäisistä vastauksista ei käy ilmi, oliko vastaaja mahdollisesti niin uusi työntekijä, että seurakunnan käytänteet eivät vielä olleet tulleet tutuksi, vai oliko seurakunnan sisäinen tiedonkulku ollut puutteellista.

Mikäli keskusteluja oli käyty, kysymyksen toisessa osassa tiedusteltiin, missä tilanteissa keskusteluja oli käyty ja mitä mahdollisia sopimuksia tai päätöksiä seurakunnassa oli tehty. Vastauksista kävi ilmi, että hautaan siunaamisen musiikista oli keskusteltu monissa eri yhteyksissä ja kokouksissa. Näitä olivat työntekijäkokoukset, jumalanpalvelus- ja musiikkijohdotunnat sekä rovastikunnan yhteiset suunnittelupäivät. Lisäksi vuorossa olevat papit ja kanttorit saattoivat yhdessä tilannekohtaisesti pohtia musiikkitoiveiden sopivuutta tilaisuuteen, ja käydä keskusteluja silloin, kun eteen oli tullut jotain poikkeavaa tai kun yksittäistapauksessa oli ollut ongelmia. Myös kanttorit keskenään olivat neuvotelleet ja pyrkineet löytämään yhteisiä ”pelisääntöjä” sekä ”toimintamalleja pappien ja kanttoreiden välillä”, mutta ilman varsinaisia sopimuksia tai päätöksiä.

Niitä aineisto 1:n vastauksia, joissa kerrottiin, että keskusteluja oli käyty työntekijöiden kanssa, oli 101. Näistä lähes joka toinen (50) vastaaja kertoi, että seurakunnassa oli tehty työyhteisön kesken suullinen sopimus koskien hautaan siunaamisen musiikkia. Puolet (25) näistä työyhteisössä tehdyistä suullisista sopimuksista sisälsi yleisellä tasolla keskustellun päätöksen, että kanttori vastaa hautauksen musiikista, ja että musiikista on sovittava kanttorin kanssa. Sopimukset koskivat yleensä työyhteisön kaikkia kanttoreita tai toimitusvuorossa olevia kanttoreita.

Samoin yhtä usein – 25 vastauksessa – kerrottiin, että työntekijöiden keskustelun tuloksena oli tehty suullisia sopimuksia hautaan siunaamisen musiikkia käsittelevästä käsikirjan ohjeesta, jossa sanotaan, että musiikissa tulee huomioida tilaisuuden jumalanpalvelusluonne. Yleisesti määriteltiin jumalanpalvelusmusiikki ”hengelliseksi musiikiksi”, ja maalliset musiikkitoiveet suositeltiin esitettäväksi muistotilaisuudessa. Musiikin hengellisyden ja jumalanpalvelusluonteen lisäksi keskusteluissa pohdittiin muun muassa äänitteiden käyttöä sekä kukkienlaskun yhteydessä esitettävien laulujen sopivuutta toimitukseen.

Yhdessä vastauksessa todettiin, että yhteinen sopimus on tehty suuren seurakuntayhtymän sisällä kaikkien kanttoreiden kesken kanttorikokouksessa. Sopimuksessa oli pyritty luomaan yhteiset toimintaohjeet, jotka selkeyttäisivät ja yhtenäistäisivät seurakuntayhtymän hautaustoimituksen suorittavien pappien, kanttoreiden, hautaustoimistojen henkilökunnan ja myös hautausmaahenkilöstön keskinäisiä käytäntöjä. Sopimuksessa mää-

riteltiin, että kanttori vastaa musiikista, pappi ei voi sopia musiikkivalintoja ohi kanttorin, toiveet on esitettävä mahdollisimman ajoissa, tiedot hautaus-toimituksesta pitäisi antaa viimeistään viikkoa ennen toimitusta ja musiikin on oltava jumalanpalvelusmusiikkia.

Toisaalta vaikka kanttoreiden kesken seurakunnassa olisi tehty yhteinen periaatepäätös hengellisestä musiikista, yksittäisissä vastauksissa todettiin kuitenkin, että kanttori saa itse päättää tai että jokainen tilanne käsitellään erikseen. Periaatepäätöksen toteutuminen käytännössä oli siis jokaisen kanttorin oma henkilökohtainen ratkaisu. Tämä kävi ilmi em. seurakunnan toisen kanttorin vastauksesta, missä hän totesi päättäneensä olla sitoutumatta kyseiseen sopimukseen.

Tutkimuksen vastauksien perusteella vain yhdessä seurakunnassa kirkkoneuvosto oli virallisesti määritelty, millaista musiikkia kyseisen seurakunnan kirkossa voidaan esittää ja kenen kanssa siitä neuvotellaan. Kirkkoneuvoston päätöksen mukaan kirkossa esitetään vain hengellistä musiikkia ja musiikista keskustellaan kanttorin kanssa.

Tutkimus osoittaa, että vaikka työntekijät olivat keskustelleet enemmän kuin joka toisessa seurakunnassa hautausmusiikkiin liittyvistä valinnoista ja käytänteistä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ei varsinaisia virallisia sopimuksia tai päätöksiä ollut tehty. Näin siitä huolimatta, että omaisten ongelmallisina koetut toiveet olivat hautauksen toimittajien keskusteluissa useasti esillä. Kuten edellä todettiin, ratkaisut toimitukseen sopivasta musiikista olivat yleisesti tapauskohtaisia ja kanttorin vastuulla.

Käytännössä omaiset tapaavat useimmiten ensin papin, ja vasta sen jälkeen ovat mahdollisesti yhteydessä kanttoriin. Tällöin kanttoreiden ensisijainen mahdollisuus keskustella omaisten kanssa kirkollisten toimitusten musiikin jumalanpalvelusluonteesta ja erilaisista musiikkivaihtoehdoista on usein myöhäistä, kun hautaan siunaamisen musiikkitoiveet on mahdollisesti jo sovittu ja painettu käsiohjelmaan. Näiltä osin musiikin valitseminen ei useinkaan toteudu kirkollisten toimitusten oppaan ohjeistuksen mukaisesti.

5.3.2 Yhteiset linjauskäytänteet

Kysyttäessä yhteisestä musiikillisesta linjasta kolme neljäsosaa vastaajista (74,5 %) totesi, että seurakunnan työntekijöillä oli yhtenäinen linja hautaus-toimituksen musiikin valinnassa. Pieni joukko vastaajista ei osannut sanoa, onko työntekijöillä olemassa yhteistä linjaa (8,1 %) hautaan siunaamisen musiikin valinnassa. Näistä muutama vastaaja totesi, että uutena työntekijänä ei osaa sanoa seurakunnan mahdollisista yhtenäisistä musiikkilinjauk-

sista. Lähes viidennes vastaajista (15,8 %) kuitenkin totesi, että yhtenäistä linjaa ei ole (muutamassa vastauksessa oli sekä kyllä- että ei-merkintä).

Mikäli vastaaja oli todennut (aineisto 1), että seurakunnassa ei ole yhtenäistä linjaa hautaan siunaamisen musiikin valinnassa, pyydettiin kysymyksen jälkimmäisessä osassa tarkempaa selvitystä siitä, kenen kanssa yhtenäistä linjaa ei ole. Vastauksista kävi ilmi, että silloin kun yhtenäistä linjaa ei ollut, ongelmatilanteita syntyi useimmin pappien ja kanttoreiden musiikkilinjauksien välillä, ja ongelmia ilmeni vähemmän kanttoreiden kesken. Sopimukset ja päätökset edellyttivät niiden yhteistä noudattamista, vaikka vastauksissa todettiin yleisesti, että niiden noudattaminen jäi viime kädessä toimituksen kanttorin omalle vastuulle. Yhtenäinen linja oli käytännössä enemmän periaatteellinen, mikä antoi työntekijöille kuitenkin mahdollisuuden väljempään ja yksilöllisempään ratkaisuun musiikin toteuttamisessa kuin sopimus tai päätös. Vastausten perusteella voidaan päätellä, että seurakunnan työntekijöiden oli keskuudessaan helpompi muodostaa yhtenäinen linja hautaan siunaamisen musiikin valinnassa kuin tehdä sopimuksia tai päätöksiä. Toisaalta vastauksissa kuitenkin kävi ilmi myös se, että yhteisesti sovitusta linjasta sallittiin poikkeamista ja että yksilöllisyys ja tapauskohtaisuus hyväksyttiin. Yhtenäinen linja siis oli, vaikka tarkempia määritelmiä tai toimintaohjeita yhtenäisestä linjasta ei virallisesti ollutkaan tehty. Yhtenäiseksi linjaksi voidaan katsoa työntekijöiden yhteinen käsitys hengellisestä ja jumalanpalvelusluonteisesta musiikista riippumatta siitä, oliko seurakunnissa tehty asiasta sopimus tai oliko hengellinen musiikki käsitteenä tarkemmin määritelty.

Milloin seurakunnassa ei ollut yhtenäistä linjaa, yli puolet vastaajista totesi, kuten edellä jo kerrottiin, tilanteen erityisesti koskevan pappien ja kanttoreiden yhteisiä käytänteitä. Kanttoreilla keskenään oli useammin yhtenäinen linja kuin pappien ja kanttoreiden välillä. Lähes kolmasosa niistä vastaajista, joiden mukaan työntekijöillä ei ollut yhtenäistä linjaa, totesi, että sekä kanttoreissa että papeissa on työntekijöitä, jotka tekevät omia ratkaisujaan hautausmusiikin valinnassa.

Muutama yksittäinen vastaaja totesi, että kanttoreiden kesken on erilaisia tulkintoja hengellisen ja maallisen musiikin määritelmästä. Myös näissä vastauksissa näkyi se, että ratkaisut olivat kanttori- ja tapauskohtaisia.

Toimituskeskusteluilla käyväällä papilla on tärkeä rooli musiikkitoiveiden vastaanottajana. Yhteistyö omaisten ja kanttoreiden kanssa mahdollistaa musiikkivalinnoissa ”yhdenmukaisen linjan, jossa otetaan huomioon jumalanpalvelusluonne, pyhät arvot ja ihmisten tunteet”.

5.3.3 *Kanttoreiden käsitys musiikkivalintojen sopivuudesta hautaustoimituksen teologiseen sisältöön*

Toteutuneiden hautaustoimitusten aineistossa 2 tiedusteltiin, olivatko toteutuneet musiikkivalinnat kanttorin mielestä luontevat ja yhteensopivat hautaan siunaamisen teologisen näkökulman kanssa. Useimmat vastaajat (84,3 %) vastasivat myöntävästi, vain muutama vastaaja (4,8 %) ilmoitti, että musiikkivalinnat olivat ristiriidassa teologisen sisällön kanssa. Kysymykseen jätti vastaamatta noin joka kymmenes (10,9 %) kanttori.

Mikäli musiikillinen ja teologinen sisältö eivät kanttorin mielestä kohdanneet toisiaan, vastaukseen oli mahdollisuus lisätä tarkentava selitys. Vastauksista käy yllättäen ilmi, että kanttoreiden mielestä erityisesti papin osallistuminen musiikin valintaan oli ristiriidassa toimituksen teologisen sisällön kanssa. Kanttorit totesivat – sinänsä ristiriitaisesti – pappien edustavan joko liian löysää tai liian tiukkaa linjaa omaisten musiikkitoiveiden hyväksymisen kohdalla. Vastauksissa ei kuitenkaan tarkemmin ilmennyt, koskiko pappien edustama musiikillinen linjaus hautaan siunaamisen virsi- valintoja, liturgisia osia, soolomusiikkitoiveita vai alku- ja loppumusiikkia.

Vastausten perusteella voidaan tulkita, että musiikkivalintojen teologinen lähtökohta oli valinnoissa itsestään selvä lähtökohta ja omaisten toiveiden huomioon ottaminen tästä näkökulmasta käsin oli musiikin valintatilanteissa tärkeintä. Mahdollisista ristiriitatilanteista kerron tarkemmin seuraavassa luvussa (5.4).

5.4 Ristiriitatilanteita hautaan siunaamisen musiikkivalinnoissa

5.4.1 *Ristiriitatilanteiden ilmeneminen*

Vastaajilta kysyttiin myös, miten mahdollinen yhtenäisen linjan puuttuminen tulee käytännössä ilmi. Useimmissa vastauksissa kerrottiin tilanteesta, että papit olivat hyväksyneet omaisten toiveen, vaikka kanttori ei pitänyt valintaa sopivana. Toisaalta, vaikka seurakunnassa oli sovittu yhtenäisestä musiikkilinjasta, kanttoreiden keskinäinen poikkeaminen siitä saattoi synnyttää ristiriitoja ja ongelmia kanttorikollegojen keskuudessa.

Tutkimuksessa tiedusteltiin myös seurakunnassa omaisten kanssa mahdollisesti syntyneitä ristiriitatilanteita hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa. Yksikään vastaaja ei todennut, että kanttorilla olisi usein ristiriitatilanteita omaisten kanssa. Lähes kaksi kolmesta vastaajasta (62,8 %) ilmoitti, että ristiriitatilanteita on harvoin, lähes yksi kolmasosa (31,1 %)

vastaajista totesi, että ristiriitatilanteita ei ole koskaan, ja muutama vastaaja (5,6 %) ei osannut sanoa, onko seurakunnassa ristiriitatilanteita ilmennyt omaisten kanssa vai ei.

Mikäli ristiriitatilanteita omaisten ja työntekijöiden välillä ilmeni, kysymyksen jälkimmäisessä osassa tiedusteltiin, minkälaisien musiikkitoiveiden kohdalla ne todentuivat ja miten ne ratkaistiin. Näistä vastauksista joka toisessa (49,5 %) ristiriitatilanne liittyi laulutoiveeseen. Ongelmalliset musiikkitoiveet määriteltiin vastauksissa erilaisia ilmaisuja käyttäen: ”tyylillisesti sopimaton”, ”maallinen musiikki”, ”evergreenejä”, ”populäärimusiikki”, ”viihdemusiikki”, ”iskelmämusiikki”, ”kevyt musiikki”, ”ei hengellinen toive”, ”kirkon opin kanssa ristiriidassa oleva laulu”, ”ei soveltuva yksinlaulu kirkossa” tai ”laulu, joka ei sovi jumalanpalvelukseen”.

Alle kymmenesosassa vastauksista (7,9 %) ristiriitatilanteita oli syntynyt kanttorin ja omaisten välillä siksi, että omaiset toivoivat hautaan siunaamisen musiikkia äänitteeltä. Useimmiten tilanteesta selviydyttiin siirtämällä toive muistotilaisuuteen tai tekemällä ”kompromissiratkaisu”, jolloin kanttori itse esitti äänitteellä olevasta teoksesta oman version. Ristiriitatilanteiden ratkaisuja tarkastellaan lähemmin avovastauksia käsittelevässä luvussa 6.4.3.

5.4.2 Omaisten musiikkitoiveet, joista kanttorit kieltäytyivät

Kyselylomakkeessa pyydettiin kanttoria nimeämään musiikkia, jota hän ei ole suostunut esittämään, ja musiikkia, jota hän suostui esittämään muistotilaisuudessa, mutta ei hautaan siunaamisessa. Tutkimus ei kuitenkaan selvittänyt kanttoreiden osallistumista muistotilaisuuksiin tai niiden suunnitteluun, sillä kanttoreiden osallistuminen muistotilaisuuksiin vaihtelee seurakunnittain. Yksittäisissä vastauksissa todettiinkin, että kanttori ei käy muistotilaisuuksissa.

Kanttoreiden kieltäytymistä toteuttaa omaisten musiikkitoive hautaan siunaamisen yhteydessä oli usein edeltänyt keskustelu ja neuvottelu musiikin sopivuudesta kirkolliseen toimitukseen. Useimmiten omaisten hautaan siunaamisen musiikin problematiikka liittyi kevyen musiikin toiveisiin. Sen sijaan urkumusiikin, virsien tai liturgisten osien esittämisestä kanttori ei ollut kieltäytynyt.

Ne omaisten musiikkitoiveet, joita kanttorit eivät suostuneet esittämään, olivat kyselyn vastausten mukaan suurimmaksi osaksi määritelty samaa tarkoittaen kahdella eri käsitteellä; ”ei-hengellistä” tai ”maallista” musiikkia (jatkossa käytän vain käsitettä maallinen). Vastausten perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, miten kukin kanttori määrittelee maallisen

musiikin, mutta niissä tapauksissa, joissa vastaaja asian määritteli, nimettiin maallinen musiikki useimmiten iskelmämusiikiksi tai lauluiksi, jotka eivät soveltuneet kirkkotilaan.

Hautaan siunaamiseen kanttoreilta toivottu maallinen musiikki oli vastauksien perusteella yllättävän moni-ilmeistä. Kappaleet edustivat iskelmämusiikin tai viihdemusiikin sävelmiä usean vuosikymmenen ajalta. Omaisten musiikkitoiveet hautaan siunaamiseen olivat useimmiten tunnettujen viihdelaulajien tai yhtyeiden hittejä, tangoja, valsseja tai musikaali- ja elokuväsävelmiä. Yhteiskunnan ajankohtaista ilmiötä edusti musiikkitoive televisiosarjasta *Salatut elämät*. Eniten toivottuja yksittäisiä iskelmiä olivat *Satumaa-tango* (5 kertaa) ja Yö-yhtyeen *Rakkaus on lumivalkoinen* (4 kertaa). Muita viihdemusiikin sävelmiä, joista kanttorit olivat kieltäytyneet, olivat *Ankkurit ylös*, *Satulinna*, *Auringonlapset*, *Tämä taivas, tämä maa*, *Minä laulan sun iltasi tähtihin*, *Kesän lapsi*, *Mun sydämeni tänne jää*, *Juokse porosein* (neljäs säkeistö: *vaikka lymyisit suuren kiven taa...*), *Lähtevien laivojen satama*, *Unelma*, *Nocturne*, *Myrskyluodon Maija*, *Anna mulle tähtitaivas* ja *Lentäjän poika*.

Kanttoreilta toivottiin hautaan siunaamiseen useita valssisävelmiä, joista kaksi eri kertaa oli toivottu *Kalastaja-Eemelin valssia*. Muita omaisten toivomia valsseja olivat *Ruusuja hopeamaljassa*, *Akselin ja Elinan häävalssi*, *Kielon jäähyväiset*, *Lehdetön puu* ja *Keinumorsian*.

Memories (musikaali ”Cats”), *Kun puhut rakkaudesta* (elokuvasta ”Kummisetä”), *Elämälle kiitos*, *Rakastan elämää*, *Merisairaat kasvot*, *Meksikon pikajuna*, *Con te partiro*, *Sireenien aikaan*, *Äidin sydän*, *Äideistä parhain*, *Viimeinen kevät*, *Vihreät niityt* ja *Kertokaa se hänelle* olivat puolestaan omaisten toivomia ulkomaisia sävelmiä, joista kanttorit olivat kieltäytyneet.

Aineistossa mainittiin myös muutamia omaisten toiveita, joiden esittämisen kohdalla kanttoreiden mielipiteet jakautuivat musiikin sopivuudesta hautaan siunaamisessa esitettäväksi. Usean vastaajan mielestä Petri Laakosen *Täällä Pohjantähden alla*, suomalainen kansansävelmä *Karjalan kunnailta* ja Kalervo Hämäläisen *Veteraanin iltahuuto* olivat liian maallisia kirkossa esitettäväksi, mutta silti ne olivat usein esitettyjä sävelmiä. Joissain tapauksissa kanttori toteutti ne uruilla, siis ilman sanoja.

Muutamassa yksittäisessä vastauksessa kanttori kieltäytyi kansanlaulujen (*Ittalaulu*), poliittisen musiikin (*Jääkärimarssi*) tai (vapaamuurarien) kulttimusiikin esittämisestä. Kanttori oli hyvin harvoin kieltäytynyt omaisten klassisen musiikin toiveesta. Oskar Merikannon *Rukous* (Ave Maria) sekä Jean Sibeliuksen *Sydämeni laulu* olivat usean vastaajan mielestä tekstin takia sopimattomia hautaan siunaamisen musiikiksi. Toisaalta aineistois-

ta ei käynyt ilmi, kuinka usein omaiset olivat toivoneet klassista musiikkia tai sävellettyä instrumentaalimusiikkia, joka poikkeaa perinteisestä hautaan siunaamisen musiikin repertuaarista.

Muita vastauksissa ilmenneitä tilanteita, joissa kanttori kieltäytyi esitetyistä musiikkivalinnoista olivat ”tuntemattomat” musiikkitoiveet, instrumentin sopimattomuus musiikkitoiveen esittämiseen, aikataulullinen ongelma valmistaa kyseinen musiikkitoive tai musiikkitoiveen pianistisuuden tai orkestraalisuuden muodostuminen esteeksi soittaa toive uruilla. Eräs vastaaja kertoi kieltäytyvänsä ”liian vaativista pianosäestyksistä”. Joskus myös virsien puuttuminen hautaan siunaamisesta saattoi aiheuttaa kanttorille perusteen kieltäytyä esitetyistä musiikkivalinnoista.

Useat vastaajat totesivat, että heidän eteensä ei ollut tullut omaisten musiikkitoiveita, joita he eivät olisi toteuttaneet. Kaikista vastauksista ei voida päätellä, olivatko kanttoreiden toteuttamat omaisten toiveet olleet hengellistä musiikkia ja hautaan siunaamiseen sopivaa musiikkia, vai olivatko vastaajat toteuttaneet kaikki omaisten musiikkitoiveet rajaamatta niiden sopivuutta toimitukseen mitenkään.

Kirkollisten toimitusten uudistamisen yhteydessä lähtökohtana oli jumalanpalvelusuudistuksen musiikillinen periaate musiikin sisältölähtöisyydestä³¹³. Kirkollisissa toimituksissa musiikin ei koskaan tulisi olla vain tunteiden kuvailua tai jonkinlainen ohjelman täyte, vaan kiinteä osa kokonaisuutta. Jumalanpalvelusluonteesta huolehtiminen on työntekijän vastuulla.³¹⁴ Toisaalta työntekijällä on vastuu huolehtia sellaisesta seurakuntalaisen kohtaamisesta, jossa uskalletaan esittää toiveita ja jossa tasavertaisesti keskustellaan niiden toteuttamismahdollisuuksista ja vaihtoehdoista. Näin olleen ristiriitaitilanteita syntyy lähinnä muun musiikin kuin virsien valinnoissa. Myös tässä tutkimuksessa erityisesti maallisen laulumusiikin toiveet olivat tekstien ja musiikillisen tyylin vuoksi aiheuttaneet erilaisia mielipiteitä ja kysymyksiä musiikin sopivuudesta kirkolliseen toimitukseen. Usein juuri yksinlauluihin liittyy sellaisia henkilökohtaisia tunteita ja merkityksiä, että rajanveto sopivan ja ei-sopivan musiikin välillä on vaikeaa. Toimitusten sanalliset ilmaisut valitaan usein huolella, kanttorilla on musiikin ammattilaisena suuri vastuu valita myös musiikki tyylijajista huolimatta niin, että se on arvokkaan tilaisuuden mukaista.³¹⁵

³¹³ Sisältölähtöisyys tarkoittaa sitä, että laulu ja soitto saa sisällön synnyttämän, siitä versovan muodon. Musiikin omin termein lausuttuna, muodon tulee olla konsonanssissa ilmaisemansa asian kanssa. Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön perustelut. 1997, 77.

³¹⁴ Sinä olet kanssani 2009, 19–20.

³¹⁵ Helenelund & Mäntyranta 2003, 302–303, 307.

5.4.3 Ristiriitatilanteiden ratkaisuja

Yleensä ristiriitatilanteisiin löytyi ratkaisu. Niistä vastaajista, jotka ylipääntään ilmoittivat kohtaavansa ristiriitatilanteita musiikkivalinnoissa, lähes puolet (41,6 %) oli ohjannut omaisten hautaan siunaamiseen pyytämän musiikkitoiveen muistotilaisuuteen. Joka kolmas ristiriitatilanteita kohdannut vastaaja (32,7 %) oli keskustellut ja informoinut omaisia toimituksen jumalanpalvelusluonteesta, ja muutama vastaaja (3,8 %) oli tarjonnut omaisille muita musiikkivaihtoehtoja (näistä lisää alaluvussa 5.4.4).

Yleensä vastauksissa ei todettu mitään urku- tai instrumentaalimusiikkia tai instrumenttia, joka olisi aiheuttanut ongelmia seurakunnan työntekijöiden ja omaisten välillä (poikkeuksena *Narvan marssi*). Yleisesti vastausten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kanttorit ovat innokkaita neuvottelemaan ja keskustelemaan avoimin mielin omaisten kanssa hautaan siunaamisen musiikista, samalla kun he ammattitaitoisesti ohjasivat omaisia löytämään kumpaakin osapuolta tyydyttävän ratkaisun musiikkitoiveissa.

5.4.4 Muistotilaisuuteen siirretyt omaisten musiikkitoiveet

Kirkollisten toimitusten oppaassa (2009) todetaan, että muistotilaisuudessa lohdutetaan omaisia surussa, muistellaan yhdessä vainajaa ja kiitetään siitä hyvästä, joka hänen kauttaan tuli yhteiseen elämään. Ohjelmallisen osuuden juontaminen (virsien veisaaminen, adressien luku, puheiden ja rukousten pitäminen) jää usein papin ja kanttorin tehtäväksi.³¹⁶ Oppaassa ei kuitenkaan anneta tarkempaa ohjeistusta muistotilaisuudessa esitettävästä musiikista.

Aineistossa 1 tiedusteltiin, mitä hautaan siunaamisen musiikkia kanttori oli siirtänyt esitettäväksi muistotilaisuudessa. Useimmin muistotilaisuuteen siirretyt sävelmät olivat *Veteraanin iltahuuto*, *Satumaa* ja Petri Laaksosen *Täällä Pohjantähden alla*. Yksittäiset kansanlaulut (*Iltalaulu*), valssit (*Rantakoivun alla*, *Akselin ja Elinan häävalssi*), ja iskelmät (*Myrskyn jälkeen*, *Auringon lapset*, *Albatrossi*, *Yksinäinen saarnipuu*, *Mun sydämeni tänne jää*, *Äideistä parhain*) olivat yleisimpiä muistotilaisuuteen siirrettyjä omaisten toiveita. Muutamissa vastauksissa omaisten toivomat Karjala-aiheiset sävelmät, *Karjalan kunnailla* ja *Laps' olen köyhän kauniin Karjalan*, oli siirretty muistotilaisuuteen esitettäväksi.

Kyselyssä tiedusteltiin myös hautaan siunaamisen ja muistotilaisuuden musiikin eroista. Kolme neljästä vastaajasta (78,3 %) oli sitä mieltä, että muistotilaisuuden musiikki eroaa hautaan siunaamisen musiikista, ja eron

³¹⁶ Sinä olet kanssani 2009, 89.

aiheuttivat tilaisuuden luonne ja paikka. Muutama vastaaja (3,7 %) totesi, että hautaan siunaamisen ja muistotilaisuuden musiikilla ei ole eroa. Tyhjiä vastauksia oli 18,6 %. Tarkemmin hautaan siunaamisen ja muistotilaisuuden musiikin eroja käsitellään alaluvuissa 6.4.3 ja 6.5.3.

5.5 Hautaan siunaamisen musiikin opastuskäytänteet seurakunnissa

Kyselylomakkeessa 1 tiedusteltiin seurakuntien käytänteitä hautaan siunaamisen musiikin opastamisessa. Vastausvaihtoehtoja oli viisi ja vastaajien oli mahdollisuus valita yksi tai useampia vaihtoehtoja. Vastauksissa 79,6 % kanttoreista ilmoitti esittelevänsä erilaisia surumusiikin vaihtoehtoja omaisille käydessään heidän kanssaan toimituskeskustelua. Toiseksi yleisin käytäntö esitellä hautaan siunaamisen musiikkia seurakunnissa tapahtui papin (43,5 %) kautta. Joka kolmannessa seurakunnassa (29,8 %) molemmat, sekä pappi että kanttori, toimivat joko yhdessä tai erikseen hautausmusiikin esittelijöinä.

Seurakunnassa laadittu hautausmusiikkiesite oli harvoin omaisten saatavilla (13,7 %), ja erillisiä surumusiikin konsertteja oli järjestetty vain muutamassa seurakunnassa. Puolet niistä vastaajista, jotka ilmoittivat erillisestä hautausmusiikin esitteestä, toteuttivat lisäksi hautaan siunaamisen musiikin opastusta yhdessä papin kanssa. Vain kahdessa seurakunnassa opastus tapahtui papin ja esitteen avulla, ilman kanttoria. Vastauksista ei käy ilmi, oliko laadittujen esitteiden tarkoitus tuoda esiin tavallisesti käytössä olevia monipuolisempia musiikkivaihtoehtoja vai yleisesti auttaa omaisia ja seurakunnan työntekijöitä keskinäiseen vuorovaikutukseen musiikkivalintojen suunnittelussa.

Lähes joka kolmannessa vastauksessa (28,6 %) kerrottiin opastuksen tapahtuvan muiden tahojen välityksellä, joista kanttorilla ei aina ollut tietoa. Muutamissa vastauksissa todettiin, että hautaustoimistot ohjailevat omaisia. Yhtä monessa vastauksessa kanttori oli kehottanut omaisia tutustumaan äänitteisiin, joko seurakunnan omiin kotisivuihin tai yleensä käyttämään nettiä musiikin valinnassa.

Vastausten perusteella voidaan todeta, että joissain seurakunnissa ei ole hautaan siunaamisen musiikin esittelyä ja opastusta missään muodossa. Vastauksissa esiintyi sen sijaan yksittäisiä seurakuntia, joissa saatettiin opastaa omaisia käyttäen useita kyselylomakkeen vaihtoehtoja samanaikaisesti. Voidaan kuitenkin todeta, että yleisintä seurakunnissa oli kanttorin ammattitaitoinen opastus hautaan siunaamisen musiikin valinnassa toimituskohtaisesti. Pappien ja kanttoreiden yhteistyö yhdessä ulkopuolisten tahojen kanssa sekä monipuolisen tiedottamisen kehittäminen ovat tulevaisuuden haasteita hautaan siunaamisen musiikin opastamisessa.

6 KANTTOREIDEN AVOVASTAUKSIEN TEEMAT

6.1 Teemoittelu ja luokittelu

Haastatteluaineiston avovastauksissa nousi selvästi esiin kuusi teemaa. Musiikin käytön yksipuolisuus tai monipuolisuus, kanttorin osuus hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa, kanttorin mahdollisuudet toteuttaa hautaan siunaamisen musiikkia, kanttori kirkkomusiikin ammattilaisena, kanttorin periaatteet ja niistä joustaminen sekä musiikin sopivuus toimintukseen. Teemoista oli löydettävissä useita pääluokkia, joista osa jakaantui vielä alaluokkiinkin. Avovastauksien aineisto on koottu sekä aineiston 1 että aineiston 2 vastauksista tai ylimääräisistä kommenteista eri kysymyksiin liittyen ja analysoitu teemoittain. Alalukujen numerointi noudattaa teemoja (6.1–6.7) ja pääluokkia (6.1.1 jne.). Alaluokat on vahvennettu tekstissä. Luvun lopussa on vielä yhteenveto (6.8).

6.2 Musiikin käytön yksipuolisuus tai monipuolisuus

Musiikin käytön yksipuolisuutta ja monipuolisuutta käsittelevän teeman sisältä voidaan erottaa seuraavat pääluokat: kanttorien kommentit liittyen musiikin yksipuolisuuteen ja monipuolisuuteen, yksipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät ja monipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät.

6.2.1 Kanttorien kommentit liittyen musiikin yksipuolisuuteen ja monipuolisuuteen

Kuten lukujen 4 ja 5 tulokset osoittavat, hautauksissa käytetyt virret ja muut musiikkivalinnat keskittyvät tuttuihin ja perinteisiin musiikkitoiveisiin. Esitetyn musiikin yksipuolinen valikoima aiheutti kanttoreissa ristiriitaisia ajatuksia.

Virsiensä käytössä kanttoreita häiritsi samojen virsien toistuminen ja sen seurauksena virsikirjan ”suppea käyttö”. Yleisimmin käytetyt virret todettiin kirkkomusiikin ammattilaiselle ”kuluneiksi” ja ”paperilta maistuviksi”. Perinteisistä hautajaisvirsistä todettiin, että ”kanttorin on vaikea innostua

näistä iänikuisista samoista hautajaisvirsisistä ja joskus tuppaa tempo hidastumaan ja innottomuus kuulumaan”. Kanttoreita saattoi myös harmittaa tuttu-
jen virsien käyttäminen tilanteessa, jossa ”kukaan ei kuitenkaan laulanut”.
Tällöin muitakin virsiä olisi voitu käyttää. Kanttorit tarkastelivat asiaa myös
toisesta näkökulmasta; he ymmärsivät ja toteuttivat mielellään toistuvasti
omaisille tuttuja, merkityksellisiä musiikkitoiveita, vaikka heidän oli välil-
lä itse vaikea innostua ja motivoitua yhä uudestaan samoista sävellyksistä.
Eräs vastaaja totesi, että ”tutut virret ovat usein seurakuntalaisille rakkaita
ja osattuja lauluja, eikä siunaustilaisuus ole virsikasvatuksen paikka”. Kant-
toreiden mielestä virsikirjan monipuolisen käytön vähäisyys liittyi virsien
osaamiseen ja tunnettavuuteen. Vastauksissa oli kuitenkin myös komment-
teja, joissa heijastui ilo virsikirjan laajenevasta käytöstä sekä ainakin peri-
aatteellisesta mahdollisuudesta laulaa ”vähemmän käytettyjä virsiä”.

Yksipuolisuus saattoi olla myös kanttorin selviytymiskeino: ”Olen 35v.
soittanut siunaukset saman kaavan mukaan. Kahdeksalla kappaleella olen
selvinnyt. Ei ole pyydetty mitään ihmeellisempää.” Yksipuolisten toiveiden
seurauksena kanttorit musiikin ammattilaisina tiedostivat kuitenkin myös
vaaran ”urautua” ja tyytyä ”matalaan profiliin”. ”Ani harvoin kirkkomuu-
sikko saa tutustua hänelle uusiin ja kiinnostaviin kappaleisiin hautajaisten
yhteydessä, tämä on tietysti monelle muusikolle helpotuskin, mutta toisaal-
ta se totuttaa ajamaan aina aidan matalasta kohdasta.”

Kanttoreille uuden ohjelmiston valmistaminen ja harjoittelemineen koet-
tiin tärkeäksi voimavaraksi motivoitua työssä jaksamiseen. ”Jos muusikko
ei uudistu ohjelmistoltaan ja jumiutuu vanhoihin kaavoihin, on vaikea näh-
dä, että hän saisi musiikillisia elämyksiä työstään.” Vastaajilla oli erilaisia
ratkaisuja tilanteen tasapainottamiseksi. ”Pääsääntöisesti olen nyttemmin
käyttänyt alku- ja loppumusiikkikappaleiksi kokoelmien *Lux Aeterna* ja *Lux
Aeterna II* ohjelmistoa. Pysin soittamaan kokoelmat läpi ja kun uutta kiin-
nostavaa ei enää löydy, vaihdan kokoelmaa. Toki käytän myös vanhoja tuttu-
ja kappaleita, jotta sopiva tasapaino uuden harjoittamisen ja vanhan kertaa-
misen välillä säilyy. Tämä pitää minut edes jossain määrin innostuneena.”
Kanttorit toivoivat myös uutta materiaalia erityisesti hautausmusiikkiin
liittyen. Uudenlaisia hautausmusiikkikokoelmia erilaisille instrumenteil-
le olikin kanttoreiden mielestä saatavilla niukasti. ”Uusia surumusiikki-
kokoelmia saisi olla lisää, uruille ja harmonille.”

6.2.2 Yksipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät

Yksipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät voidaan jakaa seuraaviin alaluokkiin: pappien vaikutus, vainajan sukujuuret Karjalaan, sotiemme veteraanit, sekä omaisten toivoma tuttu musiikki.

Pappien vaikutus johti kanttoreiden mielestä usein valittujen virsien käytön yksipuolisuuteen sekä virsikirjan liiteosan uusien hautausvirsien käyttämättömyyteen. ”Virsiä käyttö supistuu, papit suosivat samoja.” Monissa vastauksissa todettiin, että silloin kun pappi oli valinnut virret, kanttori olisi toivonut eri virret, lyhyemmät tai muuten toimitukseen paremmin sopivat. Kanttorit toivoivat voivansa olla mukana virsien valinnassa, sillä ”virsiä valinta yhdessä kanttorin kanssa mahdollistaisi myös virsikirjan eri osastojen laajemman käytön virsivalinnoissa tuttujen hengellisten laulujen sijaan.”

Toisaalta kanttorit olivat tyytyväisiä myös päinvastaisessa tilanteessa. ”Itse hyvin harvoin joudun ehdottamaan virsiä – sen hoitaa pastori ja omaiset, joka ihan hyvä niin.” Yleisin käytäntö oli sopia virsistä toimituskustelujen yhteydessä. ”Meillä virsivalinnat tehdään papin keskustelussa.” ”Tämä siunaustilaisuus oli sikäli varsin tavallinen, etteivät omaiset juuri olleet jaksaneet paneutua hautajaisten musiikkiin. Virret olivat pitkälti papin valintoja, vaikka omaisia kuultiin.”

Vainajan sukujuuret Karjalaan ohjasivat hautaan siunaamisen musiikkivalintoja. Omaisten ja vainajan musiikkitoiveet osoittivat, että ”omaisille karjalaisuus tärkeää”. Näissä toimituksissa kuultiinkin lähes poikkeuksetta, joko soitettuna tai laulettuna *Jo Karjalan kunmailla ja Laps´ olen köyhän kauniin Karjalan*.

Erytystä huomiota musiikkivalintojen perusteluna sai vainajan kuuluminen **sotiemme veteraaneihin**. ”Vainaja oli isänmaallinen, aktiivisesti veteraanitoiminnassa mukana ollut sotaveteraani. Näin ollen oli luontevaa, että osa siunaustilaisuuden musiikista oli luonteeltaan isänmaallista.” Veteraanien hautaan siunaamisissa soitettiin lähes aina *Narvan marssi* ja *Oi, kallis Suomenmaa*. Veteraaninäkökulma toistui monissa erilaisissa kommenteissa. ”Vainaja oli Rintamamiesveteraani ja siitä johtuen *Finlandia* käytettiin.” Myös silloin kun vainaja palautettiin rintamalta kotikirkon hautausmaalle vuosikymmenien jälkeen, oli hautausjumalanpalveluksen musiikki juhlallista ja isänmaallista (”vainaja kaatunut v. 1942 Äyräpäässä”).

Kuten luvussa 5 on todettu, usein **omaisten** esittämät **musiikkitoiveet** olivat **tuttuja** ja turvalliseksi koettuja. ”Valitettavan tyypillisiä omaisten virsitoiveita³¹⁷ sentään yksi virsi osastosta *Kuolema ja iankaikkisuus*.”

³¹⁷ VK 631 *Oi Herra, jos mä matkamies maan*, VK 341 *Kiitos sulle, Jumalani*, VK 555 *Oi Herra, luoksein jää*.

Useimmiten omaisten toiveet virsien valinnassa liittyivät tuttuihin ja aiemmin kuultuihin virsiin sekä sävelmien että sanojen suhteen. ”Nykyisin yhä harvemmin omaisilla on toiveita virsistä, ja jos on, niin toivotaan jotain tuttua.”

Useasti omaisten toivomat teokset olivat perinteisiä hengellisiä sävelmiä, aihepiiriltään hyvinkin vapaita tai sitten musiikkivalinnat jätettiin kanttorin tehtäväksi. Kanttorille musiikkitoiveita luonnehdittiin vain kuvauksilla ”kaunista”, ”vainajalle tärkeää”, tai musiikkivalintojen haluttiin olevan ”lyhyitä”, ”helppoja”, ”valoisia” ja ”tuttuja”. Omaisten yksipuolisiin musiikkitoiveisiin vaikutti kanttoreiden mielestä ”ihmisten huono tuntemus musiikista, yksi 10:stä pyytää Bachia”.

Myös paikalla olevien saattajien lukumäärä vaikutti omaisten toiveisiin; ”saattojoukkoa oli niin vähän, että omaiset halusivat musiikin olevan hyvin pelkistettyä. Pelkäsivät liikuttuvansa, jos olisi koskettavampaa musiikkia”. Vastauksissa tuttujen hengellisten laulujen valintaa perusteltiin monin eri tavoin. ”*Täällä Pohjantähden alla* oli tuttua ja läheistä musiikkia, sillä leski oli laulanut sitä vainajalle.” Aina omaisilla ei kuitenkaan ollut toiveita, jolloin kanttori saattoi kokea itsensä turhautuneeksi; ”liian vähän omaisten toiveita (ei siis mitään...)”.

6.2.3 Monipuolisiin musiikkivalintoihin johtavat tekijät

Monipuolisiin musiikkivalintoihin johtavissa tekijöissä voidaan erottaa neljä eri alaluokkaa: vainajan persoona ja elämänvaiheet, luontosuhde, kirkkokuuden huomioiminen ja muut tekijät.

Suunnitellessaan hautaustoimituksen musiikin kokonaisuutta kanttorit pyrkivät huomioimaan **vainajan persoonan ja elämänvaiheet** (”vainaja ei kuulunut kirkkoon mutta ei liene ollut myöskään ateisti, sillä hän oli lukenut Raamattua ilmeisesti keskivertoa enemmän”), iän (vauva, teini-ikäinen, vanhus), elämänvaiheet (”vainaja oli kehitysvammainen laululintunen”) ja mahdolliset harrastukset (”vainaja oli pitkäaikainen kirkko-kuorolainen”). Myös seurakuntasidonnaisuudella eri sukupolvien välillä oli vaikutusta hautaustoimituksen musiikin toiveisiin ja esittämiseen. ”Vainaja oli [kirkko]kuorolaisen mummi ja uskollinen fani.” Eräässä vastauksessa kerrottiin ”vainajan elämäntilanteesta nousevan aiheen” vaikuttaneen esitettyyn musiikkiin³¹⁸.

Myös harvinaiset virsitoiveet heijastivat vainajan elämän eri vaiheita. ”Vainajan elämä, onko ollut kiitollinen elämälle / tai ahdistava elämä ym.” Valintaperusteina saattoivat olla myös ahkeruus; ”kun hän oli sellainen työ-

³¹⁸ Pekka Simojoki: *Viimeisin voimin*

myyrä, uuttera”³¹⁹, ”seurakunta-aktiivinen virsikirjatuntemus”³²⁰ tai vuodenajat³²¹.

Vainajan persoonan ja elämänvaiheiden tunteminen saattoi antaa kanttorille mahdollisuuden myös tavallista poikkeavampiin musiikkivalintoihin; ”vainaja oli miespuolinen ja voimakas persoonallisuus, joten katsoin Sibeliuksen *Surusoiton* olevan paikallaan”. Joskus hautaustoimituksen musiikkivalinta saattoi olla perustellusti erilainen ja ”sopia vainajan elämään läheisesti liittyneisiin asioihin”. ”Päätösmusiikiksi otin Almilan³²² koska se on valoisa ja sopivilla äänikerroilla hyvä saattomusiikki. Vainajalla (mies) ja hänen puolisolallaan oli onnellinen avioliitto, joten siksikin häämusiikki oli mielestäni ok.” Vainajan elämänvaiheisiin ja perhesuhteisiin liittyviä musiikkitoiveita olivat myös äitiyteen liittyvät laulut³²³.

Esimerkkejä vainajan elämänvaiheiden vaikutuksesta omaisten musiikkitoiveisiin olivat ammattiin liittyneet toiveet, esimerkiksi Howard Blaken sävellyks *Frosty the Snowman* lastentarhanopettajan hautauksessa ja lentäjän hautauksessa Kaija Koon tunnetuksi tekemä laulu *Viimeinen lento*. Vainajan ammatti saattoi kytkeytyä myös omaisen musiikkivalintaan lentäjän lapsena, jolloin hän toivoi Edu Kettusen laulua *Lentäjän poika*. Toteutettu kompromissiratkaisu ammattiin liittyvässä harvinaisemmassa toiveessa oli muokata sanoja sopivammiksi hautaustoimitukseen. ”Rekkamiehen hautajaisissa Matti Esko lauloi kirkossa *Mä oon rekkamies*, mutta sanoja oli muutettu.”

Toisaalta kanttori saattoi itse hautaustoimituksen aikana muuttaa omia musiikkivalintojaan kuullessaan tarkempia tietoja vainajan elämänvaiheista. ”Joskus etukäteen mietitty lähinnä alkumusiikin kappalevalinta saattaa vaihtua toiseksi, jos aistii tai kuulen jotain vainajaan tai siunaustilaisuuden tunnelmaan ja hautajaisvieraisiin liittyvää, jolloin aiottu kappalevalinta ei enää tunnukaan sopivalta. Tällöin vaihtoehtoinen kappalevalinta tulee tietysti olla hyppysissä, ettei satu karilleajoa.”

Vainajan luontosuhde heijastui toiveena ottaa siunaustoimitukseen sellaisia hengellisiä lauluja, joissa korostuivat luontoon ja luonnonilmiöihin liittyvät aiheet. Beethovenin *Jumalan kunnia luonnossa*, Klemetin *Liidellyt oon leivon lailla*, Anderssonin *Oi, katsohan lintua oksalla puun*, Piiparisen *Meren tiedän*, Jylhän *Pyhäaamu Herran temppelissä* ja Hannikaisen *Pyhä-*

³¹⁹ VK 243 *Myös kädet uutterimmat*

³²⁰ VK 242 *Jo vaietkoon vaikerrus itku*, VK 632 *Nyt ylös, sieluni*

³²¹ VK 249 *Pois kirkas suvi kulkee*

³²² Atso Almila: *Postludium*

³²³ Virolainen kansansävelmä: *Äidin sydän* ja Bill Parkinson: *Äideistä parhain*.

aamun rauha olivat - joko soitettuna tai laulettuna - yksittäisesti toivottuja hengellisiä lauluja.

Kuten luvussa 5.2.2 todettiin, kanttori huomioi **kirkkovuoden** erityisesti urkumusiikin ja yksinlaulujen valintatilanteissa. Avovastauksissa kanttorit kuvailivat kirkkovuoden vaikutusta etenkin joulun ja paaston aikana toteutetuissa hautaustoimituksissa. ”Buxtehuden ja muidenkin barokin mestareiden joulukoraalit, joissa on affektina joulurauhaa, sopivat erinomaisesti siunaustilaisuuksien musiikiksi.” ”Kirkkovuotta ainakin pyrin profiloimaan mus. valinnoissani: esim. suuren paaston aikana soitan Bachin *Matteus-passion* loppukuoron uruilla.” Yksittäisissä vastauksissa tarkasteltiin kirkkovuoden ja jumalanpalveluksen tekstien yhteyttä valittavaan musiikkiin. ”Siunaustoimituksen musiikki on jumalanpalvelusluonteista, kiinteästi teksteihin liittyvää.” Kanttori arveli voivansa vaikuttaa enemmän kirkkovuoteen liittyvissä musiikkivalinnoissa, mikäli hänellä olisi mahdollisuus osallistua muusikkojen valintaan. ”Jos minua pyydetäisiin hankkimaan soittaja siunaukseen, voisin hyvinkin suositella musiikkia kirkkovuosilähtöisesti.” On oletettavaa, että ulkopuolisen muusikon kanssa musiikin esittäminen ja ohjelmiston laajentaminen olisi kanttorin näkökulmasta monipuolisemmin toteutettavissa kuin ilman muita instrumentteja ja solisteja. Joskus kanttorilla oli mahdollisuus suunnitella kirkkovuoteen liittyvää musiikkia myös muistotilaisuuteen. ”Meillä on (lähes) aina myös muistotilaisuus, missä toteutetaan enemmän kirkkovuoden aikaan sopivaa musiikkia.”

Muutamissa vastauksissa **muuta tekijöitä** virsien valintaan olivat kanttorin oma ehdotus, sävellajisuhteet tai ”ei raskaat” virret. Joskus kanttori joutui etsimään virsiä, jotka eivät saaneet olla ”kovin hengellisiä” tai ”synkkiä” ja virsien piti olla ”helppoja sekä neutraaleja”. Saattoi kanttori joskus olla yllättävienkin toiveiden edessä: ”isossa seurakunnassa pääkaupunki-seudulla törmää kaikenlaisiin toiveisiin ja tapoihin”.

6.3 Kanttorin osuus hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa

Kanttorin osuus hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa -teema voidaan jakaa kahteen pääluokkaan: henkilökohtaisen kohtaamisen ja keskustelun merkitys sekä musiikkivalinnat ilman kanttoria.

6.3.1 Henkilökohtaisen kohtaamisen ja keskustelun merkitys

Henkilökohtaisen kohtaamisen ja keskustelun merkitys voidaan jakaa kuuteen alaluokkaan: omaisten kohtaaminen, kanttori tunsi omaiset, kohtaamisen merkitys kanttorille, keskustelun vaikutus musiikkivalintoihin, kanttorin kohtaaminen muiden osallistuvien tahojen kanssa sekä se, että kanttori sai itse valita musiikin.

Kanttorit pitivät kohtaamisia merkittävinä ja he olisivat halunneet kohdata omaiset useamminkin kuin mihin oli mahdollisuus. Hautaustoimitusten yhteydessä **omaisten kohtaaminen** oli virkavuosien aikana noussut kanttoreille tärkeälle sijalle, ja se koettiin ainutlaatuiseksi tilaisuudeksi ”päästä ihmistä kaikkein lähimmäksi, kun ’avartaa’ korvansa kuulemaan mitä ennen [ei tiennyt] ko. ihmisen vaiheista”. ”Jos omaisilla omasta takaa musiikkia, rohkaisen ottamaan.” Ja näiden keskustelujen tuloksena kanttori saattoi joustaa omissa periaatteissaan musiikkitoiveiden kohdalla. Eräs vastaaja, joka piti kaikkia kirkollisia toimituksia yhtä tärkeinä, totesi käytännön työn oli osoittaneen, että ”hautajaisten yhteydessä kohtaamisissa päästään pintaa syvemmälle, myös virsi- ja musiikkivalinnoissa”. Hautaustoimitusten ja muistotilaisuuksien merkitys ja niissä ”omaisten kohtaaminen oli vanhemmiten tullut tärkeämmäksi. Jopa hyvin mielekkäältä”.

Kanttoreiden tärkeä toive virsiin liittyen oli osallistua virsien valintaan yhdessä omaisten kanssa. Erityisesti niissä tilanteissa, jolloin **kanttori tunsi omaiset** ja / tai vainajan henkilökohtaisesti, kanttori olisi halunnut ammattitaitonsa kautta monipuolisemmin hyödyntää virsikirjan rikkautta ja näin musiikin avulla tukea omaisia surun keskellä. ”Olisin mieluummin osallistunut virsien valintaan, jos kirkkoherra olisi katsonut voivansa käyttää asiantuntemustani sekä sitä seikkaa, että syntyperäisenä paikkakuntalaisena tunsin vainajan ja omaiset. Tuntui turhauttavalta, kun kirkkoherra kysyessäni asiasta totesi, että ’niin, se virsien valinta taisi jäädä minulle. Minä sitten valitsen ne’.”

Kohtaamisen merkitys kanttorille oli suuri. Aineistossa tuotiin selkeästi esille, kuinka kanttorit kokivat tuen, lohdutuksen ja myötätunnon olevan omaisille merkityksellistä. He painottivat kokemusta ”elää tilanteessa ihmisten, surevien rinnalla tukien”. ”Jokainen toimitus on ainutlaatuinen kohtaaminen näiden ihmisten kanssa.” Keskustelut olivat merkityksellisiä myös kanttorin oman työn ja ammattitaidon näkökulmasta tarkasteltuna. ”Olen kokenut omaisten kanssa käydyt musiikkikeskustelut hyvin mielekkäiksi. Tuntuu, että saan palvella ja auttaa omaisia saamaan musiikin suhteen vainajan näköisen tilaisuuden.” Keskustelutilanne oli tarpeellinen silloinkin, kun toiveet olivat omaisille tuttuja. Samalla kun omaisten kanssa

keskustelua pidettiin tärkeänä, koettiin se monesta syystä vaativaksi tehtäväksi. ”Siunaustilaisuuksien musiikkivalinnoissa rajan vetäminen joskus hyvin vaikeaa, jo senkin tähden että omaiset ovat monesti hyvin herkässä mielentilassa. Vihkimusiikkitoiveista on helpompi keskustella.” Kanttorit kokivat kohtaamiset omaisten kanssa heille sielunhoidollisesti lohduttavina, ja ”omaiset olivat kiitollisia kanttorin antamasta palvelusta”. Mikäli omaiset – syystä tai toisesta – eivät olleet yhteydessä kanttoriin, saattoi kanttori oma-aloitteisesti ottaa yhteyttä omaisiin. ”Tehtävissä toimituksissa kanttori ei saa etukäteen juurikaan tietää mitään omaisten toiveista, mutta minä itse soitin omaisille ja kysyin.

Keskustelun vaikutus musiikkivalintoihin korostui erityisesti tilanteissa, jolloin omaiset – ilman henkilökohtaista neuvottelua – olivat etukäteen tehneet päätöksen musiikin vähäisestä osuudesta toimituksessa. Henkilökohtainen keskustelu saattoi muuttaa omaisten tekemiä musiikkivalintoja, ja alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen toimituksessa päädyttiin laulamaan myös virsiä. Samoin muiden musiikkitoiveiden kohdalla; ennen yhteistä neuvottelua omaisten musiikkivalinnat saattoivat olla hyvinkin kaukana hautaan siunaamisen jumalanpalvelusluonteesta. Henkilökohtaisen keskustelun ja neuvonpidon seurauksena ymmärrys toimituksen musiikin luonteesta auttoi – virsivalintojen lisäksi – myös muiden musiikkivalintojen löytämisessä ja toteutuksessa. ”Omaiset ovat hyvin herkässä tilassa siunaustoimitusta suunnitellessaan. Inhimillisyykseni menee mielestäni tiukan periaatteellisuuden edelle myös musiikkivalintojen kohdalla.” Henkilökohtainen neuvottelu auttoi selviytymään monissa eri tilanteissa, vaikkapa silloin kun myöhään esitetty musiikkitoive jouduttiin vaihtamaan toiseen esimerkiksi nuottien puuttumisen takia. Oli tilanteita, joiden perusteella kanttorit kokivat, että ”monesti omaisen ajatus musiikin suhteen muuttuu keskustelun edetessä ja epävarmat toivomukset³²⁴ vaihtuvat lauluihin, joista saa enemmän lohtua ja toivoa tilanteeseen”. Silloin kun omaisten voimat eivät riitä omien virsitoiveiden esittämiseen, virsiin tutustuminen kanttorien opastuksella oli omaisille tärkeää. ”Keskusteluissa enemmän esillä virret, joiden valintaan pyytävät apua tai kertovat omat toiveet.” Toisaalta vastauksissa kerrottiin tilanteista, joissa kanttorin henkilökohtainen yhteydenotto tapahtui vasta papin ja omaisten välisen keskustelun jälkeen. ”Kun pappi sanoo neuvottelussa omaisten kanssa, että hänelle käy mutta kysykää kuitenkin kanttorilta, niin kanttorin lähtötilanne (neuvotteluasema) vaikeutuu olennaisesti.”

³²⁴ Terry Gilkyson – Richard Dehr – Frank Miller: *Vihreät niityt*, Aarne Jokela: *Vii-meinen kevät*.

Kanttoreiden kohtaaminen muiden osallistuvien tahojen kanssa koettiin tärkeäksi sekä musiikkitoiveiden harjoitteluun että toimituksen kokonaisuunnittelun kannalta. Henkilökohtainen yhteydenotto solisteihin koettiin tärkeäksi keinoksi välttää ulkopuolisten tahojen (esim. hautaustoimistot) kautta tulleet vähemmän sopivat musiikkitoiveet ja niiden etukäteen sopimat toimituskohtaiset rutiinimaiset käytänteet liittyen solistien rooliin ja heidän esittämäänsä musiikkiin. Mikäli kanttori toimi seurakunnassa sijaisena, saattoi hän keskustella musiikkitoiveista myös vakituisen viranhaltijan kanssa.

Aina ei hautaustoimituksen musiikkivalinnoilla ollut merkitystä omaisille ja **kanttori sai itse valita musiikin**, mahdollisesti ilman omaisten kohtaamista. ”Itselle oli yllätys 10 vuotta sitten ensimmäisiä siunauksia soittaessa, että ihmisille ei välttämättä ole väliä, mitä musiikkia siunauksissa soi - häissä hän se on todella tärkeä valinta.” Silloin kun omaiset eivät olisi halunneet siunausta vainajalle ”ei ollut siis toiveitakaan”.

6.3.2 Musiikkivalinnat ilman kanttoria

Musiikkivalinnat ilman kanttoria voidaan jakaa kuuteen alaluokkaan: vainaja on itse suunnitellut, omaisten suunnittelema, papit tai hautaustoimistot ovat valinneet, kanttorilla ei ollut tietoa ohjelman suunnittelijoista ja omaiset ovat valinneet aiempien hautaustoimitusten ohjelmien perusteella.

Kanttoreille saatettiin antaa **vainajan itse** etukäteen **suunnittelema** valmis hautaan siunaamisen ohjelma. ”Ehyt kokonaisuus, vainajan suunnittelemana.”³²⁵ ”Musiikkitoiveet olivat vainajan itsensä toivomia”.³²⁶ Myös osa musiikista, esimerkiksi virret saattoivat olla vainajan itsensä toivomia tai lähiomaisten toiveita; ”yhteisesti laulettu virret olivat kaikki lesken valintoja.” Tällaisessa tilanteessa kanttori yleensä toteutti toiveet sellaiseen.

Vaikka tavallisinta oli, että omaiset eivät jaksaneet ”paneutua hautajaisien musiikkiin”, vaan toimituksen kokonaisuuden suunnittelu jäi seurakunnan työntekijöiden tehtäväksi, aineistossa oli myös tapauksia, joissa siunaustilaisuus musiikkeineen oli **omaisten suunnittelema**. Kanttori osasi yleensä arvostaa omaisten ammattitaitoa musiikin valintatilanteissa, eikä välttämättä näissä tapauksissa itse osallistunut suunnitteluun. Hänen tehtä-

³²⁵ Oskar Lindberg: *Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta*, VK 484 *Totuuden Henki*, VK 462 *Soi kunniaksi Luojan*, VK 341 *Kiitos sulle, Jumalani*, Johann Sebastian Bach: *Air*.

³²⁶ Tomaso Albinoni: *Adagio*, VK 341 *Kiitos sulle, Jumalani* VK 555 *Oi Herra, luoksein jää*, venäläinen kansansävelmä: *Olen kuullut on kaupunki tuolla*, Jean Sibelius: *Sydämeni laulu*.

väkseen jäi toteuttaa musiikkivalinnat suunnitellusti omaisten ”mieltymys-ten mukaan” ja tarvittaessa yhteistyössä ulkopuolisen muusikon kanssa. Usein tällainen ohjelma oli tilaisuuteen erittäin sopiva. ”Siunaustilaisuus oli mielestäni hyvä esimerkki omaisten suunnittelemasta ja kanttorin sekä ulkopuolisen muusikon toteuttamasta hyvin toimivasta kokonaisuudesta.”

Omaisten suunnittelema kokonaisuus ei aina ollut kanttorin mielestä paras mahdollinen, vaan kanttori olisi halunnut olla mukana kokonaisuuden suunnittelussa ja hyödyntää siinä omaa ammattitaitoaan. Hän olisi halunnut vaikuttaa esimerkiksi lauluvalintoihin, muun musiikin sooloesityksiin ja niiden sijoittamiseen kaavassa. Kukkien laskeminen hautausoimituksen alussa tai lopussa vaikutti muun musiikin toteuttamiseen ja musiikkivalintoihin kaavan sisällä, mistä syystä kanttori olisi halunnut enemmän paneutua kaavan ja musiikkivalintojen yhteensopivuuteen.

Muutamissa vastauksissa koettiin ongelmana se, että **hautausoimistot valitsivat musiikin**. Vaikeaksi koettiin hautausoimiston virkailijan ”määräilevä tyyli ja sopimaton viestintä” erityisesti muun musiikin valintatilanteissa. ”Musiikki pitäisi valtuuttaa kanttorille, täällä sen homman hoitaa välillä hautausoimisto (suosittelevat virret ja kappaleet...!).” Hautausoimistot eivät kanttoreiden mielestä arvostaneet kirkkomusiikin ammattilaista hautausmusiikin suunnittelussa. ”Hautausoimistojen mieliteet ovat kaiken kehityksen jarru.” Kanttorit yrittivät valistaa hautausoimistoja musiikkivalintojen suunnittelussa ja toteutuksessa. ”Ongelmia syntyy lähinnä siksi, että hautausoimistot sopivat musiikit omaisten kanssa, eivätkä ohjaa omaisia olemaan yhteydessä kanttoriin jo valintoja miettiessä. Olen informoinut kaikkia N-kaupungin hautausoimistoja, joiden sähköpostiosoitteen löysin Internetin kautta. Siitä huolimatta tilanne on jatkunut muuttumattomana”. Hautausoimiston osuus oli kuitenkin pieni (kuten luvussa 4 todettiin), eikä avovastausaineistossakaan ollut kuin muutama maininta hautausoimistojen osuudesta musiikkivalintoihin. Eräs kanttori kertoi toimintakulttuurista omassa seurakunnassaan, jossa ”hautausoimistoilla on valmiita hautausmusiikkilistoja, joista omaiset valitsevat valmiiksi haluamansa ja vain sitten kertovat valintansa”.

Osassa seurakunnista **pappi sopi** perinteisten toiveiden kohdalla **musiikkivalinnoista**. ”Papit sopivat musiikit tavatessaan. Jos jotain erikoista tai omaiset muuten haluavat, ottavat kanttoriin yhteyttä.” ”Pappi esittelee ja sopii omaisten kanssa virret ja ottaa vastaan tavallisimmat musiikkitoiveet. Jos toiveita ei ole, pappi valitsee virret ja kanttori muun musiikin. Jos omaiset kaipaavat musiikin esittelyä tai heillä on vähänkin erikoisempia toiveita, he ottavat yhteyttä kanttoriin.” Mutta papilla oli valtaa päättää

myös erikoisimmistakin toiveista, kuten eräs kanttori totesi: ”muun kuin hengellisen musiikin käyttö lähinnä papin harkinnassa”. Osalle kanttoreista käytäntö oli sopiva. ”Papin tai hautaustoimiston kautta tulleet toiveet otan huomioon valinnoissa, samoin omaisten kanssa puhelinkeskustelun kautta tulleet.”

Parhaimmillaan kanttorin ja papin yhteistyö toimi voimavarana ja luontevana työtehtävien yhteisenä jakamisena. ”Työn kehittämisen kannalta arkityöpäivät ovat täysiä, työläitä ja hyvin täysipainoisia (palaverit, kuorot, yhteydenpito, harjoittelu, ohjelmistot yms.) Olen helpottunut, että voin levollisella ja kohtuullisella panostuksella osallistua yleensä lauantaisiin hautaan siunaamisiin. Jokaisen hautaansiunaamisjuhlan valmistelu papin ja omaisten kanssa ei työaikaan mahtuisi. Arvostan papin ammattitaitoa ja omaani ja luotan, että juhlasta tulee hyvin ja juhlan arvon mukainen, vaikka en ole omaisiin yhteydessä joka kerta.”

Ilman kanttoria suunniteltu ohjelma saattoi olla erittäin sopiva tai ongelmallinen. Osa ohjelmista oli vainajan itsensä laatimia tai hautaustoimiston vaikutuksesta syntyneitä, mutta aina **kanttorilla ei ollut tietoa** ohjelman suunnitteluun vaikuttaneista tekijöistä. ”Kanttorilta ei kysytty mitään, vain soololaulu sovittu omaisen kaa.” Myös Internetin vaikutus musiikkitoiveiden suunnittelussa tuli esille vastauksissa. ”Internetistä myös kuunnellaan paljon vaihtoehtoja valmiiksi”. Avovastauksissa nousi esiin satunnaisia kommentteja siitä, että hautaan siunaamisen musiikkivalinnat tehtiin ilman kanttoria tai että omaisten musiikkitoiveet välittyivät kanttorille jonkun toisen toimijan, useimmiten papin välityksellä. Joissain tapauksissa välittävää tahoja ei mainita. ”Tuntui oudolta, ettei ohjelmasta keskusteltu etukäteen niin kuin täällä yleensä on tapana ja vaikka pappikin oli ehdottanut, sain valmiin ohjelman papin välityksellä. Johtui tietenkin siitä, että järjestelyistä vastasi muualla asuva tytär.”

Omaiset saattoivat ohjeistaa kanttoria **aiempien hautaustoimitusten ohjelmien** perusteella. ”Usein omaisilla on kädessään jonkun aikaisemman siunaustilaisuuden ohjelma”, ja he toivoivat yhdenmukaiset musiikkivalinnat aiemmin kuullun perusteella: ”tehän niinkö on ennenki tehty, niinkö naapurin tatin hautajaisissa...” tai ”sama ohjelma kuin pojan hautajaisissa”. Näin perinteisistä musiikkitoiveista poikkeavat esitykset olivat jääneet muistiin edellisistä toimituksista. ”Omaiset olivat suhteellisen harvinaisiin toiveisiinsa saaneet idean muulla paikkakunnalla hiljattain haudatun sukulaisten hautausohjelmalehtisestä.”³²⁷

³²⁷ Alkumusiikkina Johann Sebastian Bach: *Herzlich tut mich verlangen*, loppumusiikkina Johannes Brahms: *O' Welt, ich muß dich lassen*.

6.4 Kanttorin mahdollisuudet toteuttaa hautaan siunaamisen musiikkia

Kanttorin mahdollisuudet toteuttaa hautaan siunaamisen musiikkia -teema sisältää kolme pääluokkaa: musiikkivalintojen toteuttaminen, kanttorin mahdollisuus valmistautua toimitukseen ja hautaustoimituksen ulkoiset olosuhteet.

6.4.1. Musiikkivalintojen toteuttaminen

Musiikkivalintojen toteuttaminen -pääluokassa voidaan erottaa useita alaluokkia: kanttorin yhteistyökyky, virsien esittämistavat, persoonalliset toteuttamistavat, musiikkikokonaisuuden suunnittelu, sattumanvarainen tekijä ja ulkopuoliset solistit.

Yhteistä vastaajille oli pyrkiä toteuttamaan omaisten toiveita niin usein kuin mahdollista. Tässä **yhteistyökyky** ja joskus omista periaatteista joustaminen tuli esiin. ”Siunaustilanteet ovat tärkeitä tilanteita omaisille ja pyrin olemaan yhteistyökykyinen, joskin ehdottamaan itse aktiivisesti vaihtoehtoja ja suosittelemaan jotain muistotilaisuuteen jos sellaisia tilanteita tulee vastaan.” ”Koen, että hautausta valmistelevat omaiset ovat liikkeellä ns. tosi tarkoituksella ja pyrin kuuntelemaan heidän toiveitaan mahdollisimman pitkälle.” Kanttori saattoi tästä syystä joustaa omissa periaatteissaan, laulaa omaisille tärkeän laulun kappelissa tai sijoittaa hautauskaavan kohdassa omaisten toiveen kukkien laskun yhteyteen.

Kanttorit pohtivat virsisäestyksen merkitystä ja **virsien esittämistöpoja** hautaustoimituksen kontekstissa yleensä. Virsien alkusoittojen, tempojen ja erilaisten säestystapojen avulla kanttori voi parhaimmillaan rikastuttaa siunaustoimituksen musiikkia, ja samalla vaikuttaa virsisäestyksellä merkittävästi toimituksen kokonaistunnelmaan. Eräs vastaaja kanto huolta ”oikeaoppisuudesta” silloin, kun ei soittanut erillistä virren alkusoittoa alkumusiikin ja virren väliin, vaan ”jätti koraalin loppusoinnun molliin”.

Virsien ohella hengellisten laulujen esittäminen uudelleen sovittuna toi kanttoreille uusia haasteita toimitusten musiikkiin. Vastauksissa kerrottiinkin **persoonallisista toteuttamistavoista**. ”Pyrin toteuttamaan vainajan ja omaisten toiveita mahdollisimman hyvin ’ilman rajoja’, tarvittaessa sovittaa ne ’hartaammiksi’.” Joskus omaiset pyysivät kanttoria soittamaan hengellisen laulun, mutta ei tavalliseen tapaan. ”Ihmisen musiikkikorva haluaa kuulla tuttuja melodioita, mutta se kaipaa samalla jotain uutta siihen lisättyä.” Mikäli musiikkitoive oli kanttorin mielestä vähemmän hengellinen, usein toteutettu ratkaisu oli soittaa ”sanoiltaan arveluttava toive instrumentaalisti”³²⁸ tai ”toteuttaa melodia hymnimäisesti”. ”Äskettäin

muovasin urkukappaleen (toiveesta) Toivo Kuulan *Epilogi* – yksinlaulusta. Mielenkiintoista työtä! Aina ei tarvitse olla valmista urkumusaa eikä Bachiaakaan välttämättä”.

Muita kanttorin huomioimia tekijöitä oli **musiikkikokonaisuuden suunnittelu**, toisin sanoen musiikin osuus kaavan kokonaisuuden kontekstissa. ”Hyvä maku ja aihekokonaisuus on tärkeää”. Useasti vastauksissa todettiin, että ”muuta musiikkia käytettiin liian harvoin siunaustilaisuuksissa” tai ”muu musiikki olisi tuonut lisämausteensa”. Musiikin kokonaisuunnitteluun saattoi vaikuttaa ”alku- ja loppumusiikissa tilaisuuteen sopiva affekti”, ”yhteensopivuus jo valittujen virsien kanssa” ja ”virret koraalimusiikin pohjana” tai ”itselle syntyvä kuva siitä, mikä voisi olla heille sopiva vaihtoehto”. Joskus kanttorin omiin musiikkivalintoihin vaikutti alkua- tai päätösmusiikkiin sopiva sävellaji; ”mentiin vähän sävellajien mukaan, rauhallisuutta painottaen” tai sävellajien lisäksi myös muut tekijät; ”halusin soittaa jotain valoisaa ja mielellään samasta sävellajista kuin päätösvirsi” sekä ”virret ja sävellajit huomioon ottaen kirja eteen avaten”.

Musiikin valintaa saattoi ohjata myös **sattumanvarainen tekijä** kuten ”kanttorin mieltymykset tuona päivänä tai papin mieltymykset”. Joskus kanttori ei mitenkään perustellut musiikkivalintojaan, vaan totesi, että ”vaihtelu virkistää muusikkoa” tai ”soitinpahan nyt huvikseni nämä”.

Kanttorit toivoivat toimituksiin **ulkopuolisia solisteja** antamaan tilaisuuteen ”lisää väriä”. Ulkopuolisiin solisteihin liittyi kuitenkin joskus tietynlaisia väärinkäsityksiä omaisten taholta; ”kun omaiset eivät itse jaksu puuhata muusikkoja hautajaisiin, seurakunta ei voi näissä tilanteissa toimia ilman omaisten itse ilmaisemaa halua”. Joskus ”kanttori oli törmännyt harhaluuloon, että muusikoita olisi saatavissa lyhyelläkin varoitusajalla valmistelematta toteuttamaan hautajaisiin komeat musiikkiesitykset”. Vaikka useimmiten ulkopuoliset solistit olivat osaavia, aina vierailevien muusikoiden taso ei kanttoria tyydyttänyt, vaan ”kanttori oli kiusaantunut omaisten pyytämän muusikon säästystaidosta ja olisi halunnut itse hoitaa säästystehdävän”.

6.4.2 Kanttorin mahdollisuus valmistautua hautaustoimitukseen

Kanttorin mahdollisuus valmistautua toimitukseen voidaan jakaa kuuteen alaluokkaan: halutaan tehdä työ mahdollisimman hyvin, harjoitteluajan vähyys, epäselvä tiedonkulku, viime hetken toiveet, työskentely ulkopuolisten muusikoiden ja solistien kanssa, sekä vaikeat teokset.

Useassa vastauksessa ilmeni kanttorin huoli ja vastuu hautaan siunaamisen musiikin huolellisesta valmistelusta, suunnittelusta ja toteutuksesta sekä myös siihen osallistuvien muiden henkilöiden asenteesta ja yhteistyöstä. Näihin seikkoihin kanttorilla ei aina ollut itse mahdollisuus vaikuttaa. Yhteistä vastauksissa oli se, että kanttorit **halusivat tehdä työnsä mahdollisimman hyvin**. Kanttori olisi halunnut ”avata äänen etukäteen, kuten monesti muutenkin”, soittaa alkusoiton ”loogisemmin”, valmistella improvisaation tai yksittäisen urkukappaleen paremmin, etsiä eri sovituksia (*Peltoniemen Hintriikan surumarssiin*) tai virsiin liittyviä alkusoittoja (virteen 490 *Mä silmät luon ylös taivaaseen*).

Aineiston vastauksissa todettiin yleisesti, että hautaustoimitus valmisteluineen vie eniten työaikaa. Päällimmäisenä huolena oli hautaustoimituksen valmistamiseen käytettävän **harjoitteluajan vähyys**. ”Valitettavasti muihin tapahtumiin valmistautuminen verotti tämän siunaustoimituksen valmisteluun käytettävää aikaa” tai ”päivän muiden tehtävien vuoksi toimitukseen valmistautuminen jäi pikaiseksi. Se varman olon tuova pikku viilaus jäi tekemättä”. Ammatti-identiteettiin ja omaan valmistautumiseen liittyvät pohdinnat yhdistyivät aineistossa käytännön huoleen resurssien puutteesta. Hautaukset saattavat tulla hyvinkin lyhyellä varoitusajalla, jolloin muiden, ennalta sovittujen työtehtävien taakka estää huolellisen paneutumisen tulevaan toimitukseen. ”Siunaustilaisuuksien musiikki on sellainen osa-alue kanttorin työssä, jota mielellään kehittäisi. Käytännön työssä eivät kuitenkaan resurssit yleensä siihen riitä, joten asiat sujuvat ’omalla painollaan’ siten kuin helpointa on.” Eräs kanttori korosti harjoittelun tärkeyttä todetessaan, että ”harjoittelematta ei kannata esittää juuri mitään; helpoin kappaleen esitys paranee pikkututustumisella”. Mikäli musiikkitoive oli enemmän harjoitusta vaativa, kanttori joutui tekemään päätöksen toiveen esittämisestä käytettävissä olevien resurssien ehdoilla. ”Omaisten toive on ollut varsin vahva, mutta poikennut perusohjelmistosta, jolloin kanttorilla ei ole ollut aikaa tai rahaa tai muita edellytyksiä valmistaa ko. musiikkia.”

Kuten luvussa 4.2 todettiin, useimmiten omaisten musiikkitoiveet tulivat kanttorille papin kautta. Joskus **tiedonkulku** oli kuitenkin **epäselvää**. ”Sekavuutta musiikissa, tietoa tulee sekä papilta että omaisilta, osin ristiriitaista.” Tai musiikkitoiveiden välittyminen oli puutteellista. Vastauksissa korostettiin myös yleisesti, että oli tärkeää saada musiikkia koskevat toiveet ajoissa, sillä **viime hetken toiveiden** kohdalla kanttori ei aina mielestään onnistunut integroimaan niitä toimituksen kokonaisuuteen. Hautaustoimitusta koskevat musiikkivalinnat tiedotettiin kanttoreille kuitenkin hyvin vaihtelevalla aikataululla. Informaation puute tai hautaustoimitusta koske-

van tiedon saaminen juuri ennen toimituksen alkua olivat usealle vastaajalle todellisuutta. ”Pari kertaa järjestävä omainen/omaiset eivät ole halunneet virsiä. Molemmilla kerroilla tilanne tuli eri syistä johtuen niin yllättäen ettei enää ollut neuvottelun varaa.”

Saattoi olla toimituksia, joista kanttori ei saanut minkäänlaista etukäteistietoa mennessään kappelille; pappi oli vaihtunut tai tilaisuuden ohjelma annettiin käteen juuri ennen tilaisuuden alkua. ”En tiennyt siunauksesta mitään mennessäni kappelille. Pappikin oli vaihtunut, vain 4 saattajaa. En enää muista, mitä soitin ja mitkä olivat virret. Tällaista sattuu harvoin, mutta sattuu.” ”Lyötiin 15 min. ennen tilaisuuden alkua ohjelma käteen. Onneksi nuotit löytyivät urkuparvelta.” Mutta aina ei ollut nuotteja saatavilla, jolloin kanttori joutui kieltäytymään omaisten toiveesta. ”Anne Mattilan yksi biisi, ei löytynyt nuotteja”. ”Omaisten toive J. S. Bach: *Aus der Tiefe Not schrei ich zu dir* välittyi liian myöhään kanttorille < ei nuotteja.” Tai saattoi olla tilanne, missä ei solistillakaan kanttorin lisäksi ollut nuotteja³²⁹.

Kanttoria olennaisesti koskevat asiat, kuten musiikkitoiveiden liian myöhäinen ilmoittaminen ja ennalta ilmoittamattoman solistin esiintyminen toimituksessa aiheuttivat yllättäviä tilanteita. ”Mielellään olisin saanut tiedon solistista ennen, kun 15 min. ennen siunausta.” Vaikka esitetyt toiveet eivät aina olleet ”työläitä”, niin päivää ennen toimitusta ilmoitetut musiikkitoiveet eivät kanttoreita miellyttäneet. ”Tieto *Peltoniemen Hintriikan* – toiveesta tuli vasta edellisenä päivänä. Onneksi helppo teos. Silti kyky omaksua rajallinen.” Myöhäistä tietoa hautaustoimituksen toteuttamiseen liittyvistä muutoksista tuli monilta eri tahoilta. ”Koska veteraanit eivät päässeet laskemaan seppelettä, *Finlandia* pyydettiin alkuun.” Tai ”tuntia ennen siunaustilaisuutta lähimainen tuli pyytämään, että laulaisin virrestä 462 ensimmäisen säkeistön sinä aikana, kun he menevät laskemaan kukkalaitetta.”

Vaikeat teokset nousivat myös esiin. Vastauksissa todettiin esitetyissä musiikkitoiveissa olleen ”kanttorin taidoille ylivaikkeitä sävellyksiä” tai ”yksinlauluja, jotka ylittävät kykyni”. Myös silloin kun omaisten toiveet vaativat kanttorilta paljon harjoittelua, tiedon saamiseen ei välttämättä riitä muutama päivä ennen toimitusta. ”Omaiset toivoivat 2 päivää ennen siunausta Bachin Toccatan ja fuguen, mikä löydetty netistä.” Kyseinen vastaaja oli kertonut teoksen olevan konsertoivan urkurin ohjelmistoa, jotenka se ei kuulunut hänen ohjelmistoonsa. Tämän seurauksena uusi päätösmusiikin valinta jäi kanttorin tehtäväksi. ”Joku urkukappale on saattanut olla niin vai-

³²⁹ Jean Sibelius: *Valse Triste*.

kea, etten ole pystynyt opettelemaan sitä, jos olen saanut tietää toiveesta liian myöhään.”

Kanttorille oli tärkeää olla yhteydessä omaisten lisäksi mahdollisiin **ulkopuolisiin muusikoihin ja solisteihin** ennen toimitusta. Vierailevien solistien kanssa työskentely koettiin vaativaksi mutta kuitenkin antoisaksi, vaikka välillä solistien kanssa harjoittelu saattoi muodostua ongelmalliseksi aikataullisista syistä. ”[Olisin toivonut], että sello olisi tullut harjoittelemaan ajoissa, koska niin oli sovittu.” Kanttori saattoi keskustella ulkopuolisen esittäjän kanssa musiikkivalinnan sopivuudesta ja tarkentaa näin sävellykseen liittyviä yksityiskohtia. ”Tilanteessa kun yksinlaulua esittävä on helluntailainen, niin keskustelin hieman lauluista myös esiintyjän kanssa. Siksi, koska omaiset + vainaja eivät helluntailaisia, niin tarkistin, että laulut ovat myös ’meidän kirkon’ tuttuja hengellisiä lauluja.”

6.4.3 Hautaustoimituksen ulkoiset olosuhteet

Hautaustoimituksen ulkoiset olosuhteet -pääluokassa voidaan erottaa seuraavat alaluokat: tila, soitin, tilaisuuden kokonaisuus ja tunnelma, sääolosuhteet sekä tiukka aikataulu.

Käytettävissä oleva **tila** oli merkityksellinen esitetyn musiikin kannalta. Hautaustoimitus toimitetaan useimmiten kirkossa tai erikseen rakennetussa kappelissa. Tutkimusaineisto kuitenkin sisälsi vastauksia myös ulkona, haudalla toimitetuista hautauksista ja kanttorit vertasivat vastauksissaan kirkkoa kappeliin tai ulkona toimitettuun hautaan siunaamiseen. ”Kirkko on mielestäni juhlavampi paikka hautaan siunaamisen toteuttamiseen kuin hieman kolkko siunauskappeli.” Eräs vastaaja olisi halunnut vaihtaa siunauspaikan pienestä kappelista kirkkoon, missä ”akustiikka ja urut olisivat tehneet valitulle musiikille paremmin oikeutta.” Työolosuhteet, esimerkiksi kirkon tai kappelin lämpötila tai kirkon remontti, vaikuttivat hautaan siunaamisen musiikillisen kokonaisuuden toteuttamiseen merkittävästi. Kanttorit myös totesivat, että ulkona haudalla toimitettu hautaus ei mahdollista kovinkaan monipuolisesti esitettyä musiikkia.

Myös **soitin** vaikuttaa. ”Käytettävissä oleva soitin ratkaisee valittavan musiikin”. Kappeleiden olosuhteet ja soittimet ovat hyvin erilaisia; joissain kappeleissa oli urkujen sijasta harmoni (ilman jalkiota), sähkösoitin tai urkupositiivi, mikä vaikutti olennaisesti esitettävään ohjelmistoon. Näin ollen toimituksen musiikillinen toteutus ei välttämättä antanut kuvaa kanttorin todellisesta musiikillisesta osaamisesta ja huolellisesta valmistautumisesta. ”Kappelissa huono harmoni, jolla ei kummoisia juttuja soitella.” Omaan valmistautumiseen liittyi sopivan ohjelmiston löytäminen käytettävissä

oleville instrumenteille. Jos käytettävissä oleva instrumentti rajoitti musiikin toteutusta, omaiset saattoivat jättää musiikkivalintojen suunnittelun kanttorin tehtäväksi. ”Valtaosa siunauksista kappeleissa, joissa harmoni. Ehkä siitäkkin johtuen alku- ja loppumusiikit eivät omaisten toiveissa ole niin suurella sijalla eli useimmiten jättävät kanttorille vapaat kädet.”

Jos kappelissa oli barokkisoinnit (urut), kanttori oli kieltäytynyt soittamasta ”kovin pianistisia tai orkestraalisia” toiveita. Toisena esimerkkinä kerrottiin vaatimattomasta urkupositiivista, mikä oli esteenä Bachin d-molli *Toccatan* soittamiselle. Usea vastaaja kuvaili vaatimattomien ”kappeliurkujen” asettamia rajoituksia musiikkivalintojen toteuttamisessa. ”Kappelin urut ovat yksisormioiset, keski-c:n kohdalta basso- ja diskanttipuoliskoin jaettuun äänikerroin. Kummallakin puolella sormiota on samanlaiset äänikertavalitsimet (4), jos valitset molemmat samanlaiset, koko sormio soi samalla/samoilla äänikerroilla normaalisti. Alkuperäisenä ajatuksena on ilmeisesti ollut saada diskanttipuolelle käyttöön sooloäänikertoja, mutta toteutus ei toimi juuri koskaan. Aniharvassa kappaleessa säestys ja soolo rajautuvat juuri keski-c:n kohdalla. Kappelin soitin siis rajoittaa jossain määrin siunaustilaisuudessa käytettävää urkumusiikkia. Soitan kyllä soololla varustettuja kappaleita vaihtamalla soolon oktaavia korkeammalle, mutta kaikissa kappaleissa tämäkään ei toimi, koska toisinaan klaviatuuri loppuu yläpäästä kesken.”

Yhdessä vastauksessa kerrottiin, että ”kirkon urut olivat remontissa eivätkä olleet käytössä”, ja joskus kanttori joutui soittamaan käytettävissä olevalla vaatimattomalla instrumentilla; ”pieni siunaushetki sairaalan kappelissa sähkösoittimen kanssa.” Urkujen toimintavarmuus oli edellytys suunnitellun musiikkikokonaisuuden toteuttamiselle. ”Olisin soittanut eri alkumusiikin, jos olisin muistanut sähköpneumaattisen urkumme erikokoisuuden eli pääsormion Pr. 8' menee itsestään päälle, kun kosteus on ”so-piva”. Vielä harjoitellessani niin ei käynyt enkä muistanut koko juttua, kun sitä ei vielä tänä syksynä ollut tapahtunut. Kun aloitin alkumusiikin, ääntä tulikin enemmän kuin odotin enkä voinut asialle mitään.”

Siunaustoimitukseen liittyvät olosuhteet vaikuttivat osaltaan kanttorin arviointiin **tilaisuuden kokonaisuudesta ja tunnelmasta**. Mahdollisuus huomioida jo etukäteen erilaiset olosuhteet ja puitteet toimituksen musiikkia suunniteltaessa saattoi luoda osallistujille lohdullisen ja tutun turvalliseksi koetun toimituksen poikkeuksellisista olosuhteista huolimatta. ”Vainaja siunattiin kauniilla vesistön rannalla olevalla kotipihalla. Musiikki oli luontevasti laulua ilman soitinta.” Mikäli toimitus toteutettiin haudalla pienen saattojoukon kera, oli tilaisuus suunnitellusti pienimuotoinen ja ”yksin-

kertainen”. Eräs vastaaja totesi, että paikalla ollut ”vähäinen saattojoukko” yllätti voimakkaalla virren laululla tai pienimuotoinen tilaisuus etukäteen suunniteltuna antoi mahdollisuuden vähentää toimituksen virsien lukumäärää ja lisätä soitinmusiikkia.

Erilaiset **sääolosuhteet** ja nopeat ilmanvaihtelut aiheuttivat yllättäviä tilanteita kanttoreille. Silloin kun hautaustoimitus oli tarkoitettu tapahtuvaksi haudalla, saattoi se kylmän sään seurauksena siirtyä sisätiloihin. ”Hautaan siunaaminen piti alun perin toimittaa hautausmaalla haudan äärellä. Kireä pakkanen muutti kuitenkin suunnitelmia ja lyhyellä varoitusajalla toimitus ilmoitettiin pidettäväksi siunauskappelissa. Musiikin valinta jäi osaltani nopeasti tehtäväksi.” Musiikkivalintojen toteuttamiseen vaikuttaa myös – etenkin siunauskappeleissa – urkujen kunto, mikä usein vaihteli sääolosuhteiden mukaan. Kappelin lämpötila talviaikaan saattoi estää toimituksen musiikin toteuttamisen suunnitellusti. ”Vaikea toteuttaa mitään musiikkia hyvin, kun on aivan jäässä kappelin lämpötila vain +13 astetta.”

Joskus kanttorin oma **aikataulu** oli liian **tiukka**, ja olosuhteiden seurauksena etukäteen suunniteltu alkumusiikki arkun sisään kannon yhteydessä jäi toteutumatta. ”En ehtinyt sisään kannon aikana paikalle toisesta toimituksesta.” Aina omat musiikkiesitykset eivät toteutuneet suunnitellusti yllättäen itse kanttorinkin. ”Ei ollut loppumusiikkia... Loppumusiikki jäi yleisessä hälinässä soittamatta.”

6.5 Kanttori kirkkomusiikin ammattilaisena

Kanttori kirkkomusiikin ammattilaisena -teeman sisällä voidaan erottaa pääluokat hautaustoimituksen musiikin esittely, opastaminen ja valistaminen, musiikkivalintojen kyseenalaistaminen sekä kanttorin ammattitaito ristiriitatilanteissa.

6.5.1 Hautaustoimituksen musiikin esittely, opastaminen ja valistaminen

Hautaustoimituksen musiikin esittely, opastaminen ja valistaminen jakaantuu kolmeen alaluokkaan, joista ensimmäinen käsitteli kanttorin vastuuta hautaustoimituksen jumalanpalvelusluonteesta, toinen informatiivista opastusta ja tiedon välittämistä sekä kolmas äänitteiden käyttöä hautaustoimituksessa.

Kanttori koki toisinaan olevansa opetuksellisessa **vastuussa** omaisille **hautaustoimitusten jumalanpalvelusluonteesta**. ”Seurakunnan työntekijänä olen vastuullisessa asemassa palvelemaan ja opastamaan musiikin suhteen.” ”Olen kokenut, että omaiset kyllä ymmärtävät, kun heille

selittää tilaisuuden luonteen ja perinteet. Usein oudot ehdotukset ovat vain tiedon puutetta. Harmillista vain on, jos he sanovat, että jossain toisessa seurakunnassa kyllä tehtiin niin!” ”Ne omaiset, jotka ovat olleet kanssani surumusiikkivalintaa tekemässä, ovat olleet valtavan kiitollisia saamastaan opastuksesta.”

Informatiivinen opastus ja tiedon välittäminen hautausmusiikkivaihtoehtoista nettisivujen ja/tai äänitteiden sekä erilaisten esitteiden kautta koettiin tärkeäksi osaksi kanttorin ammattitaitoa ja palvelutehtävää, mikä samalla vahvisti kanttorin omaa työmotivaatiota. ”Olen itse laatinut monisteen, jossa on lista paljon käytetyistä hautajaisvirksistä, urkukappaleista ja yksinlauluista. Olen antanut monisteen kaikille papeille. Monisteen avulla on hyvä keskustella toimituksen musiikista.” Kanttoreilla oli vastuu opetuksesta myös pappien musiikillisten valmiuksien vahvistajana ja erityisesti uusiin hautausvirsiin tutustumisessa. ”Olen papeille sanonut useitakin kertoja, että voisin esitellä omaisille musiikkia, mutta papit eivät katso tätä tärkeäksi. Seurakuntamme kotisivuilla on oma kommenttini:... ’kanttori opastaa mielellään eri kasuaalitoimitusten musiikin valinnassa’”.

Omaisten toive **äänitteiden käyttämisestä** hautaus-toimituksissa oli pohdinnan aiheena useissa tutkimusaineiston vastauksissa. Vaikka kanttorit saattoivat opastaa omaisia musiikin valinnassa Internetin kautta, oli vastaajien yleinen mielipide kielteinen äänitteiden käyttöön itse hautaus-toimituksessa. ”Nettisivuilla on esitelty joitain vaihtoehtoja” tai ”omaiset kuuntelevat levyiltä/netistä.” Toisaalta eräässä vastauksessa kerrottiin kappelin äänentoistolaitteista, joita käytettiin ”isompien teosten esittämiseen” äänitteiltä. Voidaankin pohtia, vaikuttaako yleistyneisiin äänitteiden käyttötoiveisiin kirkollisissa toimituksissa nykyinen helppo mahdollisuus tutustua / kuunnella musiikkivaihtoehtoja Internetissä.

6.5.2 Musiikkivalintojen kyseenalaistaminen

Toteutettujen musiikkivalintojen kohdalla kanttoreilla oli useisiin esityksiin omia vaihtoehtoja tai muutosehdotuksia. Erityisesti alku- ja päätösmusiikin kohdalla kanttori olisi halunnut toimia toisin, silloin kun muut tahot olivat suunnitelleet musiikkiesitykset. Pääsääntöisesti kyseenalaistaminen liittyi erilaisiin yksityiskohtiin: ”olisi voinut olla veteraanihenkisempää (vainaja veteraani)”, saattomusiikkina olisi pitänyt olla alku- ja päätösvirsiin liittyvä koraali, vanhalle maanviljelijälle alkumusiikiksi olisi toivottu *Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta*, joku toivoi vaihtoehtoa ”loppumusiikiksi Albinonin tilalle (’Albinoni masentava’), ”lohdullista loppumusiikkia” tai ”erilaista musiikkia alkuun ja loppuun, mikäli Principal 8’ ei olisi tarvinnut

varoa”. Lisäksi useissa vastauksissa todettiin, että kanttori olisi halunnut vaihtaa alku- ja päätösmusiikin, mutta ilman tarkempia vaihtoehtoja.

Yksittäisistä teoksista huonoina valintoina mainittiin *Yesterday* (”olisi voinut jäädä pois, koska se ei ole hengellinen, eikä laulaja osannut sitä kunnolla”), J. Sibeliuksen *Finlandia* (”ei ole liturgista musiikkia, olisi voinut olla muistotilaisuudessa” tai *Finlandia* oli ehkä hiukan pompöösi, mutta soitin koska oli ollut vainajalle niin rakas”). Laulutoiveista useimmin kyseenalaistettiin P. Laaksosen *Täällä Pohjantähden alla* (se olisi pitänyt ”vaihtaa hengellisempään”) ja K. Rydmanin *Niin kaunis on maa* (-- ”jättää pois, uskonnollinen sisältö olematon” tai ”eipä se Rydmaniin niin kirkollista tavaraa ole”). *Ystävän laulun* (Vladimir Vysotski) esittäminen sai kanttorit epäilemään sen soveltuvuutta toimitusmusiikiksi. ”*Ystävän laulu* siunaustilaisuudessa on kunnioitusta vainajaa ja omaisia kohtaan, mutta silti sen merkitys ei ainakaan pitäisi olla esittämisessä vaan ennemmin tilaisuuden jp-luonteessa.”

Vastauksissa nousi esiin myös kanttoreiden erilaisia henkilökohtaisia ”makukysymyksiä” ja tunnepitoisia arvioita musiikkivalintoihin liittyen. ”Myös makukysymys on voinut olla kanttorilla syynä yritykseen vaihtaa toive johonkin toiseen. Yleensä käytännön syyt on ymmärretty – makukysymyksissä kanttori lienee taipunut.” Eräs vastaaja ei pitänyt kultakaupunkinäystä ja kultaisista kruunuista laulussa *Olen kuullut on kaupunki tuolla* (venäläinen kansansävelmä) ja toinen vastaaja pohti taustatekijöitä ja syitä omaisten poikkeukselliseen musiikkitoiveeseen *Paimenpoika* (M. Nyberg).

6.5.3 Kanttorin ammattitaito ristiriitatilanteissa

Kanttorin ammattitaito ristiriitatilanteissa jakaantuu neljään alaluokkaan. Ensimmäinen käsitteli ristiriitatilanteiden syitä, muut niiden ratkaisuja. Toinen alaluokka sisälsi ratkaisuna siirtämisen muistotilaisuuteen, kolmas henkilökohtaisen keskustelun sekä vaihtoehtojen esitlemisen ja neljäs kanttorin myöntymisen.

Kuten luvussa 5.4.2 aiemmin todettiin, musiikin määrittelemisen hengelliseksi tai maalliseksi aiheutti eniten ristiriitoja musiikin valintatilanteissa. Yksi **ristiriitatilanteisiin johtaneista syistä** oli se, että pappi jätti kanttorin ammattitaidon käyttämättä sopiessaan musiikista omaisten kanssa. Tämän seurauksena saattoi kanttorin rooli musiikin ammattilaisena jäädä vähäiseksi. Erityisesti se liittyi linjauksiin hengellisen ja maallisen musiikin välillä. Papit saattoivat sopia ”esitettäväksi esim. lauluja, jotka riitelevät toimituksen jumalanpalvelusluonteen vastaisesti.” Useissa vas-

tauksissa todettiin pappien ja kanttoreiden eroavat käsitykset sopivasta toimitusmusiikista. ”Musiikin lajilla ja tyyllillä ei ole merkitystä jokaiselle papille.” Mikäli kanttori tunsikin itsensä ulkopuoliseksi musiikin valintatilanteista, oli se kanttorille ikävä ja turhauttava kokemus. ”Pappi sopi kaikesta omaisten kanssa. Haluaisin itse vaikuttaa valintoihin, jos mahdollista.”

Kuten luvussa 5.4.1 todettiin, kanttoreilla oli harvoin ristiriitatilanteita omaisten kanssa. ”Harvoin tilanteita tulee eteen ja ne on saatu jotenkin ratkottua.” Useimmin ristiriitatilanne kanttorin ja omaisten välillä liittyi erityisesti iskelmiksi luokiteltaviin musiikkitoiveisiin. ”Vainajan lempi-iskelmä ei sovi kirkkoon eikä urkumusiikiksi kevyttä musiikkia.” Eräs vastaaja luokitteli myös surumarssit iskelmämusiikiksi. Vastauksista kävi myös ilmi, että kanttorit eivät olleet itse yleensäkin halukkaita esittämään maallista musiikkia.

Iskelmämusiikissa koettiin lähinnä sanoituksen erottavan sen hengellisestä musiikista. ”Pahin oli *Lähtevien laivojen satama* (iskelmä). Meillä ei esitetä musiikkia, joka ei ole hengellistä tai klassista.” ”Vaikka vainaja olisi lentäjä tai poika, laulu *Lentäjän poika* ei sovi millään siunaustilaisuuteen.” Omaisten laulutoiveiden teksteissä oli kohtia, jotka eivät kanttoreiden mielestä olleet hengellisiä; esimerkiksi ”vaikkei ole Jumalaa” [*Rakkaus on lumivalkoinen*]. Joskus toiveen esittäjä ei tiennyt riittävästi toivomastaan teoksesta: ”Ruotsista tulleet omaiset luulivat *Satumaa*-tangoa virreksi, kanttori kieltäytyi toiveiden esittämisestä.”

Vastauksissa pohdittiin myös Sibeliuksen *Sydämeni laulun*, Laaksosen *Täällä Pohjantähden alla* tai Rydmanin *Niin kaunis on maa* – laulujen tekstien hengellisyyden riittävyttä. Ristiriitoja aiheuttivat myös omaisten toiveet, jotka leimautuvat vahvasti johonkin tiettyyn levytykseen ja/tai esiintyjään (esim. *Memory* tai *Kesän lapsi*). Vapaamuurarien musiikki luokiteltiin kulttimusiikiksi, jonka kautta ”ei haluttu tuoda musiikin kautta vierasta voimaa Jumalan sanalla pyhitettyihin kappeleihin”.

Selkeitä ristiriitatilanteita oli sotiemme veteraanien hautausmusiikin toiveiden hengellisyyden määrittelemisessä. Haeffnerin *Narvan marssi* sai kanttoreilta ristiriitaisia kommentteja. Hyvin monet vastaajat pitivät sen soittamista itsestään selvytenä ja paikkakunnan perinteeseen sekä veteraanihautauksiin kuuluvana musiikkina, mutta siihen liittyi lisäksi myös kielteisiä määritelmiä, kuten ”sotajuttu” tai ”ei teologinen”. Samoin Hämäläisen sävellyksen *Veteraanin iltahuuto* hengellisyyden pohdinta jakoi kanttoreiden mielipiteet.

Kuten jo aiemmin luvussa 5.4.4 todettiin, kanttorit ratkaisivat useimmin tilanteen **siirtämällä** omaisten maalliset **musiikkivalinnat muistotilai-**

suuteen. ”Ei-hengelliset toiveet on pyritty ohjaamaan muistotilaisuuteen.” Kanttorit kuvailivat muistotilaisuuteen siirrettyä musiikkia sanoilla ”toive-laulukirjalaulut (ei hengellistä sanomaa)”, ”kansanlaulut”, ”musikaalisävelmät”, ”populäärimusiikki” tai ”hankalampi toive”. Vastauksissa todettiin musiikkitoiveiden siirtämisen toteutuneen yleensä ”yhteisymmärryksessä” omaisten kanssa, mikä usein edellytti kanttorin perusteluja siitä, että ”hyvä maku ja aihekokonaisuus on tärkeää”. ”Joskus on pyydetty laulua, joka ei sovi ’jumalanpalvelukseen’, niinpä on ehdotettu, että siunauksessa esitettäisi jotain muuta (hengellistä) ja kyseinen kappale vasta muistotilaisuudessa.”

Esitetyn musiikkitoiveen toteuttamiseen liittyvä ammatillinen osaaminen oli muutamassa yksittäisessä vastauksessa syy siirtää omaisten toive muistotilaisuuteen. Mikäli oli kysymyksessä ”Merikannon suuret liedit” tai yleensä vaativa pianosäestys, koki kanttori ”liian lyhyen valmisteluajan ja väärän soittimen” perusteluksi siirtää ”liian suureelliset” toiveet esitettäväksi vasta muistotilaisuudessa.

Kanttorilla oli myös solistin kanssa neuvotteluja musiikkitoiveen siirtämisestä muistotilaisuuteen. ”Ristiriita oli laulajan kanssa. Turkka Malin *Täällä Pohjantähden alla* siirrettiin muistotilaisuuteen.” Hämäläisen *Veteraanin iltahuudon* kohdalla ristiriitatilanteet saatettiin ratkaista esittämällä eri säkeistöjä kirkossa ja muistotilaisuudessa. ”En laula *Veteraanin iltahuutoa* kirkossa alkuperäisillä sanoilla vaan *Kiitoslaulun*³³⁰ sanoilla. Alkuperäisillä seurakuntataloilla.”

Musiikkiäänitteiden käyttöä koskevissa ristiriitatilanteissa kanttorit lähes aina ehdottivat esityksen siirtoa muistotilaisuuteen, jolloin he kompromissiratkaisuna halusivat myötällä omaisten toiveita. ”On toivottu esim. vainajan lempimusiikkia cd:ltä soitettuna; tilanteet ratkaistu tapauskohtaisesti. Yleensä ehdotus musiikin siirtämisestä muistotilaisuuteen hyväksytään.” ”Toive nauhalta tulevasta musiikista, siirretään muistotilaisuuteen.” Joskus äänitteiden käytöstä päästiin yhteisymmärrykseen sopuisasti jo toimituksen kokonaisuutta suunniteltaessa. ”Ei ole tarvinnut torpata juuri mitään, rokkia soitettiin kasetilta vasta muistotilaisuudessa.”

Toinen yleisesti toteutettu ratkaisu ristiriitatilanteissa oli **henkilökoh- tainen keskustelu ja eri musiikkivaihtoehtojen** esitleminen, minkä seurauksena usein päädyttiin sovittelevampiin musiikkivalintoihin. ”Ratkaisu neuvottelemalla, kirkollisten toimitusten kirjaan siunaustoimituksen jumalanpalvelusluonteeseen (hengellinen musiikki), kanttorikoulutuksen

³³⁰ Kalervo Hämmäläinen (1917–2015) lisäsi sävellykseensä *Veteraanin Iltahuuto* myöhemmin hengellisen säkeistön *Kiitoslaulu*.

opetukseen vedoten ja kerran myös kirkkoherran auktoriteettiä käyttäen.” Jos ”toiveissa oli esim. viikimusiikkia levyiltä tai kevyttä musiikkia laulettuna”, neuvottelun tuloksena päädyttiin kuitenkin usein perinteisiin hautausmusiikkitoiveisiin. Poikkeuksellinen toive oli silloin kun ”vainaja oli joskus puolitosissaan ehdottanut hautajaistensa loppuun Melartinin *Prinssessa Ruususta*. Sitä kun ei kuitenkaan otettu niin poika pyysi Bachin *Airin* normaalia voimakkaammalla rekisteröinnillä. Hyvän maun rajoissa toteutin sen.” Yksittäinen ristiriitatilanteen ratkaisuehdotus oli kanttorin oma esitys äänitteellä olevasta sävellyksestä. ”Toive nauhalta tulevasta musiikista, [-] lupauduin itse esittämään ko. kappaleen.”

Toisaalta kanttorit kieltäytyivät maallisten laulutekstien vuoksi myös klassisen tai poliittisen musiikin toiveista. ”Kerran laulaja olisi halunnut laulaa laulun, jossa pyydetään pelastusta neitsyt Marialta³³¹ (laulaja ja vainaja olivat luterilaisia). Silloin vaihdettiin laulua, teksti vastoin kirkon oppia.” Joskus harvoin kanttorit myös kieltäytyivät soittamasta pyydettyjä teoksia ilman ratkaisuehdotusta. Esimerkiksi Sibeliuksen *Jääkärimarssi* ei erään vastaajan mielestä sopinut päätösmusiikiksi siinä olevan tekstin vuoksi. Myös liian maalliseksi katsomistaan omaisten toiveista kanttori saattoi kieltäytyä, perustellen niitä ”uruille sopimattomana musiikkina” tai yleensä sopimattomana kristilliseen hautaukseen³³².

Aina ei neuvottelussa päädytty yhteisymmärrykseen, jolloin **kanttori** saattoi **myöntyä** kompromissiratkaisuun. ”Neuvotellaan tiettyyn rajaan saakka. Jos asia alkaa kääntyä kirkkoa ja meitä vastaan, annetaan periksi (hyvin harvoin).” Vastauksissa kerrottiin esimerkkejä erilaisista kompromissiratkaisuista. ”Toivoivat useita ’iskelmätyyppisiä’ biisejä siunaustilaisuuteen. Eivät ensin ajatelleet ollenkaan yhteislaulua. Tehtiin kompromissi: yhteislaulu ja 1 ’iskelmä’ (muistotilaisuudessa enemmän).”

Eräs kanttori kertoi myöntyneensä poikkeuksellisen musiikkitoiveen esittämiseen siihen liittyneen äkillisen kuolemantapauksen johdosta. ”Kerran olen soittanut uruilla mm. Kaija Koon *Niin kaunis on hiljaisuus* omaisten toiveesta, taustalla yhtäkkinen onnettomuus. Mielestäni hyvin tilannekohtaista.” Tai mikäli oli kysymyksessä ”nuoren henkilön siunaus = erittäin tunneherkkä tilanne, olen hieman joutanut musiikkivalinnoissa”.

Harvinainen toive ja siihen liittyvä kompromissi oli saman virren esittämiseen useamman kerran toimituksen aikana. ”Kerran tässä taannoin yksi omainen pyysi, että olisin soittanut koko papin puheen ajan alkusoittona aloittamaani virttä 396 [*Käyn kohti sinua, oi Herrani*], joka myös laulettiin

³³¹ Oskar Merikanto: *Rukous (Ave Maria)*.

³³² [Salatut elämät: *Siniseen*].

alkusoiton jälkeen putkeen alkuvirtenä ”jotta hyvä tunnelma säilyisi”. Perusteena oli myös, että ”vainaja piti tästä todella paljon”. Siihen en suostunut, vaan sovimme papin kanssa niin, että alun johdannon jälkeen aloitin virren uudelleen, ja hän luki psalmeja hiljalleen siihen päälle. Kun psalmi loppui, lopetin myös sopivaan kohtaan virren (säkeistön loppuun siis). Eli eräänlainen kompromissi. Omaiset olivat tyytyväisiä.”

6.6 Linjaukäytänteet ja kanttorin periaatteet

Kanttorin periaatteet ja niistä joustaminen -teeman sisältä voidaan erottaa viisi eri pääluokkaa: kanttorin omat linjaukäytänteet ja ammatti-identiteettiin liittyvät periaatteet, kanttorien yhteiset linjaukäytänteet, seurakunnan yhteiset linjaukäytänteet, kanttorien ja pappien yhteiset tai ristiriitaiset linjaukäytänteet sekä muistotilaisuuden ja hautaan siunaamisen erot.

6.6.1 Kanttorin omat linjaukäytänteet ja ammatti-identiteettiin liittyvät periaatteet

Kanttorin omat linjaukäytänteet ja ammatti-identiteettiin liittyvät periaatteet -pääluokasta voidaan erottaa omaan harkintakykyyn ja työvuosien vaikutuksiin liittyvät alaluokat.

Kanttorit korostivat vastauksissaan mahdollisuutta **omaan harkintakykyyn**. ”Toimimme yksilöllisesti. Harkitsemme itse musiikin soveltuvuuden.” ”Jokainen tekee omat päätöksensä, jollei pappi ole jo ennättänyt jotain sanomaan väliin.” Seurakunnissa myös ”käytäntö vaihteli” ja ”jokainen soitti omien lähtökohtiensa pohjalta”. ”Kanttori itse ratkaisee soitettun, laulettun toteutuksen. Itse olen hieman avarakatseisempi, joku seurakunnan muista kanttoreista voi olla itsekriittisempi.”

Vastauksista voidaan poimia erilaisia ajatuksia **työvuosien vaikutuksesta** heijastuen kanttorin ajatuksiin toimitusmusiikin suhteen. Käsitykset musiikkivalintojen sopivuudesta virkauran edetessä olivat muuttuneet sekä sallivammiksi että rajoittuvaisemmiksi. ”Usein sanotaan, että kun työvuosia tulee lisää, ajatukset siunaustoimituksen musiikista muuttuvat sallivammiksi. Minulle on kuitenkin käynyt päinvastoin. Ensimmäisinä kanttorivuosina soitin kaiken mitä pyydettiin, viime vuosina linja on tiukentunut paljon.” Toisella kanttorilla periaatteet olivat muuttuneet sallivammiksi: ”aiemmin esimerkiksi laulu *Niin kaunis on maa* ei ollut sisällöltään riittävän hengellinen, nykyään näkemykseni on laajentunut, enkä ole enää ehdoton sen kieltämisessä; riippuu tilanteesta.” Mutta aina kanttorin kiel-

teinen mielipide ei muuttunut virkavuosien myötä, vaan käsitys musiikin sopimattomuudesta toimitukseen säilyi samana.

6.6.2 Kanttoreiden keskinäiset linjauskäytänteet

Kanttoreiden yhteiset linjauskäytänteet voidaan jakaa kolmeen alaluokkaan: kanttoreiden yhteiset keskustelut ja linjauskäytänteet, kanttoreiden erilaiset linjauskäytänteet ja yhtenäisestä linjasta poikkeaminen.

Kanttoreilla keskenään saattoi olla **yhteisiä keskusteluja ja linjauskäytänteitä** liittyen musiikkitoiveisiin. ”Tiimissä keskustellaan välillä oudoista pyynnöistä.” Usein kanttoreiden yhteiset keskustelut liittyivät laulumusiikkiin ja sen hengellisyyden pohdintaan. ”Joskus on yhdessä mietitty laulujen sopivuutta siunaustilaisuuksissa. Toistaiseksi selvitty aika vähällä, sovittiin, että iskelmiä me kanttorit emme laula. Kaikki laulamme yksin toimituksissa pyydettyä.” ”Kanttorit ovat sopineet, että laulettu musiikki tulee olla hengellistä, instrumentaalimusiikkiin suhtaudutaan vapaammin. On sovittu, että esitetään vain hengellistä musiikkia (laulut!). Urkumusiikki on laajempi käsite siunauksissa.”

Kanttoreiden keskinäiset ristiriitatilanteet liittyivät lähinnä **erilaisiin linjauskäytänteisiin**. Saman seurakunnan tai seurakuntayhtymän sisällä kanttoreilla saattoi olla erilaisia mielipiteitä ja toimintatapoja liittyen musiikkivalintojen sopivuuteen ja hengellisyyteen. ”Kolme vuotta sitten saatiin linja kun yksi kanttori jäi eläkkeelle. Hänellä ei ’linjaa’ ollut ja se aiheutti paljon sekaannusta ja ongelmatilanteita kun muut yrittivät pitää sovitusta kiinni ja yksi luisti aina.”

Yhteinen toivomus vastauksissa oli kanttorien keskuudessa toteutettava yhdenmukaisesta linjasta ja toimintatavoista. ”Kanttoreilla tulisi samassa seurakunnassa olla suht’ yhteneväinen linja mus. valinnoissa, aina se ei ole helppoa!” Aina kanttoreiden kohdalla linjakysymyksistä ei keskusteltu. **Yhtenäisestä linjasta poikkeaminen** vaikeutti kanttoreiden keskinäistä yhteistyötä. ”Itse allround-muusikkona pyrin täyttämään seurakuntalaisten toiveet mieluummin kuin tiukkapipona antaudun kiistelyyn – tämä taas on aiheuttanut skismaa esim. työalavastaavan kanssa.” Ja saattoivatpa kanttorit keskuudessaan asettaa kyseenalaiseksi kollegansa ammattitaidon, mikäli hän ei noudattanut yhteisesti sovittua linjauskäytäntää. ”Kirkkomusiikko on epäpätevä, joka tekee poikkeuksen yhtenäisestä linjasta.”

6.6.3 Seurakunnan yhteiset linjauskäytänteet

Yhteisiä keskusteluja musiikkivalintojen sopivuudesta oli käyty monella eri tasolla. ”Mikä musiikki sopii kirkkoon tai kappeliin – aihetta on pohdittu

monen vuoden ajan kollegoiden kanssa ja laajemminkin.” Keskustelujen tulos oli välillä joustava ja tilannekohtainen. ”Työntekijäkokouksessa olemme päättäneet, että tilanteen mukaan mennään, ja toimittavat työntekijät päättävät. Kanttori vastaa musiikista ja viime kädessä päättää otetaanko jotain vai ei.” Tämän seurauksena ”toimituksen soittava kanttori vastaa musiikista.”

Työntekijöiden kesken oli joissain seurakunnissa tehty suullisia sopimuksia äänitteiden, ”ei-hengellisten” ja ”epämääräisten” toiveiden kohdalla. Sopimus saattoi olla myös sellainen, että yhteisestä linjasta saatiin poiketa. ”Yhteinen linja piti työntekijöiden kesken, paitsi sotaveteraanihautauksien kohdalla sallittiin poikkeuksia hengellisestä linjasta.” Joissain tapauksissa linjaukset olivat seurakuntaa laajemmissa yhteisöissä sovittuja: ”muutamia vuosia sitten pidettiin rovastikunnallinen toimituspäivä.” Useimmiten linjaukset olivat kuitenkin enemmän suullisia ohjeistuksia kuin virallisia määräyksiä, kuten linjaus, että ”musiikista keskustellaan kanttorin kanssa”. Harvoin tehtiin varsinaisia päätöksiä tai virallisia sopimuksia. Mikäli linjauksia oli tehty yleisellä tasolla, perustuivat ne usein jumalanpalvelusmusiikin ja kirkollisen toimituksen musiikin rinnastamiseen. Hautaan siunaamisen musiikin tulisi olla ”hengellistä ja kirkkokäsikirjan mukaista sekä kirkkotilaan sopivaa”. ”Sanojen tulisi sisältää kristillistä sanomaa. Ei ole täyttä yksimielisyyttä.” Toisaalta taas todettiin, että ”rajan laittaminen eri tyylien välille on joskus hankalaa. Pyrimme ohjaamaan hengellisen musiikin suuntaan. Suurempia vaikeuksia ei kuitenkaan ole ollut.” Yhteistä keskustelua tapahtui myös hankalimpien toiveiden ympärillä.

Seurakunnissa tehdyt sopimukset liittyivät lähinnä yhteisiin käytänteisiin toimitusten suunnittelussa; ”että omaiset ottavat aina yhteyttä musiikista, sen valinnasta kanttoriin”. Tutkimusaineisto sisälsi vastauksia, joissa kerrottiin yhteisesti sovituista toimintamalleista ilman tarkempia yksityiskohtia. ”On tehty pelisäännöt siunaustilaisuuden musiikkivalinnoista, sekä toimintamalli toimituskeskustelujen suhteen välillä pappi – kanttori.”

”Teologien ja kanttoreiden kesken sovittu, että käytetään hengellistä musiikkia, eikä äänitteitä (tästä tosin joskus harvoin poikettu). Aika ajoin päivitämme näkemyksiämme tämän suhteen.” Yhden seurakunnan sisällä kanttoreiden yhteinen sopimus kohdistui sotaveteraanihautauksien perinteisiin toiveisiin, kuten *Veteraanin iltahuuto*, *Narvan marssi*, *Oi, kallis Suomenmaa* tai *Niin kaunis on maa* -lauluihin, joiden esittäminen yhteisellä sopimuksella kiellettiin. Mutta saattoi keskustelun tulos jäädä myös ilman varsinaisia sopimista; ”mitään ei ole pysyvästi sovittu, eletään päivä kerrallaan ja jätetty asia lähinnä kanttorin vastuulle”.

Yksittäisessä vastauksessa kerrottiin myös seurakunnassa tehdystä kirjallisesta ohjeistuksesta. ”Yhteistä käytäntöä on haettu eri tavoin, eri yhteyksissä, mm. kirjallisella ohjeistuksella. Haettu tasapainoa sujuvan käytännöllisyyden (pappi voi sopia ’peruskauran’) välillä (omaiset tarvittaessa yhteyttä kanttoriin).”

6.6.4 Kanttorien ja pappien yhteiset tai ristiriitaiset linjauskäytänteet

Kanttoreiden ja pappien linjauskäytänteet eivät käytännössä aina olleet yhdenmukaiset. Erilaisia käsityksiä musiikkivalintojen sopivuudesta oli pappien ja kanttoreiden kesken. ”Sekä papeissa että kanttoreissa monenlaista näkökulmaa musiikkivalinnoissa.” Vastauksissa pohdittiin eroavaisuuksia kanttoreiden ja pappien ammattikuntien näkökulmasta. Toisaalta useassa vastauksessa tarkasteltiin erikseen kunkin ammattikunnan sisällä vallitsevia eroavaisuuksia. ”Käsialaeroja on ammattikuntien sisällä, ei niiden välillä; syyt ovat moninaiset.” ”Jotkut kävelevät (teologeista osa) kanttorin yli. Toiset muusikot/papit hyväksyvät maallisen musiikin.” Useissa vastauksissa todettiin ”pappien hyväksyvän joskus siunaukseen kappaleita, joita kanttorit eivät hyväksy” tai toimitusmusiikin kohdalla ”joku papeista haluaa vapaampaa linjaa”. ”Monet teologit luulee olevansa kanttoreiden yläpuolella ja asettuvat tukemaan sekulaareja teosvalintoja.” Yhteistyö pappien ja kanttoreiden kesken on ”välillä todella ongelmallista, kun papit lupailevat sitä ja tätä kanttorin puolesta. Välillä täytyy virkistää papiston muistia.” ”Osa molemmista ryhmistä on valmis lähes kaikkeen omaisten toivomaan musiikkiin, osa ei. Nykyään kanttorit enimmäkseen arvioivat musiikin soveltuvuuden.” Erityisesti seurakuntayhtymien kohdalla pohdittiin kanttoreiden ja pappien yhteistyön mahdollisuuksia musiikkivalintojen toteutuksessa. ”Yhtymärakenne tarkoittaa yhteistyössä kaikkien seurakuntien pappien/kanttorien kanssa, jolloin eroja mielipiteissä löytyy.”

Toisaalta vastauksissa oli useita esimerkkejä toimivasta yhteistyöstä, joissa kanttorit kertoivat tilanteista, kuinka ”pappi monesti kysyy kanttorilta voisiko tämän kappaleen soittaa, sopiiko kappeliin, kanttori ratkaisee”. Silloin kun papin ja kanttorin yhteistyö omaisten kanssa toimi suunnitellusti, mahdollisti se onnistuneen musiikillisen kokonaisuuden toteuttamisen. ”Pappi ’ohjailee’ siunauskeskustelussa omaisia musiikin valintaan. Kanttori tekee lopullisen päätöksen. Ollaan samoilla linjoilla, eikä ongelmia ole ollut.” ”Papit ovat paremmin sisäistäneet sen, että kehottavat omaisia sopimaan kanttorin kanssa musiikkivalinnoista, koska kanttori on ammattilainen siinä asiassa.” Seurakunnassa saattoi olla yhteinen sopimus ”kuunnella omaisten ja vainajien toiveita”, kuitenkin hyväksyen, että sekä ”papit

että kanttorit ovat individualisteja.” Tarvittaessa pappi ja kanttorit pohtivat vielä erikseen ja yhdessä musiikkitoiveen soveltuvuutta tilaisuuteen. ”Tavallisimmin pappi tuo siunauskeskustelussa musiikkitoiveen, jota yhdessä hänen kanssaan mietin.” Oli myös seurakuntia, joissa ”papit eivät puutu musiikkivalintoihin” ja kanttoreiden ammattitaidolla oli merkitystä. ”Ikä ja työkokemus vaikuttavat. Nuoret papit kuuntelevat kanttorin mielipiteitä.” ”Toimitusten musiikin valinnassa yhdessä omaisten kanssa näkyy kanttorin **TODELLINEN AMMATTITAITO.**”

6.6.5 Muistotilaisuutta koskevat linjaukset

Muistotilaisuutta koskevissa linjauksissa voidaan erottaa neljä alaluokkaa: muistotilaisuus on yksityistilaisuus, äänitteiden käyttö muistotilaisuudessa, omaisten valitsemat muusikot ja repertuaari samankaltaista.

Lähes aina vastauksissa todettiin, että **muistotilaisuus on** ”ei kirkollinen” **yksityistilaisuus** ja ”muistelutilaisuus”, jolloin jumalanpalvelusluonne ei koskenut musiikkivalintoja. Näin ollen kanttorit eivät puuttuneet omaisten musiikkitoiveisiin eivätkä halunneet kontrolloida musiikin hengellisyyttä. ”En ole kieltäytynyt muistotilaisuuden musiikista kertaakaan. Muistotilaisuus on vapaatilaisuus, ei kirkollinen tilaisuus. Siksi siellä musiikkia ei tarvitse rajata niin tiukasti. Hevosmiehelle on laulettu *Juokse sinä hummaakin!*” Muistotilaisuuden musiikkiesityksissä erottuivat selkeästi vainajalle tärkeät asiat; harrastukset, elämäntyö ja/tai mielimusiikki. ”Muistotilaisuudessa vapaampaa ja rennompaa, siunauksissa meditatiivisempaa. Omaisten toiveita voi toteuttaa vaikka kuuntelemalla *Iltatuulen viestiä.*” Eräs vastaaja totesi, että ”ristiriitaisia tunteita herättävät musiikkitoiveet” on helpompi esittää muistotilaisuudessa. Vastauksissa korostettiin muistotilaisuutta omaisten järjestämänä juhlana, jolloin nämä myös päättivät ja suunnittelivat siellä esitettävän musiikin.

Äänitteiden käyttö muistotilaisuuksissa mahdollistaa vainajan oman tyyllisen musiikin (”rokki, iskelmä”) tai yleensä maallisemman musiikin toteuttamisen ja sen kuuntelemisen. ”Muistotilaisuudessa CD-ratkaisu on hyväksyttävää, koska usein elävää musiikkia ei ole paikalla, eikä resursseja jonkun tärkeän biisin esittämiseen.” Vastauksissa kerrottiin myös tilaisuuksista, joissa kanttori sai vapaasti itse suunnitella muistotilaisuuden musiikin. ”Muistotilaisuuksiin pyydetään harvoin. Niissä olen muutaman kerran soittanut oma-aloitteisesti pianosoolon³³³ Harmittaa, kun omaiset eivät tiedä / uskalla, jaksa toivoa ko. tilaisuuksista persoonallisempia.”

³³³ Ludvig van Beethoven: *Elegia.*

Monet vastaajat totesivat, että mikäli pappi ja kanttori ovat paikalla muistotilaisuuksissa, osallistuvat he silloin kutsuttuina vieraina. Muistotilaisuudessa musiikkia saattoivat esittää **omaisten valitsemat muusikot**, ja kanttorit olivat mahdollisuuksien mukaan toteuttamassa musiikkivalintoja. ”Yleensä silloin on eri laulaja ja kanttoria pyydetään vain säestämään.” Toisaalta kaikilla kanttoreilla ei aina ollut mahdollisuutta osallistua muistotilaisuuksiin, joko aikataulullisista tai muista tarkentamattomista syistä.

Yksittäisissä vastauksissa ei kuitenkaan nähty eroa musiikin hengellisyydellä hautaustoimituksen ja muistotilaisuuden musiikin välillä. Tällöin todettiin, että **”repertuaari samankaltaista”**. ”En halua olla pelimanni, linja on sama muistotilaisuudessa.” Yksittäinen pohdinta kuvasi hautaan siunaamisen ja muistotilaisuuden yhtäläisyyttä lisäkommentilla seuraavasti: ”mielestäni ei tarvitse erota mitenkään, muistotilaisuudessa voidaan kuitenkin esittää laajempaa tyylikirjoa (yleensä omaiset esittävät)”.

6.7 Musiikin sopivuus toimitukseen

Musiikin sopivuus -teeman sisällä voidaan erottaa pääluokat toimituskokonaisuus ja sen jumalanpalvelusluonne, sielunhoito, kirkkotila sekä palaute.

6.7.1 Toimituskokonaisuus ja sen jumalanpalvelusluonne

Lähes aina vastauksien eri yhteyksissä korostettiin, että hautaan siunaaminen on jumalanpalvelus. Kanttoreille oli tärkeää, että jumalanpalvelusluonne määrittelee hautaan siunaamisen musiikkivalintoja, jolloin kanttori vastaa musiikista. ”Siunaustilaisuuden musiikki on synteessissä pieneen jumalanpalvelukseen.” Kontekstiyhteys jumalanpalvelukseen tukee toimitusmusiikin rukous- ja ylistysluonnetta, liittyy kiinteästi teksteihin, tuo esiin uskon ylösnousemukseen ja rajaa näin maallisen musiikin pois. ”Rokkenrollia en kyllä soita!” Vastauksissa toimituksen jumalanpalvelusluonne sisälsi musiikkiin liittyviä ilmaisuja siitä, kuinka ”musiikki itsessään lohduttaa”, ”tukee ja tuo toivoa, eikä sitä varsinaisesti esitetä”.

Tutkimusaineistossa musiikin sopivuutta ja hengellistä luonnetta kuvailtiin sanoilla ”harras”, ”vähemmän maallinen”, ”hengelliset sanat”, ”sidottu perinteeseen ja virsikirjaan” sekä ”tiettyyn kaavaan [sopiva]”. Alku- ja päätösmusiikkien lisäksi koettiin, että ”sopiva tuttu hengellinen laulu laulettuna tai soitettuna antaisi tilaisuudelle lisää sisältöä”. Vastauksissa todettiin, että musiikin painopisteen tulisi olla julistuksessa ja hiljentymisessä, mutta toisaalta musiikin ”ei pidä yrittää häivyttää kuoleman ja surun läsnäoloa”. Joskus kanttorilla oli kokonaiskäsitys musiikkivalintojen hengellisyydestä

yleisesti: ”musiikista [hautaus-toimituksessa] on tullut pelkkää kermavaahtoa, ei saa satuttaa liikaa”. Eräs vastaaja totesi sopivien hautaan siunaamisen musiikkivalintojen ilmaisevan ja selventävän perusteluja, miksi vainaja siunataan kristillisessä kirkossa.

Toimituksen toteutunutta musiikillista kokonaisuutta pohdittiin useissa vastauksissa. Erään vastaajan mielestä päätösmusiikin puuttuminen hautaus-toimituksesta jätti toimituksen kokonaisuuden puutteelliseksi jumalanpalveluksen kontekstissa. ”Loppuhiljaisuus ei mielestäni palvellut ylösnousemuksen näkökulmaa”. Silloin kun hautaus-toimituksen kesto oli kokonaisuudessaan lyhyt, saattoi musiikin osuus korostua siinä erityisesti. ”Musiikki ajallisesti pisin osuus siunauksessa (todella lyhyt siunaus).”

Tutkimusaineiston monissa eri yhteyksissä kanttorit korostivat hautaan siunaamisen merkitystä kirkollisena toimituksena. ”Hautaan siunaaminen on perinteisiin sitoutunut tapahtuma, johon ei pidä mennä sotkemaan liiaksi uutta ja erikoista musiikkia ja tapahtumaa. Se on viimeisiä kirkon saarekkeita, joissa tutut perinteet ovat vielä voimissaan, ja joita ihmiset vielä arvostavat kirkollisessa työssä.”

6.7.2 *Sielunhoito*

Sielunhoidollinen näkökulma muutti kanttorin käsityksiä toimitusmusiikin soveltuvuudesta sallivampaan suuntaan: ”viime kädessä mukaan tulee kuitenkin aina myös sielunhoidollinen näkökulma; periaatteessa kaikki musiikki voidaan siunauksessa toteuttaa”.

Musiikki itsessään ja musiikin esittäminen vahvistivat kanttoreille työn mielekkyyden ja työn tarkoituksen. Kanttorit saivat kokea työssään useasti, kuinka musiikki toimi lohdutuksen ja voiman lähteenä saattoväelle. ”Alku- ja loppumusiikin valinnassa otettiin huomioon sielunhoidollinen näkökulma, musiikin toivon hoitaneen surutyötä tekeviä omaisia”. ”Musiikki voi parhaimmillaan lohduttaa ja antaa voimaa. Se on kuin henkinen halaus. Loppumusiikkia soittaessaan ajattelee joskus sitä ikään kuin tilaisuuden viimeisenä lämpimänä sanana tai tunteena. Haluaa toivottaa jaksamista.”

6.7.3 *Kirkkotila*

Tutkimusaineistossa tarkasteltiin kirkkotilan merkitystä musiikkivalintoihin monista eri näkökulmista. Useimmin kirkkotilan merkitys korostui pohdittaessa musiikin sopivuutta kirkossa ja kappelissa toimitetussa hautaus-toimituksessa, verrattaessa sitä muistotilaisuuden viettopaikkaan. Vastauksissa kirkko määriteltiin ”pyhän toimituksen paikkana” ja kristilliseen toimintaan vihittynä sakraalitulana, jolloin musiikin tulisi myös olla siihen

sopivaa ja esitetyn Jumalan kunniaksi. Keskusteltaessa musiikin sopivuudesta kirkollisiin toimituksiin, viitattiin kirkkotilan pyhyyteen ja soveltuvuuteen maallisen musiikin esittämisen yhteydessä. ”Iskelmämusiikkia [en suostu esittämään] paikan pyhyyden ja muiden omaisten vuoksi”. Eräs vastaaja totesi, että ”sakraalitulassa se [iskelmämusiikki] assosioituu aivan muuhun henkiseen atmosfääriin kuin mihin ko. sakraalitulo on vihitty ja tarkoitettu.”

Kirkkotilaan liittyi myös olennaisesti musiikin toteuttaminen eri instrumenteilla ja niiden luoma akustinen atmosfääri. Kirkossa tai kappelissa käytetään urkuja, joita muistotilaisuuspaikoissa yleensä ei ole. ”Useimmiten vain kirkossa urut > muistotilaisuudessa ei.” Näin ollen katsottiin, että kirkkotilojen ulkopuolella pidettävät muistotilaisuudet eivät sitoneet musiikkivalintoja instrumentin välityksellä kirkkotilaan ja sitä kautta jumalanpalvelusluonteeseen.

6.7.4 Palaute

Usea vastaaja kommentoi toteutunutta toimitusta ”koskettavaksi” ilman tarkennuksia. Joissakin vastauksissa kerrottiin yksityiskohtaisemmin ”työuran koskettavista hetkistä”. Kuten esimerkiksi seuraavassa: ”Onneksi pääsin soittamaan ja laulamaan toivelaulun tässä tilaisuudessa, nämä on niitä työuran koskettavia hetkiä.” Kanttorille oli tärkeää ja rohkaisevaa saada palautetta myös erityisesti vainajan persoonaan liittyvästä harvinaisemmasta musiikkikokonaisuudesta; ”saattoväen palaute musiikista oli haltioitunut, kiittävä. ’Musiikin toteutus upeaa, erilaista.’³³⁴. Yhteisesti laulettu (voimallinen veisuu) *Oi, muistatko vielä sen virren*, tuli yleisöstä välitön kommentti ’Paras virsi mitä ikinä on kuultu.’”

Joskus harvoin kanttori antoi palautetta myös itselleen omasta työstään. Mikäli kanttori saattoi olla tyytyväinen omaan ammattitaitoonsa, hän kuvaili toimitukseen valmistautumistaan seuraavin ajatuksin, ”olin hyvin valmistautunut, joten tilaisuuden musiikki³³⁵ toimi mielestäni hyvin.

³³⁴ [Peltoniemen *Hintriikan surumarssi*; urut ja saksofoni, trad. *Amazing Grace*; tenorisaksofoni ja urut, gaelil. säv. *Morning has broken*; bassohuilu ja urut, J. S. Bach: *Kristus valo valkeuden*; sopraanosaksofoni ja urut].

³³⁵ J. S. Bach: *Liebster Jesu, wir sind hier*; Bach-Gounod: *Ave Maria*, venäläiset kansansävelmät: *Olen kuullut on kaupunki tuolla, Kristallivirta*.

6.8 Yhteenveto

Lomakekyselyssä tiedusteltiin kanttoreilta kirkollisten toimitusten (hautaus, vihkiminen, kaste) arvojärjestystä oman työnkuvan kontekstissa. Vaikka hautaustoimitusta pidettiin tärkeimpänä kirkollisena toimituksena, kaikki vastaajat eivät halunneet laittaa kirkollisia toimituksia tärkeysjärjestykseen. Tällöin he korostivat seurakuntalaisen yhdenvertaista kohtelua kaikissa kirkollisissa toimituksissa. ”Kaikissa kohtaan seurakuntalaisen, joka tarvitsee palvelua”.

Vastauksissa kanttorit tarkastelivat useassa eri yhteydessä hautausmusiikin merkitystä omaisille, samalla kun he pohtivat hautausmusiikkia ja sen esittämistä kanttorin näkökulmasta. ”Pidän kasuaalitoimitusta ”käyntikorttina”. Ne ovat huomattavan tärkeitä, kun ajatellaan minkälaisen määrän ihmisiä (kirkkoon varauksellisestikin suhtautuvia) niissä kohdataan. (Vrt. messuissa aina samat ihmiset. En tarkoita tällä sitä, että messuihin ei tarvitsisi panostaa.)”

Pohdittaessa yksipuolisten ja usein toistuvien musiikkitoiveiden suosion syitä voidaan kysyä, onko toiveiden takana tietämättömyyttä muista erilaisista vaihtoehdoista vai antaako tuttujen sävellysten kuuleminen turvallisuuden ja lohdutuksen tunnetta hautaustoimitukseen osallistuville. Kun tämän tutkimuksen alkujohdannossa (luvussa 1.1) todettiin, että kirkollisiin toimituksiin osallistuu vuosittain lähes puolet (48 %) suomalaisista, tarkoittaa se toteutuneiden hautaan siunaamisen musiikkivalintojen kohdalla erittäin suurta kuulijakuntaa. Jos esitetty musiikki olisi pelkistetyyn yksinkertaista viihdemusiikkia, samojen sävellysten toistoa tai kaukana jumalanpalvelusluonteesta, voitaisiinko odottaa ja olettaa kuulijoiden esittävän muita kuin vastaavanlaisia musiikkitoiveita silloin kun he suunnittelevat omalla kohdallaan kirkollisia toimituksia? Tätä asiaa olisi syytä pohtia pappien ja kanttoreiden keskuudessa seurakunnissa sekä myös laajemmalla foorumilla valtakunnallisesti, mikäli halutaan pitää kiinni kaikkien kirkollisten toimitusten musiikin jumalanpalvelusluonteesta tulevaisuudessa.

Vastaukset osoittivat, että lähes aina ristiriitatilanteissa henkilökohtainen neuvonpito ja keskustelu auttoivat kanttoria ja omaisia löytämään yhteisymmärryksen ”hankalienkin” musiikkitoiveiden kohdalla. Tällöin ratkaisut omaisten musiikkitoiveiden siirtämisestä muistotilaisuuteen ja/ tai muiden vaihtoehtojen esitleminen perustuivat henkilökohtaiseen neuvotteluun. Kirkkoon sopivan musiikin esittely ja erilainen musiikillinen valistustyö keskusteluissa ovat johtaneet mahdollistamienkin toiveiden ääreltä yhteiseen sopimukseen musiikkivalinnoissa. Jumalanpalvelusluonteeseen liittyvien musiikkivalintojen valistustyö on seurakunnille ja erityisesti kant-

toreille tulevaisuudessa yhä haasteellisempi perustehtävä maallistuneen ja viihteellistyneen musiikkikulttuurin suosion kasvaessa. Sosiaalisen median hyödyntäminen on seurakuntien musiikkikasvatuksen tulevaisuuden ”instrumentti” ja sen tutkimista ja kehittämistä tulisi tukea kirkon taholta valtakunnallisesti.

Vallitsevat olosuhteet ja käytettävissä olevat soittimet vaativat kirkkomuusikolta huolellista paneutumista ja tarkkaa ammattitaitoa jokaisen hautaustoimituksen yhteydessä yhä uudestaan. Kanttorit joutuvat työssään aina huomioimaan poikkeavat olosuhteet ja äkilliset muutokset työympäristössä. Mahdolliset olosuhteiden muutokset eivät vaikuta papin toimittamaan hautaan siunaamiseen merkittävästi, mutta kanttorin tehtävää sähkökatkokset, kirkon remontti, soittimen tilapäinen toimintahäiriö (pakkaset, ukonilma ym.), hautaan siunaamisen paikka tai liikenteen melu saattavat häiritä ratkaisevasti.

Avovastauksissa tulee selvästi esille kanttorin vastuullinen rooli – ei pelkästään kirkkomusiikin ammattilaisena vaan myös musiikkikasvattajana, sielunhoitajana, instrumenttien kunnostajana sekä taitavana neuvottelijana keskusteltaessa surevien omaisten kanssa erilaisista musiikkivalinnoista. Useinkaan ei tulla ajatelleeksi, miten paljon taustatyötä saattaa yhden hautaustoimituksen musiikillisen kokonaisuuden suunnitteleminen ja toteuttaminen vaatia onnistuakseen toivotulla tavalla.

7 PÄÄTELMIÄ JA POHDINTOJA

7.1 Hautaan siunaaminen osana kanttorin toimintaa

Kirkon strategiassa 2015 todetaan, että kirkko kohtaa edelleen valtaosan suomalaisista kirkollisissa toimituksissa. Niiden asema on erittäin vahva ja niitä arvostetaan. Seurakuntatyön kehittämiseksi on olemassa hyvät lähtökohdat toimitusten tarjoaman laajan kosketuspinnan kautta. Kirkolliset toimitukset eivät ole vain siirtymäriittejä, vaan niissä ollaan kirkon ydinsanomana ja perustehtävän äärellä. Niiden kautta tavoitetaan myös ne suomalaiset, jotka käyvät harvoin kirkossa.³³⁶

Kirkollisten hautaan siunaamisten osuus on pysynyt vuosikymmeniä hyvin korkeana huolimatta kirkkoon kuuluvien jäsenien määrän laskusta. Kuten aiemmin luvussa 1.1 on todettu, lähes 95 % kuolleista saa kirkollisen hautauksen. Samoin Hakola & Kivistö & Mäkinen toteavat, että vaikka nyky-Suomi on maallistunut valtio ja yhä useampi eroaa kirkosta, kirkolliset rituaalit ja etenkin kristillinen hautaan siunaaminen ovat edelleen suosittuja. Myös moni kirkkoon kuulumaton toivoo kristillistä hautaan siunaamista.³³⁷

Kirkon Strategia 2015 -mietinnössä todetaan, että mikäli hautaan siunaamisten määrä tulee lisääntymään vuoteen 2030 mennessä lähes yhtä paljon kuin kuolleiden määrän odotetaan lisääntyvän, tarkoittaa se lähes 10 000 hautaan siunaamista enemmän kuin tällä hetkellä. Samalla se edellyttäisi lisää voimavaroja hautaustoimeen ja joko pappien lisäämistä tai tehtävien uudelleen priorisointia (ks. myös Toive-tutkimushanke luku 1.4).³³⁸ Tähän olisi lisättävä myös kanttoreiden työnkuvan huomioiminen. Hautaan siunaamisten määrällinen lisääntyminen tulevaisuudessa vaikuttaa olennaisesti kanttoreiden työnkuvaan, ja näin ollen kanttorin ja papin virkojen määrää ja keskinäistä suhdetta seurakuntaakohtaisesti tulisi tarkastella erityisen huolellisesti. Yleensä kanttoreiden virkoja seurakunnissa on kuitenkin selvästi vähemmän kuin papin virkoja, jolloin työn kuormittavuus lisääntyneiden hautaustoimitusten muodossa jakaantuu epätasaisesti papin ja kanttorin

³³⁶ Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoden 2015 laatineen työryhmän mietintö. Sarja C 2007:10, 22.

³³⁷ Hakola & Kivistö & Mäkinen 2014, 17.

³³⁸ Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoden 2015 laatineen työryhmän mietintö. Sarja C 2007:10, 33.

virkojen kesken. Kuten avovastauksista kävi ilmi, kanttorit haluaisivat jo nyt käyttää hautaustoimituksien valmisteluun ja toteuttamiseen enemmän aikaa kuin mikä työmäärän takia on mahdollista. On myös huomattava, että verrattuna muihin kirkollisiin toimituksiin hautaan siunaaminen tulee usein lyhyellä varoitusaajalla. Tämä pitäisi työtehtävien suunnittelussa huomioida paremmin ja varata kanttoreille riittävästi työaikaa kaikkien kirkollisten toimitusten valmisteluun. Pitkä työkokemukseni vahvistaa tutkimuksen esiin tuoman näkökohdan riittämättömästä valmistautumisesta toimitusten musiikin kohdalla. Varsinkin isoissa seurakunnissa kirkollisia toimituksia saattaa kasaantua samalle päivälle useampia muiden virkatehtävien lisäksi, jolloin valmistautumisaikaa ei aina ole mahdollista itse säädellä.

Viimeisimmässä (vuoden 2015) tilastossa³³⁹ kirkkoon kuuluvien määrä on vähentynyt edelleen erilaisten yhteiskunnallisten kysymysten ja niistä käytyjen keskustelujen vaikutuksesta, joten näiltä osin voidaan epäillä mietinnössä esitettyjen hautaan siunaamisten määrän lisääntymiseen liittyvää kehitystä. Mutta vaikka kirkon jäsenien määrä on vähentynyt viime vuosina ennakoitua jyrkemmin, hautaan siunaamiset ovat tilanteita, joissa kohdataan sekä kirkon jäseniä että kirkkoon kuulumattomia yhä enenevässä määrin. Näissä tilanteissa kirkon eri työntekijät (pappi, kanttori, seurakunnan kiinteistöjen henkilökunta, hautausmaahenkilöstö, hautaustoimistojen henkilökunta ja seurakunnan virastojen toimistohenkilökunta) voivat omalla ammattitaidollaan ja henkilökohtaisella palvelullaan olla muodostamassa kuvaa kirkosta, joka kohtaa ihmisen – iästä, arvosta, sukupuolesta ja vakauksesta huolimatta – samanarvoisena lähimmäisenä.

Keväällä 2006 piispainkokous asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella esitys kanttoriviran kelpoisuusvaatimuksiksi. Tämän *Kanttorityöryhmän 2006*³⁴⁰ mietinnön yhtenä tuloksena on kanttoriviran perustehtäväkuvaus sekä siitä edelleen työstetty ydinosaamiskuvaus, jossa kuvataan kanttorin työn keskeisiä osa-alueita. Sen mukaan kanttorin työn ydin on jumalanpalveluselämässä ja osaamisen ydin on musiikillisessa osaamisessa. Seurakunnan musiikkitoiminnalta odotetaan monipuolisuuden lisäksi mahdollisimman korkeaa musiikillista tasoa. Mietinnössä korostetaan kanttorin musiikillista osaamista ja siinä painotetaan erityisesti soitto- ja laulutaidon sekä kuoron ja musiikkiryhmien johtamistaidon merkitystä kanttorin työn

³³⁹ Suomessa vakinaisesti asuvien kirkon jäsenten määrä oli 3 999 414, eli 72,9 prosenttia koko maan väestöstä. Vuotta aiemmin vastaava luku oli 73,7 prosenttia. Poissaolevan väestön osuus oli 183 831. Yhteensä jäsenmäärä oli vuoden 2015 lopussa 4 183 245. Sakasti 2015. Seurakuntien väkiluvut.

³⁴⁰ Suomen evankelis-luterilaisen piispainkokouksen 14. – 15.2.2006 asettaman työryhmän mietintö.

osaamiskokonaisuudessa. Osaaminen konkretisoituu kaikissa niissä tilanteissa, joissa kanttori virkatehtävissä toimii. Kirkollisten toimitusten osalta mietinnössä todetaan, että erityisesti hautaan siunaamis- ja avioliittoon vihkimistoimitukset vaativat asiaan kuuluvan perusohjelmiston hallintaa sekä soittaen että laulaen. Lisäksi tuodaan esille, kuinka esimerkiksi kirkollisissa toimituksissa (samoin kuin kuorotoiminnassa) kanttori tarvitsee kykyä sielunhoidolliseen kohtaamiseen ja tukemiseen.³⁴¹

Tämän tutkimuksen avovastauksissa kanttorit olivat huolissaan omien musiikillisten taitojensa ylläpitämisestä. Seurakunnissa tulisikin kokonaisuunnittelussa huolehtia siitä, että kanttoreilla on riittävästi aikaa keskittyä musiikillisen osaamisen ja taitojen kehittämiseen. Kirkollisten toimitusten musiikin ohjelmiston ylläpitäminen, ammattitaidon kehittäminen ja monipuolisten musiikkitoiveiden toteuttaminen edellyttävät jatkuvaa harjoittelamista sekä tietojen päivittämistä, mikä pitäisi ottaa huomioon työn suunnittelussa ja työtehtävien jakamisessa.

7.2 Toimitusten musiikki yhteisöllisyyden rakentajana

Kuten tämän tutkimuksen eri yhteyksissä on todettu, kirkollisten toimitusten uudistus on pyrkinyt vahvistamaan jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten yhteyttä. Näin haluttiin tuoda jumalanpalveluksesta tuttu yhteinen osallisuus ja osallistuminen liturgisiin sävelmiin, rukouksiin, musiikkiin ja teksteihin myös osaksi kirkollisia toimituksia. Hautaan siunaaminen on kirkollisista toimituksista se, jossa ihminen todennäköisimmin kohtaa kirkon ja sen toiminnan. Mikäli jumalanpalveluksiin osallistuminen on ollut yksilön kohdalla satunnaista, liturginen vuoropuhelu ja liturginen musiikki eivät toimi hautaustoimituksessa läsnä oleville sielunhoidollisena ja turvalisena elementtinä – ne saattavat päinvastoin jopa etäännyttää toimitukseen osallistujat sen suorittajista.

Seurakuntien jumalanpalveluselämällä on suora yhteys kirkollisiin toimituksiin. Jos jumalanpalveluksien liturgiassa käytetään vaihtoehtoisten osien kohdalla musiikillista toteutusta niukasti tai se jätetään kokonaan pois, ei seurakunnan musiikkikasvatuksen vahvistama yhteisöllisyys voi kantaa kirkollisiin toimituksiin osallistujia – edes niitä, jotka ovat osallistuneet jumalanpalveluksiin aktiivisesti. On lisäksi huomioitava, että hautaustoimituksiin osallistuvat tulevat useasti eri seurakunnista ja maantieteellisesti laajalta alueelta, jolloin yhteisen osallistumisen tavat ja kirkolliset käytän-

³⁴¹ Kanttorin viran kelpoisuusvaatimusten uudistaminen mietintö, sarja b 2007:1. Piispainkokouksen pöytäkirja 12.2.2008, 13 – 14 (pöytäkirjan liite).

teet erityisesti liturgisten osien kohdalla voivat saattojoukon keskuudessa poiketa hyvinkin paljon toisistaan. Kun vielä todennäköisesti hautaustoimituksen pappi ja kanttori ovat osallistujille tuntemattomia, saattaa hautaustoimitus muodostua etäiseksi ja vieraaksi toimitukseksi. Edellä mainitut perustelut vahvistavat uudesta näkökulmasta jumalanpalveluksien huolellisen suunnittelun ja toteutuksen tärkeyttä seurakunnissa. Jumalanpalvelus ja kirkolliset toimitukset sisältävät yhteisiä liturgisia osia, joiden huolellinen toteuttaminen pyhäaamun jumalanpalvelusten lisäksi konfirmaatiomessuissa, päiväkerho-, päiväkoti- ja koulukirkoissa olisi tärkeää ja kauaskantoista. Samalla kun vahvistetaan seurakunnissa yhteisöllisesti toteutettua jumalanpalveluselämää, vahvistetaan liturgisen vuoropuhelun kautta yhteistä osallistumista kirkollisissa toimituksissa.

Papin ja kanttorin työtehtävä sekä rooli hautaustoimituksessa ei ole vain kirkollisen toimituksen suorittamista, vaan heidän yhteistyönään toimitus saattaa parhaimmillaan muodostua kaikille osallistujille merkittäväksi kokemukseksi yhteisöllisyyden ja sielunhoidon näkökulmasta katsottuna. Yhteisöllisyys ja sielunhoidon näkökulma eivät kuitenkaan aina ole sidottuina osallistujan aktiiviseen vuoropuheluun toimittajien kanssa, vaan on huomattava, että myös passiivinen yhteisen osallisuuden jakaminen saattaa muodostua tärkeäksi ja hoitavaksi kokemukseksi surun kohtaamisessa. Näissä tilanteissa musiikin sielunhoidollinen merkitys korostuu. Passiivisen osallisuuden sielunhoidollinen ja pastoraalinen merkitys hautaustoimituksen kontekstissa omaisten näkökulmasta katsottuna olisikin mielenkiintoinen ja haastava jatkotutkimuksen kohde. Djupsjöbacka korostaa, että ”juuri käsitteistä vapaan olemuksensa ansiosta musiikki on saavuttanut ihmismielen sisimpiä saloja, missä verbaalinen viesti on jäänyt saavuttamatta kohdettaan. Musiikin merkillinen sisäinen logiikka avaa sielun maisemat juuri symbolien avulla ja saavuttaa eri tunnetasot kielen tuolla puolen.”³⁴²

Kurkela toteaa, että musiikki kuuluu keskeisenä ihmisen uskonnolliseen elämään. Sen avulla ihmiset jakavat sisäistä maailmaansa keskenään ja asettuvat yhteyteen pyhän, ei-inhimillisen todellisuuden kanssa. Kansallislaulu tai kirkkovirsi saattaa synnyttää pakahduttavaa yhteenkuuluvuutta. Musiikin merkitys ja sen esittämistapa vaihtelevat eri kirkoissa ja uskonnoissa. Suomalaisessa luterilaisessa messussa lauletaan yhdessä virsiä ja liturgisia osia, joiden kautta messun toistuvat osat juurruttavat ihmisen yhteiseen kieleen ja kokemusmaailmaan. Kun rukoukset ja pyhät tekstit toteutetaan musiikin keinoin, musiikillinen ja uskonnollinen kokemus sulautuvat yhteen. Joskus musisointiin osallistuu koko yhteisö, toisinaan se uskotaan

³⁴² Djupsjöbacka 2010, 34.

siihen osallistuneiden ammattihenkilöiden huoleksi. Musiikki voi ilmaista sellaista, mitä ei voi pukea sanoiksi, esimerkiksi kauneutta tai pyhyttä.³⁴³ Parhaimmillaan pyhyden kokeminen musiikin välityksellä toteutuu yhtä lailla passiivisessa kuin aktiivisessakin osallistumisessa.

Nissinen puolestaan pohtii, kuinka musiikki liittyy yksilön kokemuksen yhteisön kokemukseen. Jokaisella yhteisöllä on musiikkia, joka luo yhteenkuuluvuutta. Musiikki on osa ihmisten yhteistä muistia ja se puhuttelee, mikäli sillä on yksilön kokemusmaailmassa ”muistipaikkoja” tai kosketuspintaa. Nissinen mainitsee esimerkkeinä Lutherin hengelliset tekstit, jotka yhdistettiin tuttuihin sävelmiin ja Pelastusarmeijan 1800-luvulla hengelliseen käyttöön ottamat englantilaiset iskelmät. Näiden kautta helpotettiin ihmisten tietä jumalanyhteyden kokemiseen.³⁴⁴

Tutkimuksen tulokset osoittivat omaisten musiikkivalintojen merkittävimmit perusteiksi yhteyden tuttuihin sävellyksiin ja aiemmin koettuihin musiikkielämyksiin. Omaisille oli merkityksellistä saada toivoa itselle ja/tai vainajalle läheistä ja elämänkaareen liittyvää musiikkia. Muistot aikaisemmista elämän eri käännekohtissa kuulluista ja lauletuista sävellyksistä olivat omaisille tärkeitä näkökohtia hautaan siunaamisen musiikin suunnittelussa. Tämä musiikki ei välttämättä liity jumalanpalvelusten liturgiseen musiikkiin eikä edes ns. hengelliseen musiikkiin. Nyt tehty tutkimus osoitti, että kanttorit ovat käyttäneet monenlaisia luovia ratkaisuja toteuttaakseen tällaista musiikkia osana hautaan siunaamista. Erityisesti näiden poikkeuksellisten musiikkivalintojen toteuttamistapojen kohdalla heräsi minussa – kanttorikollegana – syvä arvostus vastaajien kekseliäitä ja taiteellisia musiikillisia taitoja kohtaan.

7.3 Hautaan siunaamisen musiikki nykypäivänä

Tutkimusaineistot osoittivat, että useita vuosia käytössä ollut *Kirkollisten toimitusten kirja* (2003) ei tutkimuksen tekohetkellä ollut vaikuttanut hautaan siunaamisen kaavan toteutukseen. Sen sijaan voidaan todeta uudistuksen vaikuttaneen erityisesti musiikin jumalanpalvelusluonteeseen vetoamisen kautta musiikkivalintojen perustelemiseen ja musiikin monipuolistumiseen hengellisessä kontekstissa.

Kirkollisten toimitusten kirjan (2003) liturgiset osat (alkusiunaus, psalmi, rukouskehotus ja aamen) ja niiden musiikillinen toteutus eivät ole toteutuneet seurakunnissa uudistuksen tarkoittamalla tavalla. Uusia kirkollisten

³⁴³ Kurkela 2004, 10, 13–15.

³⁴⁴ Nissinen 2004, 24.

toimitusten lauluja oli käytetty ainoastaan satunnaisesti, vaikka niiden sävelmät olivat pääosin tuttuja virsisävelmiä. Tutkimuksen vastausten ajankohta (2009–2011) oli useita vuosia kirkollisten toimitusten laulujen julkaisemisen jälkeen, ja siitä huolimatta monessa vastauksessa todettiin, että seurakunnassa ei vielä ollut käytössä liiteosan sisältäneitä virsikirjoja. Vastauksista ei kuitenkaan voitu päätellä virsikirjojen ostamis päätöksen lykkäytymisen syytä; oliko kysymys taloudellisista resursseista vai mahdollisesta seurakunnan asennoitumisesta uudistukseen.

Aiemmat hautaan siunaamisen kaavat osoittavat, että vaikka käsikirjoja on uudistettu, virret ovat hautaan siunaamisen kaavassa säilyneet aina kotitilaisuuksista³⁴⁵ ja kulkueista tämän päivän kappeli- ja kirkkohautauksiin. Jo aikoinaan Luther totesi virren syntyneen nimenomaan kansan tarpeista rukoilla omalla kielellään ja osallistua jumalanpalvelukseen erityisesti virsilaulun keinoin. Reformaattorina Luther halusi korostaa kansankielisen kirkkolaulun merkitystä mutta säilyttää kuitenkin samalla erityisesti myöhäiskeskiaikaiseen musiikin tyyleihin ja käytäntöihin liittyvät perinteet jumalanpalvelusmusiikissa.³⁴⁶ Vuosisatojen jälkeenkin virren merkitys on säilynyt ja kestänyt erilaiset kirkon muutokset sekä jumalanpalveluksen että virsikirjan uudistusten kohdalla. Myös nyt tehty tutkimus osoitti, että virsi on edelleen merkittävä osa hautaustoimitusta; lähes aina hautaan siunaamisen kaavassa oli käytetty virttä sekä toimituksen alussa että lopussa, ja usein toimitukseen sisältyi kolme virttä. Lisäksi virsiä käytettiin myös erillisenä alku- ja päätösmusiikkina, sooloesityksinä, itsenäisinä sävellyksinä, sovituksina sekä improvisaatioissa.

Myös Helenelund & Mäntyranta toteavat, että vaikka soitinmusiikilla on oma paikkansa, parhaiten jumalanpalvelusmusiikille asetetut kriteerit ja tehtävät täyttää virsi. Virrellä on yhteisöllisyyttä ja yhteyttä rakentava tehtävä, se voi yhdistää hyvin erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä. Seurakuntavirsi vahvistaa toimituksen dialogisuutta ja ilmaisee selvästi, että seurakunta on toimituksen liturginen subjekti. Virsi antaa osallistujille mahdollisuuden sanoa ja sävelin ilmaista osallistumistaan tapahtumaan. Kynnys osallistua veisattuun rukoukseen on huomattavasti matalampi kuin lausuttuun. Lau-

³⁴⁵ Ruumiinvalvojaiset kuuluivat olennaisena osana katolilaiseen perinteeseen. Reformaatioissa ne pyrittiin poistamaan ja kieltämään, mutta paikallisena perinteenä ne säilyivät esimerkiksi Hirvensalmella 1900-luvun alkuun saakka. Tavan uskonnollinen sisältö vaikuttaa supistuneen virsien laulamiseen, mutta sillä lienee ollut sosiaalinen merkityksensä edelleen: -- *Siinä virsiä veisatti, muistelti menneitä, kaikemmailman tarinat jutelti, eihän se ollut sen kummempata*. Pajari 2014, 93.

³⁴⁶ Holma 2010, 44, 73.

laminen koskettaa jo fyysisenä toimintana ihmistä ja auttaa häntä ilmaisemaan uskonsa, surunsa tai kiitoksensa.³⁴⁷

Tämä tutkimus osoitti, että virsien valitseminen oli omaisille merkityksellistä. Omaiset halusivat osallistua virsien valintaan ja virsien valintaa ohjasi tuttuus. Virsikirjan suppea käyttö (109 virttä virsikirjan 632 virrestä) ja näissä virsivalintojen keskittyminen selkeästi noin yhteentoista virteen, osoittivat tuttujen virsien suosion.³⁴⁸ Neljä yhdestätoista suosituimmasta virrestä oli vuoden 1986 *Virsikirjaan* lisättyjä vanhoja hengellisiä lauluja (luku 4.6.4). Vastauksista kävi ilmi, että kanttorit olisivat toivoneet virsikirjan monipuolisempaa käyttöä.

Tämän tutkimuksen virsiin liittyvät tulokset ovat yhteneviä pohjoismaisen virsitutkimuksen³⁴⁹ kanssa. Molemmissa tutkimuksissa suosituimmat virret olivat ensisijaisesti hengellisiä lauluja. Virret eivät sisältäneet teologisia tai hengellisiä aspekteja, vaan niihin liittyi useasti ihmiselämän suuret tapahtumat ja vastakohtat: elämä ja kuolema; yksinäisyys ja läheiset ihmiset; luonto, juhla ja ennen kaikkea turvallisuus. Musiikillisesti sävelmät olivat usein yksinkertaisia ja kansanomaisia.³⁵⁰ Edelleen Vapaavuori³⁵¹ ja Hansson³⁵² toteavat kyseisen pohjoismaisen virsitutkimuksen yhteenvedossa, että suosituimpien virsien erityispiirteisiin ei liity teologisuus tai virsien sisällöllinen eksistentiaalisuus. Ennemminkin niiden suosio perustuu siihen elämäntilanteeseen, missä yhteydessä niitä on aiemmin laulettu ja mitä assosiaatioita nämä koetut tapahtumat tai elämäntilanteet synnyt-

³⁴⁷ Helenelund & Mäntyranta 2003, 306.

³⁴⁸ Nurmen (1989) tutkimus Malmin siunauskappelin virsistä heti virsikirjauudistuksen jälkeen vuosina 1987–1988 osoitti, että hautausoimituksissa oli käytetty virsikirjasta 176 virttä (27,8 %). Grundsténin (2002) tutkimuksessa Porin seudulta virsikirjasta käytettiin hautausoimituksissa 50 eri virttä (7,9 % virsikirjan 632 virrestä), vaikka virsikirjauudistuksesta oli kulunut aikaa ja virsikirjaa (1986) oli käytetty jo useita vuosia.

³⁴⁹ Pohjoismaisessa virsitutkimusprojektissa haluttiin saada tietoa virren asemasta ja roolista nykypäivänä. Lähes 3700 henkilöä Islannista, Norjasta, Ruotsista, Suomesta ja Tanskasta palautti kyselyn vuosien 1994–1995 aikana. Kysymykset liittyivät virsien käyttöön, tunnettavuuteen ja niiden merkitykseen vastaajille. Hansson & Bohlin & Straarup 2001, 3.

³⁵⁰ Hansson 2001, 253–254.

³⁵¹ Pohjoismaiseen virsitutkimusprojektiin osallistui Suomesta 675 suomenkielistä vastaajaa. Vapaavuori on kyselyn vastausten perusteella tehnyt listan kymmenestä suosituimmasta virrestä (*suosituimmat virret*; alkuperäinen ruotsalainen teksti käyttää ilmaisua *uppskattade psalmer*). Vapaavuori 2001, 228–230.

³⁵² Pohjoismaiseen virsitutkimusprojektiin osallistui Suomesta 210 suomenruotsalaista vastaajaa. Hansson on kyselyn vastausten perusteella tehnyt listan suomenruotsalaisten vastaajien suosituimmista virsistä ja verrannut niitä ruotsalaiseen virsitraditioon. Hansson 2001, 252.

tävät. Tunnereaktiot ovat hyvin voimakkaita niiden virsien kohdalla, jotka ovat kytkeytyneet elämän käännekohtiin: kirkollisiin toimituksiin kuten kaste, häät, hautajaiset, koulun päättäjäiset tai erilaiset juhlat. Virsisävelmien ja sanojen tuttuus kantavat vuosien saatossa ja luovat turvallisuuden tunnetta. Virret halutaan pitää muuttumattomina, jotta niiden voimallisuus ja turvallisuus pysyisivät ja kannattelisivat yhä uudestaan.³⁵³ Virsi uusintaa paluun ja tuttuuden kautta me-yhteyttä, yhteisiä juuria, johon kiertyy monella jatkumisen, suojassa olemisen, pyhyyden kokemuksia.³⁵⁴ Virsien laulaminen yhteisesti niin kouluissa, nuortenilloissa, päiväkerhoissa, päiväkodeissa kuin perhejuhlissa vahvistaa kulttuuriamme ja kiinnittää juuremme perinteeseen nykyhetkessä ja samalla myös tuleville sukupolville. Siinä on haastetta kantoreille ja kirkon musiikkitoiminnalle uuden hyväksytyt virsikirjan lisävihkon tullessa käyttöön adventtina 2016³⁵⁵.

Tutkimukseni osoitti, että omaisten tekemät muun musiikin, virsien sekä alku- ja päätösmusiikin valinnat kohdistuivat useimmiten tuttuihin, aiemmin kuultuihin sävellyksiin ja hengellisiin lauluihin. Myös Innanen on todennut erityisesti laulumusiikin merkityksen tutkimuksessaan, joka osoitti, että joululaulujen yhdessä laulaminen palautti osallistujille muistoja eletystä elämästä, kokemuksia hautajaisista, siunaustilaisuudesta tai muistokuvia lauluihin liittyvistä tapahtumapaikoista. Osallistujat kertoivat musiikin herättämien kokemusten vahvistavan yhteenkuulumisen tunnetta, ja tuttujen laulujen käyttäminen koettiin yhteisöllisen kuulumisen kannalta tärkeänä.³⁵⁶

Kuten tutkimus osoitti, kantoreiden osuus virsivalinnoissa oli vähäinen. Sen sijaan kantoreiden merkitys korostui erityisesti – joko suoraan tai välillisesti – alku- ja päätösmusiikin valinnoissa. Etenkin päätösmusiikin valinnassa kanttorin vaikutus oli merkityksellinen. Tulos on mahdollista tulkita siten, että papit kunnioittavat kanttorin roolia musiikin asiantuntijana alku- ja päätösmusiikin kohdalla luovuttaen omaisten kanssa käytyjen toimituskeskustelujen yhteydessä musiikkivalinnat heille, mutta katsovat itse omaavansa riittävän ammattitaidon virsien valintatilanteissa. Toinen mahdollinen tulkinta on, että haetaan siunaamisen kaavan päätösmusiikki on omaisille tuntemattomampaa tai vähemmän merkityksellistä kuin virret.

³⁵³ Hansson 2001, 247–248.

³⁵⁴ Hökkä 2010, 349.

³⁵⁵ Kirkolliskokous 4.11.2015. Virsikirjan lisävihkon hyväksyminen, käsikirjavalio-kunnan mietintö 1/2015 kirkkohallituksen esityksestä 13/2014. Kirkolliskokouksen pöytäkirja 2015.

³⁵⁶ Innanen 2014, 290–291, 296.

Kuten todettua, omaiset halusivat vaikuttaa alkumusiikin ja muun musiikin valintaan selvästi useammin kuin papit, kanttorit tai hautaustoimistot.

Hautaustoimituksissa suosituimmat sävellykset toistuivat useasti sekä alku- että päätösmusiikkina. Poikkeuksen muodostivat veteraanihautaukset, joissa isänmaalliset sävellykset esitettiin useimmiten päätösmusiikkina tai sooloesityksinä – esimerkiksi kukkien laskun yhteydessä. Tutkimuksen tulokset osoittivat selvästi hautaan siunaamisen alku- ja päätösmusiikin jakautumisen muutaman eniten esitetyn sävellyksen ja lukuisien muiden yksittäisesti esitettyjen sävellysten kesken. Suosituimmista sävellyksistä harvat olivat alun perin itsenäisiä urkusävellyksiä, vaikka kanttori lähes aina esittikin ne uruilla. Erityisesti tuttujen hengellisten laulujen esittäminen alku- ja päätösmusiikkina oli yleistynyt verrattaessa aiempiin tutkimuksiin.³⁵⁷ Omaisten osuus alkumusiikin valinnassa painottui muutama suosituihin sävellyksiin, kun taas kanttorin valitsemat alkumusiikit olivat monipuolinen joukko erilaisia teoksia. Päätösmusiikki oli useimmiten kanttorin valitsemaa, jolloin se käsitti uruille sävellettyä musiikkia ja yleensäkin perinteisiä klassisen musiikin sävellyksiä.

Kosken tutkimuksessa³⁵⁸ hautaan siunaamisen alku- ja päätösmusiikkina oli käytetty useita erilaisia surumarssisävellyksiä. Nyt tehdyssä tutkimuksessa 1800-luvulta lähtöisin oleva instrumentaalimusiikin surumarssikäytäntö hautaustoimitusten musiikkivalinnoissa oli sen sijaan hyvin harvinaisen. Voidaankin pohtia, onko hautaan siunaamisen musiikkivalinnoilla yhtäläisyyttä muuttuneen hautauskulttuurin kanssa. Tutkimukset osoittavat, että mahtipontisten ja näyttävien hautajaisten aika on mennyttä ja hautajaistilaisuudet vietetään yhä pienemmän saattojoukon kanssa.³⁵⁹ Olisiko ”ajan henki” todettavissa myös musiikin kohdalla; tämän päivän hautaan siunaamisen musiikki ei ole sidoksissa valtionpäämiesten hautajaisissa kuultuihin sävellyksiin, vaan musiikkivalinnat ovat yksilöllisiä ja persoonallisia ja liittyvät omaisten ja vainajan yhteisiin elämäntilanteisiin ja kokemuksiin. Myös Pajari tarkastelee Suomen hautauskulttuurin muutoksia henkilön yksilöllisyyden ja paikkasidonnaisuuden näkökulmasta. Hautajaiset eivät ole enää ensisijaisesti ihmisen elämän päätepiste, jossa myös hänen elämänsaavutustensa tai suvun ja perheen aseman tulisi näkyä. Hautajaisissa korostuu nykyään ajattelu, jonka mukaan ihmiset ja yhdessä koettujen asioiden muistot ovat tärkeämpiä kuin muodollisuudet.³⁶⁰ Tätä ajatusta vahvistaa tämän tutkimuksen vastauksissa omaisten musiikkivalintojen

³⁵⁷ Koski 1977 ja Grundstén 2002.

³⁵⁸ Koski 1977, 96, 104.

³⁵⁹ Haastettu kirkko 2012, 112.

³⁶⁰ Pajari 2014, 102–103.

perustelut, jotka liittyivät omaisten ja vainajan elämänkaaren tapahtumiin, harrastuksiin ja muihin yhteisösidonnaisuuksiin.

Kuten tutkimus osoitti, erityisesti omaisten muun musiikin toiveissa perinteisten hengellisten laulujen osuus oli suuri. Toisaalta omaisilla oli myös laulutoiveita, joiden teksti saattoi kanttoreiden keskuudessa herättää ristiriitoja musiikin sopivuudesta kirkolliseen toimitukseen. Vainajan persoonaan ja aiempiin elämäntilanteisiin liittyvät omaisten – usein maalliset – laulumusiikin toiveet jakoivat kanttoreiden ja pappien mielipiteitä jumalanpalvelusluonteen mukaisesta musiikin sopivuudesta kirkollisessa toimituksessa. Vastausten mukaan kanttorit pääsivät kuitenkin lähes aina omaisten kanssa sopimukseen – tai ainakin yhteisesti hyväksytyyn kompromissiratkaisuun – esitettävästä musiikista.

Muun musiikin esittäjä oli useimmiten kanttori; muutamissa toimituksissa omaiset olivat valinneet musiikin esittäjän tai esiintyjät, jotka vastausten mukaan olivat usein omaisille tuttuja lähipiiristä. Petersson käsittelee musiikin merkitystä hautaustoimituksissa liittäen siihen myös musiikin esittäjän yhteyden omaisiin. Hän viittaa Tobiakseen, joka toteaa, että omaisten käsitys musiikin korkeatasoisesta esityksestä voi perustua yksinomaan siihen, että musiikin esittäjä on omaisille läheinen ja tuttu henkilö. Läheinen suhde esittäjän persoonaan antaa omaisille erilaisen aspektin musiikin kvaliteetista, jolloin musiikin esittäminen omaisten mielestä ei aina vaadi ammattitaitoista muusikkoa.³⁶¹ Tämä näkökulma vahvistaa tässä tutkimuksessa esiin nousseita kanttoreiden huomioita omaisten valitsemien esittäjien musiikillisista valmiuksista. Toisaalta vastauksissa todettiin myös, että omaiset arvostivat läheisten ja tuttujen ammattimuusikoiden musiikkiesityksiä hautaustoimituksessa.

Yhteenvetona esitetystä hautaan siunaamisen musiikista voidaan todeta uruille sävelletyn musiikin vähäisyys ja toisaalta perinteisten vanhojen hengellisten laulujen suosio sekä virsivalinnoissa että muun esitetyn musiikin kohdalla. Vaikka urkujen lukumäärä on lisääntynyt kirkko- ja kappelitiloissa, uruille alun perin sävelletty musiikki ei enää ole itsestäänselvyys hautaus-toimituksen alku- ja päätösmusiikkina tai soolomusiikkina. Omaisille erityisesti laulumusiikkitoiveet olivat merkityksellisiä. Kanttoreille oli tärkeää palvella ja toteuttaa omaisten musiikkitoiveita mahdollisimman tunnollisesti ja korkeatasoisesti, vaikka he joskus joutuivatkin joustamaan omista periaatteistaan koskien musiikin sisällön sopivuutta. Tunnistan edellä kuvatut näkemykset kanttorina myös omassa työssäni.

³⁶¹ Artikkelin *Inför begravningsgudtjänsten – Ett utvecklingsprojekt för begravningsmusik* kertoo Lundissa 2000-luvun alussa toteutetusta kokeilunomaisesta hautausmusiikkiprojektista. Petersson 2012, 88.

7.4 Kanttorin rooli ja tehtävä musiikin asiantuntijana

Tutkimusaineiston perusteella kanttorit pitivät omaisten henkilökohtaista kohtaamista tärkeänä. Kanttoreiden huoli ja vastuu hautaan siunaamisen musiikin suunnittelusta ilman omaisten kohtaamista tuli esiin useissa vastauksissa. Kun kanttori useimmiten sai musiikkia koskevat tiedot papin kautta, koki hän musiikin ammattilaisena ja toimitusten musiikista vastuullisena työntekijänä, että hänen ammattitaitoaan ei toimituksen kokonaissuunnittelussa hyödynnetty tarpeeksi. Kanttoreiden mielestä toimituskeskustelut omaisten kanssa mahdollistaisivat musiikkivaihtoehtojen esittelyn, ja samalla yhteinen suunnittelu antaisi myös kanttorille riittävästi aikaa musiikin toteutuksen harjoittamiseen. Kanttorit toivoivatkin enemmän yhteistä musiikin suunnittelua omaisten kanssa, jotta he ammattitaitonsa ja musiikillisen osaamisensa kautta voisivat paremmin palvella omaisia ja toteuttaa musiikkitoiveita.

Seurakunnissa hautaan siunaamisen musiikin opastuskäytänteet vaihtelivat. Silloin kun kanttori oli yhteydessä omaisiin, musiikkivaihtoehtojen esittely tapahtui pääasiallisesti puhelimen kautta. Huolimatta siitä, että kirkkojärjestyksen mukaan kanttori vastaa kirkollisten toimitusten musiikista, oli papin rooli toimituskeskustelujen kautta musiikin esittelyssä usein yllättävän suuri.

Tutkimusaineiston perusteella erillisten surumusiikkikonserttien ja esittelytilaisuuksien järjestäminen oli hyvin harvinaista. Voidaankin pohtia, olisiko niiden toteuttamisen ja informaatioannin kautta mahdollisuus vaikuttaa monipuolisempaan hautaan siunaamisen musiikkiin? *Kirkollisten toimitusten kirjaan* (2003) tutustuttaminen, toimitusten musiikin ja erilaisten kaavavaihtoehtojen sekä toimitusten laulujen esitleminen seurakuntatyön arjessa, vaikkapa diakoniatyössä, rippileireillä tai aikuistyössä yleensä, saattaisi antaa uusia näkökulmia tuleviin hautaan siunaamisen musiikkivalintoihin. Toisaalta esittelyt (hautausmusiikin Internet -sivut, konsertti tai vihkonen) voisivat myös rajoittaa musiikkivalintoja, mikäli esitelty ohjelmisto rajoittuisi vain kanttorille henkilökohtaisesti mieluisiin ja läheisiin sävellyksiin.

Tämän tutkimuksen vastaukset ajoittuivat mediamuutoksen taitekohtaan, jolloin Internetin tarjoamat mahdollisuudet musiikin kuunteluun eivät olleet yhtä yleisiä kuin nykypäivänä. Voidaankin todeta, että tutkimuksen kyselyn ajankohdan jälkeen seurakuntien Internet-sivustot ovat uudistuneet merkittävästi. Eri puolilla Suomea sijaitsevien seurakuntien Internet-sivustoilla on enenevässä määrin opastusta kirkollisiin toimituksiin sekä niihin liittyviin musiikkivalintoihin. Mielenkiintoinen aihe jatkotutkimuk-

selle olisikin kartoittaa kirkollisten toimitusten musiikin opastuskäytänteiden muuttumista ja verkottumista nykyisen kehittyneen sosiaalisen media-viestinnän näkökulmasta.

Nykyinen käytäntö kuolemantapauksen kohdatessa on usein mennä ensimmäiseksi hautaustoimistoon. Hautaustoimistojen merkittävää roolia musiikkivaihtoehtojen opastamisessa ei vastausten perusteella voida kuitenkaan todentaa, ja tutkimuksen tuloksissa hautaustoimiston merkitys musiikin valintaan oli vähäinen. Toisaalta avovastausten kommentit liittyivät nimenomaan hautaustoimistojen ohjailevaan musiikkisuunnitteluun ja kanttorin syrjäyttämiseen musiikkivalintojen kohdalla. Tämä voi johtua siitä, että ne (ehkä harvat) kanttorit, jotka ovat kokeneet tuleensa syrjäytyiksi, myös toivat kokemuksensa kyselyssä esiin. Hautaustoimistojen osuus musiikkivalintoihin jäikin tässä tutkimuksessa avoimeksi, ja ansaitsisi tulla kunnolla selvitettyksi.

Tutkimus osoitti, että työyhteisössä pidettiin usein yhteisiä keskusteluja hautaustoimitusten musiikillisista linjauksista sekä pappien ja kanttoreiden että kanttorikollegojen kesken. Niissä päädyttiin usein suulliseen sopimukseen ja linjaukseen siitä, että musiikkivalinnoissa pitää ottaa huomioon musiikin jumalanpalvelusluonne ja kanttori viime kädessä vastaa hautaustoimituksen musiikista. Käytännössä kuitenkin toimitusmusiikin jumalanpalvelusluonteeseen määrittely osoittautui vaikeaksi, ja seurakunnissa ilmeni ristiriitatilanteita – useimmin etenkin pappien ja kanttoreiden välillä. Pappien linjavalinnat sopivasta musiikista olivat useimmiten sallivampia kuin kanttoreiden, jolloin kanttorit kokivat ammattitaitonsa syrjäytetyn. Niissä yksittäisissä seurakunnissa tai seurakuntayhtymissä, joissa oli sovittu kanttoreiden kesken yhteisestä linjasta musiikkivalinnoissa, ei vastausten perusteella kuitenkaan välttämättä toimittu yhteneväisesti, ja myös kanttorikollegoiden käsitykset maallisesta ja hengellisestä musiikista saattoivat poiketa toisistaan. Useimmin ristiriitatilanteissa kysymys oli laulumusiikista ja sen tekstin hengellisyyden sopivuudesta hautaustoimitukseen. Kanttoreiden ratkaisut ristiriitatilanteissa olivat vastauksissa hyvin yhtäläisiä. Mikäli musiikkitoiveiden kohdalla oli näkemuseroja, toteutettiin ne useimmiten keskustelujen jälkeen kanttorin ehdotuksesta soitinversiona tai esitettiin muistotilaisuudessa.

7.5 Hautaan siunaamisen musiikin tulevaisuus

Kirkollisissa toimituksissa kohdataan tänä päivänä uusia pastoraalisia haasteita. Vaikka tämän tutkimuksen aineisto ei sisällä materiaalia maahan-

muuttajien hautaustavoista, seurakuntien työntekijät ovat tulevaisuudessa yhä useammin tekemisissä eri uskontokuntiin kuuluvien kanssa. Kirkon jumalanpalveluselämän ja musiikkitoiminnan yksikkö (KJM)³⁶², on tuottanut erikielistä materiaalia tärkeimmistä toimituskaavoista ja virsikirjoista. Näiden avulla voidaan tarjota kirkollisiin toimituksiin osallistuville mahdollisuus kuulla (tai ainakin lukea erillisestä käännöksestä) toimituksen keskeisimmät osat omalla äidinkielellään.³⁶³ Näin seurakunnan työntekijällä on mahdollisuus syvällisempään vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen kohdatessaan erilaisista kulttuureista tulleita osallistujia kirkollisissa toimituksissa.

Tutkimus osoitti, että musiikkia käytetään hautaan siunaamisen kaavassa enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Hautaustoimituksen suunnittelu ja kaavan antamat mahdollisuudet omaisten kanssa käytävään dialogiin tulisi erityisesti huomioida toimituksen suunnittelussa kanttorin ammattitaidon näkökulmasta katsottuna. Näin toteutettaisiin paremmin kirkkojärjestyksen ohjeistus kanttorin tehtävästä vastata kirkollisten toimitusten ja jumalanpalvelusten musiikista (ks. luku 1.3). Toimituskeskusteluiden lisääntyminen hautaan siunaamisien yhteydessä³⁶⁴ mahdollistaa seurakunnan työntekijöiden sekä omaisten henkilökohtaisen tapaamisen ja yhteisen suunnittelun. *Kirkollisten toimitusten oppaan* (2009) toimituskeskusteluiden ohjeistus käsittää kuitenkin vain papin ja omaisten välisen tapaamisen; kanttorin roolia musiikin yhteisessä suunnittelussa oppaassa ei keskusteluiden kohdalla erikseen mainita, vaikka toisaalta yleisellä tasolla kehoitetaan ottamaan yhteyttä kanttoriin musiikin suunnittelussa. Kanttoreiden osallistuminen toimituskeskusteluihin omaisten kanssa, sekä kanttorin ja papin yhteistyö hautaustoimituksen suunnittelussa, voisi osaltaan vähentää ristiriitaitilanteita musiikkivalintojen kohdalla. Tulevaisuuden haasteita olisikin pohtia kanttorin mahdollista osallistumista yhdessä papin ja omaisten kanssa toimituskeskusteluihin. Asia vaatisi perusteellista selvitystä käytännön resursseista ja kanttorin omasta kiinnostuksesta asiaan sekä mahdollista sielunhoitoon ja vuorovaikutustaitoihin liittyvää koulutusta. Tutkimusaineisto osoitti, että kanttorit korostivat yhteydenpidon tärkeyttä omaisiin musiikin suunnittelussa, mutta toisaalta he olivat huolissaan hautaustoimituksen suunnitteluun käytettävän ajan ja resurssien vähyydestä muiden työtehtävien takia. Mutta vastauksissa oli myös tyytyväisiä kommentteja käytän-

³⁶² Nykyisin yksikön nimi on Jumalanpalvelus ja yhteiskunta; KJY.

³⁶³ Sinä olet kanssani 2009, 152.

³⁶⁴ Vuonna 2011 alle puolessa prosentissa hautajaisista ei järjestetty erillistä toimituskeskustelua ennen hautaan siunaamista. Haastettu kirkko 2012, 112.

nöstä, jossa papit keskustelevat omaisten kanssa ja ilmoittivat kanttoreille omaisten musiikkivalinnat.

Kanttorin rooli musiikin ammattilaisena tuli tutkimuksessa esille erityisesti käsiteltäessä alku- ja päätösmusiikin sekä muun esitetyn musiikin valintaa. Sen sijaan virsikirjan eri osastojen monipuolinen käyttö samoin kuin uusien kirkollisten toimitusten laulujen ja liturgisen vuoropuhelun vaihtoehtoisuus jäivät usein hyödyntämättä, mikäli hautaustoimitus suunnitellaan ilman kanttorin musiikillista ammattitaitoa. Tutkimuksen aineisto ei sisällä tietoa pappien virsituntemuksesta eikä heidän musiikillisesta tietämyksestään liittyen hautaan siunaamisen kaavan liturgisiin osiin, mutta voidaan olettaa, että toimituskeskusteluissa virsien valinta tapahtuu ensisijaisesti virsien tekstien pohjalta. Aineiston perusteella ei voida myöskään päätellä, kokevatko papit oman ammattitaitonsa riittävän virsien valintaan ja arvostavatko he kanttoreiden osaamista ja musiikillista kokemusta muiden musiikkivalintojen suhteen. Toisaalta on huomioitava, että virsikirjan käyttö rukouskirjana³⁶⁵ toimituskeskusteluissa saattaa olla luonnollinen tapa lähestyä omaisia surun keskellä.³⁶⁶ Pappien ja omaisten näkemysten tutkiminen liittyen hautaustoimitusten virsi- ja musiikkivalintoihin olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde.

Jo Kosken tutkimuksen tuloksissa todettiin toimituksissa esitetyn musiikkia, joka osittain puuttuvien ohjeistuksien takia ei soveltunut hautaus-toimituksiin. Edelleen vuosikymmeniä myöhemmin keskustellaan samasta ongelmasta, ja myös tehdyn tutkimuksen vastauksissa hautausmusiikin ohjelmiston köyhtyminen on selvästi havaittavissa. Kanttoreiden hylkäämät musiikkitoiveet edustavat hämmästyttävän laajaa viihdemusiikin ohjelmistoa. Kosken mukaan kaivataan erityisesti hautaustoimitusta varten koottua sopivaa ohjelmistoa.³⁶⁷ Muutamissa yksittäisissä tämän tutkimuksen avovastauksissa tuli esiin uusien hautausmusiikkikokoelmien tarve, etenkin silloin kun musiikki joudutaan esittämään poikkeustilanteissa ilman urkuja. Kirkollisiin toimituksiin tarkoitettu yhtenäinen musiikkikooste ja/tai ohjelmistokokonaisuus olisikin haastava tulevaisuuden tutkimusprojekti jatko-opiskelijalle. Uusien hautausmusiikkikokoelmien vaikutus esitettävään

³⁶⁵ Vapaavuori (2003, 67–68) toteaa, että lähes kaikki virret ovat rukousta. – Siitä syystä virsikirjan käyttöä henkilökohtaisena rukouskirjana voisi perustellusti pitää esillä.

³⁶⁶ Kohon & Innasen (2014, 193) mukaan kokemuksellisesta näkökulmasta virren teksti ja sävelmä kuuluvat kiinteästi yhteen. Virsi ilmentää erilaista kokemusta yhdessä veisattuna ja yksin luettuna. Samassa yhteydessä todetaan virsikirjan käytön vähentyminen hartaus- ja rukouskirjana.

³⁶⁷ Koski 1977, 230.

musiikkiin ei välttämättä aina kuitenkaan toimi musiikkivalintoja monipuolistavana tekijänä. Siitä esimerkkinä on tässä tutkimuksessa havaittu etenkin ensimmäisen (1991) *Lux Aeterna* -kokoelman rajoittava vaikutus hautaan siunaamisissa esitettyyn musiikkiin. Toisaalta musiikkikooste saattaisi helpottaa kanttorin työtä, mikäli se sisältäisi sekä ”ohjelmistovinkkejä” perinteisestä klassisesta urkumusiikista eri aikakausilta että myös sovituksia tutuimmista orkesteriteoksista uruille.

Musiikin hengellisyyden tai musiikin sopivuuden määrittelemisen kirkollisessa kontekstissa on aina ollut vaikeaa – niin todettiin myös tämän tutkimuksen vastauksissa. Veteraanihautauksiin liittynyt musiikki sekä muutama suosittu viihdemusiikin sävellys jakoivat eniten kanttoreiden käsityksiä sopivasta ja sopimattomasta musiikista esitettäväksi hautaan siunaamisissa. Ja edelleen nykyisen *Kirkollisten toimitusten oppaan* (2009) ohjeistuksen mukainen jumalanpalvelusluonteinen musiikki -käsite on vaikeasti määriteltävissä, varsinkin kun messut voivat olla ”metallisia”, ”elvis- ja beatlestyyliä” tai perustua runo- ja kansanlauluihin. Nissisen pohdinnan mukaan ”musiikista tulee osa hengellistä elämää eli spiritualiteettia, kun sitä toteutetaan kirkkotilassa tai muussa uskonnollisesti viritäytyneessä ympäristössä ja kun se yhtyy kuvan ja sanan välittämiin aistikokemuksiin. Sanallisen ja sanattoman musiikin eroa ei pidä ymmärtää niin, että musiikki olisi hengellistä vain, jos siihen liittyy uskonnollinen teksti. Jos musiikki on osa ihmisen spiritualiteettia, hän voi saada pyhyiden kokemuksen myös musiikista, johon ei liity sanoja tai jonka sanat eivät ole hengellisiä. Toisaalta uskonnollisella tekstillä varustettu musiikki jättää kuulijansa kylmäksi, jos sen kieli on kuulijalle niin vierasta, jopa vastenmielistä, että se estää jumalayhteyden kokemisen”.³⁶⁸ Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat Nissisen pohdintoja musiikin pyhydestä. Hautaan siunaamisten suosituimmat alku- ja päätösmusiikit – Albinonin *Adagio*, J. S. Bachin *Air*, Järnefeltin *Berceuse* ja Händelin *Largo* – ovat ilman uskonnollista tekstiä, eivätkä ne alun perin ole hengellistä musiikkia, mutta ne ovat kirkkotilassa esitettyinä antaneet omaisille hengellisen musiikkikokemuksen, jollaisen he toivovat saavansa seuraavissakin hautaustoimituksissa.

Kirkollisten toimitusten kirja (2003) ja *Virsi* (1986) jumalanpalvelusliite sisältävät erityisiä rukoushetkien kaavoja käytettäväksi erilaisissa surutilanteissa; *Läheisen kuoltua*, *Surukodissa*, *Kuolevan luona*, *Läheisen haudalla*, *Sanomakellojen soidessa* ja *Vainajan muistaminen*. Rukoushetken

³⁶⁸ Nissinen 2004, 23–24.

voi, papin lisäksi, johtaa joku muu seurakunnan työntekijä tai seurakuntalainen. Ne liittyvät usein sisältönsä puolesta kasuaalitoimituksiin,³⁶⁹ ja niiden sisältämät liturgiset osat ovat yhtenevät messusävelmäsarjojen kanssa.³⁷⁰ Koska seurakunnan papilla ja kanttorilla ei aina ole mahdollisuutta osallistua rukoushetkiin sanomakellojen soidessa, läheisen haudalla tai olla paikalla kuolevan luona, rukoushetkiin tutustuttaminen ja niiden toteuttamiseen opastaminen olisi tärkeää kaikille seurakunnan työntekijöille ja hautaukseen liittyville työntekijäryhmille. Yhteisen rukoushetken toteuttaminen omaisten kanssa ennen hautaan siunaamista (Rukoushetki Surukodissa tai Rukoushetki Läheisen kuoltua) voisi tuoda omaisia lähemmäksi yhteisöllistä osallistumista varsinaisessa hautaustoimituksessa ja samalla lisätä seurakuntalaisten mahdollisuutta osallistua toimituksen liturgiseen vuoropuheluun.

7.6 Tutkimustulokset – ikkuna auki tulevaisuuteen

Vastauksien mukaan kanttori oli useimmiten yhteydessä omaisiin puhelimitse ja vain harvoin sähköpostin kautta. Kyselyn (vuosina 2009–2011) jälkeen ihmisten yhteydenpito ja kanssakäyminen ovat muuttuneet yleisen sosiaalisen median käytänteiden myötä. Niinpä yksi tulevaisuuden tutkimusaiheita olisikin selvittää, onko kirkollisiin toimituksiin osallistujien ja seurakunnan työntekijöiden välinen yhteydenpito ja keskustelu merkittävästi lisääntynyt ja monipuolistunut informaatiotekniikan kehittymisen myötä. Ovatko kirkko ja sen työntekijät hyödyntäneet nykyisen viestinnän tuomat mahdollisuudet omassa toiminnassaan ja erityisesti kanssakäymisessä jäseniensä kanssa? Olisi tärkeää miettiä uudenlaisen viestinnän hyödyntämistä kirkon perustyössä – jumalanpalveluksessa ja kirkollisissa toimituksissa – unohtamatta kuitenkaan niitä ihmisiä, jotka syystä tai toisesta ovat sosiaalisen median ulkopuolella.

Yksittäisissä avovastauksissa ja myös tutkimuksen tekijälle osoitetuissa henkilökohtaisissa tiedonannoissa kannettiin syvää huolta äänitteiden käyttöön liittyvien pyyntöjen lisääntymisestä hautaan siunaamisissa. Virallisia ohjeistuksia ei *Kirkollisten toimitusten oppaassa* (2009) ole, ja useimmiten kanttorit olivat tehneet omakohtaisia ratkaisuja keskustelujen jälkeen; äänitteiltä toivotut sävellykset siirrettiin soitettavaksi muistotilaisuudessa. Äänitteiden lisääntyneestä käytöstä hautausmusiikkina Yhdistyneiden ku-

³⁶⁹ Sinä olet kanssani 2009, 135.

³⁷⁰ Kirkollisten toimitusten kirja 1. osa 2003, 8.

ningaskuntien alueella kertoo Walter (2012).³⁷¹ Hän esittää myös eräänlaisen tulevaisuuden kanttorin uhkakuvan: siinä henkilö voi vaikuttaa tulevien hautajaistensa musiikkiin itse etukäteen ja suunnitella eläessään eräänlaisen ”musiikkipankin”³⁷². Siihen on mahdollista vainajan persoonan ja henkilötietojen perusteella valita ja ”säilöä” henkilölle sopivaa hautausmusiikkia, tai henkilö voi itse elinaikanaan toivoa ja taltioida hautaustoimituksessa soitettavat musiikkikappaleet äänitteiltä. Artikkelin antoi vaikutelman, että hautaan siunaamisessa toteutettu ”persoonallinen ja yksilöllinen musiikkivalinta” tarkoittaa samaa kuin äänitteeltä soitettu musiikki. Aineiston vastauksien perusteella voidaan todeta, että kanttorit toivovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hautaan siunaamisen musiikki toteutetaan jatkossakin toimituksissa niin, että pääsääntöisesti sen esittää koulutettu ja ammattitaitoinen kanttori joko yksin tai yhdessä muiden muusikoiden kanssa ”live-musiikkina”.

Lena Petersson (2012) halusi selkeyttää hautaustoimituksen eri työnteekijöiden rooleja ja vastuuta toimituksen suunnittelussa ja toteutti Lundissa 2000-luvun alussa kokeilunomaisen hautausmusiikkiprojektin. Yhteiseen suunnitteluun kutsuttiin Lundin alueen papit, kanttorit ja hautaustoimitusten henkilökunta. Yhteisen suunnittelun ja ideoinnin lisäksi projektissa haluttiin painottaa hautaustoimituksen jumalanpalvelusluonnetta yksityisen seremonian sijaan. Tuloksena syntyi omaisille, papeille ja kanttoreille jaettava informaatiokansio, joka sisälsi lyhyen tervehdyksen lisäksi tietoa hautaustoimituksen suunnittelusta, tärkeimpien virastojen ja organisaatioiden yhteystietoja sekä myös opasviholla varustetun musiikkiäänitteen. Kansiota jaettiin seurakuntien virastojen ja hautaustoimistojen kautta.³⁷³ Olisikin mielenkiintoista laajemmin tutkia Lundin projektin tuloksia ja selvittää siinä musiikkiäänitteen osuutta hautausmusiikin valikoitumiseen, sekä olisiko vastaavanlainen hautausmusiikkiprojekti toteutettavissa kokeiluluonteisesti Suomessa.

³⁷¹ *Singing together was once the main way in which the whole body of mourners participated in the funeral, engaging together in one of the performing arts to perform words of sorrow and hope.-- Funerals in many Western countries have recently become more personal (Garces-Foley and Holcomb, 2005) and/or secular (Walter, 1997), and in the UK one major way this is achieved is by listening to two or three of the deceased's favourite CD tracks or to a piece of music that in some way captures the deceased's personality. This is replacing communal hymn singing. Singing hymns was once the norm, but recent surveys in the city of Hull (Adamson and Holloway, 2012) and at one London crematorium (Parsons, 2012) indicate hymns now being sung at only a quarter of funerals.* Artikkelin kirjoitti Tony Walter, 2012.

³⁷² Lifebox 2015. Tutkimuksen tekijän oma käännös sanasta *Lifebox*.

³⁷³ Petersson 2012, 85–86.

Nyt tehdyn hautaan siunaamisen musiikin tutkimuksen tulokset vahvistavat ymmärrystä musiikin merkityksestä hautaan siunaamisessa ja kanttorin tärkeästä roolista hautaustoimituksen kokonaisuudesta vastaavana suunnittelijana. Kuitenkaan kanttorin mahdollisuudet musiikin ammattilaisena toimia yhteistyössä hautaukseen liittyvien muiden työntekijöiden ja tahojen kanssa eivät aina toteutuneet käytännössä. Tutkimus kertookin tarpeesta koota yhteen (ehkä Lundin mallin mukaisesti) seurakunnissa, hiippakunnissa ja koko kirkon sisällä kaikki hautaustoimituksessa työskentelevät henkilöt (seurakuntatoimistojen henkilökunta, vahtimestarit, hautaustoimistojen henkilökunta ja seurakuntien viranhaltijat) pohtimaan yhdessä hautausta kirkollisena toimituksena. Toiminta voitaisiin aloittaa yhteisen foorumin järjestämisellä seurakunnissa ja seurakuntayhtymissä selvittämällä, mikä on prosessi kuolemantapauksen kohdatessa ja miten eri työntekijäryhmien toimenkuvat siihen liittyvät. Eri työntekijäryhmät eivät välttämättä ole tietoisia ”vainajan matkasta” ennen omaa työsuoritustaan, eivätkä näin ollen muiden työntekijöiden osallisuudesta viimeisen matkan aikana. Tietoisuus eri työntekijöiden ammattitaidosta ja osallisuudesta hautaukseen liittyvissä valmisteluissa ja toteutuksessa auttaisi kunkin työntekijän oman roolin ja ammattitaidon esille nostamista ja arvostamista – sillä olisi merkitystä myös omaisille. Kanttorin roolin vahvistuminen ja työnkuvan selkeyttäminen saattaisi hautaan siunaamisen musiikin valintatilanteissa antaa enemmän mahdollisuuksia toimituksen musiikin monipuolistamiseen sekä musiikillisesti että sielunhoidollisesti.

Tarvitaanko kanttoria hautaan siunaamisen musiikin toteuttajana tulevaisuudessa? Ehkä vastaus sisältyy Djupsjöbackan pohdintaan kirkkomusiikin olemuksesta, tarkoituksesta ja sen jatkumosta. Hän uskoo musiikin mahdollisuuksiin pyhyden käsitteen elvyttämisessä, mutta samalla hän pohtii, millaista koulutusta tarvitaan pyhyden vaalimiseen? Djupsjöbacka kantaa huolta kirkon pitkän kulttuuriperinteen säilymisestä, mikäli kirkkomusiikin koulutuksen arvostus ja kiinnostavuus vähenee. Millainen on tulevaisuuden kirkkomuusikoiden koulutus – ”miten paino sanassa kirkkomuusikko jakaantuu? Onko kanttori kirkon muusikko vai muusikko kirkossa? Mikäli hän ymmärtää tehtävänsä oikein, hän on ja hänen pitää olla taiteilija sanan varsinaisessa mielessä: välittäjä. Taiteilija ei ole olemassa egonsa pönkittämiseen, vaan hän on taiteen palvelija, erilaisten välittämänsä teosten viestin välittäjä. Toisaalta hänellä ei ole painoarvoa, ellei hän ole täysverinen muusikko riittävällä teknisillä taidoilla, mikä takaa hänelle laajan musiikillisen ’sanavaraston’.”³⁷⁴

³⁷⁴ Djupsjöbacka 2010, 38.

Djupsjöbacka pohtii kirkkomusiikin mahdollisuuksia saavuttaa ihmismielen syvimpiä kerrostumia ja toteaa, että *musiikki, joka ei ole sidottu dogmeihin eikä verbaalikäsitteisiin, voi ylittää vastaanottamisen kynnyksen sielläkin, jossa kirkon sanomaa muuten vierastetaan.* --

*Kuvittelen, että kirkkomusiikin keinot musiikin käsitteistä vapaine symboleineen voivat avata nämä ovet suureen tuntemattomaan. Se voi vastata ihmisen syvimpiin tarpeisiin. Tässä on kirkkomusiikin keskeinen tehtävä – pyhyden puolustaja ja rikkinäisen ihmisielen eheyttäjä.*³⁷⁵

Tutkiessani hautausmusiikkia, siihen liittyviä valintoja, toteutuksia ja kanttoreiden ajatuksia, olen entistä vakuuttuneempi musiikin merkityksellisyydestä hautaustoimituksissa. Tutkimusaineiston vastauksissa kanttoreiden aito huoli ja vastuu omaisten musiikkitoiveiden toteuttamisesta mahdollisimman ammattitaitoisesti kulloinkin vallitsevien olosuhteiden puitteissa, oli tutkimuksen tekijälle koskettava yllätys. Kanttorit eri puolelta Suomea – useammasta kuin joka kolmannesta suomenkielisestä seurakunnasta maalasivat vastauksissaan eteeni realistisia kuvauksia hautaustoimituksista omakohtaisten ajatusten ja pohdintojen kera. Kirkkomuusikon läsnäolo ja ihmisten kohtaaminen yhdistyivät toimituksissa musiikilliseen toteutukseen vastuullisesti läsnäolijat huomioiden.

Toivon hautausmusiikkia koskevan tutkimukseni vahvistavan kanttoreiden uskoa, luottamusta ja arvostusta omaan työhönsä kirkossa – musiikin evankelistana, sävelien välittäjänä ja pyhyden palvelijana taivaan ja maan välillä.

³⁷⁵ Djupsjöbacka 2010, 36–37.

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine
2001 a Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Aaltola, Juhani & Valli, Raine
2001 b Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimeto-
deihin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ala-Kokkila, Kari
2014 9.5.2014. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti. Luettu
9.5.2014.
- Alasuutari, Pertti
2011 Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs uudistettu painos. Tampere:
Vastapaino 2011.
- Ammatillisen koulutuksen raportti
2015 Kirkkohallitus. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/
D54C39BB7118C6BBC22577BD0037FD08/\\$FILE/AKR_raport-
ti_2015.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D54C39BB7118C6BBC22577BD0037FD08/$FILE/AKR_raportti_2015.pdf). Luettu 12.6.2016.
- Anttila, Pirkko
2005 Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Artefakta 16. Kus-
tantaja: AKATIIMI Oy. Hamina 2005.
- Auvinen, Johanna
2015 15.1.2015. Henkilökohtainen tiedonanto; puhelin.
- Bengtsson, Kjell (red.)
1991 Lux Aeterna. Orgelmusik för begravningsgudtjänst och meditati-
on. AB Carl Gehrman's Musikförlag, Stockholm CG 6713.
- Bengtsson, Kjell (red.)
2000 Lux Aeterna II. Orgelmusik för begravningsgudtjänst och
meditation. SK-Carl Gehrman's Musikförlag AB, Stockholm CG
10059.
- Djupsjöbacka, Gustav
2010 Pyhyiden asialla puustellissa? – kirkkomusiikkikoulutuksen
kulttuurinen merkitys. Teoksessa Facultas ludendi Erkki Tuppu-
raisen juhlakirja. Toim. Hannikainen, Jorma. Sibelius-Akatemia,
Kuopion osasto 2010.

Edwall, Pehr

1981 Svenska kyrkans gudstjänst. Kyrkliga handlingar. Bilaga 5. ”Döendet, döden och begravningsgudstjänsten”. (Statens offentliga utredningar 1981:68). 1968 års kyrkohandskommitté. Kungliga biblioteket. Digitaliserad år 2013. [https://data.kb.se/datasets/2015/02/sou/1981/1981_68\(librisid_14776831\).pdf](https://data.kb.se/datasets/2015/02/sou/1981/1981_68(librisid_14776831).pdf). Luettu 17.3.2015.

Ehrnrooth, Jari

1990 Intuitio ja analyysi. Teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Toim. Mäkelä, Klaus. Gaudeamus. Helsinki: Painokaari Oy 1990.

Erkkilä, Lasse

2003 Kanttorin virka. Teoksessa Kirkkomusiikin käsikirja. Toimittaneet Erkkilä, Lasse & Tuovinen, Ulla & Tuppurainen, Erkki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Erkkilä, Lasse & Tuovinen, Ulla & Tuppurainen, Erkki (toim.).

2003 Kirkkomusiikin käsikirja. Kirkkomusiikin ja liturgian termejä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Erämaja, Tapani

2006 Viimeinen matka – toimintatutkimus kirkollisen hautauskentän professiostruktuurista. Diss. Yliopistopaino. Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha

2008 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Vastapaino Tampere 2008. Gummerus Kirjapaino Jyväskylä.

Evertsson, Anna J.

2002 ”Gå vi till paradiset med sång”. Psalmens funktion i begravningsgudtjänster. Diss. Bibliotheca Theologiae Practicae 69. Malmö 2002.

Grundstén, Anne-Marie

2002 Porin seudun seurakuntien siunaustoimitusten musiikki. Tutkielma. Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto. Helsinki.

Grundstén, Anne-Marie

2014 Hautaan siunaamisen kaavan musiikillisen ohjeistuksen kehittyminen kirkollisten toimitusten kirjoissa keskiajalta nykypäivään. Teoksessa Virsi ja laulu Suomessa. Tekstit, kokemus ja kasvatus. Toimittaneet Innanen, Tapani & Salminen, Veli-Matti. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 120. Unigrafia Oy. Helsinki 2014.

Gustafsson, Göran

2002 Begravnings seder – studier av sociala skillnader efter döden. Teoksessa ”Gå vi till paradiset med sång”. Psalmens funktion i begravningsgudtjänster. Evertsson, Anna J. Diss. Bibliotheca Theologiae Practicae 69. Malmö 2002.

- Haapasalo, Juhani
2004 Miksi messussa on musiikkia? Teoksessa Kirkkomusiikki. Toimittaneet Haapasalo, Juhani & Lauerma, Liisa & Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka. Edita Prima Oy. Helsinki 2004.
- Haastettu kirkko
2012 Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Hakola, Outi & Kivistö, Sari & Mäkinen, Virpi (toim.)
2014 Johdanto. Kuoleman kulttuurit Suomessa. Tallinna Raamatutrukikoja OÜ, Tallinna. Gaudeamus Oy.
- Hansson, Karl-Johan
2001 De mest uppskattade psalmerna i svenska Finland. Teoksessa Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordisk kultur- och samhällsliv. Hansson, Karl-Johan & Bohlin, Folke & Straarup, Jørgen (red.) Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Hansson, Karl-Johan & Straarup, Jørgen
2001 Psalmen i kultur och samhälle. Om NORDHYMNS enkätundersökning. Teoksessa Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordisk kultur- och samhällsliv. Hansson, Karl-Johan & Bohlin, Folke & Straarup, Jørgen (red.) Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Heikkilä, Tarja
2008 Tilastollinen tutkimus ja CD. 7. uudistettu painos. Helsinki. Edita Prima Oy.
- Heikkilä, Tuomas
2010 Painoa sanalle – ensimmäiset Suomea varten painetut kirjat. Teoksessa Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa. Toim. Heikkilä, Tuomas. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Vammalan kirjapaino, Sastamala 2010.
- Heininen, Simo
2007 Mikael Agricola – Elämä ja teokset. Edita Prima Oy.
- Helenelund, Mikael & Mäntyranta, Mika
2003 Kirkolliset toimitukset. Teoksessa Kirkkomusiikin käsikirja. Toimittaneet Erkkilä, Lasse & Tuovinen, Ulla & Tuppurainen, Erkki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hepomäki, Riitta
1997 Kirkollinen avioliittoon vihkiminen. Haastattelututkimus vihkiparien kokemuksista. Tutkielma. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta.
- Holma, Juhani
2010 Luterilaisen jumalanpalvelusmusiikin juurilla. Teoksessa Facultas ludendi Erkki Tuppuraisen juhlakirja. Toim. Hannikainen, Jorma. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto 2010.

- Hovland, Egil
2016 1986 års psalmbok som melodipsalmbok på nätet. SVK 626
Luojamme tähtien Herra (Jordens Gud, stjärnornas Herre).
<http://svps1986.blogspot.fi/search/label/626%20Jordens%20Gud>.
Luettu 13.5.2016.
- Hytönen, Maarit
2005 Kirkollisten toimitusten teologia. Kirkon tutkimuskeskuksen
julkaisuja 91. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hökkä, Tuula
2010 Virren virtaa. Veisattu runo ennen ja nyt. Teoksessa Virsi ja
runous. Toimittaneet Enwald, Liisa & Hökkä, Tuula. Kansanva-
listuseura. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2010.
- Imeläinen, Jonna
2008 ”Elämäältä kaiken sain, kirkkoon sinut vien, kun aamu koittaa”.
Vihkimusiikin valintojen tarkastelua. Kirjallinen työ. Sibelius-
Akademia, Kirkkomusiikin koulutusohjelma (Kuopio).
- Innanen, Tapani
2014 Laulaminen Kauneimmat joululaulut -tapahtumassa sukupolvia
yhdistävinä emootioina. Teoksessa Virsi ja laulu Suomessa.
Tekstit, kokemus ja kasvatus. Toimittaneet Innanen, Tapani &
Salminen, Veli-Matti. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 120.
Unigrafia Oy. Helsinki 2014.
- Jalkanen, Kaarlo
1978 Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1870–1918. Suomen kirkko-
historiallisen seuran toimituksia 108. Rauma: Oy Länsi-Suomi.
- Jungmann, Josef Andreas & Mauritsson, Maxim
1981 Kyrkans liturgi. Kortfattad förklaring mot dess historiska bakgr-
und. Allan Spångbergs tryckeriet AB. Stockholm 1981.
- Jyrinki, Erkki
1976 Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Oy Gaudeamus Ab. Arvi A.
Kariston Osakeyhtiön kirjapaino Hämeenlinna 1976.
- Kairavuo, Jani
2003 Musiken vid kyrklig vigsel. Fackuppsats. Åbo Akademi, TF
Prakt.teol.
- Kanttorin viran kelpoisuusvaatimusten uudistaminen mietintö, sarja b 2007:1.
2007 Piispainkokouksen pöytäkirja 12.2.2008. Pöy-
täkirjan liite. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/816AA1A2E575DE86C225770000259EA7/\\$FILE/Mietinto-2007-1.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/816AA1A2E575DE86C225770000259EA7/$FILE/Mietinto-2007-1.pdf). Luettu 31.5.2015.
- Kanttorinvirkaan kelpoistavia tutkintoja koskevien säädösten soveltamisohje
2013 Hyväksytty piispainkokouksessa 11.9.2013. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/38A9A02500E0C373C22577A60025D036/\\$FILE/ATTVVH47.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/38A9A02500E0C373C22577A60025D036/$FILE/ATTVVH47.pdf). Luettu 9.6.2016.

- Karhu, Marja
1994 Siunaustilaisuuksien virret Akaan siunauskappelissa, Urjalan ja Kylmäkosken kirkoissa vuonna 1993. Tutkielma. Sibelius-Akatemia, Kanttoreiden kelpoistamiskoulutus.
- Kettunen, Paavo
2003 Pastoralteologi och pastoralpsykologi som tyngdpunkter i praktisk teologi. Teoksessa *Theologia practica et musica sacra*. Festskrift till Karl-Johan Hansson. Toimittaneet Björkstrand, Gustav & Ekstrand, Sixten & Lundström, Siv. Åbo Akademi 2003.
- Kihn, Lili-Anne & Ihantola, Eeva-Mari
2014 Tutkimuksen laadun arvioinnista. Tutkimuksen arviointi, validiteetti ja reliabiliteetti -kurssin oheismateriaali. Tampereen Yliopisto.
- Kiiski, Jouko
2014 19.8.2014. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti. Luettu 19.8.2014.
- Kirkkohallituksen säädöskokoelma
2015 Annettu Helsingissä 8 päivänä joulukuuta 2015. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3D6688>. Luettu 7.6.2016
- Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#L6P4>. Luettu 16.5.2015.
- Kirkkojärjestys 12.11.2010 / 1009 / 2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#L6P4>. Luettu 16.5.2015.
- Kirkkolaki 26.11.1993/1054.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/84759E9DB769A9A6C2257D94002752D4/\\$FILE/kirkkolaki_2014_verkkoversio.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/84759E9DB769A9A6C2257D94002752D4/$FILE/kirkkolaki_2014_verkkoversio.pdf). Luettu 8.3.2015.
- Kirkkokäsikirja
1911 Kirkkokäsikirja. Evankelis-luterilaisille Seurakunnille Suomessa. Viidennen yleisen kirkolliskomitean laatima ehdotus. Kirkkokäsikirjakomitean ehdotuksia I. Helsinki: Puromiehen kirjapaino.
- Kirkkokäsikirja
1913 V. 1913 Kirkkokäsikirja Suomen Suuriruhtinaanmaan Evankelis-luterilaiselle Kirkolle. Sortavala 1915. Suomen kirkon Sisälähetysseuran Kirjapaino.
- Kirkkokäsikirja I-III
2003 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-III. I Jumalanpalvelusten kirja. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 12. tammikuuta 2000.

II Evankeliumikirja. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. touko-
kuuta 1999. Helsinki: Raamattutalo. III Kirkollisten toimitusten
kirja. 1. osa Kasuaalitoimitukset. 2. osa Vihkimiset, virkaan
asettamiset ja tehtävään siunaamiset. 3. osa. Rukoushetkiä.
Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. marraskuuta 2003. Helsinki:
Kirkon keskusrahasto.

Kirkolliskokouksen pöytäkirja

2015 Kirkolliskokouksen pöytäkirja 4.11.2015. Virsikirjan li-
säviikon hyväksyminen, käsikirjavalioikunnan mie-
tintö 1/2015 kirkkohallituksen esityksestä 13/2014
- Toinen käsittely. Sähköisenä osoitteessa [http://kappeli2.
evl.fi/kkweb.nsf/2adbcea86af6c3a3c2256f5c00400228/
234059262d35d6d3c2257ef3003bf209?OpenDocument](http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/2adbcea86af6c3a3c2256f5c00400228/234059262d35d6d3c2257ef3003bf209?OpenDocument). Luettu
20.5.2016.

Kirkollisten toimitusten kirja

1963 Kirkollisten toimitusten kirja. XIX yleisen kirkolliskokouksen-
päätösten mukaisesti toimitettu ohjepainos. Pieksämäki 1964:
Suomen Kirkon Sisälähetysseura.

Kirkollisten toimitusten kirja

1984 Kirkollisten toimitusten kirja. Suomen evankelis-luterilaisen kir-
kon kirkkokäsikirja III. Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna
1984. Ohjepainos 1985. Pieksämäki: Suomen Kirkon Sisälähetys-
seura.

Kirkollisten toimitusten kirja

2003 Kirkollisten toimitusten kirja. Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon kirkkokäsikirja III. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8.
marraskuuta 2003. Osa 1. Pieksämäki 2004: Kirkkopalvelut.

Kirkollisten toimitusten laulujen säestyskirja

2005 Kirkkopalvelut. Rt- Print.Oy. Pieksämäki 2005.

Kirkollisten toimitusten opas

1990 Kirkollisten toimitusten opas. Hyväksytty piispainkokouksessa
7.2.1989. Mänttä: Sley-kirjat. Mäntän Kirjapaino Oy 1990.

Kirkon tiedotuskeskus

2016 Seurakuntien väkiluvut 2015. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/
sp2?open&cid=Content3D45B8](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content3D45B8). Luettu 7.6.2016.

Kirkon tiedotuskeskus

2016 Kirkon tilastollinen vuosikirja 2014. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.
nsf/0/8A75CE045AD09FE4C22577AE00256611/\\$FILE/Kirkon_
tilastollinen_vuosikirja_2014.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/8A75CE045AD09FE4C22577AE00256611/$FILE/Kirkon_tilastollinen_vuosikirja_2014.pdf). Luettu 17.6.2016.

Knuutila, Jyrki

1992 Kirkon läntisen tradition mukaisen hautaustoimituksen teologi-
set perusteet Suomessa keskiajalta 1900-luvun lopulle. Teoksessa Käytännöllinen teologia ja kirkko. Toimittaneet Knuutila, Jyrki

& Koskenvesa, Esko & Tamminen, Kalevi. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja C 10. Käytännöllisen teologian laitos. Helsinki 1992. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Knuutila, Jyrki

1997 Messukirjat ja kirkolliset käsikirjat. Teoksessa Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Toim. Laine, Tuija. Suomalaisen kirjallisuuden seura (Helsinki). Vammalan Kirjapaino Oy.

Koho, Leena Sinikka & Innanen, Tapani

2014 ”Kun matkani käy kuolemaan” – fenomenologinen tutkielma Kuolema ja iankaikkisuus -osaston virsistä. Teoksessa Virsi ja laulu Suomessa. Tekstit, kokemus ja kasvatus. Toimittaneet Innanen, Tapani & Salminen, Veli-Matti. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 120. Unigrafia Oy. Helsinki 2014.

Kohti Pyhää

2013 Uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 2. Kirkko ja toiminta. Piispainkokous Helsinki 2013. Hyväksytty piispainkokouksessa 10. syyskuuta 2013. © Kirkkohallitus. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 2, Kirkko ja toiminta. Suositukset, ohjeet ja oppaat. Asianumero 2011-00003. http://www.ev1.fi/kirkkokasikirja/kohti_pyhaa.pdf#page=12. Luettu 14.7.2014.

Koivisto, Markku

1991 Toimituskeskustelut Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1980-luvulla. Kirkon tutkimuskeskuksen sarja A N:o 55, 1991. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo. Pieksämäki 1991.

Koski, Suvi-Päivi

1977 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hautausmusiikki 1900-luvulla. Laudatur-tutkielma. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta.

Kotila, Heikki

2004 Liturgian lähteillä. Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan. Kirjapaja Oy. Helsinki 2004. Painopaikka: RT-Print Oy.

Kurkela, Kari

2004 Musiikin mieli. Teoksessa Kirkkomusiikki. Toimittaneet Haapasalo, Juhani & Lauerma, Liisa & Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka. Edita Prima Oy. Helsinki 2004.

Kuusi, Tuire

2014 Jatko-opiskelija ohjattavana. Itsenäisyys ja kriittisyys taidealan jatko-opiskelijoiden ominaisuuksina. Teoksessa Tulevan tuntu-

massa. Esseitä taidealojen yliopistopedagogiikasta. Toim. Löytönen, Teija. Aalto ARTS Books 2014.

Käsikirjakomitean mietinnön perustelut

1997 Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön perustelut. Käsikirjakomitea 1997. Sarja A 1997:5. Helsinki: Kirkkohallitus.

Käsikirjakomitean mietinnön perustelut

2001 Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön perustelut. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A 2001:2. Helsinki: Kirkkohallitus.

Käsikirjavalioikunnan mietintö 2/2008, asianumero 2008-00343. <http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/e9445d04f01167e3c22574f7004b47eb?OpenDocument>. Luettu 8.3.2015.

Leaver, Robin A.

1998 What is Liturgical Music? Teoksessa Liturgy and Music. Lifetime learning. Leaver, Robin A. & Zimmerman, Joyce Ann. C.PPS. Editors.

Lehtonen, Aleksi

1931 Kirkon pyhät toimitukset. Porvoo: Werner Söderström Kirjapaino.

Lempiäinen, Pentti

2004 Pyhät toimitukset. 4. uudistettu painos. Helsinki. Kirjapaja. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Lifebox

2015 <http://www.mylastsong.com>. Luettu 17.2.2015.

Lukka, Kari

1988 Budjettiharhan luominen organisaatiossa. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A -5; 1988, Turku.

Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö.

2015 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoden 2015 laatineen työryhmän mietintö. Sarja C 2007:10. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf). Luettu 14.12.2014.

Monikasvoinen kirkko

2008 Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Mäenpää, Päivi

1984 Yksinlaulun käyttö avioliittoon vihkimis- ja hautaansiunaamistoimituksissa. Tutkielma. Sibelius-Akatemia. Kirkkomusiikin osasto. Helsinki.

Mäkelä, Klaus (toim.)

1990 Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Toim. Mäkelä, Klaus. Gaudeamus. Helsinki: Painokaari Oy 1990.

Narvan marssin arvoitus

1986 <http://personal.inet.fi/koti/paavo.helisto/jutut/narva.html>. Luettu 19.3.2015.

Niemelä, Kati

2003 Suomalaisten sitoutuminen uskonnollisiin yhdyskuntiin. Uskonnollisia ja ei-uskonnollisia. – Moderni kirkkokansa – suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati & Ketola, Kimmo 2003. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut/nsf/2B242ADD3D689D61C225737E00359C5E/\\$FILE/82.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut/nsf/2B242ADD3D689D61C225737E00359C5E/$FILE/82.pdf). Luettu 7.3.2015.

Niemelä, Kati

2006 Kirkosta eroaminen. Onko mitään tehtävissä? Yhteen-
vetoa tutkimuksesta: Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskus, julkaisuja Nro 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/\\$FILE/Kirkosta%20eroaminen.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/$FILE/Kirkosta%20eroaminen.pdf). Luettu 3.1.2015.

Niemelä, Kati

2010 Papisto ja kanttorit. Akavan kirkollisten ammattiliittojen jäsenkysely. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/\\$FILE/Papisto%20ja%20kanttorit%202010.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/$FILE/Papisto%20ja%20kanttorit%202010.pdf). Luettu 23.5.2015

Niemelä, Kati

2011 Jumalanpalvelukseen liittyvät odotukset ja kokemukset: Tuoretta tutkimustietoa jumalanpalveluksesta. Esitelmä Jumalanpalveluselämän neuvottelupäivillä, 14.2.2011. Tampere. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/\\$FILE/Jumalanpalvelukseen%20liittyv%E4t%20odotukset%20ja%20kokemukset.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/$FILE/Jumalanpalvelukseen%20liittyv%E4t%20odotukset%20ja%20kokemukset.pdf). Luettu 27.4.2015

Nissinen, Martti

2004 Musiikki, ihminen ja Jumala. Teoksessa Kirkkomusiikki. Toimitaneet Haapasalo, Juhani & Lauerma, Liisa & Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka. Edita Prima Oy. Helsinki 2004.

Nurmi, Kristiina

1989 Suomenkielisen virsikirjan käyttö siunaustoimituksissa Malmin siunauskappelissa kirkkovuoden 1987–1988 aikana. Tutkielma. Sibeliuss-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto (Helsinki).

Oramo, Ilkka

2012 Artikkelisarjat: Uskonpuhdistus ja suurvalta-aika. Ensimmäiset protestanttiset messukirjat (verkkodokumentti). Sibeliuss-Akatemia. Sähköisenä osoitteessa http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/WebSearch?id=xwikishared:NodeMuhiArticle.suomi_uskonpuhdistus2 Luettu 18.11.2012.

Pajamo, Reijo

1991 Hymnologian peruskurssi. Kirkkomusiikin osaston julkaisuja 2. Sibeliuss-Akatemia. Helsinki 1991. Yliopistopaino.

Pajamo, Reijo

2000 Lukkarin viran ja koulutuksen kehityksestä. Teoksessa Suomen Kirkkomuusikot. Finlands kyrkomusiker 2000. Julkaisija Suomen Kanttori-urkuriliitto ry. Lahti: Esa Print Oy.

Pajamo, Reijo

2001 Kirkkomusiikin osasto 50v. Tabulatura 2001. Kirkkomusiikin ja Kuopion osastojen yhteinen vuosikirja. Kirkkomusiikkiosaston julkaisuja 26. Sibeliuss-Akatemia. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Pajamo, Reijo & Tuppurainen, Erkki

2004 Kirkkomusiikki. Suomen musiikin historian täydennysosa. Porvoo: WSOY.

Pajari, Ilona

2014 Kuolemanrituaalit Suomessa. Teoksessa Kuoleman kulttuurit Suomessa. Toimittaneet Hakola, Outi & Kivistö, Sari & Mäkinen, Virpi Tallinna Raamatutrukikoja OÜ, Tallinna. Gaudeamus Oy.

Palmu, Harri

2011 Uskonto, suomalaisten onnellisuus, luottamus ja auttaminen. Teoksessa Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Ketola, Kimmo & Niemelä, Kati & Palmu, Harri & Salomäki, Hanna. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere. 94.

Palvelkaa Herraa iloiten

2000 Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:6. Helsinki: Kirkkohallitus/Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus.

Palvelkaa Herraa iloiten

2009 Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:9. Jyväskylä: Gum-

merus kirjapaino Oy. Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta 2009. 3. uudistettu painos.

Parvio, Martti

1980 Postscriptio. – Manuale seu exequiale Aboense. Editio stereotypa cum postscriptio a Martti Parvio. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 115. Näköispainos. Helsinki: Societas Historiae Ecclesiasticae Fennica.

Parvio, Martti

1992 Suomalainen messukirjallisuus ja sen peruslinjat vuosisatojen saatossa. – Käytännöllinen teologia ja kirkko. Toimittaneet Knuutila, Jyrki & Koskenvesa, Esko & Tamminen, Kalevi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pentikäinen, Juha

1990 Suomalainen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 530. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Petersson, Lena

2012 Inför begravningsgudstjänsten. Ett utvecklingsprojekt för begravningsmusik. Teoksessa Kyrkomusik – Ett tema med variationer. Svenskt Gudstjänstliv. Årgång 87/2012. Borgehammar, Stephan & Lundblad, Jonas (red.) Artos 6 Norma bokförlag, 2012. Tryck Totem, Polen 2012.

Piispainokokouksen lausunto 1/2015 kirkolliskokoukselle. Asianro 2011-00414. Virsikirjan lisävihkoehdotus. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/43B2EF6DD6C22ABFC2257703003FAE79/\\$FILE/Lausunto-1-2015-kirkolliskokoukselle-virsikirjan-lisavihko.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/43B2EF6DD6C22ABFC2257703003FAE79/$FILE/Lausunto-1-2015-kirkolliskokoukselle-virsikirjan-lisavihko.pdf). Luettu 22.6.2016.

Piispainokokouksen pöytäkirja 25. - 27.8.1998

1998 Piispainkokouksen pöytäkirja 25. - 27.8.1998. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/S98.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/S98.pdf). Luettu 10.5.2015

Piispainkokouksen pöytäkirja 12. - 13.2.2002

2002 Piispainkokouksen pöytäkirja 12. - 13.2.2002. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/K02.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/K02.pdf). Luettu 1.12.2012.

Piispainkokouksen pöytäkirja 11. - 12.2.2003

2003 Piispainkokouksen pöytäkirja 11. - 12.2.2003. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/K03.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/K03.pdf). Luettu 4.5.2015.

Piispainkokouksen pöytäkirja 12.2.2008

2008 Piispainkokouksen pöytäkirja 12.2.2008, liite. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/K08.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/K08.pdf). Luettu 10.5.2015.

Piispainkokouksen pöytäkirja 8. - 9.9.2009

2009 Piispainkokouksen pöytäkirja 8. – 9.9.2009. Sähköisenä osoitteessa <http://kappeli.evl.fi/KKHAs-ha.nsf/fb61ff18981701fdc225740e0053afc9/4e7f2fb9cc91a478c22576e100320956?OpenDocument>. Luettu 18.6.2016

Piispainkokouksen pöytäkirja 9. - 10.2.2010

2010 Piispainkokouksen pöytäkirja 9. - 10.2.2010. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/k10.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/k10.pdf). Luettu 8.3.2015.

Piispainkokouksen pöytäkirja 10. - 11.9.2013

2013 Piispainkokouksen pöytäkirja 10. - 11.9.2013. Sähköisenä osoitteessa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/pksyys2013.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/pksyys2013.pdf). Luettu 30.5.2015.

Pirinen, Kauko

1962 Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 62. Helsinki.

Pohjannoro, Ulla & Pesonen, Mirka

2010 Kanttorit 2010. Kirkkoherrojen ajatuksia seurakuntien musiikkielämästä ja sen tulevaisuudesta. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, osaraportti 7. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 11/2010. http://www2.siba.fi/toive/userfiles/media/Kanttorit_2010.pdf. Luettu 5.1.2015.

Pohjannoro, Ulla

2011 Muusikko eilen, tänään ja huomenna. Näkökulmia musiikkialan osaamistarpeisiin. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, loppuraportti. – Muusikot seurakuntien palveluksessa. Kanttorien haasteita evankelisluterilaisten seurakuntien musiikkielämän johtajina ja toteuttajina. Toimittaneet Muukonen, Minna & Pesonen, Mirka & Pohjannoro, Ulla. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 13/2011. http://www2.siba.fi/toive/userfiles/media/Toive_loppuraportti_2011.pdf. Luettu 4.1.2015.

Pressmeddelande av: Fonus

2016 Björn Skifs och Christer Sjögren. Musiken svenskarna vill begravas till. Pressmeddelande 29.2.2016 av: Fonus. <http://www>

fonus.se/globalassets/downloads/pressmeddelanden/pressmeddelande_2016-02-29_musiken-svenskarna-vill-begravas-till.pdf?id=16103&epslanguage=sv. Luettu 18.6.2016.

Rimpiläinen, Olavi

1971 Läntisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isoavihaa. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 84. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy.

Ruotsin kirkon virsikirja

2002 Ruotsin kirkon virsikirja. Den svenska psalmboken på finska. Tukholma: Verbum.

Ryynänen-Karjalainen, Lea

2002 Sukupuolesta huolimatta – naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Diss. Studia Musica 14. Kirkkomusiikin osasto. Sibelius-Akatemia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Sakasti

2015 Selkokieliä jumalanpalveluskaavoja. Jumalanpalvelus ja musiikki. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content496B3B>. Luettu 6.1.2015

Sakasti

2015 Seurakuntien väkiluvut. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content3D45B8>. Luettu 25.8.2016.

Sinä olet kanssani

2006 Kirkollisten toimitusten opas. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:4. Kirkkohallitus/ Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sinä olet kanssani

2009 Kirkollisten toimitusten opas. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:4. 2. painos. Kirkkohallitus/Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sointula, Marika

2005 Kirkollisten toimitusten kirja (2003) ja musiikki. Kirjallinen työ. Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin koulutusohjelma (Kuopio).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja.

1938 Hyväksytty Suomen seitsemännessä yleisessä kirkolliskokouksessa v. 1913. Tähän ohjepainokseen on tehty v. 1933 yleisen kirkolliskokouksen hyväksymät muutokset ja lisäykset sekä v. 1938 yleisen kirkolliskokouksen päätösten aiheuttamat korjaukset. Helsinki. Suomen kirkon Sisälähetysseura.

- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja II-III
1968 Hyväksytty 20. varsinaisessa kirkolliskokouksessa vuonna 1968. II Jumalanpalvelusten kirja. III Kirkollisten toimitusten kirja. Suomen kirkon Sisälähetysseura. Pieksämäki 1978. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.
- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja
1986 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 13. helmikuuta 1986. Helsinki: Kirkon keskusrahasto. Saatavissa myös verkkojulkaisuna <http://evl.fi/Virsikirja.nsf/Etusivu?OpenPage>. Luettu 7.3.2015. [http://evl.fi/Virsikirja.nsf/liitetiedostot/0001/\\$FILE/jp.pdf](http://evl.fi/Virsikirja.nsf/liitetiedostot/0001/$FILE/jp.pdf). Luettu 24.5.2015
- Suomen evankelis-luterilaisen piispainkokouksen 14. – 15.2.2006 asettaman työryhmän mietintö. Kanttorin viran kelpoisuusvaatimusten uudistaminen. Mietintö, Sarja B 2007:1. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/816AA1A2E575DE86C225770000259EA7/\\$FILE/Mietinto2007-1.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/816AA1A2E575DE86C225770000259EA7/$FILE/Mietinto2007-1.pdf). Luettu 25.8.2016.
- Suomen krematoriotoiminnan tilasto 2008–2012.
<http://shk.fi/tilastot>. Luettu 8.6.2016.
- Taitto, Ilkka
1992 Documenta Gregoriana – Latinalaisen kirkkolaulun lähteitä Suomessa. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Taitto, Ilkka
1998 Missa et officium Sancti Henrici. Suomen suojeluspyhimyksen liturgian keskeiset lauluosat. Toimittanut Ilkka Taitto. SULASOL, Helsinki 1998.
- Tiitu, Leena
2009 Kanttorin ammattikuva. Kanttoreiden käsitys ammatistaan ja siihen kohdistuvasta ulkopuolisesta vaikutuksesta. *Studia Musica* 37. Sibelius-Akatemia: Vammalan kirjapaino.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli
2013 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11. uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2009. Vantaa: Hansaprint Oy, Vantaa 2013.
- Tuppurainen, Erkki (toim.)
2012 Codex Westh - Westhin koodeksin kirkkolaulut. DocMus - tohtorikoulun julkaisuja 2. Kuopio: Offsetpaino L. Tuovinen.
- Töttö, Pertti
2011 Johdanto sekomenetelmiin. Luentodiat Tampereen Yliopiston metodifestivaali 2011. Tutkimuksen tekijän muistiinpanot.
- Vahtola, Kai
1974 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittoon vihkitoitituksen musiikki. Tutkielma. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta.

- Vainio, Salla
2001 Hei me mentiin naimisiin. Haastattelututkimus Riihimäen seurakunnassa vuonna 2000 avioliittoon vihittyjen kokemuksista vihkimisprosessissa. Tutkielma. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta.
- Walter, Tony
2012 How People Who Are Dying or Mourning Engage with the Arts. – Music and Arts in Action, 4 (1), Published by centre for Death and Society, University of Bath, UK. <http://www.musicandart-sinaction.net/index.php/maia/article/view/dyingmourning/77>. Luettu 7.2.2015.
- Vapaavuori, Hannu
2001 De mest uppskattade finska psalmerna. Teoksessa Dejlige er jorden. Psalmens roll i nutida nordisk kultur- och samhällsliv. Hansson, Karl-Johan & Bohlin, Folke & Straarup, Jørgen (red.) Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Vapaavuori, Hannu
2003 Virsi luterilaisessa perinteessä. Teoksessa Kirkkomusiikin käsikirja. Toimittaneet Erkkilä, Lasse & Tuovinen, Ulla & Tuppurainen, Erkki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vatanen, Osmo
2003 Messu ja sen musiikki. Teoksessa Kirkkomusiikin käsikirja. Toimittaneet Erkkilä, Lasse & Tuovinen, Ulla & Tuppurainen, Erkki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vatanen, Osmo
2012 4.12.2012. Henkilökohtainen tiedonanto; sähköposti. Luettu 4.12.2012.
- Vihko, Anna-Liisa
1989 Musiikin osuus ja käyttömahdollisuudet kirkollisissa toimituksissa vuosien 1963 ja 1984 kirkollisten toimitusten kirjan sekä väliehdotusten valossa. Tutkielma. Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto (Helsinki).
- Vikström, John
2013 Haastettu kirkko – Osallisuus, yhteisöllisyys, usko. Polarisoituneen kirkon yhteiset haasteet. Kirkon tutkimuskeskuksen [www-julkaisu](http://www.julkaisu.fi) 32. Sessio II kirkon polarisaatio – yhteistä näkyä etsimässä. 2013. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/8EB06812E6BAAD2EC2257B650027183A/\\$FILE/www32korjattu.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/8EB06812E6BAAD2EC2257B650027183A/$FILE/www32korjattu.pdf). Luettu 3.1.2015.
- Vilenius, Eila
1997 Kirkolliset toimitukset palveluna. Seurakuntalaisten palvelunlaatuodotusten toteutuminen kasteen, avioliittoon vihkimisen ja hautaan siunaamisen yhteydessä. Diss. Helsingin yliopisto. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A. 71. Tampere.

LIITTEET

LIITE 1 Hautaan siunaamisen kaava

Hautaan siunaaminen

Hautaan siunaamisen toimittaa pappi kirkossa, siunauskappelissa, sairaalan kappelissa, haudalla tai vainajan kotona, sen mukaan kuin omaiset sopivat siitä papin kanssa.

Musiikin valinnassa tulee ottaa huomioon toimituksen jumalanpalvelusluonne. Musiikista vastaa kanttori, jonka kanssa tulee keskustella asiasta.

Jos kukat lasketaan kirkossa, se voidaan tehdä ennen virttä (kohta 1) tai siunauksen (kohta 13) jälkeen. Jos kukat lasketaan siunauksen alussa, sen edellä voi olla virsi tai muuta musiikkia.

Hautaan siunaamisen yhteydessä voidaan viettää ehtoollista. Tällöin noudatetaan messun kaavaa (hautausmessu).

Siunaaminen on saarnan jälkeen.

I Johdanto

1. Virsi

Virren edellä voi olla alkusoitto tai muuta sopivaa musiikkia.

2. Alkusiunaus

Siunaus ja vuorotervehdys voidaan lausua tai laulaa.

Siunaus

P Isän ja + Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

S Aamen.

[Vuorotervehdys]

P Herra olkoon teidän kanssanne.

S Niin myös sinun henkesi kanssa.

3. Johdantosanat

[4. Yhteinen rippi]

– synnintunnustus

– synninpäästö

S Amen.

[5. Psalmi]

Psalmi voidaan laulaa tai lukea. Psalmiin kertosäe, nro 855.

6. Rukous

P Rukoilkaamme.

– rukous

S Amen.

II Sana

7. Raamatunluku ja puhe

III Siunaaminen

[*8. Uskontunnustus]

Uskontunnustus lausutaan yhteen ääneen.

*9. Siunaussanat

Siunaussanat voidaan lausua haudalla (kohta 16).

P Ylösnousseeseen Jeesukseen Kristukseen uskoen nousemme toimittamaan (toimitamme)

NN:n (koko nimi) siunaamisen.

TAI

P Uskossa kolmiyhteiseen Jumalaan siunaamme NN:n (koko nimi) odottamaan ylösnousemuksen päivää.

Pappi heittää kolme kertaa hiekkaa arkulle ja sanoo: NN (etunimet),
maasta sinä olet tullut,
maaksi sinun pitää jälleen tulla.
Jeesus Kristus, Vapahtajamme, herättää sinut viimeisenä päivänä.

TAI

NN (etunimet),

maan tomua sinä olet,
maan tomuun sinä palaat.

Jeesus Kristus, Vapahtajamme, herättää sinut viimeisenä päivänä.

TAI

NN (etunimet),

Herra antoi,

Herra otti.

Kiitetty olkoon Herran nimi.

Jeesus Kristus, Vapahtajamme, herättää sinut viimeisenä päivänä.

TAI

Katoavaisuudessa kylvetään.

Katoamattomuudessa herätetään.

Jeesus Kristus on ylösnousemus ja elämä.

Kuolleena syntynyttä tai pientä lasta siunattaessa.

[NN (etunimet),]

Jumala, Isämme, on sinut luonut.

Saat levätä hänen sylissään.

Jeesus Kristus, Vapahtajamme, herättää sinut viimeisenä päivänä.

[10. Virsi]

Virren sijasta voidaan käyttää hautaan siunaamisen laulua (nrot 825–829) tai muuta sopivaa musiikkia

11. Rukous

P/E Rukoilkaamme.

– rukous

S Aamen.

12. Isä meidän

Herran rukous lausutaan yhteen ääneen.

IV Päätös

13. Siunaus

– siunaus

S Aamen.

14. Päätösmusiikki

Päätösmusiikkina voi olla virsi ja/tai muuta sopivaa musiikkia. Sen aikana hautajaissaatto voi lähteä liikkeelle.

[15. Rukous haudalla]

[16. Hautaan laskeminen]

Arkkua hautaan laskettaessa voidaan laulaa virsi (esimerkiksi 242:7–9 tai 376:3).

[17. Siunaussanat]

Pappi lausuu siunaussanat, mikäli niitä ei ole lausuttu kohdassa 9.

LIITE 2 a

LOMAKE 1

Seurakunta: _____

Lomakkeen täyttäjät: _____

Virka-asema seurakunnassa (ympyröi): A B C ³⁷⁶ muu, mikä? _____

1. a Sukupuoli: 1 nainen   **1. b Syntymävuosi** _____
 2 mies

2. a Nykyisen virkasuhteen kesto: n. _____ v.

2. b Oletko: 1 vakinaisessa virkasuhteessa
 2 viran sijainen
 3 osa-aikaisessa virassa
 4 muunlaisessa työsuhteessa, minkälaisessa? _____

3. Kuinka pitkään olet ollut kanttorin virassa?

- 1 0–5 vuotta
- 2 6–10 vuotta
- 3 11–20 vuotta
- 4 21–30 vuotta
- 5 yli 30 vuotta

4. Mihin hiippakuntaan seurakuntasi kuuluu?

- 1 Espoon hiippakunta
- 2 Helsingin hiippakunta
- 3 Kuopion hiippakunta
- 4 Lapuan hiippakunta
- 5 Mikkelin hiippakunta
- 6 Oulun hiippakunta
- 7 Porvoon hiippakunta
- 8 Tampereen hiippakunta
- 9 Turun arkkihiippakunta

³⁷⁶ A = Laajaa yliopistotutkintoa edellyttävä kanttorin virka (Ylimmän asteen kanttorin virka)

B = Ylempää korkeakoulututkintoa edellyttävä kanttorin virka (Keskimmäisen asteen kanttorin virka)

C = Muuta piispainkokouksen hyväksymää tutkintoa edellyttävä kanttorin virka (Alimman asteen kanttorin virka)

5. Mistä olet valmistunut?

1. Olen valmistunut Sibelius-Akatemian Kirkkomusiikin osastosta Helsingissä
2. Olen valmistunut Sibelius-Akatemian Kuopion osastosta
- 3 Olen valmistunut konservatoriosta kirkkomusiikin opintolinjalta, mistä?
- 4 Olen valmistunut ammattikorkeakoulusta, mistä?
- 5 Olen valmistunut muualta, mistä?

6. Oletko suorittanut:

1. Kanttori-urkurin tutkinnon
2. Vanhan tutkintojärjestelmän mukaisen musiikin kandidaatin tutkinnon (nyk. musiikin maisterin tutkinto)
3. Uuden tutkintojärjestelmän mukaisen musiikin kandidaatin tutkinnon
- 4) Uuden tutkintojärjestelmän mukaisen musiikin maisterin tutkinnon
- 5) Olen saanut kelpoisuuden kanttorin virkaan erivapaudella

7. Oletko suorittanut musiikinjohtajan tutkinnon?

- 1 kyllä
- 2 en

8. Oletko suorittanut diplomitutkinnon?

- 1 kyllä, mikä pääaine? _____
- 2 en

9. Oletko suorittanut/suorittamassa muita musiikillisia tai ammatillisia loppututkintoja?

(Esimerkiksi musiikin tohtorin tutkinnon Sibelius-Akatemiassa tms.)

- 1 kyllä, mitä? _____
- 2 Olen suorittamassa _____
- 3 En ole suorittanut/suorittamassa muita musiikillisia tai ammatillisia loppututkintoja.

Kysymykset: (tarvittaessa voi jatkaa paperin kääntöpuolelle)

10.

a. Montako kirkkomuusikon virkaa seurakunnassanne on ?

b. Jos on useampi kuin yksi virka, niin eroavatko virkojen tehtäväkuvaukset toisistaan (esim. työnjakokirjan perusteella) ja miten työt jakaantuvat?

11.

a. Onko seurakunnassanne keskusteltu työntekijöiden kesken siunaustoimitusten musiikista ja mahdollisesti sen valitsemiseen liittyvistä ongelmista?

- 1 kyllä
- 2 ei
- 3 en osaa sanoa

b. Jos on, niin minkälaisissa tilanteissa ja onko syntynyt siunaustilaisuuksien musiikkia koskevia sopimuksia tai päätöksiä, ja minkälaisia?

12.

a. Onko seurakuntanne työntekijöillä mielestäsi yhtenäinen linja siunaustoimitusten musiikin valitsemisessa?

- 1 kyllä
- 2 ei
- 3 en osaa sanoa

**b. Jos ei ole, niin miten ja miksi se poikkeaa; pappien vai/ja kantto-
reiden kesken?**

**13. Miten seurakunnassanne opastetaan omaisia siunaustoimituk-
sen musiikin valinnassa? (voit valita useampia vaihtoehtoja)**

- 1 kanttori esittelee omaisille erilaisia surumusiikin vaihtoehtoja
- 2 pappi esittelee omaisille erilaisia surumusiikin vaihtoehtoja
- 3 seurakunnan laatima esite
- 4 surumusiikin konsertit
- 5 muu, mikä?

14.

a. Arvioi, kuinka usein kanttorina tapaat omaisia henkilökohtaisesti ennen siunausta?

noin _____ kertaa vuodessa

**b. Seurakunnassani on siunauksia vuodessa noin _____,
joissa itse toimin kanttorina noin _____ kertaa.**

15. Eroaako seurakunnassanne kirkkoon kuulumattoman vainajan siunaustoimituksen musiikki kirkkoon kuuluvan vainajan siunaustoimituksen musiikista ja miten?

16.

a. Onko seurakunnassanne syntynyt ristiriitatilanteita omaisten kanssa siunaustoimitusten musiikkivalinnoista?

- 1 usein
- 2 harvoin
- 3 ei koskaan
- 4 en osaa sanoa

b. Jos on, niin minkäläisten musiikkitoiveitten kohdalla ja miten ristiriitatilanteet ratkaistiin?

17.

a. Onko uusi Kirkollisten toimitusten kirja (2003) vaikuttanut siunaustoimitusten musiikin valintaan?

- 1 kyllä
- 2 ei
- 3 en osaa sanoa

b. Miten?

18. Käytetäänkö seurakunnassasi siunaustoimituksissa laulettuja liturgisia osia, ja jos käytetään, niin mitkä osat lauletaan? (Lisää rasti ruutuun)

	usein	harvoin	ei koskaan
1. Alkusiunaus			
2. Psalmi			
3. Rukouskehotus			
4. Aamen (rukoukset)			
5. Herran siunauksen ”aamen”			

19. Käytetäänkö seurakunnassasi siunaustoimituksissa hautaan siunaamisen laulua virsikirjan liiteosan osastosta Kirkolliset toimitukset (laulut 825–829)?

- 1 usein

- 2 harvoin
3 ei koskaan

20. Kuinka usein suosittelet kirkkovuoden ajankohtaan sopivia virsiä omaisille?

- 1 usein
2 harvoin
3 en koskaan

21. Kuinka usein suosittelet kirkkovuoden ajankohtaan sopivaa muuta musiikkia (esim. urkumusiikkia tai soolomusiikkia) omaisille?

	usein	harvoin	ei koskaan
1. Urkumusiikkia			
2. Muuta soitinmusiikkia			
3. Kuoromusiikkia			
4. Yksinlaulua			
5. Muuta, mitä?			

22. Keskustellessasi omaisten kanssa siunaustoimituksen musiikista, vaikuttaako virsien valintaan (voit valita useampia vaihtoehtoja):

- 1 toivon näkökohta
2 ylösnousemuksen näkökohta
3 lohdutuksen näkökohta
4 papin ehdotus
5 hautaustoimiston ehdotus
6 omaisten toive
7 muu, mikä _____

23.

a. Nimeä siunaustoimitukseen toivottua musiikkia, mitä et ole suostunut esittämään, ja miksi?

b. Mitä siunaustoimitukseen pyydettyä musiikkia et ole esittänyt siunaustoimituksessa, mutta olet suostunut esittämään muistotilaisuudessa?

c. Miten siunaustoimituksen musiikki mielestäsi eroaa muistotilaisuuden musiikista?

24. Mitkä kasuaalitoimitukset koet kanttorina tärkeimmäksi työsäsi (numeroi tärkeysjärjestyksessä 1–3)

- hautaus
- vihkiminen
- kaste

25. Muita mieleen tulleita ajatuksia aiheeseen liittyen

LIITE 2b

LOMAKE 2

(On tarkoitettu täytettäväksi erikseen jokaisen hautauksen kohdalla.)

SRK:

PVM:

PAIKKA:

KANTTORI:

1. Oletko keskustellut siunaustoimituksen musiikista:

- 1 omaisten kanssa puhelimessa
- 2 tavannut omaiset henkilökohtaisesti
- 3 papin kanssa
- 4 hautaus toimiston kanssa
- 5 en kenenkään kanssa

2. Mikä hautaan siunaamisen kaava oli käytössä?

- 1 voimassa oleva (v. 2003) hautaan siunaamisen kaava
- 2 hautausmessu
- 3 muu, mikä?

3. Merkitse alla olevaan taulukkoon siunaustilaisuuteen valittu musiikki:

	TEOS (säveltäjä/ sävellys)	ESITTÄJÄ / ESITYSKOKOONPANO (numeroi:1 kanttori; 2 kanttori ja srk.; 3 kuoro; 4 solisti ja mahdollinen instrumentti; 5 muu, mikä?)	
ALKUMUSIIKKI:			
VIRRET:			
MUU MUSIIKKI:			Missä kaavan kohdassa?
LOPPUMUSIIKKI			

4. Oliko kysymyksessä:

- 1 arkkuhautaus
- 2 tuhkaus

5. Kuka valitsi siunaustoimituksen virret?

- 1 omaiset
- 2 pappi
- 3 kanttori
- 4 hautaustoimisto
- 5 joku muu, kuka?

6. Kuka valitsi siunaustoimituksen alkumusiikin?

- 1 omaiset
- 2 pappi
- 3 kanttori
- 4 hautaustoimisto
- 5 joku muu, kuka?

7. Kuka valitsi siunaustoimituksen loppumusiikin?

- 1 omaiset
- 2 pappi

- 3 kanttori
- 4 hautaustoimisto
- 5 joku muu, kuka?

8. Kuka valitsi siunaustoimituksen muun musiikin?

- 1 omaiset
- 2 pappi
- 3 kanttori
- 4 hautaustoimisto
- 5 joku muu, kuka?

9. Kuka esitti muun musiikin?

- 1 kanttori
- 2 omaisten valitsema muusikko
- 3 muusikko hautaustoimiston välityksellä
- 4 pappi
- 5 kanttorin ehdottama muusikko
- 6 kuoro
- 7 joku muu, mikä?

10. Mitä seuraavista otettiin huomioon musiikin valinnassa?

- teologinen näkökulma
- sielunhoidollinen näkökulma
- kirkkovuoden ajankohta
- omaisille tuttu ja läheinen musiikki
- muu, mikä?

11. Mitä kanttorina olisit halunnut tehdä toisin kyseisessä siunaustoimituksessa?

12. Olivatko musiikkivalinnat mielestäsi luontevat ja yhteensopivat siunaustoimituksen teologisen näkökohdan kanssa?

- 1 Kyllä
- 2 Ei, miksi?

13.

a. Käytettiinkö psalmien musiikillista toteutusta?

- 1 kyllä
- 2 ei

b. Laulettiinko kaavan liturgiset osat?

1 ei

2 kyllä; mitkä niistä?

**14. Laulettiinko toimituksessa hautaan siunaamisen laulua (virsi-
kirjan laulut 825–829)?**

1 ei

2 kyllä; mitkä niistä?

**15. Muita tämän siunaustoimituksen musiikkiin liittyviä huomioi-
ta:**

LIITE 3a

Arvoisa seurakunnan kanttori!

Toivon, että osallistut Sibelius-Akatemiassa kirkkomusiikin osastossa tehtävään tutkimukseen, joka kartoittaa siunaustoimituksissa käytettävää musiikkia ja siihen liittyviä asioita.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa kaikki seurakuntien virkasuh-teissa olevat suomenkieliset kanttorit vastaavat kyselyyn (LOMAKE 1). Pyytäisin huolehtimaan, että niissä seurakunnissa, joissa on useita kant-torin virkoja, kukin kanttori saisi oman lomakkeen. Pyydän palauttamaan täytetyn kyselylomakkeen (LOMAKE 1) 1.7.2009 mennessä tutkimuksen tekijälle.

Tutkimuksen toiseen osaan voit osallistua täyttämällä LOMAKE 2: n joko ”paperiversiona” tai sähköisesti osoitteessa <http://65.109.92.144/hautauskysely/>. Mikäli haluat osallistua tutkimuksen toiseen osaan; pyy-dän ilmoittautumaan alla olevaan osoitteeseen joko sähköisesti, puhelimella tai kirjeitse, ja samalla ilmoittamaan, mitkä kaksi kuukautta voisit tehdä omalta osaltasi tärkeää tutkimustyötä. Tutkimuksen onnistumisen ja tut-kimustulosten luotettavuuden kannalta on erittäin tärkeää, että osallistut kyselyyn.

Tutkimuksen toiseen osaan liittyvä LOMAKE 2 on tarkoitettu täytet-täväksi erikseen jokaisen hautauksen kohdalla, missä toimit kanttorina. Mikäli käytät lomakkeen paperiversiota, pyydän monistamaan lomakkei-ta itsellesi tarpeellisen määrän. Olisin kiitollinen, jos ystävällisesti voisit sitoutua täyttämään LOMAKE 2:n kahden kuukauden ajan säännöllisesti kunkin hautauksen kohdalla. Nämä lomakkeet palautetaan tutkimuksen te-kijälle 30.11.2009 mennessä.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, vastaajan henkilöllisyys jää ainoastaan tutkimuksen tekijän tietoon, eikä kenenkään henkilöllisyys tule paljastumaan ulkopuolisille tutkimuksen missään vaiheessa.

Kyselyn suorittamiseen liittyviin mahdollisiin kyselyihin vastaa tutki-muksen tekijä Anne-Marie Grundstén, puh. 050-5204798 tai sähköposti-osoite: anne-marie.grundsten@luukku.com

Osoite: Kalevanpuisto 21.as.3, 28120 Pori 12.

Vaivannäöstäsi ja avustasi kiitollisena

Anne-Marie Grundstén
tutkimuksen tekijä

Jorma Hannikainen
Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin
professori (mvs)

LIITE 3 b

Hyvä Kanttori ja Kollega!

Suven lämmöstä, kukkasista sekä ruohosta on jälleen kerran saatu nauttia ja iloita – toivottavasti...

Kesän keskellä lähetin Sinulle kyselykaavakkeen koskien ”siunaustoimitusten musiikkia”.

Kiitän sydämellisesti niitä, jotka ovat jo palauttaneet ja luvanneet ”kirjaita ylös” kahden kuukauden

ajan siunaustoimitusten musiikkia – KIITOS!

Mutta postini ajankohta ei ehkä ollut paras mahdollinen, jospa kesätuuli levitteli papereita...?

Nyt ohessa kyselykaavakkeet tulevat vielä uudestaan, ja toivon, että nyt ehtisit täyttää kaavakkeet

(LOMAKE 1 JA LOMAKE 2).

Näin olet mukana yhteisessä tutkimuksessa, missä kartoitetaan hautauksien musiikkia ja siihen liittyviä asioita. *Tutkimukseni otokseen tarvitaan JUURI SINUN mielipiteitäsi ja tietojasi.*

Kirje saapuu edelleen kaikkiin Suomen seurakuntiin (myös JO PALAUTTANEILLE), ja HUOM! PALVELIMEN PÄIVITYS- JA MUUTOSTÖIDEN TAKIA SIINÄ ON UUSI NETTIOSOITE NIILLE, jotka täyttävät musiikkia koskevan LOMAKKEEN 2 netissä! Lomakkeen 2 voi siis täyttää netissä osoitteessa: <http://havi.fi/hautauskysely>) tai kirjeessä olevaan lomakkeella, jolloin toivon, että monistat itse lisää aina kunkin hautauksen kohdalla.

MIKÄÄN EI VIELÄ OLE LIIAN MYÖHÄISTÄ... Kaikki ehtivät vielä mukaan...!

Kiitollisena avustasi – hartaasti odottaen...

Kauniita ja hoitavia loppukesän päiviä + työn iloa!

T. Anne-Marie Grundstén

Liite 4 Alkumusiikki

Säveltäjä	Sävellys	Kerta
Albinoni, Tomaso	Adagio	145
Lindberg, Oskar	Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta	74
Bach, Johann Sebastian	Air	35
Järnefelt, Armas	Berceuse	26
Händel, Georg Friedrich	Largo	21
Vivaldi, Antonio	Adagio (Sonata da Camera)	17
Bach, J. S.	Arioso (Sinfonia kantaatista 156)	14
	Sonatina (Actus Tragicus) kantaatti 106	
	”Gottes Zeit ist die allerbeste Zeit”	10
Hannikainen, Pekka Juhani	Suojelusenkeli	10
Hannikainen, Ilmari	Matkamiehen virsi	9
Hovland, Egil	Blott en dag, ett ögonblick i sänder	7
Vivaldi, Antonio	Largo	7
Bach, J. S.	Herzlich tut mich verlangen	7
	Kristus valo valkeuden	5
	Vater unser im Himmelreich	5
	Preludi e-molli	5
Caccini, Giulio	Ave Maria	5
Haapasalo, Kreetta	Mun kanteleeni kauniimmin	5
Merikanto, Oskar	Rukous	5
Syrjäniemi, Martti	Oi Herra, jos mä matkamies maan	5
Vivaldi, Antonio	Adagio d	5
	Improvisaatio	5
Bach, J. S.	Fantasia c	4
	Erbarm dich mein, o Herre Gott	4
	Liebster Jesu, wir sind hier	4
	Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ	4
Händel, G. Fr.	Sarabande	4
Grieg, Edward	Kevät	4
Kukko, Eero	Largo	4
Merikanto, Oskari	Oi, muistatko vielä sen virren	4
Rydman, Kari	Niin kaunis on maa	4
Suomalainen kansansävelmä	Täällä Pohjantähden alla	4
Bach, J. S.	Adagio	
	(teoksesta Toccata, Adagio ja Fuuga C)	
Bach, Carl Philip Emanuel	Rondo espressivo	Alle 4
Bach, J. S.	Jesus Christus, unser Heiland	
	Jesu, meine Freude	
	Gelobet seist du, Jesu Christ	
	Meine seele erhebt den Herren	
	Das Alte Jahr vergangen ist	
	Alle Menschen müssen sterben	

	Werde munter, mein Gemüte BWV 244
	Nun komm der Heiden Heiland BWV 559
	Wer nur den lieben Gott lässt walten
	Fuga BWV 559
	Pastorale c-molli
	Preludi d
	Preludi F
	Siciliano (Sonaatista n:o 2 E)
Bach-Gounod	Ave Maria
Bach-Vivaldi	Largo spiccato
Beethoven, Ludwig van	Surumarssi
Boëllmann, Léon	Prière à Notre Dame
	Verset
Bull, Ole	Paimenpoika
Buxtehude, Dietrich	Vater unser im Himmelreich
	Ach Herr, mich Armen sündler BuxWV 178
Cappelen, Christian	Bön
Coates, Robert (sov.)	Päivä vain
Corelli, Argancelo	Ayre
	Adagio
Elokas, Ossi	Isänmaan rukous
Franck, César	Alkusoitto
Frescobaldi, Girolamo	Canzon g
Granstam, Bengt	Fäbodpsalm från Mora
	Fäbodpsalm från Torsång
	Fäbodpsalm från Stora Tuna
Greene, Maurice	Voluntary c
Grieg, Edward	Åsen kuolema
Guilain, Jean-Adam	Preludi
Guilmant, Alexandre	Communion Es
	Légende
Haapasalo, Juhani	Taas siunattu päivä
Hanff, Johann Nicolaus	Auf meinen lieben Gott
Hovland, Egil	Härlig är jorden
Händel, Georg Friedrich	Larghetto
	Rukous (Te Deum)
	Siciliana (concerto no 5)
	Adagio (urkukonsertto F)
Juel-Frederiksen, Emil	Maa on niin kaunis (urkusov.)
Klemetti, Heikki	Oi, kallis Suomenmaa
Kokkonen, Joonas	Surusoitto
Koppang, Ole	Praeludium c
	Praeludium D
	sekä muita eri sävellyksiä
Koskimäki, Yrjö	Vanhurskaat iloon kannetaan
Kuusisto, Taneli (sov.)	Nyt ylös, sieluni

Laaksonen, Petri	Täällä Pohjantähden alla
Leijon, Jerker	Bön
Leppänen, Primus	Kerran kaunehin
Leybach, Joseph	Rukous
Lohi, Ari	Adagio
Löytty, Jaakko	Kaukaa Sinua hain
Mendelssohn, Felix	Tröst
Micheelsen, Hans Friedrich	Präludium
Mozart, Wolfgang Amadeus:	Marche Funèbre
	Ave verum corpus
Pachelbel, Johann	Ach Gott, vom Himmel sieh darein
	Canon
	Fuge F-duuri
Pergolesi, Giovanni	Largo
Pichi, Luigi	Molto calmo
Prinssi Gustaf	Surumarssi
Rahmaninov, Sergei	Vocalise
Rinck, Christian	Praeludium
Runbäck, Albert	Nu lämnar vi ...
Salonen, Sulo	Sen suven suloisuutta (1. ja 3. osa)
Schubert, Franz	Ave Maria
Schumann, Robert	Klavierjugendübung
Sibelius, Jean	Andante Festivo
	Elegia
	Finlandia-hymni
	Preludium
Siionin Kannel	Täältä puolehen ylhäisen maan
Siionin Laulu 144	Herra Jeesus verellänsä
Simojoki, Pekka	Ota hänet vastaan
	Rakkaus on lahja Jumalan
Skotlantilainen sävelmä	Amazing Grace
Soinne, Aatto	Tuonne, tuonne kaipaan
Stanley, John	Siciliano
	Voluntary e-molli
	Voluntary II, Andante
Suomal. kansansäv.	Karjalan kunnalla
	Peltoniemen Hintriikin surumarssi
Syrjäniemi, Martti	Oi Herra, luoksein jää
	Käyn kohti sinua
Toisinto Eurajoelta	Taivaaseen käy matkamme
Tuomi, V.	Largo
Ukrainalainen sävelmä	Hiljainen tienoo
Venäläinen kansansävelmä	Olen kuullut on kaupunki tuolla
Veracini, Francesco	Largo
Verdi, Giuseppe	Hebrealaisten vankien kuoro (Nabucco)
Willebrand Reinhold Felix von	Långsamt som kvällskyn mister sin purpur

Vivaldi, Antonio	Largo e Largamente (Sellosonaatti n:o 5)
Vanhan virsikirjan virsi 293 (v. 1701)	Sydämmest' rakastan sinua
VK 301	Kirkasta, oi Kristus, meille
VK 377	Sun haltuus, rakas Isäni
VK 396	Käyn kohti sinua
VK 490	Mä silmät luon ylös taivaaseen
VK 555	Oi Herra, luoksein jää
VK 621	Matkamiehen mieli palaa
VK 623	Taivaaseen käy matkamme
VK 631a	Oi Herra, jos mä matkamies maan

LIITE 5 Päätösmusiikki

Säveltäjä	Sävellys	Kerta
Bach, Johann Sebastian	Air	62
Albinoni, Tomaso	Adagio	38
Händel, Georg Friedrich	Largo	37
Järnefelt, Armas	Berceuse	29
Lindberg, Oskar	Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta	26
Haefner, Johann Christian (sov.)	Narvan marssi	20
Vivaldi, Antonio	Adagio (Sonata da Camera)	18
Hannikainen, Pekka Juhani	Suojelusenkeli	14
Krohn, Ilmari	Nyt ylös sieluni	13
Hannikainen, Ilmari	Matkamiehen virsi	11
Bach, J. S.	Arioso (Sinfonia kantaatista 156)	12
Mason, Lowell	Sua kohti Herrani	10
Lindeman, L. M. (sov.)	Deilig er jorden	10
	Improvisaatio	10
Vivaldi, Antonio	Largo	9
Bach, J. S.	Kristus valo valkeuden	8
	Adagio (TAF C)	8
	Sonatina (Actus Tragicus) kantaatti 106	7
	"Gottes Zeit ist die allerbeste Zeit"	
Rydman, Kari	Niin kaunis on maa	7
Syrjäniemi, Martti	Maa on niin kaunis	7
Bach, J. S.	Wenn wir in höchsten Nöten sein (BWV 641)	6
Hämäläinen, Kalervo	Veteraanin iltahuuto	6
Suomalainen kansansävelmä	Täällä Pohjantähden alla	6
Bach, J. S.	Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ	5
	Jesu, meine Freude	5
Haapasalo, Kreetta	Kanteleeni	5
Jylhä, Konsta	Peltoniemen Hintriikan surumarssi	5
Boëllmann, Léon	Prière à Notre Dame	5
Fauré, Gabriel	Agnus Dei	4
Merikanto, Oskar	Rukous	4
Pergolesi, Giovanni	Largo	4
Saari, Jouko	VK 631	4
Schmidt, Franz	O, wie selig seid ihr doch	4
Wagner, Richard & Liszt, Franz	Pyhiinvaeltajien kuoro	4
Venäläinen kansansävelmä	Olen kuullut on kaupunki tuolla	4
Ylipää, Markku	Oi, rakkain Jeesukseni	4
Almila, Atso	Postludium	Alle 4
Andersson, Benny	Tröstevisa	
Attwood, Thomas	Dirge	
Bach, J. S.	Christ lag in Todesbanden	

	Gelobet seist du, Jesu Christ
	Herzlich tut mich verlangen
	Jesus Christus, unser Heiland
	Nun komm der Heiden Heiland
	Vater unser im Himmelreich
	Adagio (TAF C)
	Alle Menschen müßen sterben
	Fantasia c
	Fantasia h
	Fantasia g
	Fuga BWV 555
	Fuga d
	Muista, Jeesus, minua (VK 480)
	Largo
	Liebster Jesu, wir sind hier
	Preludi a
	Preludi d
	Preludi e
	Preludi g BWV 557
Bach-Gounod	Ave Maria
Beethoven, Ludvig van	2. sinfonia 2.osa
	Jumalan kunnia luonnossa
	Surumarssi
Bodenschatz, Salomo Heinrich	Praeludium e
Boëllmann, Léon	Verset
Bull, Ole	Paimenpoika
Brahms, Johannes	O' Welt ich muß dich laßen
Buxtehude, Dietrich	Puer natus in Betlehem
Chopin, Frederic	Preludi c
	Surumarssi (Largo)
Faltin, Richard	Hoosiannan alkusoitto – adagio
Forster, Georg	O Welt, ich muß dich laßen
Franck, César	Adagio A
	Preludi h
	Interlude
Galuppi, Baldassare	Adagio D
Cappelen, Christian	Bön
Gold, Ernest	Exodus
Granstam, Bengt	Psalmi
	Fäbodpsalm från Sollerön
	Fäbodpsalm från Rättvik
Greene, Maurice	Voluntary c
Grieg, Edward	Kevät
	Åses död
Gustafsson, Kaj-Erik	Oi Jeesus, kiitos nimellesi sun
Hanff, Johann Nicolaus	Auf meinen lieben Gott

Heikkilä, Arto	Onnea oi, verratonta
Hägg, Gabriel	Aftonbön
Hesse, Adolf	Andante
Hovland, Egil	Maa on niin kaunis
Händel, Georg Friedrich	Larghetto (Viulusonaatti nro 5)
	Sarabande (muunnelmia)
Jones, Aled	Walking in the Air
Jylhä, Konsta	Vaiennut viulu
Karg-Elert, Sigfrid	Mach's mit mir, Gott, nach deiner Güt
Klemetti, Heikki	Oi, kallis Suomenmaa
Kukko, Eero	Largo e-molli
Kuula, Toivo	Surusoitto
Kuusisto, Taneli	Suomalainen rukous
Leppänen, Primus	Kerran kaunehin
Leybach, Joseph	Rukous
Löytty, Jaakko	Kaukaa sinua hain
Liszt, Franz	Consolation nro 4 Des
Marttinen, Tauno	Larghetto
Mendelssohn, Felix	Andante tranquillo (Urkusonaatti nro III)
	Finale (Urkusonaatti nro VI)
	Sanaton laulu, sov. Wilbur Held
Merikanto, Oskar	Oi, muistatko vielä sen virren
Merkel, Gustav Adolf	Sun haltuus rakas Isäni
Mozart, Wolfgang Amadeus	Ave verum corpus
	Lacrymoso (Requiem)
	Marche funèbre
	Melodia funèbre
Olson, Daniel	Ach Gott, vom Himmel sieh darein
Pachelbel, Johann	Adagio
Peltokangas, Martti	Edelweiss
Rodgers, Richard	Menen Jeesuksen luo
Roth, Kyösti	Bred dina vida vingar
Ruotsalainen kansansävelmä	Laps' olen Karjalan
Runne, Aili	Joutsen
Saint-Saëns, Camille	Sen suven suloisuutta (3.osa)
Salonen, Sulo	Promenadium
Satie, Erik	Elegia op. 27
Sibelius, Jean	Finlandia
	Surusoitto
	Soi kunniaksi Luojan
	Sydämeni laulu
	Avaushymni
	Ave Maria
Schubert, Franz	Oon lapsi Isän, Jumalani
Siionin Laulu 125	Amazing Grace
Skotlantilainen kansansävelmä	Koska valaissee kointähtönen
Sonninen, Ahti	

Stanley, John	Voluntary II (Andante) Voluntary op.7 nro 9
Suomalainen kansansävelmä Syrjäniemi, Martti	Kun kodin kauniin taivaassa Oi Herra, luoksein jää Käyn kohti Sinua Oi Herra, jos mä matkamies maan
Syrjäniemi, Pekka Telemann, Georg Philipp Ukrainalainen sävelmä Walther, Johann	Matkamiehen mieli palaa Largo Hiljainen tienoo Adagio (h-mollikonseritto) O Welt ich muß dich lassen
Venäläinen kansansävelmä Vivaldi, A. VK 30 VK 396 VK 632	Kristallivirta Larghetto Maa on niin kaunis Käyn kohti sinua Nyt ylös sieluni

Liite 6 Muu musiikki

Säveltäjä	Sävellys	Kerta
Hannikainen, Ilmari	Matkamiehen virsi	35
Hannikainen, Pekka Juhani	Suojelusenkeli	31
Suomalainen kansansävelmä	Täällä Pohjantähden alla	28
Haapasalo, Kreetta	Kanteleeni	28
Rydman, Kari	Niin kaunis on maa	20
Venäläinen kansansävelmä	Olen kuullut on kaupunki tuolla Kristallivirta	19 15
Merikanto, Oskar	Oi, muistatko vielä sen virren	13
Hämäläinen, Kalervo	Veteraanin iltahuuto	9
Tuntematon	Psalmi 23	8
Laaksonen, Petri	Ota hänet vastaan Täällä Pohjantähden alla Hyvää matkaa	8 7 6
Järnefelt, Armas	Berceuse	6
Klemetti, Heikki	Oi, kallis Suomenmaa	6
Mason, Lowell	Sua kohti Herrani	5
Löytty, Jaakko	Pidä minusta kiinni	5
Lindberg, Oskar VK 377	Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta Sun haltuus, rakas Isäni	4 4
Albinoni, Tomaso	Adagio	Alle 4
Andersson, Jonas	Oi, katsohan lintua	
Bach, Johann Sebastian	Ich bin's ich sollte büßen Oi, sielut riemuitkaa Air	

	Gelobet seist du, Jesu Christ
	Oi, tyydy sielu
Beethoven, Ludvig van	Jumalan Kunnia Luonnossa
Benda, Frank	Grave
Blake, Howard	Frosty the Snowman
Haeffner, Johann Christian (sov.)	Narvan marssi
Faltin, Richard	Herran siunaus
Fleming, Friedrich	Vaipuos helmaan synnyinmaasi armaan
Franck, César	Interlude
	Panis Angelicus
Gaelinkielisen kansanl. säv. (Irlanti)	Morning has broken
Haapala, Kari	Psalmi 23
Hannikainen, Pekka Juhani	Pyhäaamun rauha
Hovland, Egil	Luojamme, tähtien Herra (RVK 626)
Händel, Georg Friedrich	Largo
Josephson, Jakob Axel	Kimmeltää kirkkahat taivaalla tähtöset
Juel-Frederiksen, Emil	Maa on niin kaunis (pianosävellys)
Jylhä, Konsta	On viulu vaiennut
	Pyhäaamu Herran tempelissä
Järvinen	Jeesus siunaa tämä tie
Kilpinen, Yrjö	Psalmi
Klemetti, Heikki	Iltalaulu
	Liidellyt oon leivon lailla
Kokkola, Kaija	Viimeinen lento
Koskimäki, Yrjö	Soi iltakellot
Kuusisto, Taneli	Siunaa ja varjele meitä
Laaksonen, Petri	Hän, jota kaipaamme
	Teit kaiken ajallansa
Laasanen, Leander	Isän kotini
Lennon, John	Yesterday
Lybäck, Johan	Mua tartu käteen, Herra
Löytty, Jaakko	Kahden maan kansalainen
Maasalo, Armas	Tuhansin kielin
Merikanto, Oskar	Rukous
Moberg, Lars	Jumala hoitaa hiljaisuudessa
Niittykoski, Viljami	On maa, on autuaitten maa
Nikunen, Matti	Sinua siunata tahdon
Nuutinen, Tapani	Herran siunaus (Vaeltajan messu)
Pacius, Fredrik	Maamme-laulu
Parkinson, Bill	Äideistä parhain
Pihlaja, Markku	Siunatkoon sinua
Piiparinen, Mika	Meren tiedän kirkkahan
Pekkarinen, Aino	Yksin en kulje
Ranta, Sulho	Taas kaikki kauniit muistot
Rice, Elihu S.	Yhtehenkö tulla saamme
Rixner, Joe	Sinitaivas

Runne, Aili	Laps' olen Karjalan
Salminen, Jukka	Tuulien teitä
Samuli, Veikko	Mun sydämeni tänne jää
Schubert, Franz	Ave Maria
Sibelius, Jean	Soi kiitokseksi Luojan
	Sydämeni laulu
	Finlandia
Siionin Laulu 147	Kotini on taivahassa
Siionin Laulu 179	Ihana on rauhan ranta
Siionin Laulu 329	Kuljemme kohti uutta isänmaata
Simojoki, Pekka	Pidä minusta kiinni
	Rakkaus on lahja Jumalan
	Varjoista maan
	Viimeisin voimin
Skotlantilainen sävelmä	Amazing Grace
Suomalainen kansansävelmä	Jo Karjalan kunnaila
	On suuri sun rantas autius
	Tämän päivän meille annoit (Sanat Anna-Mari Kaskinen)
Tikka, Kari	Armolaulu
Tuuri, Jaakko	Kätēs Jeesus siunaten hiljaa
Ukrainalainen sävelmä	Hiljainen tienoo
	Heitä huolesi huomahan Herran
Vaija, Eeva	Rakkahin Jeesus luokses tahdon tulla
Virolainen kansansävelmä	Äidin sydän
Vivaldi, Antonio	Largo (D-duuri konsertto)
VK 30	Maa on niin kaunis
VK 77	Käy yrttitarhasta polku
VK 146	Rauhan saivat pyhät Herran
VK 275	Mä elän laupeudesta
VK 338	Päivä vain ja hetki kerrallansa
VK 341	Kiitos sulle Jumalani
VK 377	Sun haltuus, rakas Isäni
VK 388	Jeesus, johdata tiemme kulkua
VK 396	Käyn kohti sinua
VK 462	Soi kunniaksi Luojan
VK 517	Herra, kädelläsi
VK 548	Tule kanssani, Herra Jeesus
VK 552	Mua siipeis suojaan kätke
VK 563	Ilta on tullut Luojeni
VK 584	Siunaa ja varjele meitä
VK 631	Oi Herra, jos mä matkamies maan
VK 632	Nyt ylös, sieluni

Liite 7 Hautaan siunaamisissa käytetyt virret

	Virsi	Määrä
VK 631	Oi Herra, jos mä matkamies maan	253
VK 555	Oi Herra, luoksein jää	201
VK 338	Päivä vain ja hetki kerrallansa	179
VK 341	Kiitos sulle, Jumalani	85
VK 517	Herra, kädelläsi asua mä saan	82
VK 30	Maa on niin kaunis	76
VK 377	Sun haltuus, rakas Isäni	71
VK 396	Käyn kohti sinua, Oi Herrani	63
VK 249	Pois kirkas suvi kulkee	54
VK 632	Nyt ylös, sieluni	38
VK 548	Tule kanssani, Herra Jeesus	33
VK 388	Jeesus, johdata tiemme kulkua	30
VK 243	Tiet kaikki kerran kulkee	29
VK 620	Sen suven suloisuutta	29
VK 499	Jumalan kämmenellä	25
VK 621	Matkamiehen mieli palaa	22
VK 600	Hyvyyden voiman	21
VK 301	Kirkasta, oi Kristus meille	13
VK 408	Joutukaa, sielut	12
VK 462	Soi kunniaksi Luojan	10
VK 563	Ilta on tullut, Luojaani	10
VK 15	Tiellä ken vaelttaa	Alle 10
VK 25	Nyt seimellesi seisahdan	
VK 119	Henki, armon tuoja	
VK 125	Kosketa minua, Henki	
VK 134	Pyhä, pyhä, pyhä!	
VK 142	Oi Jeesus, kiitos nimellesi sun	
VK 146	Rauhan saivat pyhät Herran	
VK 147	Sukupolvet ennen meitä	
VK 160	Kun luova tahto kaikkeuden Herran	
VK 170	Jumala ompi linnamme	
VK 183	On meillä aarre verraton	
VK 242	Jo vaietkoon vaikerrus, itku	
VK 244	Te murheelliset	
VK 245	Nyt sydän luopuu kalleimmastaan	
VK 246	Murheeni syvyydestä	
VK 247	Ah autuas, ken taivaaseen	
VK 248	Jeesus, joka lempeänä	
VK 266	Oi Jeesus Kristus, Herramme	
VK 275	Mä elän laupeudesta	
VK 276	Jeesuksesta laulan	
VK 289	Vain sinä tunnet minut	

VK 297	Mun hyvään Herraani
VK 298	Vapahtajani Jeesus on
VK 299	Ei mikään niin voi virvoittaa
VK 307	Kiitos olkoon Jumalalle
VK 316	Käyn armoalttarillesi
VK 318	Jeesus, sä ainoa
VK 322	Ajalla autuaalla me
VK 326	Sinulle kiitos, Isä maan ja taivaan
VK 329	Kiitos nyt Herran!
VK 330	Nyt Herran hyvydestä
VK 332	Herraa hyvää kiittäkää
VK 337	Ei laulamasta lakkaa
VK 348	Niin kuin peura janoissansa
VK 351	Taas ahdistuksen alta
VK 357	Saavu, Jeesus, suuri armontuoja
VK 361	Koska valaissee kointähtönen
VK 373	Jeesus, kuule rukoukset
VK 378	Kaitse, Jeesus, paimen hyvä
VK 383	Nyt ylös vuoriin tiellä
VK 397	Kun on turva Jumalassa
VK 464	Kuin oksat vihannoivat
VK 467	Oi Jeesus, siunaa äitiä
VK 481	Jumala, käsissäsi sairaana olla saan
VK 484	Totuuden Henki, johda sinä meitä
VK 490	Mä silmät luon ylös taivaaseen
VK 492	Ystävä sä lapsien
VK 498	Nyt kulkee halki korpimaan
VK 500	Käyn, Jeesus, kasvois etehen
VK 503	Taivaan Isä suojan antaa
VK 509	Herra, elämäni valvo
VK 511	Tie valmis on
VK 527	Kun askeleeni hidastuu
VK 528	Luoksemme päivät menneet
VK 531	Lähtöhetken lähetessä
VK 532	Taas siunattu päivä
VK 537	Kun koittaa huomenhetki
VK 538	Oi Jeesus, lohdutukseni
VK 552	Mua siipeis suojaan kätke
VK 557	Sinun luoksesi, Jeesus
VK 558	Pois aurinko jo painui vuorten taakse
VK 559	Nyt kaikki päättää työnsä
VK 560	Maat, metsät hiljenninä
VK 562	Kun päivä mailleen vaipuu
VK 571	Jo joutui armas aika
VK 574	On kaunis synnyinmaamme
VK 575	Maan muokkasimme

VK 577	Sun kätes, Herra, voimakkaan
VK 580	Oi kuningasten kuningas
VK 583	Veisaten Herralle kunniaa
VK 584	Siunaa ja varjele meitä
VK 594	Käy aavaa merta purtemme
VK 601	Maailmaa, Herra, armahda
VK 606	Jo joutuu lähtöhetki
VK 610	Ah, kaikki kaataa kuolema
VK 611	Käyn aina kohti kuolemaa
VK 613	Ken tuonen valtaa karttaa voi?
VK 614	Nyt edessäsi, Jumala
VK 616	Puhtaana niityn kukka
VK 617	Taivaassa, ratki taivaassa
VK 618	Ratki taivaassa
VK 622	Minä vaivainen, vain mato, matkamies maan
VK 623	Taivaaseen käy matkamme
VK 625	Jeesus elää, turvani
VK 626	Tuolla taivaan asunnoissa
VK 629	Oi riemun rikkautta
VKL 755a	Oi, ilon lähde ja aurinkomme
VKL 825	Armo suuren Jumalamme